

भावा अभिधेयतया यस्मिन्नसौ समवाय इति । स च प्रवचनपुरुषस्याङ्गमिति समवायाङ्गम् । तत्र किल श्रीश्रमणमहावीरवर्द्धमानस्वामिनः सम्बन्धी यश्चमो गणधर आर्यमुधर्मस्वामी स्वशिष्यं जम्बूनामानमभि समवायाङ्गार्थमभिधित्सुः भगवति धर्म्मार्चार्थे बहुमानमाविर्भावयन् स्वकीयवचने च समस्तवस्तुविस्तारस्वभावमासिकेवलालोककलितमहावीरवचननिःश्रिततयाऽविगानेन प्रमाणमिदमिति शिष्यस्य मतिमारोपयन्निदमादावेव सम्बन्धसूत्रमाह—

सुयं मे आउसंतेणं भगवया एवमक्खायं—[इह खलु समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयंसंबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोअगरेणं अभयदएणं चक्रबुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं जीवदएणं धम्मदएणं धम्मदेसएणं धम्मनायगेणं धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठिणा अण्णडिहयवरनाणदंसणघरेणं वियट्ठच्छउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्नेणं तारएणं बुद्धेणं बोहएणं सुत्तेणं मोयगेणं सब्वन्नुणा सब्वदरिसिणा सिवमयलमकयमणंतम-
-आयारे १ सूयगळे २ ठाणे ३ समवाए ४ विवाहपन्नत्ती ५ नायाधम्मकहाओ ६ उवासगदसाओ ७ अंतगड-
दसाओ ८ अणुत्तरोववाइदसाओ ९ पणहावागरणं १० विवागसुए ११ दिट्ठिवाए १२, तत्थणं जे से चउत्थे अंजे समवाएत्ति आहिते तस्स णं अयमंहे पन्नत्ते, तंजहा-] एगे आया एगे अणाया एगे दंढे एगे अंदंढे एगा किरिआ

एगा अकिरिआ एगे लोए एगे अलोए एगे अधम्मे एगे पुण्णे एगे पावे एगे बंधे एगे मोक्खे एगे आसवे
 एगे संवरे एगा वेयणा एगा णिज्जरा १८ । जंबुदीवे दीवे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पण्णत्ते,
 अप्पइहाणे नरए एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पन्नत्ते, पालए जाणविमाणे एगं जोयणसयसहस्सं
 आयामविकखंभेणं पन्नत्ते, सव्वट्ठसिद्धे महविमाणे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पन्नत्ते । अदान-
 क्वत्ते एगतारे पन्नत्ते, चित्तानम्बत्ते एगतारे पन्नत्ते, सातिनक्खत्ते एगतारे पन्नत्ते । इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुदवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, इमीसे णं रयणप्पहाए पुदवीए नेरइआणं उक्कोसेणं
 एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, दोचाए पुदवीए नेरइयाणं जहन्नेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमाराणं
 देवाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमाराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं साहियं सागरोवमं
 ठिई पन्नत्ता, असुरकुमारिंदवज्जियाणं भोमिज्जाणं देवाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असं-
 रिज्जवासाउयसन्निपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असंखिज्जवासा-
 उयगम्भवअंतियसंणिमणुयाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, वाणमंतराणं देवाणं उक्कोसेणं
 एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, जोइसियाणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं वाससयसहस्समम्भहियं ठिई पन्न-
 ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं जहन्नेण एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं अत्थेगइआणं एगं साग-

रोचमं ठिई पन्नता ईसाणे कप्पे देवाणं जहन्नेणं साहरेणं एणं पलिओवमं ठिई पन्नता, ईसाणे कप्पे देवाणं अत्थे-
 गइयाणं एणं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, जे देवा सागरं खुसागरं सागरकंतं भवं मणुं माणुसोत्तरं लोगहिंयं वि-
 माणं देवत्ताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसे णं एणं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, ते णं देवा एगस्स अद्धमासस्सा
 आणमंति वा पाणमंति वा उस्तसंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगस्स वाससहस्सस्स आहारुठे समुपज्जड-
 संतेगइया भवसिद्धिया जे जीवा ते एणेणं भवगगहणेणं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति पारिनिब्वाइस्संति
 सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति १८ ॥ सूत्रम् ॥१॥

‘श्रुतम्’ आकर्णितं ‘मे’ मया हे ‘आयुष्मन् !’ चिरजीवित ! जम्यूनामन् ! ‘तेणं’ति योऽसौ निर्मूलोन्मूलितरागेद्वेपादिवि-
 पमभानारिपुसैन्यतया भुवनभावावभासनसहस्रवेदनपुरस्मराविसंवादिवचनतया च त्रिभुवनभवनप्राङ्गणप्रसर्पत्सुधाधव-
 लयशोराशिस्तेन महावीरेण भगवता-समग्रैश्वर्यादियुक्तेन ‘एव’मिति वक्ष्यमाणेन प्रकारेणारूपातम्—अभिहितमात्मादि-
 वस्तुतत्त्वमिति गम्यते, अथवा ‘आउसंतेणं’ति भगवतेत्यस्य विशेषणमायुष्मता चिरजीवितवता भगवतेति, अथवा
 पाठान्तरेण मयेत्यस्य विशेषणमिदं आवसता मया गुरुकुले आमृशता वा-संस्पृशता वा मया विनयनिमित्तं करतलाम्बा-
 गुरोः क्रमकमलयुगलमिति, यद्वा ‘आउसंतेणं’ति आजुपमाणेन वा प्रीतिप्रवणमनसेति, यदारूपांतं तदधुनोच्यते—
 ‘एगे आया’ इत्यादि । कस्यांचिद्वाचनायामपरमपि सम्बन्धश्चायुपलभ्यते । यथा “इह सल्लु समणेणं भगवया” इत्यादि

गर्भे-गर्भाशये व्युत्क्रान्तिः उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिका न समूच्छन्नजा इत्यर्थः । 'वाणमन्तराणं देवाणं'ति । देवानामेव न तु दे-
 वीनां, तासामर्द्धपल्योपमस्य प्रतिपादितत्वात्, 'जोइसियाणं देवाण'ति चन्द्रविमानदेवानां न क्षर्यादिदेवानां, नापि चन्द्रादिदेवीनां ।
 'अपलियं च सयसहस्सं चन्दाणवि आउयं जाण' इतिवचनात् । 'सोहम्मे कप्पे देवाणं'ति इह देवशब्देन देवा देव्यश्च गृहीताः,
 सौघर्मे हि पल्योपमाद्वीनतरा स्थितिर्जघन्यतोऽपि नास्ति, इयं च प्रथमप्रस्तटेऽवसेया, 'सोहम्मे कप्पे अत्थेगइयाणं
 देवाणं एगं सागरोरम' मिति, अत्र देवानामेव ग्रहणं न तु देवीनां, उत्कृष्टतोऽपि तत्र तासां पञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकत्वात्,
 तथा एकं सागरोपममिति मध्यमस्थित्यपेक्षया, उत्कर्षतस्तत्र सागरोपमद्वयसद्भावात्, प्रस्तटापेक्षया त्वेपा सप्तमे प्रस्तटे मध्यमावसे-
 या । 'ईसाणे कप्पे देवाण' मित्यत्र देवग्रहणेन देवा देव्यश्च गृह्यन्ते, यतस्तत्र सातिरेकपल्योपमादन्या जघन्यतः स्थितिरेव नास्ति,
 'ईसाणे कप्पे देवाणं अत्थेगइयाण' मित्यत्र देवानामेव ग्रहणं न देवीनां, तत्र तासामुत्कर्षतोऽपि पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकत्वादिति,
 तथा ये देवाः सागरं-सागराभिधानमेवं सुसागरं सागरकान्तं भवं मनुं मानुषोत्तरं लोकहितमिह चकारो द्रष्टव्यः, समुच्चयस्य द्योतनी-
 यत्वाद्, विमानं-देवनिवासविशेषमासाद्येति शेषः, देवत्वेन न तु देवीत्वेन तासां सागरोपमस्थितेरसम्भवात् उत्पन्ना-जातास्तेषां देवी-
 नामेकं सागरोपमं स्थितिः, एतानि च विमानानि सप्तमे प्रस्तटेऽवसेयानि । स्थित्यनुसारेण च देवानामुच्छ्रान्तादयो भवन्तीति तान्
 दर्शयन्नाह-'ते ण' मित्यादि, येषां देवानामेकं सागरोपमं स्थितिस्ते देवा णमित्यलङ्कारे अर्द्धमासस्यान्ते इति शेषः, आनन्ति प्राणन्ति,

प्रकमाश्रयविशेषाणां तथा 'इमीसे रयणे , त्यादिसुत्राद्यादशकमाश्रयाणां स्थित्यादिधर्माणां प्रतिपादनपरं सुबोधं, नवरं 'जम्बुद्वीचे दीवे' इह द्रुवे 'आयामविक्ष्वंमेणं'ति क्वचित्पाठो दृश्यते । क्वचित्तु 'चक्रवालविक्ष्वंमेणं'ति तत्र प्रथमः सम्भवति, अन्यत्रापि तथा श्रवणात्, सुगमश्च, द्वितीयस्त्वेवं व्याख्येयः—चक्रवालविक्ष्वमेन-वृत्तव्यासेन, इदं च प्रमाणयोजनमवसेयम्, यदाह—“^१आयङ्गुलेण वत्थुं, उस्सेहपमाणओ मिणसु देहं । नगपुढविविमाणाइं मिणसु पमाणंगुलेणं तु ॥ १ ॥” तथा पालकं-यानविमानं सौधमेन्द्रसम्बन्ध्याभियोगिकपालकाभिधानदेवकृतं वैक्रियं, यानं-गमनं तदर्थं विमानं (यानविमानं) यायतेऽनेनेति यानं तदेव वा विमानं यानविमानं पारियानिकमिति यदुच्यते, 'अत्थी' त्यादि, अस्ति-विद्यते एकेयां-केपाञ्चिन्नैरयिकाणामेकं पल्योपमं स्थितिरिति कृत्वा 'प्रज्ञप्ता' प्रवेदिता मया अन्यैश्च त्रिनैः, सा चतुर्थे प्रस्तटे मध्यमाऽवसेयेति, एवमेकं सागरोपमं त्रयोदशे प्रस्तटे उत्कृष्टा स्थितिः इति ॥ 'असुरिन्द्रवज्रियाणं'ति चमरबलिवज्रितानां 'भोमेजाणं'ति भवनवासिनां भूमौ पृथिव्यां रत्नप्रभाभिधानायां भवत्वात्तेषामिति, तेषां चैकं पल्योपमं मध्यमा स्थितिर्यत उत्कृष्टा देशोने द्वे पल्योपमे सा, आह च—^२“दाहिण दिवद्ध पालियं दो देसपुत्तरिह्माणं”ति । 'असंखेजे' त्यादि, असङ्ख्येयानि वर्षाण्यायुर्येषां ते तथा ते च ते सञ्चिन्नश्च-समनस्कास्ते च ते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेत्यसङ्ख्येयवर्षायुः सञ्ज्ञपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्तेषां केपाञ्चिद् ये हेमवैतरण्यवतवर्षयोरुत्पन्नास्तेषामेकं पल्योपमं स्थितिः, एवं मनुष्यस्रगमपि, नवरं

^१ आत्मांगुलेन वस्तु उरसेथांगुलप्रमाणतो मिनु देहम् । नगपृथ्वीविमानानि मिनु प्रमाणांगुलेनैव ॥ १ ॥

^२ दाक्षिणात्यानां सार्धं पल्योपमं द्वे देशोने उत्तरत्यानाम् ॥

इदं च सर्वस्वत्रेण्यनुगमनीयं, तत्र प्रदेशार्थतया असह्यथातप्रदेशोऽपि जीवो द्रव्यार्थतया एकः, अथवा प्रातक्षण पूर्वस्व-
भावक्षयापरस्वरूपोत्पादयोगेनानन्तभेदोऽपि कालत्रयानुगामिचैतन्यमात्रापेक्षया एक एव आत्मा, अथवा प्रतिसन्तानं चैतन्यभेदेना-
नन्तत्वेऽप्यात्मनां सद्बुद्धनयाश्रितसामान्यरूपापेक्षैकत्वमात्मन इति, तथा न आत्मा अनात्मा-घटादिपदार्थः, सोऽपि प्रदेशार्थतया
सह्येयासह्येयानन्तप्रदेशोऽपि तथाविधैकपरिणामरूपद्रव्यार्थापेक्षया एक एव, एवं संतानापेक्षया तु अनुपयोग-
लक्षणेकस्वभावयुक्तत्वात्कथञ्चिद्भिन्नस्वरूपाणामपि धर्मास्तिकायादीनामनात्मनामेकत्वमवसेयमिति। तथा एको दण्डो दुष्प्रयुक्तमनोवा-
क्यायलक्षणी हिंसामात्रं वा, एकत्वं चास्य सामान्यनयादेशाद्, एवं सर्वत्रैकत्वमवसेयं। तथैकोऽदण्डः--प्रशस्तयोगत्रयमहिंसामात्रं
वा। तथैका क्रिया-कायिकयादिका आस्तिक्यमात्रं वा, तथैका अक्रिया योगनिरोधलक्षणा नास्तिकत्वं वा, तथैको लोकः, त्रिवि-
धोऽप्यसह्येयप्रदेशोऽपि वा द्रव्यार्थतया। तथा एकोऽलोकः, अनन्तप्रदेशोऽपि द्रव्यार्थतया, अथैते लोकालोकयोर्वहुत्वव्यवच्छेद-
नपरे सूत्रे, अम्युपगम्यन्ते च कैश्चिद्बहुवो लोकाः, अतस्तद्विलक्षणा अलोका अपि तावन्त एवेति, एवं सर्वत्र गमनिका कार्या।
नवरं धर्मो-धर्मास्तिकायः, अधर्मः-अधर्मास्तिकायः, पुण्यं-शुभं कर्म, पापम्-अशुभं कर्म, बन्धो-जीवस्य कर्मपुद्गलसंश्लेषः, स
चैकः सामान्यतः, सर्वकर्मबन्धव्यवच्छेदावसरे वा पुनर्बन्धाभावाद्, अनेनोद्देशेन मोक्षाश्रवसंवरवेदनानिर्जराणामप्येकत्वमवसेयमि-
ति। इह चानात्मग्रहणेन सर्वेषामनुपयोगवतामेकत्वं ब्रह्माप्य पुनर्लोकादितया यदेकत्वप्ररूपणं तत्सामान्यविशेषापेक्षमवगन्तव्यमिति॥
एवं चात्मादीनां सकलशास्त्रमपश्चानामर्थानां प्रत्येकमेकत्वमभिधाय अधुनात्मपरिणामरूपाणामर्थानां तदेवाह-‘जम्बू, इत्यादि-सूत्रस-

वरपुण्डरीकं-धवलं सहस्रपत्रं पुरुष एव वरपुण्डरीकं पुरुषवरपुण्डरीकं, धवलता चास्य भगवतः सर्वाशुभमलीमसरहितत्वात् सर्वैश्च
 शुभैर्बुधैः शुद्धत्वादित्यतस्तेन, तथा वरथासौ गन्धहस्ती च वरगन्धहस्ती पुरुष एव वरगन्धहस्ती पुरुषवरगन्धहस्ती, यथा गन्ध-
 इस्तिनो गन्धेनैव सर्वगजा भज्यन्ते तथा भगवतस्तद्देशविहरणेन ईतिपरचक्रदुर्भिक्षजनडमरकादीनि दुरितानि शतयोजनमध्ये नश्य-
 न्तीति अतस्तेन पुरुषवरगन्धहस्तिना, न भगवान् पुरुषाणामेवोचमः किन्तु सकलजीवलोकस्यापीत्यत आह--लोकस्य-तिर्यग्रनार-
 कनाकिलक्षणजीवलोकस्योत्तमः-चतुर्विंशदुद्धातिशयाद्यसाधारणगुणगणोपेततया सकलसुरासुरखचरनरनिकरनमस्यतया च प्रधानो
 लोकोत्तमस्तेन, लोकोत्तमत्वमेवास्य पुरस्कृष्ट्वाह--लोकस्य-सञ्चिभवन्यलोकस्य नाथः-प्रभुर्लोकनाथस्तेन, नाथत्वं चास्य 'योग-
 क्षेमकृन्नाय' इति वचनादग्राप्तस्य सम्यग्दर्शनादेर्योगकरणेन लब्धस्य तस्यैव पालनेन चेति । लोकनाथत्वं च तात्त्विकं तर्हि तत्रैव सति
 सम्भवतीत्याह-लोकस्य-एकेन्द्रियादिप्राणिगणस्य हितः-आत्यन्तिकतद्रक्षाप्रकर्षप्रूपेणानुसूलवर्त्ती लोकहितस्तेन, यदेतन्नाथत्वं
 हितत्वं वा तद्भव्यानां यथावस्थितसमस्तवस्तुस्तोमप्रदीपनेन नान्यथेत्याह-लोकस्य-विशिष्टतिर्यग्रामरूपस्यान्तरतिभिरनिकरनिरा-करणेन
 प्रकृष्टपदार्थप्रकाशकारित्वात्प्रदीप इव प्रदीपो लोकप्रदीपस्तेनाइदं च विशेषणं द्रष्टृलोकमाश्रित्योक्तम् अथ-दृश्यलोकमाश्रित्याऽऽह-लोकस्य-
 लोक्यते इति लोक इति व्युत्पत्त्या लोकालोकरूपस्य समस्तवस्तुस्तोमस्वभावस्याखण्डमार्तण्डमण्डलमिव निखिलभावस्वभावावभासन
 समर्थकत्वलोकपूर्वकप्रवचनप्रभापटलप्रवर्त्तनेन प्रद्योतं-प्रकाशं करोतीत्येवंशीलो लोकप्रद्योतकरस्तेन । ननु लोकनाथत्वादिविशेषणयोगी
 नरिहरिहरण्यगर्भादिरपि तर्त्तीर्थिकमतेन सम्भवतीति कोऽस्य विशेष इत्याद्यङ्गायां तद्विशेषाभिधानायाह-न भयं दयते प्राणापहरणरसिको-

पसर्गकारिण्यपि प्राणिनि ददातीत्यभयदयः, अभया वा-सर्वप्राणिभयपरिहारवती दया-घृणा यस्यासावभयदयो । हरिहरादिस्तु नैव-
 मिति, तेनाभयदयेन, न केवलमसावपकारकारिणामप्यनर्थपरिहारमात्रं करोति अपित्वर्थप्राप्तिं करोतीति दर्शयन्नाह-चक्षुरिव चक्षुः
 श्रुतज्ञानं शुभाशुभार्थविभागकारित्वाचक्षते इति चक्षुर्दयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुर्दत्त्वा चाञ्छितस्थानमार्गं दर्शयन् महोपकारी
 -भवतीत्येवमिहापीति दर्शयन्नाह-मार्गं-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं परमपदपथं दयत इति मार्गदयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुरुद्धा-
 टनं मार्गदर्शनं च कृत्वा चौरादिविलुप्तान् निरुपद्रवं स्यान् प्रापयन् परमोपकारी भवति एवमिहाऽपीति दर्शयन्नाह-शरणं-त्राणमज्ञानो-
 पद्रवोपहतानां तद्रक्षास्यान् तच्च परमार्थतो निर्वाणं तदयत इति शरणदयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुर्मार्गशरणदानात् दुःस्थानां जीवि-
 तव्यं ददाति एवमिहापीति दर्शयन्नाह-जीवनं जीवो-भावप्राणधारणममरणधर्मत्वमित्यर्थस्तं दयत इति जीवदयो जीवेषु वा दया यस्य
 स जीवदयोऽस्तस्तेन । इदं चानन्तरोक्तं विशेषणकदम्बकं भगवतो धर्ममयमूर्चित्वात्सम्पन्नमिति धर्मात्मकतामस्यान्यविशेषणपञ्चकेनाह
 धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं दुर्गतिप्रपतज्जन्तुधारणस्वभावं दयते ददातीति धर्मदयस्तेन । तद्वानं चास्य तद्देशनादेवेत्यत आह-धर्मम्-उक्तल-
 क्षणं देशयति-कथयतीति धर्मदेशकस्तेन । धर्मदेशकत्वं चास्य धर्मस्वामित्वे सति न पुनर्यथा नटस्येति दर्शयन्नाह-धर्मस्य-क्षायिक-
 ज्ञानदर्शनचारित्रात्मकस्य नायकः-स्वामी यथावत्पालनाद्धर्मनायकस्तेन, तथा धर्मस्य सारार्थिधर्मसारथिः, यथा रथस्य सारथी रथं
 रथिकमध्वांश्च रक्षति एवं भगवांश्चारित्रधर्माङ्गानां संयमात्मग्रवचनाख्यानं रक्षणोपदेशाद्धर्मसारार्थिर्भवतीति तेन धर्मसारथिना, तथा
 त्रयः समुद्राश्चतुर्थो हिमवान् एते चत्वारः अन्ताः-पर्यन्तास्तेषु स्वामितया भवतीति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्त्ती च चातुरन्तचक्र-

यमीं वरश्चामौ पृथिव्याः चातुरन्तचक्रवर्त्ती चेति वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती-राजातिशयः धर्मविषये वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती धर्मवरचातुरन्तच-
 क्रवर्त्ती, यथा हि पृथिव्यां शेषराजातिशयी वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती भवति तथा भगवान् धर्मविषये शेषप्रणेतृणां मध्ये सातिशयत्वात्
 तथोच्यत इति तेन धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिना । एतच्च धर्मदायकत्वादिविशेषणपञ्चकं प्रकृष्टज्ञानादियोगे सति भवतीत्यत आह-अप्र-
 तिहते-युट्टुट्टयपनतादिरस्त्रलिने अविसंवादके वा अत एव क्षायिकत्वाद्वा वरे-प्रधाने ज्ञानदर्शने केवललक्षणे धारयतीति अप्रतिह-
 तवरज्ञानदर्शनधरस्तेन, एवंविधसंवेदनसंपदुपेतोऽपि छद्मवान् मिथ्योपदेशित्वान्नोपकारीति निरुद्धताप्रतिपादनायास्याह, अथवा कथ-
 मस्याभतिहतमंवेदनत्वं सम्पन्नं ? अत्रोच्यते, आवरणाभावाद्, एतदेवाह-व्यावृत्तं-निवृत्तमपगतं छद्म-शठत्वमावरणं वा यस्य स
 तथा तेन व्यावृत्तजमना, मायावरणयोश्चाभावात्तस्य रागादिजयाजात इत्यत आह-जयति-निराकरोति रागेद्वेपादिरूपानरातीनिनि
 जिनस्तेन । रागादिजयथास्य रागादिस्वरूपतजयोपायज्ञानपूर्वक एव भवतीत्येतद्रस्याह-जानाति छात्रस्थिकज्ञानचतुष्टयेनेति ज्ञापक-
 स्तेन, अनन्तरमस्य स्वार्थसम्पत्त्युपाय उक्तः, अधुना स्वार्थसम्पत्तिपूर्वकं परार्थसम्पादकत्वं विशेषणपट्टकेनाऽऽह-तीर्ण इव तीर्णः,
 मंगारमागमिति गम्यते, तेन, तथा तारयति परानप्युपदेशनर्त्तिन इति तारकस्तेन, तथा बुद्धेन जीवादितत्त्वं, तथा बोधकेन
 जीवादितत्त्वमेवापरेषां । तथा मुक्तेन बाह्याम्यन्तरग्रन्थिवन्धनात्, मोक्षकेन तत एव परेषां, तथा मुक्तत्वेऽपि सर्वज्ञेन सर्वदर्शिना ।
 न तु मुक्ताव्यायां दर्शनान्तराभिमतपुरुषेणैव भाविजडत्वेन, तथा शिवं सर्वावाधारहितत्वात्, अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलन-
 हितभावात्, अरुजम्-अविद्यमानरोगं, शरीरमनमोरभावात्, अनन्तमनन्तार्थविषयज्ञानस्वरूपत्वात्, अक्षयम्-अनाशं साद्यपर्यवसि-

एतदेव क्रमेण व्याख्यानयन्नाह-उच्छ्वसन्ति निःश्वसन्ति, वाशब्दाः विकल्पार्थाः, तथा तेपामेव' वर्षसहस्रस्यान्ते इति शेषः, आहारार्थः-आहारप्रयोजनमाहारपुद्गलानां ग्रहणमाभोगतो भवति, अनाभोगतस्तु प्रति समयमेव विग्रहादन्यत्र भवतीति, गाथेह-—'जस्स जइ सागरोवमाइं ठिई तस्स तच्चिएहि पक्खेहिं । ऊत्तासो देवाणं चाससहस्सेहिं आहारो ॥ १ ॥ चि, सन्ति-विद्यन्ते 'एगइया' एकै केचन 'भवसिद्धिय'ति भया-भाविनी सिद्धिः-मुक्तिर्येषां ते भवसिद्धिकाः-भव्याः 'भवग्गहणेण'ति भवस्य-मनुष्यजन्मनो ग्रहणम्-उपादानं भवग्रहणं तेन सेत्स्यन्ति अष्टविधमहर्द्धिप्राप्त्या भोत्स्यन्ते केवलज्ञानेन तत्त्वं 'भोक्षन्ति' कर्मराशेः परिनिर्वास्यन्ति-कर्मकृतविकारविहाच्छीतीभविष्यन्ति, किमुक्तं भवति ?—सर्वदुःखानामन्तं करिष्यन्तीति, सामान्यनयाश्रयणादेकतया वस्तून्यभिधायधुना विशेषनयाश्रयणाद्विर्वेनाह—

दो दंडा पन्नत्ता, तं०-अट्टादंडे चेव, दुवे रासी पणत्ता, तं जहा-जीवरासी चेव अजीवरासी चेव, दुबिहे वन्धणे पन्नत्ते, तंजहा-रागवन्धणे चेव दोसवन्धणे चेव, पुब्बाफगुणीनक्खत्ते दुतारे पं०; उत्तराफगुणी नक्खत्ते दुतारे पं०, पुब्बाभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, उत्तराभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, इमीसे ण रयणप्पहाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं०, दुच्चाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं०, दुच्चाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं०, अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असुरकुमा-

रिंदवज्जियाणं भोमिज्जाणं देवाणं उक्कोसेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिज्जवासाउयसन्निपंचेदिय-
 तिरिक्खजोणिआणं अत्येगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिज्जवासाउयसन्नि० माणुस्साणं अत्थेगइयाणं
 देवाणं (च) दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्ममे कप्पे अत्येगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० इसाणे
 कप्पे अत्येगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्ममे कप्पे अत्येगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोव-
 माइं ठिई पं० इसाणे कप्पे देवाणं उक्कोसेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० सणकुमारे कप्पे देवाणं जहणणेणं दो
 सागरोवमाइं ठिई पं० माहिंदे कप्पे देवाणं जहणणेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० जे देवा सुभं सुभ-
 कंनं सुभवणं सुभगंधं सुभलेसं सुभफासं सोहम्मवाडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्को-
 सेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ते णं देवा दोणहं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीस-
 संति वा तेसि णं देवाणं वोहिं वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुपज्झइ । अत्थेगइया भवासद्धिया जीवा जे वोहिं
 भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ॥ २
 'दो दंडे' त्यादि सुगममादिसानकसमाप्तेः, नवरमिह दण्डराशिवन्धनार्थं सूत्राणां त्रयं नक्षत्रार्थं चतुष्टयं स्थित्यर्थं त्रयोदशकुमुद-
 वासाद्यर्थं त्रयमिति, तत्राऽर्थेन-स्वपरोपकारलक्षणेन प्रयोजनेन दण्डो-हिंसा अर्थदण्डः एतद्विपरीतोऽनर्थदण्ड इति, तथा रत्नप्रभायां द्वि-
 पत्योपमा स्थितिश्चतुर्थप्रस्वटे मध्यमा, द्वितीयायां द्वे सागरोपमे स्थितिः षष्ठप्रस्वटे मध्यमा ज्ञेया, तथा असुरेन्द्रवर्जितभवनवासिनां द्वे

देशेने पल्योपमे स्थितिरौदीच्यनागकुमारादीनाश्रित्यावसेया, यत आह—‘दो देसुनुत्तरिछाणं’ति, तथा असह्येयवर्षायुषां पञ्चेन्द्रियतिरथां मनुष्याणां च हरिवर्षम्यकवर्षजन्मनां द्विपल्योपमा स्थितिरिति ॥ २ ॥ अथ त्रिस्थानकं—

तओ दंडा पं० तं०-मणदण्डे वयदंडे कायदंडे, तओ गुत्तीओ पं०, तंजहा-मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती, तओ सझा पं० तं०-मायासह्ले णं नियाणसह्ले णं भिच्छादंसणसह्ले णं, तओ गारवा पं० तं०-इद्धीगारवे णं रसगारवे णं सायागारवे णं, तओ विराहणा पं० तं०-नाणा विराहणा चरित्तविराहणा, मिगसिरनक्खत्ते तितारे पं० पुस्सनक्खत्ते तितारे पं० जेढानक्खत्ते तितारे पं० अभीइनक्खत्ते तितारे पं०, सवणनक्खत्ते तितारे पं० अस्सिणिनक्खत्ते तितारे पं० भरणीनक्खत्ते तितारे पं०, इमीसे ण रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तिमि पलिओवमाइं ठिईं पं०, दोचाए णं पुढवीए नेरइयाणं उक्कोसेणं तिणिण सागरोवमाइं ठिईं पं०, तच्चाए णं पुढवीए नेरइयाणं जहण्णेणं तिणिण सागरोवमाइं ठिईं पं०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तिणिण पलिओवमाइं ठिईं पं०, असंखिज्जवासाउयसन्निपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं तिणिण पलिओवमाइं ठिईं पं०, असंखिज्जवासाउयसन्निगम्भवंकतियमणुस्साणं उक्कोसेणं तिणिण पलिओवमाइं ठिईं पं०, सोहम्मीसाणेसु अत्थेगइयाणं तिणिण पलिओवमाइं ठिईं पं०, सणकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं तिणिण सागरोवमाइं ठिईं पं०, जे देवा आभंकरं पभंकरं आभंकरपभंकरं चंदं चंदावत्तं चंदप्पभं चंदकंतं चंदवण्णं चंदले-

सं चंदउक्षयं चंदसिद्धं चंदकृडं चंदुत्तरवडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं
तिणिणा सागरोवमाइं विई पं० ते णं देवा तिण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा ऊससंति वा नीससं-
ति वा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तिहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतिगइया भवसिद्धिया जीवा जे
तिहिं भग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति परिनिब्बाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति। सूत्रम् ३
‘तञ्जो’ इत्यादि सर्वं सुगमं, नवरमिह दण्डगुप्तिशल्यगौरवविराधनार्थं सूत्राणां पञ्चकं, नक्षत्रार्थं सप्तकं, स्थित्यर्थं
नरकम्, उब्धासाधर्थं त्रयमिति, तथा दण्डयते-चारित्रैश्वर्यापहारतोऽसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डाः-दुष्प्रयुक्तमनः-
प्रमृतयः मन एव दण्डो मनोदण्डो मनसा वा दुष्प्रयुक्तेनात्मनो दण्डो-दण्डनं मनोदण्डः एवमितिरावपि, तथा गोपनानि गुप्तयः-म-
नःप्रमृतीनामशुभप्रवृत्तिनिरोधनानि शुभमवृत्तिकरणानि चेति । तथा तोमरादिशल्यानीव शल्यानि दुःखदायकत्वात् मायादीनि, तत्र
माया-निकृतिः सैव शल्यं मायाशल्यं ‘ण’मित्यलङ्कारे एवमितरे अपि नगरं निदानं-देवादिऋद्धीनां दर्शनश्रवणाभ्यामितो ब्रह्मचर्या-
देरनुष्ठानान्ममैवा भूयाशुरित्यध्यवसायो मिथ्यादर्शनं-अतत्त्वार्थश्रद्धानमिति । तथा गौरवाणि-अभिमानलोभाभ्यामात्मनोऽशुभभा-
वगुल्लवानि तानि च संसारचक्रवालपरिभ्रमणेहेतुकर्मनिदानानि, तत्र ऋद्ध्या-नरेन्दादिपूज्याचार्यत्वादिलक्षण्या गौरवम्, ऋद्धिप्राप्त्य-
भिमानतदमाप्तिप्रार्थनद्वारेणात्मनोऽशुभभावगौरवमित्यर्थः, एवं रसेन गौरवं रसगौरवं सातया गौरवं सातगौरवं चेति । तथा विराध-
नाः-‘उण्डनाः’, तत्र ज्ञानस्य विराधना ज्ञानप्रत्यनीकतानिह्वादिरूपा एवमितरे अपि, नवरं, दर्शनं-सम्यग्दर्शनं ध्यायि-

स्नादि चारित्र्यं-मामाधिरुदीति । तथा असह्यथातर्पणं पञ्चन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां देवकुरुचरकुरुजन्मनां त्रीणि पल्योपमानीति,
 तथा आमद्गं ग्रमद्गं ग्रमद्गं ग्रमद्गं चन्द्रं चन्द्रावचं चन्द्रग्रं चन्द्रकान्तं चन्द्रवर्णं चन्द्रलेशं चन्द्रभृङ्गं चन्द्रसुष्टं, च-
 न्द्रं चन्द्रोत्तरातमकं विमानमित्यादि ॥३॥

चत्तारि रुमाया प० तं०—कोहकसाए माणकसाए लोभकसाए, चत्तारि झाणा प० तं०—अट्टज्झा-
 ने गृहज्झाणे धम्मज्झाणे सुक्कज्झाणे, चत्तारि विगहाओ प० तं०—इत्थिकहा भत्तकहा रायकहा देशकहा, च-
 त्तारि सण्णा प० तं०—आहार० भय० मेहुण० परिग्गहसण्णा चउत्तिवहे धन्ये प० तं०—पगइबंधे ठिइवन्धे अणु-
 भायन्धे पणसयन्धे, चउगाउए जोयणे प०, अणुराहानवन्धे चउत्तारे प०, पुब्बासादानवन्धे चउत्तारे प०, उ-
 त्तरासादानवन्धे चउत्तारे प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिइं
 प० तगाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिइं प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं
 चत्तारि पलिओवमाइं ठिइं प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिइं प०, स-
 णं कुमारमाहिं देसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिइं प०, जे देवा किट्ठिं सुकिट्ठिं किट्ठियावत्तं
 केट्ठिप्पमं किट्ठिजुत्तं किट्ठियणं किट्ठिलेसं किट्ठिज्झयं किट्ठिसिंहं किट्ठिकूडं किट्ठितरं वडिंसं विमाणं दे-
 वताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उव्वोसेणं चत्तारि सांगरोवमाइं ठिइं प० ते णं देवा चउण्हज्झमासाणं आणमंति-

या पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि देवाणं चउहिं चाससहस्सेहिं आहारटे समुप्पज्जइ, अत्थेगइआ
 भवसिद्धिया जीवा जे चउहिं भयग्गहणेहिं सिद्धिस्संति जाव सन्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ४ ॥
 नतुःत्यानरूपि सुगमेव, नवरं कपायध्यानविकथासज्जाबन्धयोजनार्थं सूत्राणां पट्कं, नक्षत्रार्थं त्रयं, स्थित्यर्थं पट्कं, शेषं तथैव,
 ग्रन्थमूहं यावच्चित्तस्यैकाग्रता योगनिरोधश्च ध्यानं, तत्रार्त्तं मनोज्ञामनोज्ञेषु वस्तुषु वियोगसंयोगादिनिबन्धनचित्तविकृवलक्षणं रौद्रं
 हिमानृतचौर्यधनसंरक्षणाभिसन्धानलक्षणं धर्म्यमाज्ञादिपदार्थस्वरूपपर्यालोचनैकाग्रता शुक्लं पूर्णगतश्रुतावलम्बनेन मनसोऽत्यन्तस्थिरता
 योगनिरोधश्चेति, तथा विरुद्धाक्षरित्रं प्रति स्त्रियादिविषयाः कथा विकथाः, तथा सञ्ज्ञाः—असातवेदनीयमोहनीयकर्मोदयसम्पाद्या आ-
 हाराभिलाषादिरूपधेतवनाविशेषाः, तथा सकपायत्वाजीवस्य कर्मणो योग्यानां पुद्गलानां बन्धनं-आदानं बन्धः, तत्र प्रकृतयः-कर्मणोऽ-
 न्ना भेदाः ज्ञानावरणीयादयोऽष्टौ तामां बन्धः प्रकृतिबन्धः तथा स्थितिः—तासामेवावस्थानं अथन्यादिभेदभिन्नं तस्या बन्धो—निर्वर्त्तनं
 व्यतिबन्धः तथा अनुभावो—विपाकस्तीव्रादिभेदो रसस्तस्य बन्धोऽनुभावबन्धः, तथा जीवप्रदेशेषु कर्मप्रदेशानामनन्तानन्तानां प्रति-
 प्रकृतिप्रतिनियतपरिमाणानां बन्धः—सम्बन्धनं प्रदेशबन्ध इति, तथा कृष्टिसुकृष्टादीनि द्वादशविमानानि पूर्वोक्तविमानानामनुसर-
 यन्तीति ॥ ४ ॥

पंच किरिया प० तं०—काइया अहिगरणिया पाउसिआ पारितावणिआ पाणाइवायकिरिया, पंच महब्बया प०
 तं०—सन्वाओ पाणाइवापाओ वेरमणं सन्वाओ मुसावायाओ वेरमणं सन्वाओ अदत्तादाणाओ वेरमणं स-

न्याओ मेहुणाओ घेरमणं सन्वाओ परिग्गहाओ घेरमणं, पंच कामगुणा प० तं०--सद्वा रुवा रसा गंधा फासा,
 पंच धामयदारा प० तं०--मिच्छत्तं अविरई पमाया कसाया जोगा, पंच संवरदारा प० तं०--सम्मत्तं विरई अप्पमत्तया
 अरुमाया अजोगया, पंच निज्जरट्ठाणा प० तं०--पाणाइवायाओ घेरमणं मुसावायाओ घेरमणं अदिन्नादाणाओ
 घेरमणं मेहुणाओ घेरमणं परिग्गहाओ घेरमणं, पंच समिईओ प० तं०--इरियासमिई भासासमिई एसणासमिई
 आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिई उचारपासवणखेलसिंघाणजल्लपारिट्ठावाणियासमिई, पंच अत्थिकाया प० तं०--
 धम्मतिथकाए अधम्मतिथकाए आगासत्थिकाए जीवत्थिकाए पोगलत्थिकाए, रोहिणीनक्खत्ते पंचतारे प०,
 पुण्यसुनक्खत्ते पंचतारे प०, हत्थनक्खत्ते पंचतारे प०, विसाहानक्खत्ते पंचतारे प०, धणिट्ठानक्खत्ते पंच-
 तारे प०, इमीसे णं रयणप्पभाण पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पंच पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढ-
 वीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पंच सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पंच पलिओव-
 माइं ठिई प०, सीहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं पंच पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारमाहिंदेसु
 कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं पंच सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा वायं सुवायं वायावत्तं वायप्पभं वायकत्तं
 वायवणं वायलेसं वायज्झयं वायसिंघं वायकूडं वाउत्तरवाडिसणं सूरं सुसूरं सूरावत्तं सूरप्पभं सूरकं-
 तं सूरवणं सूरलेसं सूरज्झयं सूरसिंघं सूरकूडं सूरुत्तरवाडिसणं विमाणं देवत्ताए उववणणा तेसि णं दे-

याणं उक्थोसेणं पंच सागरोधमाईं ठिई प०, ते णं देवा पंचणहं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति या नीरुमंति वा तेसि णं देवाणं पंचहिं वाससहस्सेहिं आहारुं समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पंचाहिं भयग्गइणेहिं सिद्धिस्संति जाव अंतं करिस्संति ॥ सूत्र ५ ॥

पञ्चस्थानरूपमपि सुगमं, नरं क्रियामहावतकामगुणाश्रवसंवरनिर्जरास्थानसमित्यस्तिकायार्थं सूत्राणामष्टकं, नक्षत्रार्थं पञ्चकं, स्थित्यर्थं पदरु, उद्दानाद्यर्थं त्रयमेवेति, तथा क्रियाः--व्यापारविशेषाः तत्र कायेन निर्वृत्ता कायिकी, कायचेष्टेत्यर्थः, अधिक्रियते आत्मा नरमादिषु येन तदधिकरणं तेन निर्वृत्ता आधिकरणिकी--सङ्गादिनिर्गन्नादिलक्षणेति, प्रद्वेपो-मत्सरस्तेन निर्वृत्ता प्राद्वेपिकी परित्यापनं-ताडनादिदुःखनिर्गलक्षणं तेन निर्वृत्ता पारित्यापनिकी प्राणातिपातक्रिया प्रतीतेति, तथा काम्यन्ते-अभिलष्यन्ते इति रामान्ते च ते गुणाश्च-पुद्गलधर्माः शब्दादय इति कामगुणाः कामस्य वा-मदनस्योदीपका गुणाः कामगुणाः-शब्दादय इति, तथा आश्रयद्वाराणि-कर्मोपादानोपाया मिथ्यात्मादीनि संवरस्य--कर्मनुपादानस्य द्वाराणि-उपायाः संवरद्वाराणि-मिथ्यात्वाद्याश्रयद्वार-निर्परीतानि नम्यस्त्वादीनि, तथा निर्जरा-देशतः कर्मधषणा तस्याः स्थानानि-आश्रयाः कारणानीति यावान्निर्जरास्थानानि--प्राणा-तिपातनिरमणादीनि, एतान्येव च सर्वशब्दविशेषितानि महाव्रतानि भवन्ति, तानि च पूर्वसूत्राभिहितानि स्थूलशब्दविशेषितानि अ-शुभतानि भवन्ति, निर्जरास्थानत्वं पुनरेषां साधारणमिति नदिहपामभिहित, तथा समितयः-सङ्गताः प्रवृत्तयः, तत्रैर्यासमितिः-गमने नम्यरु मत्तपरिहारतः प्रवृत्तिः भाषासमितिः-निरवधवचनप्रवृत्तिः, एषणासमितिः-द्विचत्वारिंशदोषवर्जनेन भक्तादिग्रहणे प्रवृत्तिः, आदाने-ग्रहणे भाण्डमात्रयोरुपरिच्छेदस्य निक्षेपणे अवस्थापने समितिः-सुग्रत्युपेक्षितादिसाङ्गत्येन प्रवृत्तिश्चतुर्थी, तथोच्चारस्य-पु-

रीपम्य प्रथमस्य-मृत्रस्य रेलस्य-निष्ठीनस्य सिंघाणस्य-नासिकाश्लेष्मणो जह्रस्य-देहमलस्य परिष्ठापनायां-परित्यागे समितिः-
 म्यण्डितादिदोषपरिहारातः प्रवृत्तिरिति पञ्चमी, अस्तिकायाः-प्रदेशराशयः धर्मास्तिकायादयो गतिस्थित्यवगाहोपयोगस्पशोदिलक्षणाः,
 निम्निद्यत्रेणु स्थितेकरुष्टादिविभाग एवमनुगन्तव्यः, यदुत-^१सागरमेगं १ तिय २ सत्त ३ दस ४ सत्तरस ५ तह ५ वावीसा ६ ।
 नेत्तीनं जाय टिई मत्तमुवि क्रमेण पुढवीसु ॥ १ ॥ जा पढमाए जेद्धा सा वीयाए कणिट्टिया भणिया । तरतमजोगो एसो दस वा-
 ममहस्य रयणाए ॥ २ ॥ तथा-^२दो १ साहि २ सत्त ३ साहिय ४ दस ५ चोदस ६ सत्तरेव अयराइ । सोहम्मा जा सुक्को तदुवरि
 इकिहमारोवे ॥ ३ ॥ पलियं १ अहियं २ दो सार ३ साहिय ४ सत्त ५ दस ६ चउदस ७ (तहय) । सत्तरस ८ सहस्सारे तदुवरि
 इकिहमारोवे ॥ ४ ॥^३त्ति, तथा वातं सुवातमित्यादीनि द्वादश वाताभिलापेन विमाननामानि तावन्त्येव सूत्राभिलापेनेति ॥ ५ ॥
 छ लेमाओ पणत्ता तंजहा-कणहलेसा नीलेसा काउलेसा तेउलेसा पम्हलेसा सुक्कलेसा, छ जीवनिक्काया
 प० तं०-पुदयीक्काए आऊक्काए तेउक्काए वाउक्काए वणस्सइक्काए तसक्काए, छव्विहे वाहिरे तवोक्कम्मे प० तं०-अ-
 णम्मणे ऊणोयरिया वित्तीसंखेवो रसपरिच्चाओ कायकिलेसो संलीणया, छव्विहे अडिंभतरे तवोक्कम्मे प० तं०
 -पायच्छित्तं विणओ वेयावचं सज्झाओ झाणं उस्सग्गो, छ छाउमत्थिया समुग्घाया प० तं०-वेयणासमु-

^१ सागरोपममेक त्रीणि रास ददा च रासददा तथा च द्वाविंशतिः । त्रयस्त्रिंशत् यावत् स्थितिः सप्तस्वपि क्रमेण पृथ्वीषु ॥१॥ या प्रथमायां ज्येष्ठा सा अग्रेतनायां
 जपन्या भणित्ता । तरतमयोग एव दश वर्षसहस्राणि रत्नप्रभायाम् ॥२॥ द्वे साधिके सप्त साधिकानि दश चतुर्दश सप्तदशैव अतराणि । सौधर्मात् यावत्
 द्युक्तः यदुपयैवममारोपयेत् ॥३॥ पत्त्यं अभिर्क द्वे सागरोपमे साधिके सप्त दश चतुर्दश । सप्तदश सहस्रारे तदुपर्यैकैकमारोपयेत् ॥४॥

ग्याण कसायसमुग्धाण मारणंतिअसमुग्धाण वेउविग्यसमुग्धाण आहारसमुग्धाए, छन्निवहे अत्थुग्गहे
 प० तं०—सोइंदियअत्थुग्गहे चवखुइंदियअत्थुग्गहे घ॥ णिंदिअअत्थुग्गहे जिन्निभदियअत्थुग्गहे फासिंदियअत्थु-
 ग्गहे नोइंदियअत्थुग्गहे, कत्तियानक्खत्ते छतारे प० असिलेसानक्खत्ते छतारे प०, ईमीसे णं रयणाप्पभाए
 पुढवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ
 सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प० सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
 अत्थेगइयाणं देवाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारमाहिंदेसु अत्थेगइयाणं देवाणं छ सागरोवमाइं ठिई
 प० जे देवा सयंसु सयंभूरमणं घोसं सुघोसं महाघोसं किट्ठियोसं वीरं सुवीरं वीरगतं विरसेणियं वीरावत्तं
 वीरप्पभं वीरकत्तं वीरवणं वीरलेसं वीरज्झयं वीरसिंहं वीरकूडं वीरत्तरवड्डिसाणं विमाणं देवत्ताए
 उवयणा तेसिं णं देवाणं उक्कोसेणं छ सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा छण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा
 णामंति वा उमसंति वा नीससंति वा तेसिं णं देवाणं छहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्झइ,
 संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति जाव सबदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ६ ॥
 पट्म्यानकमय, तच्च सुघोधं, नवरभिहलेश्या १ जीवनिक्काय २ बाह्या ३ऽऽम्यन्तरतपः ४ समुद्घाता ५ऽवग्रहार्थोनि सूत्राणि पट्,

नमग्राधं द्वे, स्थित्यर्थानि पद, उद्ग्रामाधर्थं त्रयमेवेति, तत्र लेख्यानां स्वरूपभिदं-कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्, परिणामो य आत्मनः।
मृदिरुस्येन तत्रायं, लेख्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ १ ॥ इति, तथा बाह्यतपः-बाह्यशरीरस्य परिशोपणेन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, आभ्य-
न्तर-चित्तनिरोधप्राधान्येन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, तथा छद्मस्य -अकेमली तत्र भवा छाद्मस्थिका तत्र सम् एकीभावेनोत्-प्राबल्येन
न घनानि-निर्जरणानि समुद्घाताः, वेदनादिपरिणतो हि जीवो बहून् वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुभवयोग्यानुदीरणाकरणेना-
कृष्योदये प्रक्षिप्यानुभूय निर्जरयति, आत्मप्रदेशैः संश्लिष्टान् ज्ञातयतीत्यर्थः, ते चेह वेदनादिभेदेन पङ्क्ताः, तत्र वेदनासमुद्घातोऽ-
मद्वेद्यकर्मश्रयः कपायसमुद्घातः कपायाख्यचारित्रमोहनीयकर्मश्रयः मारणान्तिकसमुद्घातोऽन्तर्मुहूर्तशेषायुष्कर्मश्रयो वैकुर्विकतै-
जसाहाररुममुद्घाता शरीरनामरुमीश्रयाः, तत्र वेदनासमुद्घातसमुद्धत आत्मा वेदनीयकर्मपुद्गलज्ञातनं करोति कपायसमुद्घातसमु-
द्धतः कपायपुद्गलज्ञातं मारणान्तिकसमुद्घातसमुद्धत आयुः कर्मपुद्गलघातं वैकुर्विकसमुद्घातसमुद्धतस्तु जीवप्रदेशान् शरीराद्बहिर्निष्का-
श्य शरीरविष्कम्भबाह्यमात्रमायामतश्च सङ्ख्ययानि योजनानि दण्डं निमृजति निमृज्य च यथास्थूलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गला-
न् प्राग्नद्वान् ज्ञातयति, एवं तैजसाहारकसमुद्घातापि व्याख्येयाविति, तथा अर्थस्य-सामान्यानिर्देश्यस्वरूपस्य शब्दादेः 'अवे'ति
प्रथमं व्यञ्जनावग्रहानन्तरं ग्रहणं-परिच्छेदनमर्थावग्रहः, स चैकसामयिको नैथयिको व्यावहारिकस्त्वसङ्ख्येयसामयिकः, स च पोढा-
श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैर्नाइन्द्रियेण च मनसा जन्यमानत्वादिति, स्थितिष्वेव स्वयम्मादीनि विंशतिर्विमानानीति ॥ ६ ॥ अथ सप्तमं स्था-

नरुं विधियते ।

सत्त भयट्टाणा प० तं०-इहलोगभण परलोगभण आवाणभण अकम्हाभण आजीवभण मरणभण असिलोग-
भण, सत्त समुग्घाया प० तं०-वेयणासमुग्घाए कसायसमुग्घाए मारणंतियसमुग्घाए वेउडिवयसमुग्घाण-
तेपसमुग्घाण आहारसमुग्घाए केवलिसमुग्घाए, समणे भगवं महावीरे सत्त रयणीओ उड्डं उच्चत्तेण हो-
त्था, इहेव जंघुदीये वीये सत्त वासा प० तं०-उल्लहिमवंते महाहिमवंते निसखे नीलवंते रुप्पी सि-
हरी मन्दरे, इहेव जम्बुदीये वीये सत्त वासा प० तं०-भरहे हेमवत्ते हरिवासे महाविदेहे रम्मए परणयावए
परयण, खीणमोहेण भगवया मोहणिज्जवज्जाओ सत्त कम्मपयदीओ वेण(ज्ज)ई, महानक्खत्ते सत्ततारे प०,
कात्तिआइआ सत्त नक्खत्ता पुच्चवारिआ प० [पाठा० अभियाइया सत्त नक्खत्ता] महाइया सत्त नक्ख-
त्ता दाहिणवारिआ प० अणुराहाइआ सत्त नक्खत्ता अवरदारिआ प० धणिंहाइया सत्त नक्खत्ता उत्तरदा-
रिआ प०, इमीसे णं रयणप्पभाण पुढवीए अत्थेगाइयाणं नेरइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, लच्छाए णं
पुढवीए नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, चउत्थीए णं पुढवीए नेरइयाणं जहण्णेणं सत्त साग-
रोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगाइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पे-
सु अत्थेगाइयाणं देवाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारे कप्पे अत्थेगाइयाणं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सा-

गरोयमाईं डिई प०, माहिंदे कल्पे देवाणं उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाईं डिई प०, धंमलोण कल्पे
अत्थेगउयाणं देवाणं सत्त सागिया सागरोवमाईं डिई प०, जे देवा समं समप्पभं महापभं पभासं भासुरं
विमलं रंजणरूढं मणंकुमारयडिगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाईं डिई
नं णं देवा मत्ताणं अदमासाणं आणमंति या पाणमंति या उत्तसंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्त-
ति यामत्तात्तोहिं आणरटे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे णं सत्तहिं भवग्गहणेहिं सिद्धि-

मंति पुग्गिप्पसंति जाय सच्चदुग्गणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ७ ॥

नप रज्जं, नारमिह भयसमुद्घातमहाधीरवर्षधरपर्षधीणमोहार्थानि च द्वाणि पट् नक्षत्रार्थानि पञ्च स्थित्यर्थानि नव उच्छ्वासाद्यर्थानि
ग्रीष्मंवेति, तत्रैल्लोकभयं यत्तज्जातीयात् परलोकभयं यद्विजातीयात् आदानभयं यद् द्रव्यमाश्रित्य जायते अकस्मान्नयं बाह्यानिमित्त-
निरपेक्षं मनिरल्पाज्ञानं दोषाणि प्रतीतानि, नवरमश्लोकः—अकीर्त्तिरिति, समुद्घाताः प्राग्बद्, नवरं केवलिसमुद्घातो वेदनीयनामगो-
प्राथय इति, तथा हरिः—रितत । झलिईस्त इति, उद्घोर्ध्वोच्चत्वेन न तिर्यगुच्चत्वेनेति 'होत्था' वभूवेति, तथा अभिजिदादीनि सप्त नक्षत्रा-
णि पूर्वद्वारिकाणि—पूर्वदिशि येषु गच्छतः शुभं भवति, एवमश्विन्यादीनि दक्षिणद्वारिकाणि पुष्यादीन्यपरद्वारिकाणि स्वात्यादीन्युत्तर-
द्वारिकाणि मित्दान्तमतमिह तु मतान्तरमाश्रित्य कृत्तिकादीनि सप्त सप्त पूर्वद्वारिकादीनि भणितानि, चन्द्रप्रज्ञप्तौ तु बहुतराणि म-
तानि दक्षितानीहार्थं इति, स्थितिष्वेते सामादीन्यष्टौ विमाननामानीति ॥ ७ ॥

अट् मयट्ठाणा प० तं०—जातिमण कुलमण खलमण तवमण सुयमण लाभमण इस्सरियमण, अट्

पवयणमायाओ प० तं०—ईरियासमिई भासासमिई एसणासमिई आयाणभंडमत्तनिकखेवणासमिई उचार-
 पासवणखेलजल्लसिंघाणपारिद्धावणियासमिई मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती, वाणमंतराणं देवाणं चेइयरुक्खा
 अट्ठ जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०, जंबू णं सुदंसणा अट्ठ जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०, कूडसामली णं गरु-
 लावासे अट्ठ जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०, जंबुदीवस्स णं जगई अट्ठ जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०, अट्ठसाम-
 राण केवलिसमुग्घाण प० तं०—पढमे समए दंडं करेइ बीण समए कवाडं करेइ तइए समए मंथं करेइ चउत्थे
 समए मंथंतराईं पूरेइ पंचमे समए मंथंतराईं पडिसाहरइ छट्ठे समए मंथं पडिसाहरइ सत्तमे समए कवाडं
 पडिसाहरइ अट्ठमे समए दंडं पडिसाहरइ तत्तो पच्छा सरीरत्थे भवइ, पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणिअ-
 स्स अट्ठ गणा अट्ठ गणहरा होत्था, तं- सुभे य सुभघोसे य, वसिट्ठे यंभयारि य । सोमे सिरिधरे बेव, बीर-
 भे जसे इय ॥ १ ॥ अट्ठ नक्खत्ता चंदेणं सद्धिं पमइं जोगं जोएत्ति, तं०—कत्तिया १ रोहिणी २ पुणवस्तू
 ३ मघा ४ चित्ता ५ विसाहा ६ अणुराहा ७ जेह्वा ८, इमीसे णं रणप्पहाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
 अट्ठ पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्ठ सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकु-
 माराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठ पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं अट्ठ
 पलिओवमाइं ठिई प०, यंभलोए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं अट्ठ सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा अच्चि १
 अच्चिमारुलि २ वइरोयणं ३ पभंकरं ४ चंदाभं ५ सूरामं ६ सुपइट्ठाभं ७ अग्गिवाभं ८ रिट्ठाभं ९ अरुणाभं

१० अगुत्तरवडिसगं ११ चिमाणं देवत्ताण उववण्णा तेसि णं देवागं उक्कासेण अट्ट सागरावमाह १७६ प० त
 णं देया अट्टण्हं अट्टमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टहिं
 वाममहस्सेहिं आहारटे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अट्टहिं भवगगहणेहिं सिज्जिस्संति बु-
 जिस्संति जाव अंतं करिस्संति ॥ सूअम् ८ ॥

अथाष्टमस्थानकं व्याख्यायते, सुगमं चैतव, नवरमिह मदस्थानप्रवचनमावृचैत्यष्टजम्बूशाल्मलीजगतीकेवलिसमुद्धातगणधरन-
 धरापानि यत्राणि नम स्थित्यर्थानि पट् उच्छ्वासाधर्यानि त्रीणीति, तत्र मदस्य-अभिमानस्य स्थानानि-आथयाः मदस्थानानि-जा-
 त्यादीनि, तान्येव मदप्रधानतया दर्शयन्नाह-‘जाइमए’ इत्यादि, जात्या मदो जातिमद एवमन्यान्यपि, अथवा मदस्य स्थानानि-मे-
 दाः मदस्थानानि, तान्येवाह-‘जाइमए’ इत्यादि, शेषं तथैव, तथा प्रवचनस्य-द्वादशाङ्गस्य तदाधारस्य वा सङ्घस्य मातर इव-जन-
 न्य इव मरचनमातरः-ईर्यासमित्यादयो, द्वादशाङ्गं हि ता आश्रित्य साक्षात्प्रसङ्गतो वा प्रवर्तते, भवति च यतो यत्प्रवर्तते तस्य त-
 दाश्रित्य मावृकल्पनेति, सदपक्षे तु यथा त्रिशुर्मातरममुञ्चन्नात्मलामं लभते एवं सङ्घस्ताममुञ्चन् सङ्घत्वं लभते नान्यथेतीर्यासमित्या-
 दीनां प्रवचनमावृतेति, तथा व्यन्तरदेवानां चैत्यवृक्षाः तन्नगरेषु सुधर्मादिसभानामग्रतो मणिपीठिकानामुपरि सर्वरत्नमया छत्रचामर-
 प्यजादिभिरलङ्कृता भवन्ति, ते चैव श्लोकाम्यामवगन्तव्याः-‘कलंबो उ पिसायाणं, बडो जक्खाण चेइयं । तुलसी भूयाणं भवे, रक्ख
 साणं तु कंडओ ॥ १ ॥ असो गो किण्णराणं च, किंपुरिसाण य चंपओ । नागरक्खो भुयंगाणं, गंधब्बाण य तुंबुरु ॥ २ ॥’ इति, त-
 था ‘जम्पु’ति उत्तरकुरुजु जम्बूवृक्षः पृथिवीपरिणामः सुदर्शनेति तन्नाम, एवं कूटशाल्मली वृक्षाविशेषः, एष देवकुरुजु गरुडजातीयस्य

वेषुदेवाभिधानस्य देवस्यावास इति, जगती जग्मूद्वीपनगरस्य प्राकारकल्पा पालीति, तथा पार्थस्याहृतः—त्रयोविंशतितमतीर्थकरस्य 'पु-
रिमादानीयस्म'ति पुरुषाणां मध्ये आदानीयः—आदेयः पुरुषादानीयस्तस्याष्टौ गणाः—समानवाचनाक्रियाः साधुसमुदायाः अष्टौ गणधराः
—तन्नामसः सूरयः, इदं चैतत्प्रमाणं स्थानाङ्गे पर्युषणाकल्पे च श्रूयते, केवलभावश्चक्रेअन्यथा, तत्र ह्युक्तम्—'दस नवगं गणान मा-
नं त्रिणिदाणं'ति, कोऽयः ?—पार्थस्य दश गणाः गणधराश्च, तदिह द्वयोरल्पायुक्तत्वादिना कारणेनाविवक्षाऽनुगन्तव्येति, 'सुभे' इत्या-
दि श्लोकः, तथा अष्टौ नक्षत्राणि चन्द्रेण सार्धं प्रमर्द—चन्द्र (:) मध्येन तेषां गच्छतीत्येवंलक्षणं योगं—सम्बन्धं योजयन्ति—कुर्वन्ति,
अत्रार्थेऽभिहितं लोकाश्रया—'पुणव्यसु रोहिणी चित्ता मह जेड्डुपुराह कित्तिय विसाहा । चंदस्स उभयजोग'न्ति, यानि च दक्षिणोत्त-
रयोगीनि तानि प्रमर्दयोगीन्यपि कदाचिद्वदन्ति, यतो लोकश्रीटीकाकृतोक्तम्—'एतानि नक्षत्राण्युभययोगीनि चन्द्रस्योत्तरेण दक्षिणेन
च युज्यन्ते, कदाचिचन्द्रेण भेदमप्युपयान्ती'ति, तथाचिदानीन्त्येकादश विमाननामानीति ॥ ८ ॥

नव बंभचेरगुत्तीओ प० तं०—नो इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणि सिज्जासणाणि सेवित्ता भवइ १ नो इत्थीणं
फं रुत्तिता भवइ २ नो इत्थीणं गणाइं सेवित्ता भवइ ३ नो इत्थीणं इंदियाणि मणोहराइं मणोरमाइं आलो-
इत्ता निज्जाइत्ता भवइ ४ नो पणीयरसभोई ५ नो पाणभोगस्स अइमायाए आहारइत्ता ६ नो इत्थीणं
पुनरयाइं पुण्वकीलिआइं समरइत्ता भवइ, नो सदाणुवाई नो गन्धाणुवाई नो रसाणुवाई नो
फासाणुवाई नो सिलोगाणुवाई ८ नो सायासोमखपडिबदे यावि भवइ ९ नव बंभचेरअगुत्तीओ प० तं०—
इत्थीपसुपंडगसंसत्तार्ण सिज्जासणाणं सेवणया जाव सायासम्बपडिबदे यावि प्रवव नव बंभचेरअगुत्तीओ प० तं०—

मत्पपरिण्णा लोगविजयो सोआसाणज्ज सम्मत्तं । आंवति धुत विमोहा[यणं] उवहाणसुयं मंहंपरिण्णा ॥१॥
 पासे णं अरहा पुरिमादाणीए नव रयणीओ उद्धं उचत्तेणं होत्था, अभीजीनवत्ते साइरेगे नव सुहुत्ते चन्दे-
 णं सद्धि जोगं जोगइ, अभीजियाइया नव नक्वत्ता चंदस्स उत्तरेणं जोगं जोगंति तं-अभीजि सवणो जाव
 वरणी, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ नव जोयणसए उद्धं आयाहाए उ-
 यरिद्धे ताराकूये चारं चरइ, जंचूदीवे णं दीवे नवजोयणिया मच्छा पविसिंसु वा ३, विजयस्स णं वारस्स एगं मे-
 गाए याहाए नव नव भोमा प०, चाणमंतराणं देवाणं सभाओ सुहम्माओ नव जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०,
 दंसणायरणिज्जस्स णं कम्मस्स नव उत्तरपगडीओ प० तं०—निद्धा पयला निद्धानिद्धा पयलापयला-थीणद्धी
 नयरुदंसणावरणे अचक्खुदंसणावरणे ओहिदंसणावरणे केवलदंसणावरणे, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
 अत्थेगइयाणं नेरइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं नव सांगरोव-
 माइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थे-
 गइयाणं देवाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं नव सांगरोवमाइं ठिई प०,
 जे देवा पम्हं सुपम्हं पम्हावत्तं पम्हप्पभं पम्हकंतं पम्हवणं पम्हलेसं पम्हज्जयं पम्हसिगं पम्हासिद्धं पं-
 म्हाहुं पम्हुत्तरवडिसं सुजं सुसुजं सुज्जवित्तं सुज्जपभं सुज्जकंतं सुज्जवणं सुज्जलेसं सुज्जज्जयं सुज्जझासिगं
 सुज्जसिद्धं सुज्जकूइं सुज्जुत्तरवडिसं (रुइल्लं) रुइल्लावत्तं रुइल्लप्पभं रुइल्लकंतं रुइल्लवणं रुइल्ललेसं रुइल्ल-

जम्भयं रुदल्लसिंगं रुदल्लकूडं रुदल्लुत्तरवडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं नव सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा नवण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेमि णं देवाणं नवहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवासिद्धिया जीवा जे नवहिं भवग्ग- हणेहिं सिज्झस्संति जाव सब्बदुक्खाणामनं करिस्संति ॥ सूत्रं ९ ॥

अथ नवमस्थानकं सुखावबोधं, नवरमिह ब्रह्मगुप्ति १ तदगुप्ति २ ब्रह्मचर्याध्ययन ३ पार्श्वार्थ ४ सूत्राणां चतुष्टयं ज्योतिष्कार्थं ब्र- यं मत्स्य १ मौस २ सभा ३ दर्शनावरणार्थं ४ चतुष्टयं स्थित्याद्यर्थानि तथैव, तत्र ब्रह्मचर्यगुप्तयो मैथुनविरतिपरिरक्षणोपायाः नो स्त्री- पशुपण्डकैः संसक्तानि-सङ्कीर्णानि शय्यासाननि-शयनीयविष्टराणि वसत्यासनानि वा सेवयिता भवतीत्येका १ नो स्त्रीणां कथाः कथ- यिता भवतीति द्वितीया २ नो स्त्रीगणान्-स्त्रीसमुदायान् सेवयिता-उपासयिता भवतीति तृतीया ३ नो स्त्रीणामिन्द्रियाणि-नयननाशा- वंशादीनि मनोहराणि आक्षेपकरत्वात् मनोरमाणि रम्यतयाऽऽलोकयिता-द्रष्टा निर्धर्यता-तदेकाग्रचित्ततया द्रष्टुं भवतीति चतुर्थी ४ नो प्रणीतरसभोजी-गलत्लेहरसविन्दुकस्य भोजनस्य भोजको भवतीति पञ्चमी ५ नो पानभोजनस्यातिमात्रम्-अतिप्रमाणं यथा भवत्ये- वमाहारकः सदा भवतीति षष्ठी ६ नो पूर्वतं-पूर्वक्रीडितमनुस्मर्त्ता भवति रतं-मैथुनं क्रीडितं-स्त्रीभिः सह तदन्या क्रीडेति सप्तमी, ७ नो शब्दानुपाती नो रूपानुपाती नो गन्धानुपाती नो स्पर्शानुपाती नो श्लोकानुपाती कामोदीपकान् शब्दादीना- रत्मनो वर्णवादं च नानुपपत्ति-नानुसरतीत्यर्थः इत्यष्टमी ८ नो सातसौख्यप्रतिबद्धाणि भवति सातात्-सातवेदनीयादुदयप्रासाद्य- त्सौख्यं तत्तथा, अनेन च मद्यमसुखस्य व्युदास इति नवमी ९, इदं च व्याख्यानं वाचनाद्वयानुसारेण कृतं, प्रत्येकवाचनयोरेवंवि-

घट्टप्रभायादिति, तथा दुःखलानुष्ठानं ब्रह्मचर्यं तत्प्राप्तपादकान्येव नानि ब्रह्मचर्याणि तानि चाचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धप्रातिबद्धानीति,
 तथा अभिनिम्नद्वयं साधिकांश्च मुहूर्त्तचन्द्रेण सार्द्धं योगं-सम्बन्धं योजयति-करोति, सातिरेकत्वं च तेषां चतुर्विंशत्या मुहूर्त्तस्य
 द्विपट्टभागानां पट्टपट्टया च द्विपट्टभागस्य सप्तपट्टभागानामिति, तथा अभिजिदादीनि नव नक्षत्राणि चन्द्रस्योत्तरेण योगं योजय-
 न्ति, उत्तरस्यां दिशि स्थितानि दक्षिणाशास्थितचन्द्रेण सह योगमनुभवन्तीति भावः । 'बहुसमरमणिजाओ' इति अत्यन्तसमोबहुस-
 मोज्ज एव रमणीयो-रम्यस्तस्माद्भूमिभागान् पर्वतापेक्षया नापि श्रमपेक्षयेति भावः, रुचकापेक्षयेति तात्पर्यम्, 'आवाहाए'ति
 भ्रन्तरे कृत्वेति शेषः 'उवरिछे'ति उपरितनं तारारूपं-तारकजातीयं चारं-भ्रमणं चरति-करोति, 'नवजोयणिय'ति नवयोजनायाभा
 एव प्रविशन्ति, लवणसमुद्रे यद्यपि पञ्चयोजनशतिका मत्स्याः सम्भवन्ति तथापि नदीमुखेषु जगतीरन्ध्रौचित्येनैतदवतामेव प्रवेश
 इति, लोकानुभावो बाज्यमिति, विजयद्वारस्य-जम्बूद्वीपसम्बन्धिनः पूर्वदिग्बन्धवस्थितस्य 'एगमेगाए'ति एकैकस्यां 'वाहाए,ति बा-
 हो पाश्चै भौमानि-नगराणीत्येकं विशिष्टस्थानानीत्यन्ये, तथा व्यन्तराणां सभा सुधर्मा नव योजनानि ऊर्ध्वमुखत्वेन तथा पक्षमादीनि
 द्वादश दूर्यादीन्यपि द्वादशैव रुचिरादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ ९ ॥

दसचिहे समणधम्मं प० तं०-खंती १ सुत्ती २ अज्जवे ३ मद्दवे ४ लाघवे ५ सचे ६ संजमे ७ तवे ८ चियाए ९
 यंभचेरवासे १०, दस चित्तसमाहिटाणा प० तं०-धम्मचिंता वा से असमुप्पण्णपुब्बा समुप्पज्जिजा सम्बं
 धम्मं जाणित्तण १ सुमिणदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा अहातच्चं सुमिणं पासित्तए २ स-
 णिणानणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा पुब्बभवे सुमारितए ३ देवदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्प-

जिज्ञा दिव्यं देविद्वि दिव्यं देवजुहं दिव्यं देवाणुभावं पासित्तए ४ ओहिनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समु-
 प्पज्जिजा ओहिणा लोगं जाणित्तए ५ ओहिदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा ओहिणा लोगं पासि-
 त्तए ६ मणपज्जनाने वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा जाव मणोगए भावे जाणित्तए ७ केवलनाणे
 वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा केवलं लोगं जाणित्तए ८ केवलदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्प-
 जिज्ञा केवलं लोयं पासित्तए ९ केवलमरणं वा मरिजा सन्धदुक्खप्पहीणाए १०, मंदरेणं पन्वए मूले दस-
 जोयणसहस्साइं विक्खवंभेणं पं०, अरिहा णं अरिदुनेमी दस घणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, कण्हे णं वासुदेवे
 दस घणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, रामे णं बलदेवे दस घणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, दस नक्खत्ता नाणबुद्धिकरा
 पं० तं०—मिगसिर अद्वा पुत्सो तिणिण अ पुब्बा य मूलमस्सेत्ता । हत्थो चित्तोय तद्वा दस बुद्धिकराइं
 नाणस्स ॥ १ ॥ अकम्मभूमियाणं मणुआणं दसविहा रुक्खा उवभोगत्ताए उवत्थिया पं० तं०—मंसंगया
 य भिंगा तुडिअंगा दीव जोह चित्तंगा चित्तरत्ता भोहागरा अनिगिणा य ॥१॥ इमीसे
 णं रयप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई पं०, इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई पं०, चउत्थीए पुढवीए दस निरयावाससयसहस्साइ पं०,
 चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई पं०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
 जहण्णेणं दस सागरोवमाइं ठिई पं० असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाइसहस्साइं ठिई पं०,

अमुरिदयत्राणं भोमिञ्चाणं देवाणं अत्येगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प, असुरकुमाराणं देवाणं
 अत्येगइयाणं दस पत्तिओवमाइं ठिई प०, यायरवणस्सइक्काइणं उक्कोसेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, लांतए-
 याणमंनराणं देवाणं अत्येगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइ-
 गाणं देवाणं दस पत्तिओवमाइं ठिई प०, धंभलोए कप्पे देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, लांतए-
 कप्पे देवाणं अत्येगइयाणं जहण्णेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा घोसं सुघोसं महाघोसं नंदियोसं
 गुमरं मणोरमं रम्मं रम्मणं रम्मणिं मंगलावत्तं धंभलोएवत्तं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं
 उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा दसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति
 या नीमसंति वा तेसि णं देवाणं दसहिं वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा
 जे दसहिं भयगगहणेहिं सिज्जिस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति

॥ सूत्रं १० ॥

दग्गं स्थानकं मुचोधमेव तथापि किञ्चिद्विहृत्यते, इह पञ्चविंशतिः सूत्राणि, तत्र लाघवं द्रव्यतोऽल्पोपधिता भावतो गौरवत्यागः
 त्यागः गर्वगद्गानां मंयिग्रमनोज्ञमायुदानं वा ब्रह्मचर्येण वसनम्-अवस्थानं ब्रह्मचर्यवास इति, तथा चित्तस्य-मनसः समाधिः-समा-
 धानं मद्यान्तता तस्य स्थानानि-आश्रया भेदा वा चित्तसमाधस्थानानि, तत्र धर्मा-जीवादिद्रव्याणामुपयोगोत्पादादयः स्वभावास्ते-
 पां चिन्ता-अनुप्रेथा धर्मस्य वा-श्रुतचारित्रात्मकस्य सर्वज्ञगार्पितस्य हरिहरादिनिगदितधर्मैर्भ्यः प्रधानोऽयमित्येवं चिन्ता धर्मचिन्ता,

वाशब्दो वक्ष्यमाणसमाधिस्थानान्तरापेक्षया विकल्पार्थः, 'स' इति यः कल्याणभागी तस्य साधोरसमुत्पन्नपूर्वो-पूर्वसिन्ननादौ अतीते कालेऽनुपजाता तदुत्पादे ह्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तान्ते कल्याणस्यावश्यभावात् समुत्पद्येत-जायेत सः, किंप्रयोजनाय चेयमत आह-सर्व-नि-स्वशेषं धर्म-जीवाद्रिद्रव्यस्वभावमुपयोगोत्पादादिकं श्रुतादिरूपं वा 'जाणिताए' ज्ञपरिज्ञया ज्ञातुं ज्ञात्वा च प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहर-णीयकर्म परिहर्त्तुम्, इदमुक्तं भवति-धर्मचिन्ता धर्मज्ञानकारणभूता जायत इति, इयं च समाधेरुक्तलक्षणस्य स्थानमुक्तलक्षणमेव भ-वतीति ग्रथमं, तथा स्वप्नस्य-निद्रावशविकल्पज्ञानस्य दर्शनं-संवेदनं स्वप्नदर्शनं तद्वा कल्याणप्राप्तिस्त्वचकमसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, तद् यथा भगवतो महावीरस्यात्यिकग्रामे शूलपाणियक्षकृतोपसर्गावसाने, किं प्रयोजनं चेदं ? इत्याह-'अहातचं सुमिणं पासित्तए'ति य-था-येन प्रकारेण तथ्यः-सत्यो यथा तथ्यः सर्वथा निर्व्यभिचार इत्यर्थः तं स्वप्नं-स्वप्नफलमुपचारात् द्रष्टुं-ज्ञातुम्, अवश्यंभाविनो मुक्त्यादेः शुभस्वप्नफलस्य दर्शनाय साधोः स्वप्नदर्शनमुपजायत इति भावः, क्वचित् 'सुजाणं'ति पाठः, तत्रावितथमवश्यंभावि सुयानं-मुगतिं द्रष्टुं-ज्ञातुं सुज्ञानं वा भाविशुभार्थपरिच्छेदं संवेदितुमिति, कल्याणस्त्वचकावितथस्वप्नदर्शनाच्च भवति चित्तसमाधिरिति चित्तस-माधिस्थानमिदं द्वितीयं, तथा सञ्ज्ञानं सञ्ज्ञा सा च यद्यपि हेतुवाददृष्टिवाददीर्घकालिकोपदेशभेदेन क्रमेण विकलेन्द्रियसम्यग्दृष्टिसम-नस्कसम्यग्निधत्वात्त्रिधा भवति तथापीह दीर्घकालिकोपदेशसञ्ज्ञा ग्राह्येति, सा यस्यास्ति स सञ्ज्ञी-समनस्कस्तस्य ज्ञानं सञ्ज्ञिज्ञानं, तच्चेहाधिकृतसूत्रान्यथानुपपत्तेर्जातिसरणमेव, तद्वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, कस्मै प्रयोजनाय ? इत्याह-'पुण्वभवे सुमरित्त-ए'ति पूर्वभवान् सत्तुं, स्मृतपूर्वभवस्य च संवेगात्समाधिरुत्पद्यते इति समाधिस्थानमेतत् तृतीयमिति, तथा देवदर्शनं वा 'से' तस्या-समुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, देवा हि तस्य गुणित्वाद्दर्शनं ददति, किं फलं ? इत्याह-'दिव्यां देवद्विं-प्रधानपरिवारादिरूपां दिव्यां देवद्यु-

नि-मिश्रिष्टां शरीरभरणादिदीप्तिं दिव्यं देवानुभावं-उत्तमवैक्रियकरणादप्रभाव द्रष्टुम्, एतद्व्यवस्थानात्पर्यर्थः, देवदर्शनाच्चागमार्थेषु श्रद्धा-
 नदादौ भयं बहुमानय भवतीति तन्निमित्तममाधिरिति देवदर्शनं चित्तसमाधिस्थानमिति चतुर्थं, तथा अवाधिवानं वा 'से' तस्यासमुत्प-
 न्नं नमुत्पद्येत, किमर्थं इत्याह-अवाधिना-मर्यादया नियतद्रव्यक्षेत्रकालभावरूपेण लोकं ज्ञातुं लोकज्ञानायेत्यर्थः, भवति च विशिष्ट-
 ज्ञानाग्नित्तममाधिरिति पञ्चमं तदिति, एवमवधिदर्शनमनुग्रहमपीति षष्ठं, तथा मनःपर्यवधानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, कि-
 मर्थं नत आह-'मणोगते भावे जाणिच्चए' अर्द्धतृतीयदीपसमुद्ग्रेषु सञ्ज्ञानां पञ्चेन्द्रियाणां पर्याप्तकानां मनोगतान् भावान् ज्ञातुम्, ए-
 तद्व्यवस्थानायेत्यर्थ इति सप्तमं, तथा केवलज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, केवलः-परिपूर्णः लोक्यते-दृश्यते केवलालोकेने-
 ति लोको-लोकालोक्यरूपं वस्तु तद् ज्ञातुं केवलज्ञानस्य च समाधिभेदत्वा[चित्तसमाधिभेदत्वा]चित्तसमाधिस्थानता, इह चामनस्क-
 तथा केवलनिमित्तं चैतन्यमवसेयमित्यष्टमं, एवं केवलदर्शनस्य नवरं द्रष्टुमिति विशेष इति नवमं, तथा केवलमरणं वा त्रियेत-कुर्यात्
 इत्यर्थः, किमर्थं अत आह-'सर्वदुःखग्रहाणाय'ति, इदं तु केवलमरणं सर्वोत्तमसमाधिस्थानमेवेति दशममिति, तथा अकर्मभूमिकानां
 -भोगभूमिजन्मनां मनुष्याणां दशविधा 'लक्ष'ति कल्पवृक्षाः 'उपभोगताए'ति उपभोग्यत्वाय 'उपस्थित'ति उपस्थिता-उपनता इ-
 त्यर्थः, तत्र मत्तङ्गकाः मद्यकारणभूताः 'भिग'ति भाजनदायिनः 'तुडियंग'ति तूर्याङ्गसम्पादकाः 'दीच'ति दीपशिखाः-प्रदीपकार्य-
 कारिणः 'जोइ'ति ज्योतिः-अग्निस्तत्कार्यकारिण इति 'चित्तंग'ति चित्राङ्गाः पुष्पदायिनः चित्ररसा-भोजनदायिनः मण्यङ्गाः-आभर-
 णदायिनः गेहाकाराः-भवनत्वेनोपकारिणः 'अणिगिण'ति अनम्रत्वं-सर्वज्ञत्वं तद्वेतुत्वादनग्रा इति, घोषादीन्येकादश विमाननामा-
 नीति ॥ १० ॥

प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान् यावच्चतुर्थी प्रतिमा भवतीति, तथा पञ्चमीप्रतिमायामष्टम्यादिषु पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारी भवति, ए-
 तदर्थं च स्रष्टव्यमधिकृतस्रष्टव्यपुस्तकेषु न दृश्यते दशादिषु पुनरुपलभ्यते इति तदर्थं उपदर्शितः, तथा शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारी 'स्त्री'ति
 रात्रौ किं ? अत आह-परिमाणं-स्त्रीणां तद्भोगानां वा प्रमाणं कृतं येन स परिमाणकृत इति, अयमत्र भावो-दर्शनत्रतसामायिकाष्ट-
 म्यादिषौपथोपेतस्य पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारिणः शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारिणो रात्रावब्रह्मपरिमाणकृतोऽस्नानस्यारात्रिभोजिनः अवद्व-
 कच्छस्य पञ्च मासान् यावत्पञ्चमी प्रतिमा भवतीति, उक्तं च-"अट्टमीचउडसीसु पडिमं ठाएगराईयं ॥ [पञ्चाद्धं] अस्तिगणविषयड-
 भोई मडलियदो दिवसबंभयारी य । रत्ति परिमाणकडो णडिमावज्जेसु दियहेसु ॥ १ ॥"ति ॥ तथा दिवापि रात्रावपि ब्रह्मचारी 'असि-
 णा'ति अस्नायी स्नानपरिवर्जकः, क्वचित्पठ्यते-'अनिसाह'ति न निज्ञायामत्तीत्यनिशादी'वियडभोई'ति विकटे प्रकटप्रकाशे दिवा न
 रात्रावित्यर्थः, दिवापि चाप्रकाशदेशे न शुद्धे-अशनाद्यभ्यवहरतीति विकटभोजी 'मोलिकडे'ति अवद्वपरिधानकच्छ इत्यर्थः, पष्ठी प्र-
 तिमेति प्रकृतं, अयमत्र भावः-प्रतिमापञ्चकोक्तानुष्ठानयुक्तस्य ब्रह्मचारिणः पण्मासान् यावत्पष्ठी प्रतिमा भवतीति, तथा 'सचिब' इति
 सचैतनाहारः परिज्ञातः-तत्स्वरूपादिपरिज्ञानात्प्रत्याख्यातो येन स सचिच्चाहारपरिज्ञातः श्रावकः सप्तमी प्रतिमेति प्रकृतं, इयमत्र भाव-
 कप्रतिमापञ्चानुष्ठानयुक्तस्य प्रासुकाहारस्य सप्त मासान् यावत्सप्तमी प्रतिमा भवतीति, तथा आरम्भः-पृथिव्याद्युपमर्दनलक्षण
 :-तथैव प्रत्याख्यातो येनासावारम्भपरिज्ञातः श्राद्धोऽष्टमी प्रतिमेति, इह भावना-समस्तपूर्वोक्तानुष्ठानयुक्तस्यारम्भवर्जनगष्टौ
 न यावदष्टमी प्रतिमेति, तथा त्रेप्याः-आरम्भेण व्याण्ण्णीयाः परिज्ञाताः-तथैव प्रत्याख्याता येन स त्रेप्यपरिज्ञातः श्रावको नव-

मीनि, भाग्यार्थं ह पूर्वोक्तानुष्ठायिनः आरम्भं परंपर्यकारयतो नव मासान् यावन्नवमी प्रतिमेति, तथा उदिष्टं-तमेव श्रावकमुद्दिश्य
 हनं भक्तम्-ओदनादि उदिष्टभक्तं तत्परिज्ञातं येनामाबुद्दिष्टभक्तपरिज्ञातः प्रतिमेति प्रकृतं, इहायं भावार्थः—पूर्वोदितगुणयुक्तस्याधा-
 रुधिकभोगजनपरिहारतः क्षुग्मुण्डिताशिरसः शिरसान्तो वा केनापि किञ्चिद्गृहव्यतिकरे पृष्टस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च स-
 ति न जानामीति द्रुवाणस्य दश मासान् यावदुत्कर्षेण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिमेति, तथा श्रमणो-निर्ग्रन्थस्तद्व्यस्तदनुष्ठानकर-
 नात् न श्रमणभूतः, मायुरूप इत्यर्थः, चकारः समुचयेऽर्थः सम्भावेन, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति
 गुग्मन्यामिना जम्बून्वामिनमामन्त्रयतोक्तं इत्येकादशीति, इह चेयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमुण्डस्य कृतलोचस्य वा
 गृहीतगान्धूनेष्वस्य ईर्याममित्यादिकं साधुधर्ममनुपालयतो भिक्षार्थं गृहिकुलप्रवेशे सति श्रमणोपासकाय प्रतिमाप्र-
 निपन्नाय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्त्वामिति कर्मिश्चित्युच्छति प्रतिमाप्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति द्रुवाणस्यैकादश मासान्
 यावदंकादशी प्रतिमा भवतीति, पुस्तकान्तरे त्वेवं वाचना-दंसणसाधए प्रथमा कथवयकम्मे द्वितीया कथसामाहए तृतीया पोसहो-
 रमागनिए नतुथी राइभत्तपरिणाए पञ्चमी मन्चित्तपरिणाए षष्ठी दया वंभयारी राओ परिमाणकडे सप्तमी दियावि राओवि वंभ-
 यारी अमिणाणए यापि भवति वोसहुंमरोमनहे अप्पमी आरंभपरिणाए नवमी उदिट्टुभत्तवज्जए दशमी समणभूए
 यापि भवति गमणाउमो एकादशीति, क्वचित्तु आरम्भपरिज्ञात इति नवमी प्रेष्यारम्भपरिज्ञात इति दशमी उदिष्टभक्तवर्जकः श्रमण-
 भूतार्थंकादशीति, तथा जम्बूद्वीपे २ मन्दरस्य पर्वतस्यैकादश 'एगवीस'चि एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि 'अवाहाए' अ-
 वाधया व्याधानेन कृतेति शेषः ज्योतिषं-ज्योतिषकं चारं-परिश्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् णमित्यलङ्कारे एकादश

मीनि, भाग्यार्थं हे प्रतीकानुष्ठायिनः आरम्भं परंपर्यकारयतो न न मासान् यावन्नवमी प्रतिमिति, तथा उद्दिष्टं-तमेव श्रावकस्य
 हुनं यक्तम्-ओदनादि उद्दिष्टमक्तं तत्परिज्ञातं येनासाद्युद्दिष्टभक्तपरिज्ञातः प्रतिमिति प्रकृतं, इहायं भावार्थः-पूर्वोदितगुणयुक्तस्याधा-
 रुधिकभोजनपरिहारस्तः क्षुरमुण्डिताशिरमः शिरसावतो वा केनापि किञ्चिद्गृह्यतिकरे पृष्टस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च स-
 ति न जानामीति श्रुणस्य दश मासान् यावदुत्कर्षेण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिमिति, तथा श्रमणो-निर्ग्रन्थस्तद्व्यस्तदनुष्ठानकर-
 पान् न श्रमणभूतः, मायुस्त्व इत्यर्थः, चकारः समुच्येऽयिः सम्भावने, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति
 मुपभोग्यामिना जग्मूयामिनमामन्त्रयतोक्तं इत्येकादशीति, इह चैयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमुण्डस्य कृतलोचस्य वा
 गृहीतगार्धुनैपत्यस्य ईर्यामित्र्यादिकं साधुधर्ममनुपालयतो भिक्षार्थं गृहिकुलप्रवेशे सति श्रमणोपासकाय प्रतिमाग्र-
 निपन्नाय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्तमिति कर्मिश्चित्पृच्छति प्रतिमाग्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति श्रुवाणस्यैकादश मामान्
 यावदेकादशी प्रतिमा भवतीति, पुस्तकान्तरे त्वेयं वाचना-दंसणसाधए प्रथमा कयवयकम्मे द्वितीया कयसामाइए तृतीया पोसहो-
 रागमनिए चतुर्थी राइभत्तपरिणाए पञ्चमी सचित्तपरिणाए षष्ठी दिया वंभयारी राओ परिमाणकडे सप्तमी दियावि राओनि वंभ-
 यारी श्रमिणाण् यापि भवति वोसट्टंक्रमेयनहे अष्टमी आरंभपरिणाए पेसणपरिणाए नवमी उदिट्टभत्तवज्जए दशमी समणभूए
 यापि भवइति गमणाउमो एकादशीति, कचित्तु आरम्भपरिज्ञात इति नवमी प्रेय्यारम्भपरिज्ञात इति दशमी उद्दिष्टभक्तवर्जकः श्रमण-
 भूतश्चेकादशीति, तथा जग्मूदीपे २ मन्दरस्य पर्वतस्यैकादश 'एगवीस'चि एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि 'अवाहाए' अ-
 वाधया न्ययधनेन कुर्येति शेषः ज्योतिषं-ज्योतिषकं चारं-परिश्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् णमित्यलङ्कारे एकादश

एकारम उवासगपडिमाओ प० तं०—दंसणसावए १ कयव्वयकमे २ सामाइअकडे ३ पोसहोववासनिरए ४
 दिया वंभयारी रत्ति परिमाणकडे ५ दिआवि राओवि वंभयारी असिणाई वियडभोई मोलिकडे ६ सचित्तप-
 रिण्णाए ७ आरंभपरिण्णाए ८ पेसपरिण्णाए ९ उद्धिभत्तपरिण्णाए १० समणभूए ११ आवि भवइ समणा-
 उसो !, लोगंताओ इक्कारसएहिं एक्कारेहिं जोयणसएहिं जोइसे चारं चरइ, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स एक्कारस
 पव्वपस्स एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं जोइसे चारं चरइ, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स एक्कारस
 गणहरा होत्था, तं-इंदभूई अग्गिभूई वायुभूई चिअत्ते सोहम्ममे मंडिए मोरियपुत्ते अकंपिए अयलभाए मेअ-
 ज्जे पभासे, मूले नक्वत्ते एक्कारसतारे प०, हेट्टिमगेविज्जयाणं देवाणं एक्कारसमुत्तरं गेचिज्जविमाणसतं भवइ-
 स्तिमक्कवायं, मंदरे णं पव्वए घरणितलाओ सिहरतले एक्कारसभागपरिहीणे उच्चत्तेणं प०, इमीसे णं रयण-
 प्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं
 ठिई प०, सोहम्मसीसानेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई प०—लंतए कप्पे
 अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा वंभं सुवंभं वंभावत्तं वंभप्पभं वंभकत्तं
 पंमवण्णं वंभलेत्तं वंभज्झयं वंभसिं वंभसिं वंभकूडं वंभुत्तरवाडिंसं विमाणं देवत्ताए उववण्णा
 तेसि णं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एक्कारसणं अल्लमामाणं आणमंजि मा पाणमंजि

या उन्ममंति या नीसमंति या तेसि णं देयाणं एकारसण्हं वाससहस्साणं आहारट्ठं समुप्पज्झइ, सेतेगइया भवसिद्धिया जीया जे एकारमहिं भवगगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति सुचिस्संति परिनिब्बादस्संति मन्वदुग्गवाणमनं करिस्संति ॥ सूत्रं ११ ॥

अथरूपादशस्थानं, तदपि गतार्थं, नवरामिह प्रतिमाद्यर्थानि सूत्राणि सप्त स्थित्याद्यर्थानि तु नवेति, तत्रोपासन्ते-सेवन्ते श्रमणान् ने ते उपासकाः—श्रावकास्तेषां प्रतिमाः—प्रतिष्ठाः अभिग्रहरूपाः उपासकप्रतिमाः, तत्र दर्शनं—सम्यक्त्वं तत्प्रतिपन्नः श्रावको दर्शन-श्रावकः, इह च प्रतिमानां प्रक्रान्तत्वेऽपि प्रतिमाप्रतिमावतोरभेदोपचारात्प्रतिमावतो निर्देशः कृतः, एवमुत्तरपदेऽप्यपि, अयमत्र भावा-भेदः—मम्यग्दर्शनस्य शुक्लादिशल्पराहितस्याणुव्रतादिगुणविकलस्य योऽभ्युपगमः सा प्रतिमा प्रथमेति, तथा कृतम्—अनुष्ठितं व्रतानाम्—अनुव्रतादीनां कर्म—तच्छूयणज्ञानवाञ्छाप्रतिपत्तिलक्षणं येन प्रतिपन्नदर्शनेन स कृतव्रतकर्मा प्रतिपन्नाणुव्रतादिरिति भाव इतीयं द्वि-तीया, तथा सामायिकं—सावद्ययोगपरिवर्जनिश्चययोगासेवनस्वभावं कृतं—विहितं देशतो येन स सामायिककृतः, आहिताभ्यादिद-र्शनाद् कान्तस्योत्तरपदत्वं, तदेवमप्रतिपन्नपौषधस्य दर्शनव्रतोपेतस्य प्रतिदिनमुभयसन्ध्यं सामायिककरणं मासत्रयं यावदिति तृती-या प्रतिमेति, तथा पौषं—पुष्टिं कुशलधर्माणां धत्ते यदाहारत्यागादिकमनुष्ठानं तत्पौषधं तेनोपवसनम्—अवस्थानमहोरात्रं यावदिति पौ-षधोपनाम इति, अथवा पौषधं—पर्वदिनमष्टम्यादि तत्रोपवासः—अभक्तार्थः पौषधोपवास इति, इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्या-हारशरीरसत्काराब्रह्मचर्यव्यापारपरिवर्जनेष्विति, तत्र पौषधोपवासे निरतः—आसक्तः पौषधोपवासनिरतः (यः) सः, एवंविधस्य श्राव-कस्य चतुर्थी प्रतिमेति प्रक्रमः, अयमत्र भावः—पूर्वप्रतिमात्रयोपेतः अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीज्वाहारपौषधादि चतुर्विधं पौषधं

प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान् यावच्चतुर्थी प्रतिमा भवतीति, तथा पञ्चमीप्रतिमायामष्टम्यादिषु पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारी भवति, ए-
 तदर्थं न मूलमधिकृतमत्रपुस्तकेषु न दृश्यते दशादिषु पुनरुपलभ्यते इति तदर्थं उपदर्शितः, तथा शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारी 'रत्नी'ति
 रात्रौ किं ? अत आह-परिमाणं-स्त्रीणां तद्भोगानां वा ग्रमाणं कृतं येन स परिमाणकृत इति, अयमत्र भावो-दर्शनव्रतसामायिकाष्ट-
 म्यादिषोपयोपेतस्य पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारिणः शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारिणो रात्रावब्रह्मपरिमाणकृतोऽज्ञानस्थारात्रिभोजिनः अवद्व-
 कच्छस्य पञ्च मामान् यावत्पञ्चमी प्रतिमा भवतीति, उक्तं च-"अष्टमीचउद्सीसु पडिमं ठाएगराईयं ॥ [पञ्चाब्दं] अस्मिणाणवियड-
 भोई मउलियडो दिवमंभयारी य । रत्ति परिमाणकडो पडिमावजेसु दियहेसु ॥ १ ॥"ति ॥ तथा दिवापि रात्रावपि ब्रह्मचारी 'असि-
 णाई'नि अस्नायी स्नानपरिचर्जकः, क्वचित्पठ्यते-'अनिसाई'ति न निशायामत्तीत्यनिशादी'वियडभोई'ति विकटे प्रकटप्रकाशे दिवा न
 रात्रावित्यर्थः, दिवापि चाप्रकाशदेजे न धुट्के-अशनाद्यभ्यवहरतीति विकटभोजी 'मोलिकडे'ति अवद्वपरिधानकच्छ इत्यर्थः, पष्ठी प्र-
 तिमेति प्रकृतं, अयमत्र भावः-प्रतिमापञ्चकोक्तानुष्ठानयुक्तस्य ब्रह्मचारिणः षण्मासान् यावत्पष्ठी प्रतिमा भवतीति, तथा 'सचित' इति
 मन्त्रनाहारः परिज्ञातः-तत्स्वरूपादिपरिज्ञानात्यत्याख्यातो येन स सचिचाहारपरिज्ञातः श्रावकः सप्तमी प्रतिमेति प्रकृतं, इयमत्र भाव-
 ना पूर्वोक्तप्रतिमापद्वकानुष्ठानयुक्तस्य ग्रामुकाहारस्य सप्त मासान् यावत्सप्तमी प्रतिमा भवतीति, तथा आरम्भः-पृथिव्याद्युपमर्दनलक्षणा
 परिज्ञातः-तथैव प्रत्याख्यातो येनासाधारम्भपरिज्ञातः श्राद्धोऽष्टमी प्रतिमेति, इह भावना-समस्तपूर्वोक्तानुष्ठानयुक्तस्यारम्भवर्जनमष्टौ
 मामान् यावदष्टमी प्रतिमेति, तथा त्रेप्याः-आरम्भेषु व्यापारणीयाः परिज्ञाताः-तथैव प्रत्याख्याता येन स त्रेप्यपरिज्ञातः श्रावको नव-

षट्मीपञ्चम्योः प्रतिनां वराह्येष्टात्रिष्ठी । ज्ञानो दिव्यभोजी मुरकञ्चछः दिवा ब्रह्मचर्यं च । रात्रौ कृतपरिमाणः प्रतिमावर्ज्य दिवसेषु ॥ १ ॥

मीनि, भावार्थश्चेद् पूर्वोक्तानुष्ठापयिनः आरम्भं परंपरप्यकारयतो नव मासान् यावन्नरमी प्रतिभेति, तथा उद्दिष्टं-तमेव श्रावकमुद्दिश्य
 हुनं भक्तम्-श्रोदनादि उद्दिष्टभक्तं तत्परिज्ञातं येनासायुद्दिष्टभक्तपरिज्ञातः प्रतिभेति प्रकृतं, इहायं भावार्थः-पूर्वोदितगुणसुक्तस्याधा-
 रंभिकभोतनपरिहारमतः क्षुरमुण्डिताशिरमः शिरसागतो चा केनापि किञ्चिद्गृहव्यतिकरे पृष्टस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च स-
 नि न जानामीनि श्रुणस्य दश मासान् यावत्तुल्येण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिभेति, तथा श्रमणो-निर्ग्रन्थस्तद्व्यस्तदनुष्ठानकर-
 णान् न श्रमणभूतः, मायुरुत्प इत्यर्थः, चकारः समुच्चयेऽभिः सम्भावने, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति
 गुणधन्यामिना जम्बूव्यामिनमामन्त्रयतोक्तं इत्येकादशीति, इह चयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमुण्डस्य कृतलोचस्य वा
 गृहीतगान्धुनेष्वस्य ईर्यामिस्त्यादिकं साधुधर्ममनुपालयतो भिक्षार्थं गृहिक्षुलप्रवेशे सति श्रमणोपासकाय प्रतिमाप्र-
 तिपन्नाय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्त्यामिति कर्मिष्वित्पृच्छति प्रतिमाप्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति श्रुवाणस्यैकादश मासान्
 यावदंकादशी प्रतिमा भवतीति, पुस्तकान्तरे त्वेवं वाचना-दंतणसावए ग्रथमा कयवयकम्मे द्वितीया कयसामाइए तृतीया पोसहो-
 वणमनिरए चतुर्थी राइभत्तपरिणाए पञ्चमी मच्चित्तपरिणाए षष्ठी दिया वंभयारी राओ परिमाणकडे सप्तमी वियावि राओवि वंभ-
 यारी अगिणाणए यापि भगति वोसहुंरुमरोयनहे अष्टमी आरंभपरिणाए नवमी उद्दिष्टभत्तवज्जए दशमी समणभूए
 यापि भगइत्ति ममणाउमो एकादशीति, कचिनु आरम्भपरिज्ञात इति नवमी प्रेष्यारम्भपरिज्ञात इति दशमी उद्दिष्टभक्तवर्जकः श्रमण-
 भूतधंकादशीति, तथा जम्बूद्वीपे २ मन्दरस्य पर्वतस्यैकादश 'एगवीस'चि एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि 'अवाहाए' अ-
 वाधया न्यवधानेन कृत्वेति शेषः ज्योतिषं-ज्योतिषकं चारं-परिश्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् गमित्यलङ्कारे एकादश

श्रुतानि 'एकारं' नि एकादशयोजनाधिकानि अवाधया-चाधारादितया कृत्वेति शेषः 'जोतिसंते' ति ज्योतिश्चक्रपर्यन्तः प्रज्ञप्त इति, इदं च वाचनान्तरं व्याख्यातं, उक्तं च—“एकारसेकवीसा सय एकाराहिया य एकारा । मेरुअलोगावाहं जोइसचक्कं चरइ ठाइ ॥ १ ॥” इति, अधिकृतवाचनायां पुनरिदमनन्तरं व्याख्यातमालापकद्वयं व्यत्ययेनाऽपि दृश्यते, 'विमाणसयं भवति तिमक्खायं' ति इह मकार-स्यागमिक्तत्वादयमर्थो-विमानशतं भवतीति कृत्वा आख्यातं-प्ररूपितं भगवता अन्यैश्च केतलिभिरिति सुधर्मस्याभिवचनं, तथा 'मंदरे णं पव्यए धरणीतलाओ सिहरतले एकारसभागपरिहीणे उच्चत्तेणं पणत्ते' अस्यायमर्थः-मेरुभूतलादारभ्य शिखरतलमुपरिभागं याव-द्विष्कम्भापेक्षयाऽङ्गुलादेरेकादशभागैर्नैकादशभागेन परिहीणो-हानिमुपगतः उच्चत्वेन-उपर्युपरि प्रज्ञप्तः, इयमत्र भावना-मन्दरो भू-तले दश योजनसहस्राणि विष्कम्भतः, ततश्चोच्चत्वेनाङ्गुले गतेऽङ्गुलस्यैकादशभागो विष्कम्भतो हीयते, एवमेकादशस्वङ्गुलेऽङ्गुलं हीयते, एतेनैव न्यायेनैकादशसु योजनेषु योजनं एवं एकादशसहस्रेषु सहस्रं ततो नवनवत्यां योजनसहस्रेषु नव सहस्राणि हीयन्ते, ततो भवति सहस्रं विष्कम्भः शिखरे इति, अथवा धरणीतलात्-धरणीतलविष्कम्भभात्सकाशाच्छिखरतलं-शिखरविष्कम्भमाश्रित्य मेरुरेकादशभागेन परिहीणो भवति, कस्यैकादशभागेन ? इत्याह-“उच्चत्तेणं” ति उच्चत्वस्य, तथाहि-मेरुरुच्चत्वं नवनवतिः सहस्रा-णि तदेकादशभागो नव तैर्हीनो मूलविष्कम्भापेक्षया शिखरतले, शिखरस्य साहस्रमिक्तत्वात्, दशसाहस्रिकत्वाच्च मूलविष्कम्भमस्येति, ब्रह्मादीनि द्वादश विमाननामानि ॥ ११ ॥

पारस भिक्खुपडिमाओ पणत्ताओ, तंजद्दा-मासिआ भिक्खुपडिमा दोमासिआ भिक्खुपडिमा तिमा सिआ भिक्खुपडिमा चउमासिया भिक्खुपडिमा पंचमासिआ भिक्खुपडिमा ञ्चमासिआ भिक्खुपडिमा

मत्तमामिआ भिक्खुपडिमा पढमा सत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा दोचा सत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा तच्छा
 मत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा अहोराइया भिक्खुपडिमा एगराइया भिक्खुपडिमा, दुवालसविहे सम्भोगे प० तं-
 उयहीमुअभत्तपाणे अंजलीपगहेत्ति य। दायणे य निकाए अ, अब्बुट्टाणेति आवरे ॥ १ ॥ किअकम्मस्स य करणे,
 देयावच्च करणे इअ। समोसरणं संनिसिज्जा य, कहाए अ पयन्धणे ॥ २ ॥ दुवालसावत्ते कितिकम्मे प० तं०-दुओ-
 णंय जहाजायं, कितिकम्मं चारसावयं। चउसिरं तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्लमणं ॥ १ ॥ विजया णं राय-
 हाणी दुवालस जोगणसयसहस्साइं आयामविक्खवंभेणं पणत्ता, रामे णं बलदेवे दुवालस वाससयाइं सव्वा-
 उयं पालित्ता देवसं गा, मंवरस्स णं पच्चयस्स चूलिआ मूले दुवालस जोयणाइं विक्खवंभेणं पणत्ता, जंबू-
 क्षीयस्स णं दीवस्स वेइआ मूले दुवालस जोयणाइं विक्खवंभेणं पणत्ता, सव्वजहण्णिआ राई दुवालसमुहुत्ति-
 आ पणत्ता, एयं दियसोऽयि नायव्वो, सव्वट्ठसिद्धस्स णं महाविमाणस्स उवरिल्लाओ थुमिअगाओ दुवालस
 जोयणाइं उद्धं उप्पइआ ईसिपव्वभारानामपुढवी पणत्ता, इसिपव्वभाराए णं पुढवीए दुवालस नामधेज्जा पणत्ता
 तं जहा-ईसिस्ति वा इसिपव्वभाराति वा तणूइ वा तणूयतरिस्ति वा सिद्धिस्ति वा सिद्धालएत्ति वा मुत्तीति वा
 मुत्तालएत्ति वा वंमेत्ति वा वंभवडिसणत्ति वा लोकपडिपूरणेत्ति वा लोगगचूलिआइ वा, इमीसे णं रय-
 णप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं वारस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं वारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वारस पलिओवमाइं ठिई प०,

सोहम्भीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वारस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतण कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं वारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा महिंदं महिंदज्झयं कंबुं कंबुगगीवं पुंखं सुपुंखं महापुंखं पुंडं सुपुंडं महापुंडं नारिंदं नरिंदकंतं नरिंदुत्तरवाडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वारस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा वारसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा ते स्ति णं देवाणं वारसहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे वारसहिं भवग्गहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति सुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १२ ॥

ब्राह्मणानामथ, तच्च सुगमं, नवरं स्थितिवैभ्व्योऽवर्गिकादश सूत्राण्याह, तत्र भिक्षूणां विशिष्टसंहननश्रुतवर्ता प्रतिमाः—अभिग्रहा भिक्षुप्रतिमाः तत्र मासिक्यादयः सप्तमासिक्यन्ताः सप्त मासेन मासेनोत्तरोत्तरं बृद्धा एकैकाभिर्भक्तपानदाप्तिभिश्चेति, तत्र सप्त रात्रिन्दिवानि—अहोरात्राणि यासु ताः सप्तरात्रिन्दिवास्ताश्च तिस्रो भवन्तीति, सप्तनामुपर्येष्टमी प्रथमा सप्तरात्रिन्दिवा एवं भवामी द्वितीया दशमी तृतीया, आसां च तिसृणामप्यनुष्ठानकृतो विशेषः, तथाहि—अष्टम्यां चतुर्थभक्तं तपः ग्रामादेर्वैहिरवस्थानमुत्तानादिकं च स्थानमिति, नवम्यां तु उत्कटुकाद्यासनेन विशेषः, दशम्यां वीरासनादिना, तथा अहोरात्रप्रमाणाऽहोरात्रिकी एकादशी, सा च पष्ठमक्तेन भवतीति विशेषः, एकरात्रिकी—रात्रिप्रमाणा, सा चाष्टममक्तपर्यन्तरात्रौ प्रलम्बमुजस्य संहतपादस्येपदवनतकायस्यानिमेपनयनस्येति । तथा सम्-एकीभूय समानसमाचाराणं साधूनां भोजनं सम्भोगः, स चोपध्यदिलक्षणाविषयभेदात् ब्राह्मणा, तत्र 'उग्रही'त्यारिरूपकद्वयं, तत्रोपधिविर्वसपात्रादिस्तं सम्भोगिकः साम्भोगिकेन सार्द्धमुद्रमोत्यादनैपणादौपैविशुद्धं गृह्णन् शुद्धः

अशुद्धं गृह्णन् प्रेरितः प्रतिपन्नप्रायाधितो वारत्रयं यावत्सम्भोगार्हथतुर्थवेलायां प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यमानोऽपि विसम्भोगार्ह इति, विस-
 म्भोगिमेन-पार्श्वस्यादिना वा मंयत्या वा सार्द्धयुपधिं शुद्धमशुद्धं वा निष्कारणं गृह्णन् प्रेरितः प्रतिपन्नप्रायश्चित्तोऽपि चेलात्रयस्योपरि
 न सम्भोग्यः, एवमुपधेः परिकर्म परिभोगं वा कुर्वन् सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, उक्तं च—“एवं व दो व तिन्नि व आउडुंतस्त-
 दोइ पन्दिछत्तं । [आलोचयत इत्यर्थः] आउडुंतेचि तयो परेण तिण्हं विसंभोगो ॥ १ ॥” स्ति, ‘सुयत्ति’ सम्भोगिकस्यान्यसांभो-
 गिरस्य योगमम्पन्नस्य श्रुतस्य वाचनाग्रच्छनादिकं शिधिना कुर्वन् तथा शुद्धः, तस्यैवाविधिनोपसम्पन्नस्यादुपसम्पन्नस्य वा पा-
 र्श्वस्यादेर्वा क्रिया वा वाचनादि कुर्वन्तर्ध्व वेलात्रयोपरि विसम्भोग्यः, तथा ‘भत्तपाणे’ति उपधिद्वारवदवसेयं, नवरमिह भोजनं दानं
 च परिकर्मपरिभोगयोः स्थाने वाच्यमिति, तथा ‘अंजलीपगहेत्ति य’ इहेतिशब्दा उपदर्शनार्थाः चकाराः समुच्चयार्थाः, तत्रोपलक्ष-
 णत्वादुल्लिख्यग्रहस्य वन्दनादिकमपीह द्रष्टव्यं, तथाहि—सम्भोगिकानामन्यसम्भोगिकानां वा संविद्धानां वन्दनकं-प्रणाममञ्जलित्प्र-
 ग्रहं नमः धामाश्रमणेभ्य इति भजनं, आलोचनासूत्रार्थनिमित्तनिपद्याकृत्यं च कुर्वन् शुद्धः पार्श्वस्थादेरेतानि कुर्वन्तर्ध्व सम्भोग्यो वि-
 सम्भोग्यश्चेति, तथा ‘दायणे य’ ति दानं, तत्र सम्भोगिकः सम्भोगिकाय [वस्त्रादिभिः शिष्यगणोपग्रहासमर्थे सम्भोगिके] अन्यस-
 म्भोगिकाय वा शिष्यगणं यच्छन् शुद्धः, निष्कारणं विसम्भोगिकस्य पार्श्वस्थादेर्वा संयत्या वा तं यच्छन्तर्ध्व सम्भोग्यो विसम्भोग्य-
 श्चेति, तथा ‘निरुए य’ ति निकाचनं छन्दनं निमन्त्रणमित्यनर्थान्तरं, तत्र शय्योपध्याहारैः शिष्यगणप्रदानेन स्वाध्यायेन च
 सम्भोगिकः सम्भोगिकं निमन्त्रयन् शुद्धः, शेषं तथैव, तथा ‘अब्भुट्ठाणेत्ति यावरे’ ति अभ्युत्थानमासनत्यागरूपमित्यपरं सम्भोगा-
 न्यसम्भोगस्थानमित्यर्थः, तत्राभ्युत्थानं पार्श्वस्थादेः कुर्वन्तर्ध्ववासम्भोग्यः, उपलक्षणत्वादभ्युत्थानस्य किङ्करतां च—प्राघूर्णकगलानाद्य-

यथायां किं विश्रामणादि करोमीत्येवं प्रश्नलक्षणां तथाऽभ्यासकरणं-पार्श्वस्थादिधर्माच्युतस्य पुनस्तत्रैव संस्थापनलक्षणं, तथा अवि-
 भक्तिं च--अपृथग्भावलक्षणां कुर्वन्नशुद्धोऽसम्भोग्यश्चापि, एतान्येव यथाऽऽगमं कुर्वन् शुद्धः सम्भोग्यश्चेति, तथा 'किङ्कम्मस्स य
 करणे'ति कृतिकर्म-चन्दनकं तस्य करणं--विद्यानं तद्विधिना कुर्वन् शुद्धः, इतरथा तथैवासम्भोग्यः, तत्र चायं विधिः--यः साधुर्वी
 तेन स्वव्यदेह उत्थानादि कर्तुमशक्तः स सूत्रमेवास्खलितादिगुणोपेतमुच्चारयति, एवमावर्त्तशिरोनमनादि यच्छकरोति तत्करोत्येवं
 चाश्रयप्रतिबिन्दनविधिरिति भावः, तथा 'वेयावच्चकरणे इय'ति वैयावृत्त्यम्--आहारोपधिदानादिना प्रश्रवणादिमात्रकार्पण्यादि-
 नाऽधिकरणोपशमनेन सहायदानेन वोपष्टम्भकरणं तस्मिन् विषये सम्भोगासम्भोगौ भवत इति, तथा 'समोसरणं'ति जिनस्तपनरथा-
 नुयानपट्टयात्रादिषु यत्र बहवः साधवो मिलन्ति तत्समवसरणं, इह च क्षेत्रमाश्रित्य साधूनां साधारणोऽवग्रहो भवति, वसतिमाश्रि-
 त्य साधारणोऽसाधारणश्चेति, अनेन चान्येऽप्यवग्रहा उपलक्षिताः, ते चानेके, तद्यथा--वर्षावग्रह ऋतुचक्रावग्रहो वृद्धयासावग्रहश्चेति.
 एकैकथायं साधारणावग्रहः प्रत्येकावग्रहश्चेति द्विधा, तत्र यत् क्षेत्रं वर्षाकल्पाद्यर्थं युगपत् द्वयादिभिः साधुभिर्भिन्नगच्छस्थैरनुज्ञाप्यते
 स साधारणो यत् क्षेत्रमेकं साधवोऽनुज्ञाप्याश्रिताः स प्रत्येकावग्रह इति, एवं चैतेष्ववग्रहेषु आकुट्ट्या अनाभाव्यं सचित्तं शिष्यम-
 चित्तं वा ब्रह्मादि गृह्णन्तोऽनाभोगेन च गृहीतं तदनर्पयन्तः समनोज्ञा अमनोज्ञाश्च प्रायश्चित्तिनो भवन्त्यसंभोग्याश्च, पार्श्वस्थादीनां
 चावग्रह एव नास्ति तथापि यदि तत् क्षेत्रं क्षुल्लकमन्यत्रैव च संविद्या निर्वहन्ति ततस्तत् क्षेत्रं परिहरन्त्येव, अथ पार्श्वस्थादीनां क्षेत्रं
 विस्तीर्णं संविद्याथान्यत्र न निर्वहन्ति ततस्तत्रापि प्रविशन्ति सचित्तादि च गृह्णन्ति प्रायश्चित्तनोऽपि न भवन्तीति, आह च--" स-

मणुसमगमणुन्ने अदिनणाभव्यगिण्हमाणे वा । सम्भोग वीसुकरणं [पृथक्करणमित्यर्थः] इयरे य अलंभ पेछंति ॥ १ ॥" [इतरान्
 पार्थस्यादीनित्यर्थः] तथा 'सन्निमिआ य'त्ति सन्निवद्या-आसनविशेषः, सा च सम्भोगासम्भोगकरणं भवति, तथाहि--संनिपद्या-
 गत आनायो निपद्यागतेन सम्भोगिकाचार्येण सह श्रुतपरिवर्चनां करोति शुद्धः, अथामनोज्ञपार्थस्यादिसाध्वीगृहस्थैः सह तदा प्राय-
 धिक्ती भवति, तथा अधुनिपद्यां विनाऽनुयोगं कुर्वतः शृण्वतश्च प्रायश्चित्तं तथा निपद्यायामुपविष्टः सूत्रार्थो पृच्छति अतिचारान् वाऽऽ-
 लोचयति यदि तदा तर्धेवेति, तथा 'कहाए य पबंधणे' चि कथा-वादादिका पञ्चधा तस्याः प्रबन्धनं-प्रबन्धेन करणं कथाप्रबन्धनं,
 तत्र गम्भोगागम्भोगौ भवतः, तत्र मतमभ्युपगम्य पञ्चावयवेन व्यावयवेन वा वाक्येन यत्तत्समर्थनं स छलजातिविरहितो भूतार्थो-
 न्येपणपरो वादः, स एव छलजातिनिग्रहस्थानपरो जल्पः, यत्रैकस्य पक्षपरिग्रहोऽस्ति नापरस्य सा दूषणमात्रप्रवृत्ता वितण्डा, तथा
 प्रकीर्णकथा चतुर्थी, सा चोत्सर्गकथा द्रव्यास्तिकनयकथा वा, तथा निश्चयकथा पञ्चमी, सा चापवादकथा पर्यायास्तिकनयकथा
 वेति, तत्राद्यास्तिस्रः कथाः श्रमणीविजैः सह करोति, श्रमणीभिस्तु सह कुर्वन् प्रायश्चित्ती, चतुर्थवेलायां चालोचयन्नपि विसम्भो-
 गार्ह इति रूपकद्वयस्य संक्षेपार्थः विस्तरार्थस्तु निशीथपञ्चमोद्देशकभाष्यादवसेय इति तथा 'दुवालसावचे किङ्कम्मे'चि द्वादशावर्त्तं कु-
 तिकर्म-यन्दनकं प्रज्ञतं, द्वादशावर्त्तामेवास्यानुवदन् शेषांश्च तद्वर्मानभिधित्सुः रूपकमाह-'दुओणए'त्यादि, अवनतिरयनतम्-उत्त-
 माङ्गप्रधानं प्रणमनमित्यर्थः, द्वे अवनते यस्मिस्तद्व्यवहनतं, तत्रैकं यदा प्रथममेव 'इच्छामि खमासमणो ! धंदिउं जावणिआए निसी-
 हियाए'त्ति अभियायावग्रहानुज्ञापनायावनमतीति, द्वितीयं पुनर्यदाऽवग्रहानुज्ञापनार्यवावनमतीति, यथा जातं-श्रमणत्वभवनलक्षणं
 जन्माश्रित्य योनिनिष्क्रमणलक्षणं च, तत्र रजोहरणमुखवस्त्रिकाचोलपट्टमात्रया श्रमणो जातो रचितकरपुटस्तु योन्या निर्गत एवंभूत

एव चन्दते तदव्यतिरेकाद्वा यथाजातं भण्यते, कृतिकर्म-चन्दनकं 'बारसावयं' ति द्वादशावर्त्ताः—सुत्राभिधानगर्भाः कायव्यापार-
विशेषाः यविजनप्रसिद्धा यस्मिस्तद् द्वादशावर्त्तं, तथा 'चउसिरं' ति चत्वारि शिरांसि यस्मिस्तच्चतुःशिरः प्रथमप्रविष्टस्य क्षामणाकाले
शिव्याचार्यशिरोद्वयं पुनरपि निष्क्रम्य प्रविष्टस्य द्वयमेवेति भावना, तथा 'तिगुचं' ति तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तः पाठान्तरेपि तिसृभिः (अ-
द्वाभिः) गुप्तिभिरेवेति, तथा 'दुपवेसं' ति द्वौ प्रवेशौ यस्मिस्तद् द्विमवेशं तत्र प्रथमोऽवग्रहमनुज्ञाप्य प्रविशतो द्वितीयः पुनर्निर्गत्य
प्रविशत इति, 'एगनिक्त्वमणं' ति एकं निष्क्रमणमवग्रहादावशियक्या निर्गच्छतः, द्वितीयवेलायां ह्यवग्रहान्न निर्गच्छति, पादपतित
एव सर्वं समापयतीति, तथा 'विजयराजधानी' अरह्यथाततमे जम्बूद्वीपे आघजम्बूद्वीपविजयाभिधानपूर्वद्वाराधिपस्य विजयाभिधा-
नस्य पत्न्योपमस्थितिकस्य देवस्य सम्यन्धिनीति, तथा रामो नवमो बलदेवः 'देवत्वं गए' चि देवत्वं-पञ्चमदेवलोके देवत्वं गतः, तथा
सर्वजयन्या रात्रिरुत्तरायणपर्यन्ताहोरात्रस्य रात्रिः, सा च द्वादशमौर्हृत्तिकाचतुर्विंशतिघटिकाप्रमाणा, एवं 'दिवसोवि' ति सर्वजयन्यो
द्वादशमौर्हृत्तिक एवेत्यर्थः, स च दक्षिणायनपर्यन्तदिवस इति । माहेन्द्रमाहेन्द्रध्वजकम्बुकम्बुग्रीवादीनि त्रयोदश विमाननामानीति ॥ १२॥
तेरस किरियाठाणा प० तं०—अष्टादंढे अण्टादंढे हिंसादंढे अकम्हादंढे दिट्टिविपरिआसिआदंढे सुसाबायब-
त्तिण् अदिन्नादाणवत्तिण् अज्झत्थिण् मानवत्तिण् मित्तदोसवत्तिण् मायावत्तिण् लोभवत्तिण् इरिआवहिण् नामं
तेरसमे, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु तेरस विमाणपत्थडा प०, सोहम्मवाडिंसगे णं विमाणे णं अद्धतेरसजोयणसय-
सहस्साइं आयामक्खलंभेण प०, एवं ईसाणवडिंसगेवि, जलयरपंचिविअतिरिक्खजोणिआणं अद्धतेरस
जाइकुलकोडीजोणीपमुहसयसहस्साइं प०, पाणाउस्स णं पुण्वस्स तेरस वत्थू प०, गन्भवक्कंतिअपंचेदिअति-

रिग्गर्गोणिआणं तेरसहिं पओगे प० तं०--सचमणपओगे मोसमणपओगे सच्चामोसमणपओगे असच्चा-
 मोममणपओगे मच्चयइपओगे मोसचइपओगे सच्चामोसचइपओगे असच्चामोसचइपओगे ओरालिअसरीर-
 क्कायपओगे ओरालिअमीससरीरकायपओगे वेउळिअमीससरीरकायपओगे वेउळिअमीससरीरकायपओगे कम्म-
 मरीरकायपओगे, तूरमंडलं जोगेणं तरसेहिं पगसट्ठिभागहिं जोगणस्स ऊणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाणं
 पुट्ठीणं अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुट्ठीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेरस
 मागरोयमाइं ठिई प०, असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु
 कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे [सु] अत्थेगइआणं देवाणं तेरस साग-
 रोयमाइं ठिई प०, जे देवा वज्जं सुवज्जं वज्जायत्तं वज्जकंतं वज्जवणं वज्जलेसं वज्जरूवं वज्जासिंगं वज्जासिंहं
 गज्जरूवं वज्जुत्तरवाडिसंगं चइरं चइरावत्तं चइरप्पभं चइरकंतं चइरवणं चइरलेसं चइररूवं चइरसिंगं चइर-
 सिहं चइररूवं चइरुत्तरवाडिसंगं लोणं लोगावत्तं लोणप्पभं लोणकंतं लोणवणं लोणलेसं लोणरूवं लोणसिंगं
 लोणसिंहं लोणरूवं लोणुत्तरवाडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तेरस सागरो-
 यमाइं ठिई प० ते णं देवा तेरसहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीस्ससंति वा
 तेसि णं देवाणं तेरसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे ससुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिआ जीवा जे तेरसहिं
 भवगगहणेहिं सिग्गिस्ससंति दुज्जिस्ससंति मुच्चस्संति परिनिब्बाइस्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥सूत्रं १३॥

अथ त्रयोदशस्थानके किञ्चिद्विहिते, इह स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वागष्ट सूत्राणि, तत्र करणं क्रिया-कर्मवन्धनिबन्धनचेष्टा तस्याः स्थानानि-भेदाः पर्यायाः क्रियास्थानानि, तत्रार्थाय-शरीरस्वजनघर्मादिप्रयोजनाय दण्डः--त्रसस्थावरहिंसा अर्थदण्डः क्रियास्थानमिति-प्रक्रमः १ तद्विलक्षणोऽनर्थदण्डः २ तथा हिंसामाश्रित्य हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यति वा अयं वैरिकादिर्मामित्येवं प्रणिधानेन दण्डो-
 --विनाशनं हिंसादण्डः ३ तथाऽकस्माद्-अनभिसंशिनोऽन्यवधाय-प्रवृत्त्या दण्डः-अन्यस्य विनाशोऽकस्मादण्डः ४ तथा दृष्टेः-बुद्धे-
 विपर्ययसिक्ता विपर्ययसिक्ता वा दृष्टिविपर्ययसिक्ता दृष्टिविपर्ययसिक्ता वा मतित्रम इत्यर्थः तथा दण्डः-प्राणिवधो दृष्टिविपर्ययसिक्तादण्डो
 दृष्टिविपर्ययसिक्तादण्डो वा, मित्रादेरभिवादिबुद्ध्या हननमिति भावः ५ तथा मृषावादः-आत्मपरोभयार्थमलीकवचनं तदेव प्रत्ययः--
 कारणं यस्य दण्डस्य स मृषावादप्रत्ययः ६ एवमदत्तादानप्रत्ययोऽपि ७ तथा अध्यात्मनि-मनसि भव आध्यात्मिको बाह्यनिमित्ता-
 नपेक्षः शोकाभिदिभव इति भावः ८ तथा मानप्रत्ययो-जात्यादिमदहेतुकः ९ तथा मित्रद्वेषप्रत्ययः--मातापित्रादीनामल्पेऽप्य-
 पराधे महादण्डनिर्वचनमिति भावः १० मायाप्रत्ययो मायानिवन्धनः ११ एवं लोभप्रत्ययोऽपि १२ ऐर्यापथिकः केवलयोगप्रत्ययः
 कर्मबन्धः-उपशान्तमोहादीनां सातवेदनीयबन्धः १३। तथा 'विमाणपत्यह'ति विमानप्रस्तटा उत्तरार्धव्यवस्थाः, तथा 'सोहम्म-
 चडिसए'ति सौधर्मस्य देवलोकस्याद्धचन्द्राकारस्य पूर्वापरायतस्य दक्षिणोत्तरविस्तीर्णस्य मध्यभागे त्रयोदशप्रस्तटे शक्रावासभूतं वि-
 मानं सौधर्मावतंसकं सौधर्मदेवलोकस्यावतंसकः-शेखरकः स इव प्रधानत्वात् इत्येवं यथार्थनामकमिति, णंकारो वाक्यालङ्कारे, अद्धं
 त्रयोदशं येषु तान्यर्धत्रयोदशानि तानि च तानि योजनशतसहस्राणि चेति विग्रहः सार्द्धानि द्वादशेत्यर्थः, तथाऽद्धत्रयोदशानि जातौ
 -जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यगतौ कुलकोटीनां योनिप्रमुखाणि-उत्पत्तिस्थानप्रभवानि यानि शतसहस्राणि तानि तथोच्यन्त इति, तथा 'पा-

पाउम्म'ति यत्र प्राणिनामापुर्विधानं समेदमभिधीयते-उत्प्राणायुद्धादिशं पूर्वं तस्य त्रयोदश वस्तूनि-अध्ययनयद्विभागविशेषाः, तथा
 गर्भ-गर्भाग्रये व्युत्क्रान्तिः-उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः, ते च ते पञ्चेन्द्रियातिर्यग्योनिकाश्चेति विग्रहः, प्रयोजनं-मनोवाक्का-
 यानां व्यापारणं प्रयोगः स त्रयोदशविधः, पञ्चदशानां प्रयोगाणां मध्ये आहारकाहारकमिश्रलक्षणकायप्रयोगद्वयस्य तिरश्चामभावात्,
 तो हि न्ययमिनामेव स्तः, संयमश्च संयतमनुप्याणामेव न तिरश्चामिति, तत्र सत्यासत्योभयानुभयस्वभावाश्चत्वारो मनःप्रयोगाः चा-
 ग्रप्रयोगाश्चेति अष्टौ पुनरौदारिकादयः पञ्च कायप्रयोगाः एवं त्रयोदशेति, तथा स्वरमण्डलस्य-आदित्यविमानधृतस्य योजनं स्वरमण्ड-
 लयोजनं तत्र 'ण'मित्यलङ्कारे त्रयोदशभिरैकपट्टिभागैर्येषां भागानामेकपट्टया योजनं भवति तैर्भागैर्योजनस्य सम्बन्धिभिरूनं-न्यूनं
 प्राप्तामष्टयत्वारिंशद् योजनभागा इत्यर्थः । वज्राभिलापेन द्वादश वङ्गराभिलापेन लोकाभिलापेन चैकादश विमानानीति ॥ १३ ॥

चउद्दस् भूअगामा प० तं०-सुहुमा अपज्जत्तया बादरा अपज्जत्तया पज्जत्तया
 येइंदिया अपज्जत्तया येइंदिया पज्जत्तया तेंदिया अपज्जत्तया चउरेंदिया अपज्जत्तया चउ-
 रेंदिया पज्जत्तया पंचिंदिया असन्निअपज्जत्तया पंचिंदिया सन्निअपज्जत्तया
 पंचेंदिया सन्निपज्जत्तया, चउदस् पुब्बा प० तं०-उप्पायपुब्बमग्गेणियं च तइयं च वीरियं पुब्बं । अत्थी-
 नत्थिपपायं तत्तो नाणप्पपायं च ॥१॥ सच्चप्पवायपुब्बं तत्तो आयप्पवायपुब्बं च । कम्मप्पवायपुब्बं पच्च-
 क्क्याणं भवे नवमं ॥ २ ॥ विज्जाअणुप्पवायं अवंक्षपाणाउ वारसं पुब्बं । तत्तो किरियधिसालं पुब्बं तह बिंदु-
 सारं च ॥ ३ ॥ अग्गेणीअस्स णं पुब्बस्स चउद्दस् वत्थू प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चउद्दस्

समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था, कम्मविसोहिमग्गणं पडुच्च चउद्दस जीवट्टाणा प० तं०-
मिच्छदिट्ठी सासायणसम्मदिट्ठी सम्मामिच्छदिट्ठी अविरयाविरए पमत्तसंजए अप्पमत्त-
संजए निअदीयाये अनिआहिवायेरे सुट्ठमसंपराए उवसाए वा भवए वा उवसंतमोहे खीणमोहे सजोगी
केवली अपोगी केवली, भरहेरययाओ णं जीवाओ चउद्दस जोयणसहस्साइं चत्तारि अ पगुत्तरे
जोयणसए छय गगणवीसे भागे जोयणस्स आयामेणं प०, एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्खद्विस्स चउद्दस
रयणा प० तं०-इत्थीरयणे सेणावइरयणे गाहावइरयणे पुरोहियरयणे बहुइरयणे आसरयणे हत्थिरयणे असिर-
यणे वंटरयणे चक्करयणे छत्तरयणे चम्मरयणे मणिरयण कागिणिरयणे, जंबुदीवे णं दीवे चउद्दस महानइओ
पुब्बावरेण लवणसमुद्धं समप्पंति, तं० गंगा सिंधू रोहिआ रोहिअंसा हरी हरिकंता सीआ सीओवा नरकंता
नारिकांता सुयणकूला रूपकूला रत्ता रत्तवई, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, पञ्चमीणं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, असुर
कुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं
चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे[सु] देवाणं अत्थेगइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, महासुक्के
कप्पे देवाणा अत्थेगइयाणं जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सिरिकंनं सिरिमहिअं सिरिसोमनसं
लंतयं काविट्टं महिदकंनं महिदुत्तरवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा नेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउद्दस

मागगेवमाङ्गं हिः प० ते णं देया चउहसहिं अद्धमस्सेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंसंति वा नीससंसंति वा नेम्मिणं देयाणं चउहसहिं चामसहस्सेहिं आहारुहे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिंदिआ जीवा जे चउहस-
हिं धयगगत्तेहिं भिञ्जिस्संसंति बुज्जिस्संसंति मुचिस्संसंति परिनिब्बाइस्संसंति सब्बदुक्खाणमंतं कारिस्संसंति ॥ सूत्रं १४॥

अथ चतुर्दशग्रन्थानकं सुमोयं, नवरमिहाष्टौ सूत्राण्यर्थाक् स्थितिसूत्रादिति, तत्र चतुर्दश 'भूतग्रामाः' भूतानि—जीवाः तेषां ग्रा-
माः—ग्रम्हाः भूतग्रामाः, तत्र ग्रम्हाः ग्रम्हनामकमोदवर्तित्वात् शृथिव्यादय एकेन्द्रियाः, किंभूता ?—अपर्याप्तकाः—तत्कर्मोदया-
दपरिपूर्णस्वीयपर्याप्तय इत्येको ग्रामः, एवमेते एव पर्याप्तकाः—तथैव परिपूर्णस्वीयपर्याप्तय इति द्वितीयः, एवं चादरा वादरनामक-
मोदयान् शृथिव्यादय एव, तेषां पर्याप्तमंतरमेदाद् द्विधा, एवं द्वीन्द्रियादयोऽपि, नवरं पञ्चेन्द्रियाः सञ्ज्ञिनो—मनःपर्याप्त्युपेता इतरे
त्माञ्जिन इति । तथा 'उष्पायपुब्बे'त्यादि गाथात्रयं, तथा 'उष्पायपुब्बमगेणियं च' ति यत्रोत्पादमाश्रित्य द्रव्यपर्यायाणां प्ररूपणा
कृता तदुत्पादपूर्व, यत्र तेषामेवाग्रं—परिमाणमाश्रित्य तदग्रेणीय, 'तइयं च वीरियं पुब्बं'ति यत्र जीवादीनां वीर्यं प्रोच्यते—प्ररूप्यते
तद्गीर्णप्रवादं 'अत्थीनत्थिपमायं'ति यद्यथा लोके अस्ति नास्ति च तद्यत्र तथोच्यते तदस्तिनास्तिप्रवादं 'तत्तो नाणप्पवायं च'ति यत्र
ज्ञानं—मन्यादिकं स्वरूपभेदादिभिः प्रोच्यते तत् ज्ञानप्रवादमिति १। 'मच्चप्पवायपुब्बं' ति यत्र सत्यः—संयमः सत्यं वचनं वा सभेदं
मग्नतिपक्षं च प्रोच्यते तत्सत्यप्रवादपूर्व, ततः 'आयप्पवायपुब्बं च'ति यत्रात्मा—जीवोजेकनैयः प्रोच्यते तदात्मप्रवादमिति. 'कम्म-
प्पायपुब्बं'ति यत्र ज्ञानावरणादि कर्म प्रोच्यते तत्कर्मप्रवादमिति, 'पच्चक्खणं भवे नवमं' ति यत्र प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यते तत्प्र-
त्याख्यानमिति २। 'विजाअणुप्पवायं'ति यत्रानेकविधा विधातिशया वर्ण्यन्ते तद्विधानुप्रवादं, 'अवंझपाणाउ वारसं पुब्बं'ति यत्र स-

म्यगङ्गानादयोऽवन्ध्याः—सफला वर्ण्यन्ते तदवन्ध्यमेकादशं, यत्र प्राणा—जीवा आयुश्चानेकधा वर्ण्यन्ते तत्प्राणायुरिति द्वादशं पूर्वं, 'त-
 तो क्षिरियविसालं'ति यत्र क्रियाः—कायिक्यादिकाः विशाला—विस्तीर्णाः समेदत्वादभिधीयन्ते तत् क्रियाविशालं 'पुत्रं तह विंदुसारं
 च' ति लोकशब्दोऽत्र लुप्तो द्रष्टव्यः, ततश्च लोकस्य 'विन्दुरिवाक्षरस्य सारं सर्वोत्तमं यच्छ्लोकविन्दुसारमिति ३। तथा
 'चोदस चरधुणे'ति द्वितीयपूर्वस्य वस्तूनि—विभागविशेषाः तानि च चतुर्दश मूलवस्तूनि, चूलावस्तूनि तु द्वादशेति,
 तथा 'साहस्तिओ'ति सहस्राण्येव साहस्रं, तथा 'कर्मविशोही'त्यादि, कर्मविशोधिभार्गवां प्रतीत्य—ज्ञानावरणादिकर्मविशु-
 द्धिगवेषणामाश्रित्य चतुर्दश जीवस्थानानि—जीवभेदाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—मिथ्या—विपरीता दृष्टिर्यस्यासौ मिथ्यादृष्टिः
 —उदितमिथ्यात्वमोहनीयविशेषः, तथा 'सासायणंसम्मदिट्ठि'ति सहेयचत्तथ्रद्वानरसास्वादेन वर्तते इति सास्वादनः, घण्टाला-
 लान्यायेन प्रायः परित्यक्तसम्यक्त्वः तदुत्तरकालं पडावलिकः, तथा चोक्तम्—'उवसमंसमचाओ चयओ मिच्छं अपावमाणस्स ।
 सामायणंसमंतं तदंतरालमि छावलियं ॥ १ ॥' इति, सास्वादनथासौ सम्यग्दृष्टिश्चेति विग्रहः, सम्मामिच्छदिट्ठि'ति सम्यक् च मि-
 थ्या च दृष्टिरस्येति सम्यग्मिथ्यादृष्टिः—उदितदर्शनमोहनीयविशेषः, तथाऽविरतसम्यग्दृष्टिर्देशचिरतिरहितः चिरताविरतो—देशविरतः
 श्रावक इत्यर्थः, प्रमत्तसंयतः—किञ्चित्प्रमादवान् सर्वविरतः, अग्रमत्तसंयतः—सर्वप्रमादरहितः स एव, 'नियट्ठी०' इह क्षपकश्रेणि-
 मुपशमश्रेणिं वा प्रतिपन्नो जीवः क्षीणदर्शनसप्तक उपशान्तदर्शनसप्तको वा निवृत्तिवादर उच्यते, तत्र निवृत्तिः—यद्गुणस्थानकं सम-
 कालप्रतिपन्नानां जीवानामध्यवसायभेदः तत्प्रधानो वादो—वादरसम्परायो निवृत्तिवादरः, 'अणियट्ठिचायरे'ति अनिवृत्तिवादरः, स
 च कपायाष्टकक्षपणारम्भान्पुंमकवेदोपशमनारम्भाचारम्य वादरलोमक्षण्डक्षपणोपशमने यावद्भवतीति, 'सुहुमसंपराए'ति सूक्ष्मः—

मञ्जलनलोभाग्रहेयपरण्डरूपः सम्परायः-कपायो यस्य स द्रुह्यसम्परायो-लोभानुवेदक इत्यर्थः, अयं च द्विविध इत्याह-उपशम-
को य-उपशमश्रेणीप्रतिपन्नः क्षपको वा-क्षपकश्रेणीप्रतिपन्न इति दशमं जीवस्थानमिति, तथा उपशान्तः-सर्वथानुदयावस्थो मोहो
-मोहनीयं कर्म यस्य स उपशान्तमोहः, उपशमवीतराग इत्यर्थः, अयं चोपशमश्रेणिसमाप्तावन्तर्मुहूर्त्तं भवति, ततः प्रच्यवत् एवेति,
तथा धीणो-निःसत्ताकीभूतो मोहो यस्य स तथा, क्षयवीतराग इत्यर्थः, अयमप्यन्तर्मुहूर्त्तमेवेति, तथा सयोगी केवली-मनःप्रभृति-
व्यापारान् केवलज्ञानीति, तथाऽयोगीकेवली-निरुद्धमनःप्रभृतियोगः शैलेशीगतो ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्गिरणमात्रं कालं यावदिति चतुर्दश
जीवव्यानमिति, 'भरहे' इत्यादि, भरतैरावतयोर्जीवा, इह भरतैरावतं चारोपितगुणकोदण्डाकारं यतस्त [तस्त]योर्जीवे भवतः, तत्र
भरतस्य हिमनतोऽर्यागनन्तरप्रदेशश्रेणिर्जीवा ऐरावतस्य च शिखरिणः परतोऽनन्तरप्रदेशश्रेणीति भरतैरावतजीवा, 'चाउरतंचकवडिस्स'
न्ति चत्वागेऽन्ता-विभागा यस्यां सा चतुरन्ता भूमिः तत्र भवः स्वामितयंति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्त्ती चेति विग्रहः, रत्नानि-
स्वजातीयमध्ये समुरक्कपयन्ति वस्तूनीति, यदाह-"रत्नं निगद्यते तज्जातौ जातौ यदुत्कष्ट"मिति, 'गाहावड्'त्ति गृहपतिः-कोष्ठागारिकः
'पुरोहिद'चि पुरोहितः-शान्तिकर्मादिकारी 'वड्ढइ'त्ति वर्द्धकिः-रथादिनिर्माणयिता मणिः-पृथिवीपरिणामः काकिणी-सुवर्णमयी अधि-
करणमिस्थानेति, इह सप्ताधानि पञ्चेन्द्रियाणि शेषाण्येकेन्द्रियाणीति, श्रीकान्तमित्यादीन्यष्टौ विमाननामानीति ॥ १४ ॥

पन्नरस परमाहम्मिमआ प० तं०-अवे अवरिसी चेव, सामे सचलेत्ति आवरे । रुदोवरुदकाले अ, महाकालेत्ति
आवरे ॥ १ ॥ असिपत्ते धणु कुम्भे, वालुण वेअरणीति अ । खरस्सरे महाघोसे, एत्ते पन्नरसाहिआ ॥ २ ॥
णमी णं अरहा पन्नरस धणूइ उड्डं उचत्तेणं होत्था, धुवराह्णं बहुलपक्खस्स पडिवए पन्नरसभागं पन्नरस-

भागेणं चवस्स लेसं आवरेत्ताण चिद्धति, तं जहा-पढमाणं पढमं भागं वीआणं दुभागं तइआणं तिभागं
 चउत्थीए चउभागं पञ्चमीए पञ्चभागं छट्ठीए छभागं सत्तमीए सत्तभागं अट्ठीमीए अट्ठभागं नवमीए नवभागं
 दसमीए दसभागं एक्कारसीए एक्कारसभागं बारसीए बारसभागं तेरसीए तेरसभागं चउद्दसीए चउद्दसभागं
 पन्नरसेसु पन्नरसभागं, तं चेव सुक्कपक्कवस्स य उवदंसेमाणे उवदंसेमाणे चिद्धति, तंजहा-पढमाणं पढमं
 भागं जाव पन्नरसेसु पन्नरसभागं, छ णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता प० तं०—सत्तमिसय भरणि अद्वा
 असलेसा साई तहा जेद्धा । एते छण्णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता ॥ १ ॥ चेत्तासोगसु णं मासेसु पन्नरस-
 मुहुत्तो विवत्तो भवति. एवं चेत्तमासेसु पण्णरसमुहुत्ता राई भवति, विज्जाअणुप्पयायस्स णं पुण्वस्स
 पन्नरस वत्थू पण्णत्ता, मणूसाणं पण्णरसविहे पओगे प० तं०—सच्चमणओगे मोसमणपओगे सच्चमोसमण-
 पओगे असच्चामोसमणपओगे सच्चवइपओगे मोसवइपओगे सच्चमोसवइपओगे असच्चामोसवइपओगे
 ओरालिअत्तरीरकायपओगे ओरालिअमीसत्तरीरकायपओगे वेउन्विअमीसत्तरीरका-
 यपओगे आहारयत्तरीरकायपओगे आहारयमीसत्तरीरकायपओगे कम्मयत्तरीरकायपओगे, इमीसे णं रयण-
 प्पभाणं पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइआणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइआणं पण्णरस सगरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई
 प०, संहम्मसीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, मद्दासुक्के कप्पे अत्थे-

गदाणां देवाणां पण्णरस सागरोवमाइ णिइ प०, जे देवा णंदं सुणंदं णंदवत्तं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं
 णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं णंदक्कं
 उक्खेमेणं पण्णरस सागरोवमाइ णिइ प० ते णं देवा पण्णरसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
 उरम्मंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं पण्णरसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भव-
 सिद्धिआ जीया जे पन्नरसहिं भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब-
 बुक्कवाणमनं करिस्संति ॥ सूत्रं १५ ॥

अथ पञ्चदशस्थानके सुगमेऽपि किञ्चिद्विख्यते, इह स्थितेरर्वाक् सप्त भूत्राणि, तत्र परमाश्च तेषां धर्मिकाश्च संक्लिष्टपरिणामत्वात्परमा-
 धार्मिकाः—अमुरविशेषाः, ये तिसृषु पृथिवीषु नारकान् कर्धयन्तीति, तत्रावेत्यादि श्लोकद्वयं, एते च व्यापारभेदेन पञ्चदश भवन्ति,
 तत्र ‘अंवे’ ति यः परमाधार्मिकदेवो नारकान् हन्ति पातयति यन्नाति नीत्वा चाम्बरतले विमुञ्चति सोऽम्ब इत्यभिधीयते १, ‘अम्ब-
 रिती नेव’ ति यस्तु नारकान्निहतान् कल्पनिकाभिः खण्डयति ब्राह्मपाकयोग्यान् करोति सोऽम्बरिपीति २ ‘सामे’ ति
 यस्तु रज्जुहस्तप्रहारादिना शातनपातनादि करोति वर्णतश्च इयामः स इयाम इति ३, ‘सबलेत्ति यावरे’ ति शबल इति चापरः परमा-
 धार्मिक इति प्रक्रमः, स चान्त्रवसाहृदयकालेयकादीन्युत्पाटयति वर्णतश्च शबलः कर्बुर इत्यर्थः ४, ‘रुदोवरुदे’ ति यः शक्तिकुन्ता-
 दिषु नारकान् प्रोतयति स रौद्रत्वाद्द्रौद्र इति ५, यस्तु तेषामज्जोपाङ्गानि भनक्ति सोऽत्यन्तरौद्रत्वादुपरोद्र इति ६, ‘काले’ ति यः
 कण्ड्यादिषु पचति वर्णतः कालश्च स कालः ७, महाकाल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः स च श्रृक्षणांसानि खण्डयित्वा

रादयति वर्णतश्च महाकाल इति ८, असिपत्ते'त्ति असिः--खड्गस्तदाकारपत्रवद्वनं विकुर्व्य यस्तत्समाश्रितान् नारकानसिपत्रपातनेन
 तिलशश्छिन्नात्ति सोऽसिपत्रः ९, 'धणु'त्ति यो धनुर्विमुक्तार्द्धचन्द्रादिवाणैः कर्णादीनां छेदनभेदनादि करोति स धनुरिति १०, 'कुम्भे'
 ति यः कुम्भमादिषु तान् पचति स कुम्भः ११, 'वालु'त्ति यः कदम्बपुष्पाकारासु वज्राकारासु वैक्रियवालुकासु तप्तासु चणकांनिव तान्
 पचति स.वालुका इति १२, 'वेयरणी इय'त्ति वैतरणीति च परमाधार्मिकः, स च पूयरुधिरत्रपुताम्रादिभिरतितापात्कलकलायमानैर्भृतां
 विरूपं तरणं प्रयोजनमस्या इति वैतरणीति यथार्थो नदीं विकुर्व्य तत्तारणेन कदर्थयति नारकानीति १३, 'खरस्सरे'त्ति यो वज्रकण्ट-
 काकुलं शाल्मलीवृक्षं नारकमारोप्य खरस्सरं कुर्वन्तं कुर्वन् वा कर्पति स खरस्वर इति १४, 'महाघोस'त्ति यो भीतान् पलायमानान्
 नारकान् पश्यानिव वाटकेषु महाघोषं कुर्वन्निरुणद्धि स महाघोष इति १५, 'एवमेव [एमे] पन्नरसाहिय'त्ति यो 'एव'मित्यभ्यादिक्रमे-
 णेते परमाधार्मिकाः पञ्चदशाख्याताः--कथिता जिनैरिति ॥ २ ॥ 'धुवराहू ण मित्यादि, द्विविधो राहुः भवति--पर्वराहुर्धुवराहुश्च,
 तत्र यः पर्वणि-पौर्णमास्याममावास्यायां वा चन्द्रादित्ययोरुपरागं करोति स पर्वराहुः, यस्तु चन्द्रस्य सदैव सन्निहितः सञ्चरति स
 धुवराहुः, आह च--'किण्हं राहुविमाणं निव्वं चंदेण होइ अविरहिअं । चउरंगुलमप्पचं हेड्डा चंदस्स तं चरइ ॥ १ ॥' ति, ततोऽ-
 सौ धुवराहुः 'ण'मित्यलङ्कारे बहुलपक्षस्य प्रतीतस्य 'पाडिवयं' ति प्रतिपदं--प्रथमतिथिमादौ कृत्वेति वाक्यशेषः पञ्चदशभागं पञ्चद-
 शभागेनेति वीप्सायां द्विर्वचनादि यथा पदं पदेन गच्छतीत्यादिषु, प्रतिदिनं पञ्चदशभागं पञ्चदशभागमिति भावः, चन्द्रस्य प्रती-
 तस्य लेख्यामिति लेख्या-दीप्तिस्तत्कारणत्वात् मण्डलं लेख्या तामाबृत्य--आच्छाद्य तिष्ठति, एतदेव दर्शयन्नाह--'तद्यथे'त्यादि 'पड-

इष्य राहुविमानमधस्तान्नित्य चन्द्रेण भवत्यविरहितम् । चतुरङ्गुलममावास्यायां चन्द्रादित्ययोरुपरागं करोति स पर्वराहुः ।

माह, नि प्रथम

पञ्चदशमु दिनेषु पञ्चदशं पञ्चदशभागमावृत्य तिष्ठति, त च त्वत्ति तमेव पञ्चदशभागं शुक्लपक्षस्य प्रतिपदादिषु चन्द्रलेखाया उपदर्शयन् २—पञ्चदशभागतः स्वयमपसरणतः प्रकटयन् प्रकटयन् तिष्ठति ध्रुवराहुरिति, इह चायं भावार्थः—षोडशभागीकृतस्य चन्द्रस्य षोडशभागोऽरात्रित्वात् राहुः प्रतिदिनमेकैकं भागं कृष्णपक्षे आवृणोति शुक्लपक्षे तु विमुञ्चतीति, उक्तं च ज्योतिष्करण्डे—‘मौलसुभागे काळण उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्तियमेत्ते भागे पुणोवि परिवडुई जोण्हा ॥ १ ॥ इति, ननु चन्द्रनिमानस्य पञ्चरूपप्रमाणनूयोजनप्रमाणत्वात् राहुनिमानस्य च ग्रहविमानत्वेनार्द्धयोजनप्रमाणत्वात्कथं पञ्चदशैर्दिनैश्चन्द्रविमानस्य महत्त्वेनेतरस्य च लघुत्वेन समीकरणं स्यात् ? इति, अत्रोच्यते, यदिदं ग्रहविमानानामर्द्धयोजनमिति प्रमाणं तत्प्रायिकमिति राहोर्ग्रहस्य योजनप्रमाणमपि निमानं सम्भाव्यते, लघीयमोऽपि वा राहुविमानस्य महता तमिस्ररश्मिजालेन तस्यावरणान्न दोष इति, तथा षड् नक्षत्राणि पञ्चदशं मुहूर्त्तान् यानञ्चन्द्रेण सह संयोगो येषां तानि पञ्चदशमुहूर्त्तसंयोगानि, तद्यथा—‘सयमितया भरणीओ अरा अस्मेस माड जेड्डा य । एए छन्नक्कत्ता पन्नरमसुहुत्तसंजुत्ता ॥ १ ॥’ संयुक्तं संयोग इति, तथा ‘चेत्तासोएसु मासेसु’—ति, स्थूलन्यायमाश्रित्य चैत्रेऽश्वयुजि च मासे पञ्चदशमुहूर्त्तो दिनमो भवति रात्रिश्च, निथयतस्तु मेपसइकान्तिदिने तुलासंक्रान्तिदिने, नैवं दृश्यमिति । ‘पयोगे’ति प्रयोजनं प्रयोगः सपरिस्पन्द आत्मनः क्रियापरिणामो व्यापार इत्यर्थः, अथवा प्रकर्षेण युज्यते—संयुज्यते मन्वध्यनेऽनेन क्रियापरिणामेन कर्मणा सहात्मेति प्रयोगः, तत्र सत्त्वार्थालोचननिबन्धनं मनः सत्यमनस्तस्य प्रयोगो—व्यापारः

षोडश भागान् पृथगुच्यतिर्हीयतेऽत्र षडदश । तान्मनानान् भागान् पुनरपि परिवर्धत ज्योत्स्ना ॥ १ ॥

सत्यमनःप्रयोगः, एवं शेषेष्वपि, नवरमौदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकशरीरेव पुद्गलस्कन्धसमुदायरूपत्वेनोपचीयमानत्वात् काय-
स्तस्य प्रयोग इति विग्रहः, अयं च पर्याप्तकस्यैव वेदितव्यः, तथौदारिकमिश्रकायप्रयोगः अयं चापर्याप्तकस्येति, इह चोत्पत्तिमाश्रि-
त्यौदारिकस्य प्रारब्धस्य प्रधानत्वादौदारिकः कर्मणेन मिश्रः, यदा तु मनुष्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यङ् वादरवायुकायिको वा वैक्रियं करोति
तदौदारिकस्य प्रारम्भकत्वेन प्रधानत्वादौदारिको वैक्रियेण मिश्रो यावद्वैक्रियपर्याप्त्या न पर्याप्तिं गच्छति, एवमाहारकेणाप्यौदारिकस्य
मिश्रताज्वसेयेति, तथा वैक्रियशरीरकायप्रयोगो वैक्रियपर्याप्तकस्य, तथा वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगस्तदपर्याप्तकस्य देयस्य नारकस्य
वा कर्मणैर्नैव लब्धिवैक्रियपरित्यागे वा औदारिकप्रवेशाद्व्यामौदारिकोपादानाय प्रवृत्तवैक्रियप्राधान्यादौदारिकेणाऽपि मिश्रतेत्येकं, तथा
आहारकशरीरकायप्रयोगस्तदभिनिवृत्तौ सत्यां तस्यैव प्रधानत्वात्, तथा आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगः औदारिकेण सहाहारकपरित्या-
गेनेतरग्रहणायोद्यतस्य, एतदुक्तं भवति-यदाहारकशरीरीभूत्वा कृतकार्यः पुनरप्यौदारिकं गृह्णाति तदाऽऽहारकस्य प्रधानत्वादौदारिक-
प्रवेशं प्रति व्यापारभावाद्यावत् सर्वथैव न परित्यजत्याहारकं तावदौदारिकेण सह मिश्रतेति, आह-न तत्तेन सर्वथा मुक्तं पूर्वनिर्वृत्तं
तिष्ठत्येव तत्कथं गृह्णाति ?, सत्यं, तथाप्यौदारिकशरीरोपादानार्थं प्रवृत्त इति गृह्णात्येव, तथा कर्मणशरीरकायप्रयोगो विग्रहे समुद्-
घातगतस्य च केवलिनस्त्वृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भवतीति ॥ १५ ॥

सोलस थ गाहा सोलसगा पं० तं०-समए वेयालिए उवसगपरिन्ना इत्थीपरिण्णा निरयविभत्ती महावीरथुई
कुसीलपरिभासिए वीरिए धम्मै समाही मग्गे समोसरणे आहातहिए गंथे जमईए गाहासोलसमे सोलसगे,
सोलस कसाया पं० तं०-अणंताणुबंधी कोहे अणंताणुबंधी मग्गे अणंताणुबंधी माया अणंताणुबंधी लोभे

अपचक्रव्याणकसाण कोहे अपचक्रव्याणकसाण माणे अपचक्रव्याणकसाण लोभे पच-
 क्रव्याणावरणे कोहे पचक्रव्याणावरणे माणे पचक्रव्याणावरणा माया पचक्रव्याणावरणे लोभे संजलणे कोहे संज-
 लणे माणे संजलणे माया संजलणे लोभे, मंदरस्स णं पच्चयस्स सोलस नामधेया पं० तं० मंदरमेरुमणोरम
 सुदंमणं संयंपमे य गिरिरायां । रयणुचयं पियदंसणं मज्झे लोगस्स नाभी य ॥ १ ॥ अत्थे अ स्वरिआवत्ते
 स्वरिआवरणेत्ति अ । उत्तरे अ विसाई अ, वडिसे इअ सोलसमे ॥२॥ पासस्स ण अरहती पुरिसावाणीयस्स
 मोलस समणसाहस्सीओ उओसिआ समण संपदा होत्था, आयप्पवायस्स णं पुब्बस्स णं सोलस बत्थू प०,
 जमरयलीणं ऊयारियालेणे सोलस जोयणसहस्साई आयामविक्खंभेणं प०, लवणे णं समुद्दे सोलस जोयणस-
 हस्साई उत्सेहपरियुद्धीणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीणं अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सोलस पलिओवमाइं
 ठिई प०, पंचमाणं पुढविणं अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सोलस सागरोवमा ठिती प०, असुरकुमाराणं देवाणं
 अत्थेगइयाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सोलस पलिओ-
 यमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं सोलस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा आवत्तं विआ-
 वत्तं नंदिआवत्तं महाणंदिआवत्तं अंकुसं अंकुसपलंबं भदं सुभदं महाभदं सच्चओभदं भदत्तरवाडिंसणं
 विमाणं देवत्ताणं उचवण्णा तेसि णं देवाणं उओसेणं सोलस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा सोलसहिं-

द्वमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सोलसवाससहस्सेहिं
 द्वारटे समुप्पज्झइ, संतेगइआ, भव्वसिद्धिआ जीवा जे सोलसहिं भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति
 चिस्संति परिनिच्चाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १६ ॥

अथ षोडशस्थानकमुच्यते सुगमं चेदं, नवरं गाथाषोडशकादीनि स्थितिसूत्रेभ्य आरात्सप्त सूत्राणि, तत्र सूत्रकृताङ्गस्य प्रथमश्रुत-
 नास्तिकादिसमयप्रतिपादनपरमध्ययनं तेषां च गाथाभिधानं षोडशमिति गाथाभिधानमध्ययनं षोडशं तेषां तानि गाथाषोडशकानि, तत्र 'समए'
 मोसरणे'ति समवमरणं त्रयाणां त्रिपष्टयधिकानां प्रवादितानां मतविण्डनरूपं, 'अहावहिए'ति यथा वस्तु तथा प्रतिपाद्यते यत्र
 घधातधिकं, ग्रन्थाभिधायकं ग्रन्थः, 'जमइए'ति यमकीयं यमकनिचदसूत्रं 'गाहे'ति ग्राक्तनपञ्चदशाध्ययनार्थस्य गानात्राथा गाथा.
 तत्प्रतिष्ठाभूतत्वादिति, मेरुनामसूत्रे गाथा श्लोकश्च 'मज्जे लोगस्सनाभी य'ति लोकमध्ये लोकनाभिश्चेत्यर्थः । १। 'उत्तरे य'ति.
 तादीनामुत्तरदिग्वर्त्तित्यादौ, यदाह--'सर्वेसि उत्तरो मेरु'ति [सर्वेषामुत्तरो मेरुः] 'दिसाइ य'ति दिशामादिदिगादिरित्यर्थः, 'वडि-
 इय'ति अथर्तमः--दोतरः स इवावतंस इति, 'पुरिसादाणीय'ति पुरुषाणां मध्ये आदेयस्येत्यर्थः, तथा आत्मप्रवादपूर्वस्य सप्तमस्य,
 या चमरस्योर्दीक्षिणोत्तरयोरुत्तराजयोः, 'उवारियालेणे'ति चमरचञ्चावलीचञ्चाभिधानराजधान्योर्मध्यभागे तद्भवनयोर्मध्योन्नता-
 न्तरत्पार्श्वपीठरूपे आवतारिकलयने षोडश योजनमहत्साण्यायामविष्कम्भाभ्यां वृत्तत्वात्तयोरिति, तथा लवणसमुद्रे मध्यमेषु दशशु
 महेषु नगरप्राकार इव जलमूर्ध्वं गतं तस्य चात्सेयवृद्धिः षोडश सहस्राणि अत लव्यते । द्रः षोडश योजनसहस्राण्युत्से-

सत्तरसविहे असंजमे प० तं०—पुढविकायअसंजमे आउकायअसंजमे तेउकायअसंजमे वाउकायअसंजमे वणस्सइकायअसंजमे वेइंदिअसंजमे तेइंदियअसंजमे चउरिंदियअसंजमे पंचिंदिअसंजमे अजीवकायअसंजमे पेहाअसंजमे उवेहाअसंजमे अवहहुअसंजमे अप्पमज्जणाअसंजमे मणअसंजमे वहअसंजमे कायअसंजमे सत्तरसविहे संजमे प० तं०—पुढवीकायसंजमे आउकायसंजमे तेउकायसंजमे वणस्सइकायसंजमे वेइंदिअसंजमे तेइंदियअसंजमे चउरिंदिअसंजमे अजीवकायसंजमे पेहासंजमे उवेहासंजमे अवहहुसंजमे पमज्जणासंजमे मणसंजमे वहसंजमे कायसंजमे माणुसत्तरे णं पव्वए सत्तरसएक्खवीसे जीयणासए उड्डं उच्चत्तेणं प०, सब्वेसिंपि णं वेलंधरअणुवेलंधरणागराईणं आवासपव्वया सत्तरसएक्खवीसाइं जीयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, लवणे णं समुदे सत्तरस जीयणसहस्साइं सब्वगेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ सातिरेगाइं सत्तरस जीयणसहस्साइं उड्डं उप्पत्तिता ततो पच्छाचारणाणं तिरिआ गती पवत्तति, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररणो तिगिंछिक्खे उप्पायपव्वए सत्तरस एक्खवीसाइं जीयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, वलिस्स णं असुरिंदस्स रुअगिंदे उप्पायपव्वए सत्तरस एक्खवीसाइं जीयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, सत्तरसविहे मरणे प०—आवीईमरणे ओहिमरणे आयंतियमरणे बलायमरणे वसट्टमरणे अंतोसल्लमरणे तवभवमरणे बालमरणे पंडितमरणे बालपंडितमरणे छउमत्थमरणे केव-

લિમરણે વેહાણસમરણે ગિદ્ધપિટ્ટમરણે ભત્તપચ્ચક્ષાણમરણે ઇંગિણિમરણે પાઓવગમણમરણે, સુહુમસંપરાણ
 ણં ભગવં સુહુમસંપરાયભાવે વદ્ધમાણે સત્તરસ કમ્મપગડીઓ ણિવંધતિ તં-આભિણિયોદ્ધિયણાણાવરણે સુય-
 ણાણાવરણે ઓહિણાણાવરણે મણપજ્જવણાણાવરણે કેવલણાણાવરણે ચક્કુદંસણાવરણે અચક્કુદંસણાવરણે
 ઓહીદંસણાવરણે કેવલદંસણાવરણે સાયાવેયણિજ્ઞં જસોકિત્તિનામં ઉચ્ચાગોયં દાણંતરાયં લાભંતરાયં ભોગંત-
 રાયં ઉચ્ચભોગંતરાયં ચીરિઅંતરાયં, ઇમીસે ણં રયણપ્પમાણુ પુદ્ધવીણ અત્યેગહઆણં નેરહયાણં સત્તરસ પલિ-
 ઓધમાઈ ઠિઈ પ૦, પંચમીણ પુદ્ધવીણ અત્યેગહયાણં નેરહયાણં ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પ૦, છટ્ટીણ
 પુદ્ધવીણ અત્યેગહયાણં જહણેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પ૦, અસુરકુમારાણં દેવાણં અત્યેગહયાણં સત્તરસ
 પલિઓવમાઈ ઠિઈ પ૦, સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ અત્યેગહયાણં દેવાણં સત્તરસ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પ૦, મહા-
 સુક્કે કપ્પે દેવાણં ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પ૦, સહસ્સારે કપ્પે દેવાણં જહણેણં સત્તરસ સાગરો-
 વમાઈ ઠિઈ પ૦, જે દેવા સામાણં સુસામાણં મહાસામાણં પડમં મહાપડમં કુસુદં મહાકુસુદં નલિણં મહા-
 નલિણં પોદ્ધરીઅં મહાપોદ્ધરીઅં સુક્કં મહાસુક્કં સીહં સીહકંતં સીહવીઅં ભાવિઅં વિમાણં દેવત્તાણુ ઉચ્ચવણ્ણા
 તેસિ ણં દેવાણં ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પ૦, તે ણં દેવા સત્તરસહિં અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા
 પાણમંતિ વા ઉસ્સસંતિ વા નીસસંતિ વા તેસિ ણં દેવાણં સત્તરસહિં વાસસહસ્સેહિં આહારદ્ધે સમુપ્પજ્જહ, સંતેગહયા
 ભવસિદ્ધિઆ જીવા જે સત્તરસહિં ભવગગહણેહિં સિલ્લિદ્ધસંસંતિ બુદ્ધિદ્ધસંસંતિ મુચ્ચિદ્ધસંસંતિ પરિનિ-

व्याहसन्ति सव्यतुक्त्वाणमन्तं करिस्सन्ति ॥ सूत्रं १७ ॥

न्याइस्तंति सन्वदुःखाणमत कारस्मात् ॥ सूत्र १७ ॥
अथ सप्तदशस्थानकं, तच्च व्यक्तं, नवरभिह स्थितिद्वेभ्योऽर्वाङ् दश, तथा अजीवकायासंयमो-विकटसुवर्णबहुमूल्यवत्त्रपात्र-
पुस्तकादिग्रहणं, प्रेक्षायामसंयमो यः स तथा, स च स्थानोपकरणादीनामप्रत्युपेक्षणमविधिप्रत्युपेक्षणं वा, उपेक्षाऽसंयमोऽसंयमयोगेषु
व्यापारणं संयमयोगेष्वव्यापारणं वा, तथा अपहृत्यासंयमः अविधिनोचारादीनां परिष्ठापनतो यः स तथा, अप्रमार्जनाऽसंयमः-
पात्रादेरप्रमार्जनयाऽविधिप्रमार्जनया वेति, मनोवाक्यानामसंयमास्तेषामकुशलानामुदीरणानीति । असंयमविपरीतः संयमः । वेल-
न्यरानुवेलन्धरावासपर्वतस्वरूपं क्षेत्रसमासगाथाभिरवगन्तव्यं, एताश्चैताः-^१“दस जोयणसाहस्सा लवणसिहा चक्कवालओ रुन्द ।
सोलससहस्स उच्चा सहस्समेगं तु ओगाढा ॥ १ ॥ देव्वणमद्धजोयण लवणसिहोवरि दगं तु कालदुगे । अतिरेगं २ परिवड्ढइ हायए
वावि ॥ २ ॥ अब्भंतरियं वेलं धरंति लवणोदहिस्स नागणं । वायालीससहस्सा दुसचरि सहस्स बाहिरियं ॥ ३ ॥ सट्ठी नागसहस्सा
धरंति अग्गे दगं समुदस्स । वेलंधर आवासा लवणे य चउदिसिं चउरो ॥४॥ पुव्वदिसा अणुकमसो गोथुम १ दगमास २ संख ३
दगसीमा ४ । गोथुमे १ सिवए २ संखे ३ मणोसिले ४ नागरायाणो ॥५॥ अणुवेलंधरवासा लवणे विदिसासु संठिआ चउरो ।
कक्कोडे १ विज्जुप्पमे २ केलास ३ ऽरुणप्पमे ४ चेव ॥६॥ कक्कोडय कदमए केलासऽरुणप्पमेत्थ[नाग]रायाणो । वायालीससहस्से

१ दशयोजनसदृशाणि लवणशिला चक्रवालतो विस्तीर्णा । पोटससहस्रो वा सदृशमेकं त्वगाढा ॥ ५ ॥ देशोनार्थयोजनं लवणक्षिप्त्वापरि दकं तु बालद्विके अतिरे-
कमतिरेकं परिकर्धते हीयते ताडपि ॥ २ ॥ अभ्यन्तरं वेलां धारयन्ति लवणोदघेर्नामानां । द्वावत्वारिंशत्सहस्राणि द्विसप्ततिः सहस्राणि बाह्यां ॥ ३ ॥
पट्टि नागसदृशाणि धारयन्ति अमे दकं समुद्रस्य । चेलन्धराणामावासाः लवणे नतसृपु दिक्षु चत्वारः ॥ ४ ॥ पूर्वदिगनुक्रमतो गोस्तम्भदकभासशङ्खदवसीमानः ।

गंतुं उपहिंसि सन्वेचि ॥ ७ ॥ चत्वारि य जीयणसए तीसे कोसं च उगया भूमी । सत्तरस जीयणसए इगवीसे ऊमिआ मन्वे
 ॥ ८ ॥ " ति 'चारणानं' ति जइयाचारणानां विद्याचारणानां च 'तिरिअ' ति तिर्यग् रुचकादिद्वीपगमनायेति, तिगिच्छिहट उत्पात-
 पर्वतो यत्रागत्य मनुष्यक्षेत्राभिगमनायोत्पत्ति, स चेतोऽसइल्याततमेऽरुणोदयसमुद्रे दक्षिणतो द्विचत्वारिंशत् योजनसहस्राण्यति
 क्रम्य भवति, रुचकेन्द्रोत्पातपर्वतस्त्वरुणोदयसमुद्र एव उत्तरतो एवमेव भवतीति, 'आवीईमरणे' ति आ-समन्ताद्वीचय इव वीचयः
 -आयुर्दलिकविच्युतिलक्षणावस्था यस्मिंस्तदावीचि अथवा वीचिः-विच्छेदस्तदभावादवीचि, दीर्घत्वं तु प्राकृततत्वात्तदेवंभूतं मरणमा-
 वीचिमरणं-प्रतिक्षणमायुर्द्रव्यविचटनलक्षणं, तथाऽवधिः-मर्यादा तेन मरणमवधिमरणं, यानि हि नारकादिमयनिचन्धनतयाऽऽयुः-
 कर्मदलिकान्यनुभूय त्रियते यदि पुनस्तान्येवानुभूय मरिष्यति तदा तदवधिमरणमुच्यते, तद्द्रव्यापेक्षया पुनस्तद्ग्रहावधिं यावज्जी-
 वस्य मृतत्वादिति, तथा 'आयंतियमरणे' ति आत्यन्तिकमरणं यानि नारकाद्यायुष्कतया कर्मदलिकान्यनुभूय त्रियते मृतश्च न पुन-
 स्तान्यनुभूय मरिष्यतीति, एवं यन्मरणं तद्द्रव्यापेक्षया अत्यन्तभावित्वादात्यन्तिकमिति, 'वलायमरणे' ति संयमयोगेभ्यो चलतां-
 --भगव्रतपरिणतीनां त्रतिनां मरणं चलन्मरणं तथा वशेन-इन्द्रियविषयपारतन्त्र्येण कृता-आधिता वशात्ताः स्निग्धदीपकालिकाव-
 लोकनात् शलभवत् तथाऽन्तः-मध्ये मनसीत्यर्थः शल्यमिव शल्यमपराधपदं यस्य सोऽन्तःशल्यो-लज्जाभिमानादिगिरनालोचिता-
 तीचारस्तस्य मरणम् अन्तःशल्यमरणं, तथा यास्मिन् भवे-तिर्यग्मनुष्यमवलक्षणे वर्तते जन्तुस्तद्भवयोग्यमेवायुर्वद्ध्या पुनः तत्क्ष-

अनुवेत्तन्परावासा खणे विदिधु चत्वारः संस्थिताः । कर्कोटको विद्युत्प्रमः कैलासोऽरुणप्रभश्च ॥ ६ ॥ कर्कोटकवर्दमरुतेलासोऽरुणप्रभोऽत्र राजानः ।
 द्वाचत्वारिंशत् सहस्राणि गत्वोदधौ सर्वे ॥ ७ ॥ चत्वारि योजनानि तानि विद्या- २ मिः । सप्तदशयोजनं शतानि एकविंशान्युच्छिन्नाः सर्वे ॥ ८ ॥

येण प्रियमाणस्य यद्भवति तत्तद्भवमरणं, एतच्च तिर्यग्मनुष्याणामेव न देवनास्काणां, तेषां तेष्वेवोत्पादाभावादिति, तथा बाला
 इव बालाः—अविरतास्तेषां मरणं बालमरणं, तथा छद्मस्थमरणम्—अकेवलमरणं, केवलमरणं तु प्रतीतं, ‘वेहासमरणं’ति विहायसि
 —ज्योमनि भवं वेहायसं, विहायोभवत्येवं च तस्य वृक्षाशाखाद्युद्भूतत्वे सति भावात्, तथा गृद्धैः—पक्षिविशेषैरुपलक्षणत्वाच्छकुनिकाशि-
 वादिभिश्च स्पृष्टं—स्पर्शनं यस्मिंस्तद्गृध्रस्पृष्टम् अथवा गृध्राणां भक्ष्यं गृध्रुपलक्षणत्वादुरादि यत्र तद्गृध्रगृष्टम्, इदं च करिकरभादि-
 शरीरमध्यपातादिना गृध्रादिभिरात्मानं भक्षयतो महासत्त्वस्य भवति, तथा भक्तस्य—भोजनस्य यावज्जीवं प्रत्याख्यानं यस्मिंस्तत्तथा,
 इदं च त्रिविधाहारस्य चतुर्विधाहारस्य वा नियमरूपं संप्रतिकर्म च भक्तपरिज्ञेति यद्गृहम्, तथा इह्मयते प्रतिनियतदेश एव चेष्टयते-
 ऽस्यामनशनक्रियायामितीदृशनी तथा मरणमिद्विनीमरणम्, तद्वि चतुर्विधाहारप्रत्याख्यातुर्निष्प्रतिकर्मशरीरस्येद्वितदेशाभ्यन्तरवर्त्तिन
 एवेति, तथा पादपस्येवोपगमनम्—अवस्थानं यस्मिन् तत्पादपोषगमनं तदेव मरणमिति विग्रहः, इदं च यथा पादपः क्वचित् कथाञ्चिद्
 निपतितः सममसममिति चाविभावयन्निश्चलमेवास्ते तथा यो वर्त्तते तस्य तद्भवतीति । तथा स्रक्ष्मसम्परायः उपशमकः क्षपको वा
 स्रक्ष्मलोभकपायकिट्टिकावेदको भगवान्—पूज्यत्वात् स्रक्ष्मसम्परायभावे वर्त्तमानः—तत्रैव गुणस्थानकेऽवस्थितः नातीतानागतस्रक्ष्म-
 सम्परायपरिणाम इत्यर्थः सप्तदश कर्मप्रकृतीर्निबध्नाति विंशत्पुत्रे वन्धप्रकृतिशतेऽन्या न बध्नातीत्यर्थः, पूर्वतरगुणस्थानकेषु बन्धं
 प्रतीत्य तासां व्यवच्छिन्नत्वात्, तथोक्तानां सप्तदशानां मध्यादेका साताप्रकृतिरुपशान्तमोहादिषु बन्धमाश्रित्यानुयाति, शेषाः
 षोडशेहैव व्यवच्छिद्यन्ते, यदाह—“नानं ५ तराय १० दसगं दंसण चत्तारि १४ उच्च १५ जसकित्ती १६ । एया सोलसपयडी
 सुहुमकसायंमि वोच्छिन्ना ॥ १ ॥” स्रक्ष्मसम्परायात्परं न वध्मन्तीत्यर्थः, सामानादीनि सप्तदश विमानानां नामानीति ॥ १७ ॥

अट्टारसविहे वंभे पं० तं-ओरालिए कामभोगे नेव सयं मणेणं सेवइ नोचि अण्णं मणेणं सेवावेइ मणेणं सेवंतं पि
 अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे नेव सयं वायाए सेवइ नोचि अण्णं वायाए सेवावेइ वायाए सेवंतं पि
 अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे नेव सयं कायेणं सेवइ नोचि यडणं काण्णं सेवावेइ काण्णं से-
 वंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ, दिव्वे कामभोगे नेव सयं मणेणं सेवइ नोचि अण्णं मणेणं सेवावेइ मणेणं से-
 सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं वायाए सेवइ नोचि अण्णं वायाए सेवावेइ वायाए
 सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं काण्णं सेवइ नोचि अण्णं काण्णं सेवावेइ काण्णं
 सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ, अरहतो णं अरिट्ठनेमिस्स अट्टारस समणसाहस्सीओ उक्कोसि .। समण-
 संपया होत्था, समणेणं भगवया महावीरेणं समणाणं णिगंगथाणं सखुडुयविअत्ताणं अट्टारस ठाणा पं०
 तं-वयछक्कं ६ कायछक्कं १२, अकप्पो १३ गिहिभायणं १४ । पलियंक्कं १५ निसिज्जा १६ य, सिणाणं १७
 सोमबज्जणं १८ ॥१॥ आयारस्स णं भगवतो सच्चलिआगस्स अट्टारस पयसहस्साइं पयग्गेणं पं०, वंभीए णं
 लिवीए अट्टारसविहे लेखविहाणे पं० तं०—वंभी जवणी लियादोसा ऊरिआ खरोट्टिआ खरसाविआ पहारा-
 इया उचत्तरिआ अक्खरपुट्टिया भोगवयता वेणतिया णिणहइया अंकलिवि गणिअलिवी गंधन्वलिवी भूय-
 लिवि आदंसलिवी माहेसरीलिवी दामिलिबी बोलिदिलिबी, अत्थिनत्थिप्पवायस्स णं पुन्वस्स अट्टारस
 वत्थ पं०, धूमप्पभाए णं पुढवीए अट्टारसुत्तरं जोयणसयसहस्सं बाहेल्लणं पं०, पोसासाट्टेसु णं मासेसु सह

उक्लोसेणं अट्टारसमुहुत्ते दिवसे भवइ सह उक्लोसेणं अट्टारसमुहुत्ता राती भवइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई प०, सहस्सारे कप्पे देवाणं उक्लोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, आणए कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा कालं सुकालं महाकालं अजणं रिट्ठं सालं समाणं दुमं महादुमं विशालं सुसालं पउमं पउमगुम्मं कुमुदं कुमुदगुम्मं नलिणं नलिणगुम्मं पुंडरीअं पुंडरीयगुम्मं सहस्सारवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा णं अट्टारसेहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टारसवाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइअ भवसिद्धिया जे अट्टारसहिं भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति मव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १८ ॥

अथाष्टादशस्थानकम्, इह चाष्टौ सूत्राणि स्थितिस्त्रेभ्योऽर्वाक् सुगमानि च, नवरं 'वंभे'ति ब्रह्मचर्यं यथौदारिककामभोगान्-मनुष्यतिर्यक्सम्बन्धिविपयान् तथा दिव्यकामभोगान्-देवसम्बन्धिन इत्यर्थः । तथा 'समुद्भुङ्गवियचाणं'ति सह क्षुद्रकैर्यक्तैश्च ये ते सक्षुद्रकव्यक्ताः तेषां, तत्र क्षुद्रका-वयसा श्रुतेन वाऽव्यक्ताः, व्यक्तास्तु ये वयःश्रुताभ्यां परिणताः, स्थानानि-परिहारसेवाश्रय-वस्तूनि 'व्रतपदकं' महाव्रतानि रात्रभोजनविरतिश्च 'कायपदकं' पृथिवीकायादि, अकल्पः-अकल्पनीयपिण्डशय्यावस्त्रपात्ररूपः

पदार्थः, 'गृहिभाजनं' स्यात्त्यादिः पर्यङ्को-मञ्चकादि निपद्यास्त्रिया सहासनं 'त्वानं' शरीरक्षालनं 'शोभावर्जनं' प्रतीतं । तथा आचार-
 स्प' प्रथमाङ्गस्य सचूलिकाकस्य-चूडासमन्वितस्य, तस्य पिण्डेष्णाद्याः पञ्च चूलाः द्वितीयश्रुतस्कन्धात्मिकाः स च 'नवव्रत्तचर्या-
 भिधानाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपः, तस्यैव चेदं पदप्रमाणं न चूलानां, यदाह--“नववर्गभचेरमइओ अट्टारस पयसहस्सीओ वेओ
 हवइ य संपंचचूलो बहुबहुतरओ पयगेणं ॥ १ ॥” त्ति, यच्च 'सचूलिकाकस्येति विशेषणं' तत्तस्य चूलिकासत्ताप्रतिपादनार्थं, न तु
 पदप्रमाणाभिधानार्थं, यतोऽप्याचि नन्दीटीकाकृता--‘अट्टारसपयसहस्ताणि पुण पढमसुयखंधस्स नववर्गभचेरमइयस्स पमाणं, विचि-
 त्तथाणि य सुत्ताणि गुरूवएसओ तेसि अत्थो जाणियव्वो’त्ति, पदसहस्राणीह यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, 'पदाग्रेणो'-ति पदपरिमाणो-
 नेति, तथा 'वंभि'त्ति ब्राह्मी--आदिदेवस्य भगवतो दुहिता ब्राह्मी वा--संस्कृतादिभेदा वाणी तामाश्रित्य तेनैव या दर्शिता अक्षर-
 लेखनप्रक्रिया सा ब्राह्मीलिपिः अतस्तस्या ब्राह्म्या लिपेः 'ण' मित्यलङ्कारे लेखो-लेखनं तस्या विधानं-भेदो लेखविधानं प्रज्ञप्तं,
 तद्यथा--यंमीत्यादि, एतत्स्वरूपं न दृष्टमिति न दर्शितं । तथा यल्लोके यथाऽस्ति यथा वा नास्ति अथवा स्याद्वादाभिप्रायस्तत्तदेवास्ति
 नास्ति वेत्येवं प्रवर्ततीत्यल्लिनास्तिप्रवादं, तच्च चतुर्थं पूर्वं तस्य, तथा धूमप्रभा पञ्चमी अष्टादशोत्तरं अष्टादशयोजनसहस्राधिकमि-
 त्यर्थः, 'वाहल्लेन' पिण्डेन, 'पोसासाढे'त्यादेरेवं योजना-आपाढमासे 'सइ' इति सकृदेकदा कर्कसङ्क्रान्तावित्यर्थः उत्कर्षेण-उत्कर्ष-
 तोऽष्टादशमुहूर्त्तौ दिवसो भवति, पदत्रिंशद्दृष्टिका इत्यर्थः, तथा पौषमासे सकृदिति-मकरसङ्क्रान्तौ रात्रिश्चवंविधेति, कालसुकाला-
 दीनि विंशतिर्विमानानि ॥ १८ ॥

एगूणवीसं णायजझयणा पं० तं०-उक्खित्तणां^{१२} संधाडे, अंढे^{१५} कुम्मे^५ अ सेलए^६ । तुवे^{१६} अ रोहिणी^९ मल्ली^८, मागंदी^७
 चंदिमाति अ ॥ १ ॥ दावद्वे^{११} उदगणाए, मंडुके^{१३} तेत्तली^{१४} इअ । नंदिफले^{१५} अवरकंका, आइण्णे^{१७} सुंसमा^{१८} इअ
 ॥ २ ॥ अचरे अ पोण्डरीए, णाए एगूणवीसमे । जंबूदीवे^{१६} णं दीवे^{१७} सूरिआ उक्कोसेणं^{१८} एगूणवीसं जोयणासयाइं
 उड्डमहो तवयंति, सुक्केणं^{१९} महग्गहे^{२०} अचरेणं^{२१} उदिए^{२२} समाणे^{२३} एगूणवीसं णक्खत्ताइं^{२४} समं चारं^{२५} चरित्ता^{२६} अचरेणं^{२७}
 अत्थमणं^{२८} उवागच्छइ, जंबुदीवस्स^{२९} णं दीवस्स^{३०} कलाओ^{३१} एगूणवीसं^{३२} छेअणाओ^{३३} प०, एगूणवीसं^{३४} तित्थयरा
 अगारवासमज्झे^{३५} वसित्ता^{३६} मुंढे^{३७} भवित्ता^{३८} णं अगाराओ^{३९} अणगारिअं^{४०} पण्वइआ, इमीसे^{४१} णं रयणप्पभाए^{४२} पुढवीए
 अत्थेगइआणं^{४३} नेरइआणं^{४४} एगूणवीसं^{४५} पलिओवमाइं^{४६} ठिई^{४७} प०, छट्ठीए^{४८} पुढवीए^{४९} अत्थेगइयाणं^{५०} नेरइयाणं^{५१} एगूणवी-
 ससागरोवमाइं^{५२} ठिई^{५३} प०, असुरकुमाराणं^{५४} देवाणं^{५५} अत्थेगइयाणं^{५६} एगूणवीसपलिओवमाइं^{५७} ठिई^{५८} प०, सोहम्मी-
 साणेसु^{५९} कप्पेसु^{६०} अत्थेगइयाणं^{६१} देवाणं^{६२} एगूणवीसं^{६३} पलिओवमाइं^{६४} ठिई^{६५} प०, आणयकप्पे^{६६} अत्थेगइयाणं^{६७} देवाणं^{६८}
 उक्कोसेणं^{६९} एगूणवीससागरोवमाइं^{७०} ठिई^{७१} प०, पाणए^{७२} कप्पे^{७३} अत्थेगइयाणं^{७४} देवाणं^{७५} जहण्णेणं^{७६} एगूणवीसं^{७७} सागरोवमाइं^{७८}
 ठिई^{७९} प०, जे देवा^{८०} आणतं^{८१} पाणतं^{८२} णतं^{८३} विणतं^{८४} घणं^{८५} सुसिरं^{८६} इदं^{८७} इंदो^{८८} कंतं^{८९} इंदुत्तरवडिसं^{९०} विमाणं^{९१} देवत्ताए^{९२} उव-
 चणा^{९३} तेसि^{९४} णं देवाणं^{९५} उक्कोसेणं^{९६} एगूणवीससागरोवमाइं^{९७} ठिई^{९८} प०, ते^{९९} णं देवा^{१००} एगूणवीसाए^{१०१} अद्धमासाणं^{१०२}
 आणमंति^{१०३} वा पाणमंति^{१०४} वा उस्ससंति^{१०५} वा नीससंति^{१०६} वा, तेसि^{१०७} णं देवाणं^{१०८} एगूणवीसाए^{१०९} वाससहस्सेहिं^{११०} आहा-
 रहे^{१११} समुप्पज्जइ, संतेगइआ^{११२} भवसिद्धिया^{११३} जीवा^{११४} जे एगूणवीसाए^{११५} भवग्गहणेहिं^{११६} सिज्झस्संति^{११७} बुज्झस्संति^{११८}

मुचिस्संति परिनिव्यादस्संति सन्ववुक्खाणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १९ ॥

अथैकोनविंशतितमस्थानं, तत्र स्थितिस्त्रेभ्यः पञ्च सूत्राणि सुगमानि च, नवरं ज्ञातानि—दृष्टान्तास्तत्प्रतिपादकान्यध्ययनानि पष्ठाङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धवर्त्तीनि, 'उभिरत्ते' त्यादि सार्द्धं रूपकद्वयम्, इदं च पष्ठाङ्गाधिगमादवसेयमिति, तथा 'जंबुदीवे णं' इत्यादौ भावना-द्वयौ स्वस्थानादुपरि योजनशतं तप्तोऽधश्चाष्टादश शतानि, तत्र च समभूतलेऽष्टौ भवन्ति, दक्ष चापरविदेहे जगतीप्रत्यासन्नदेशे, जम्बूद्वीपापरविदेहे हि निम्नीभवत् क्षेत्रमन्तिमे विजयद्वारस्य देशे अधोलोकदेशमाधिगतमिति, द्वीयान्तरसूर्यास्तूर्ध्वं शतमधोऽष्टशतानि, क्षेत्रस्य समत्वादिति, तथा शुक्रद्वये जयन्तस 'नक्षत्रादौ'ति विभक्तिपरिणामाभक्षेत्रैः समं सह चारं-चरणं चरित्वा-निधायेति, तथा 'कलाजो'ति 'पंचसए छन्वीसे छच कला वित्थणं भरहवास'मित्यादिषु जम्बूद्वीपगणितेषु याः कला उच्यन्ते ता योजनस्यैकोनविंशतिभागच्छेदनाः, एकोनविंशतिभागरूपा इति भावः, 'अगारमज्जे वसिच्च'ति अगारं—गेहं अधिकं—आधिक्येन चिरकालं राज्यपरिपालनतः आ—मर्यादया नीत्या वसित्वा—उपित्वा तत्र वासं विधायेति, अध्येष्टया प्रव्रजिताः, शेषास्तु पञ्च कुमारभाव एवेत्याह च—'वीरं अरिद्वनेमि पासं मल्लि च वासुपुजं च । एए मोरुण विणे अवसेसा आसि रायाणो ॥१॥'सि ॥

धीसं असमादिठाणा पं तं-दवदवचारि यावि भवइ अपमज्जियचारि आवि भवइ दुप्पमज्जियचारि आवि भवइ अतिरित्तसज्जासणिणः रातिणिअपरिभासी धेरोवघाइए भूओवघाइए संजलणे कोहणे पिट्ठिमसिए अभिक्खणं २ ओद्धारइत्ता भवइ णवाणं अधिकरणणं अणुप्पणणं उप्पाएत्ता भवइ पोरणणं अधिकरणणं

न्यामं आवडसावआण पुणादा^{१८}स्ता भवइ ससरपलपणपण^{२०} जायकारण यांवे भवइ कलहकर
 सइकरे झंझकरे सूरपमाणभोई एसणा^{२०}समिते आवि भवइ, मुणिसुव्वए णं अरहा वीसं घणूइं उइइं
 उचत्तेणं होत्था, सन्वेविअ णं घणोदही वीसं जोयणसहस्साइं बाह्हेणं प०, पाणयस्स णं देविंदस्स देवरणो
 धीसं सामाणिअसाहस्सीओ प०, णंपुसयवेयणिज्जस्स णं कम्मस्स वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ बंधओ
 बंधठिई प०, पबकत्वाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थु, उस्सप्पिणिओसप्पिणिमंडले वीसं सागरोवमकोडाकोडी-
 ओ कालो प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वीसं
 पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, पाणत्ते
 कप्पे देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, आरणे कप्पे देवाणं जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०,
 जे देवा सायं विसायं सुविसायं सिद्धत्थं उप्पलं भित्तिलं तिगिच्छं विसासोवत्थियं पलंयं रुइलं पुप्फं सुपु-
 प्फं पुप्फावत्तं पुप्फपभं पुप्फकंतं पुप्फवणं पुप्फलेसं पुप्फज्झयं पुप्फस्सिगं पुप्फसिद्धं पुप्फुत्तरवडिसं विमाणं
 देवताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वीसाए अद्धमासाणं
 आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीसमंति वा, तेसि णं देवाणं वीसाए वासासाहस्सेहिं आहारद्वे
 समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे वीसाए भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति वुज्झस्संति मुचिस्संति

परिणिञ्चाइस्संति सञ्चदुक्खाणभंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २० ॥-

अथ विंशतितमस्थाने किञ्चिद्विद्विष्यते, तत्र स्थितिद्वेत्रेम्योऽर्वाक् सप्त सूत्राणि, तत्र समाधानं समाधिः—चेतसः स्वास्थं मोक्षमार्गेऽवस्थानमित्यर्थः न समाधिरसमाधिस्तस्याः स्थानानि—आश्रयभेदाः पर्याया वा असामाधित्थानानि, तत्र 'द्वदवचचारि' ति यो हि द्रुतं द्रुतं चरति—गच्छति सोऽनुकरणशब्दतो द्वदवचचारीत्युच्यते, चापीत्युत्तरासमाधित्थानापेक्षया समुच्चयार्थः, भवतीति प्रमिदं, स च द्रुतं द्रुतं संयमात्मनिरपेक्षो ब्रजन्नात्मानं प्रपतनादिभिरसमाधौ योजयति अन्यांश्च सत्त्वान् मन्त्रसमाधौ योजयति, सत्त्वबधज-निर्तेन च कर्मणा परलोकैऽप्यात्मानमसमाधौ योजयति, अतो द्रुतगन्तुत्वमसमाधिकारणत्वादसमाधिस्थानम्, एवमन्यत्रापि यथायो-गमवसेयं १, तथा अप्रमार्जितचारी २ दुष्प्रमार्जितचारी च ३ स्थाननिपीदनत्वग्वर्त्तनादिष्वात्मादिविराधनां लभते, तथाऽतिरिक्ता-अतिप्रमाणा शून्या—यसतिरासनानि च—पीठकादीनि यस्य सन्ति सोऽतिरिक्तशून्यासनिकः, स च अतिरिक्तायां शून्यायां घट्टव-शालादिरूपायामन्येऽपि कार्पेटिकादय आगसन्ति इति तैः सहाधिकरणसम्भवादात्मपरावसमाधौ योजयतीति, एवमासनाधिक्येनापि शान्त्यमिति ४, तथा 'रात्निकपरीमापी' आचार्योदिपूज्यपुरुषपराभवकारी, स चात्मानमन्यांश्चासमाधौ योजयत्येव ५, तथा स्थधिरा-आचार्योदिगुरवः तानाचारदोषेण शीलदोषेण च ज्ञानादिभिर्वोपहन्तीत्येवंशीलः स एव चेति स्थविरोपघातिकः ६, तथा भूतानि-एकैन्द्रियास्त्वाननर्थत उपहन्तीति भूतोपघातिकः ७, तथा सञ्जवलतीति सञ्जवलनः—प्रतिक्षणरोषणः ८, तथा क्रोधनः—सकृत्-दुद्वेग्यन्तुकुद्वो भवति ९, तथा दृष्टिमांसाशिकः—पराङ्मुखस्य परस्यावर्णवादकारी १०, 'अभिक्षणं ओहारयित्वा'ति अभीक्ष्ण-मभीक्ष्णमवधारयिता—शक्तिनस्याप्यर्थस्य निःशक्तितस्यैवमेवायमित्येवं वक्ता, अथवाऽवहारयिता—यरगुणानामपहारकारी, यथा

अद्रागादिक्कमपि परं भणति-दामस्त्वं चौरस्त्वमित्यादि ११, तथाऽधिकरणानां-कलहानां यन्त्रादीनां वोत्पादयिता १२, 'पोराणां'
 नि पुरातनानां कलहानां धर्मितव्ययश्रमिवानां-मर्षितत्वेनोपशान्तानां पुनरुदीरयिता भवति १३, तथा 'सरजस्कपाणिपादो' यः
 मनेनानादिरजोगुण्डितेन हस्तेन दीयमानां भिधां गृह्णाति, तथा योऽस्थण्डिलादेः स्थण्डिलादौ सब्दकामत्र पादौ प्रमाष्टि अथवा
 यन्त्राभिधे कारणे (ऽमति) सञ्चित्तादिपृथिव्यां कल्पादिनाज्जन्तारितायामासनादि करोति स सरजस्कपाणिपाद इति १४, तथा
 अकालस्याभ्यापादिकारकः प्रतीतः १५, तथा 'कलहकरः' कलहहेतुभूतकर्तव्यकारी १६, तथा 'शब्दकरः' रात्रौ महता शब्देनोच्छ्रा-
 पहराभ्यापादिकारको गृहस्थभाषाभाषको वा १७, तथा 'झञ्जाकरो' येन येन गणस्य भेदो भवति तत्तत्करो, येन वा गणस्य मनो-
 दुर्योगं समुत्पद्यते तद्भाषी १८, तथा 'ग्रप्रमाणमोजी' सूर्योदयादस्तमयं यावदशनपानाद्यभ्यवहारी १९, एषणाअसमितध्यापि भवति-
 अनेपणां न परिहरति, प्रेरितधासौ साधुभिः कलहायते, तथाऽनेपणीयमपरिहरन् जीवोपरोधे वर्तते, एवं चात्मपरयोरसमाधिकरणा-
 दयमाधिरगानमिदं विंशतितममिति २० । तथा घनादधयः-सप्तशुधिवीप्रतिष्ठानभूताः, सामानिकाः-इन्द्रसमानर्द्धयः साहस्यः-
 गहमाणि, घन्यतो-घन्यममयादारम्य घन्यस्थितिः स्थितिवन्ध इत्यर्थः, प्रत्याख्याननामकं पूर्वं नवमं, सतादीनि चैकविंशति-
 विमाननामानीति ॥ २० ॥

पृथ्वीसं सयत्ता पणत्ता, तंजहा-हृत्यक्कमं करेमाणे संवले मेहुणं पडिसेवमाणे संवले राइभोअणं भुंज-
 माणे संवले आहाक्कमं भुंजमाणे संवले सागारियं पिंडं भुंजमाणे संवले उद्देसियं कीयं आहट्टु दिज्जमाणं
 भुंजमाणे संवले अभिक्कयणं पडियाइक्खेत्ता णं भुंजमाणे संवले अंतो छण्हं मासाणं गणाओ गणं संकम-

माणे सयले अंतो मासस्स तओ दगलेवे करेमाणे सयले अंतो मासस्स तओ माईठाणे सेवमाणे सयले
 रायपिंडं भुंजमाणे सयले आउट्टिआए पाणाइवायं करेमाणे सयले आउट्टिआए मुसावायं चदमाणे सयले
 आउट्टिआए अदिण्णादाणं गिण्हमाणे सयले आउट्टिआए अणंतरहिआए पुढवीए ठाणं वा निसीहिंयं वा
 चेतमाणे सयले एवं आउट्टिआ चित्तमंताए पुढवीए एवं आउट्टिआ चित्तमंताए सिलाए कोलाबासंसि वा
 दारुए ठाणं वा गिज्जं वा निसीहिंयं वा चेतमाणे सयलं जीवपइट्टिए सपणे सवीए सहरिए सउत्तिङ्गे पणग-
 दगमटीमयडासंताणए तहप्पगारे ठाणं वा सिज्जं वा निसीहिंयं वा चेतमाणं सयले आउट्टिआए मूलभोअणं
 वा कंबभोअणं वा तयाभोयणं वा पवालभोयणं वा पुष्फभोयणं वा फलभोयणं हरियभोयणं वा भूजमाणे
 मयले अंतो संबच्छरस्स दस दगलेवे करेमाणे सयले अंतो संबच्छरस्स दस माइठाणाइ सेवमाणे सयले
 अभिक्खणं २ सीतोदयवियडवग्गारियपाणिणा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिता भूज-
 माणे सयले । णिअट्टिवावरस्स णं भवितसत्तयस्स मोहणिज्जस्स कम्मस्स एकवीस कम्मंसा संतकम्मा प०
 तं०-अपचक्खणाणकसाए कोहे अपचक्खणाणकसाए माणे अपचक्खणाणकसाए माया अपचक्खणाणकसाए लोभे
 पयक्खणावावरणकसाए कोहे पचक्खणावावरणकसाए माणे पचक्खणावावरणकसाए माया पचक्खणावावरण
 रुसाए लोभे इत्थिचेदे पुंवेदे णपुंवेदे हासे अरति रति भय सोग दुगुंछा । एकमेसाए णं ओसत्पिणीए
 पंचमछट्ठाओ समाओ एकवीसं पञ्चीसं चाममन्मसां कहेणं २०

उम्मस्सिणी? पट्टमयिनिआओ समाओ णक्खीसं णक्खीसं वाससहस्साइं कालेणं प० तं-दूसमदूसमाण
दूसमाण प, इमीमे णं रयणप्पमाण पुडवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं णक्खीसपलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठी
पुडवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं णक्खीम सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगवी-
मयण्णिओवमाइं ठिई प०, मोद्धम्मीसाणेसु कप्पेमु अत्थेगइयाणं देवाणं णक्खीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
आरणं कप्पे देवाणं उप्पोसेणं णं प्रयीमं सागरोवमाइं ठिई प०, अचुत्ते कप्पे देवाणं जहण्णेणं णक्खीस सागरो-
वमाइं ठिई प०, जे देवा मिरियच्छं सिरिदामकंडं मल्लं किट्ठं चावोणतं अरणवच्चिंसं विमाणं देवत्ताए
उययण्णा नेसि णं देवाणं णक्खीमं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा णद्वीसाए अद्वमासाणं आणमंति वा
पाणमंति वा उस्समंति वा नीससंति वा, नेसि णं देवा णक्खीसाए वाससहस्सेहिं आहारडे समुत्पज्जइ, सं-
भंगइया भयमिद्धिआ जीया जे णक्खीसाए भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुच्चिस्संति परिनिब्बाइ-
स्संति सज्जयुत्तयाणमनं करिस्संति ॥ सूत्रं २१ ॥

अर्थरूपिगनिमस्थानकं, तत्र चत्वारि द्रव्याणि स्थितिद्वैविद्याना सुगमानि, नवरं शवलं-कर्धुरं चारिद्रं चैः क्रियाविशेषैर्भवति
ते त्रयत्वास्त्रयोगात्माधयोऽपि, ते एवं-तत्र हस्तकर्म-वेदविकारविशेषं कुर्वन्नुपलक्षणत्वात्कारयन् वा शवलो भवत्येकः १ एवं मेथुनं
प्रतिगेरमानोजतिक्रमादिभिर्गिभिः प्ररूपैः २ तथा रात्रिभोजनं दिवागृहीतं दिवाश्रुक्तमित्यादिभिश्चतुर्भिर्भङ्गैरतिक्रमादिभिश्च भुञ्जानः
३ तथा आपाकर्म ४ सागारिकः-स्थानदाता तत्पिण्डं ५ औद्देशिकं क्रीतमाहृत्य दीयमानं (च) भुञ्जानः उपलक्षणत्वात्पापमिचान्छे-

घानिष्टुष्टग्रहणमपीह द्रष्टव्यमिति ६, यावत्करणोपात्तपदान्येवमर्थतोऽवगन्तव्यानि, अभीक्ष्णं २ प्रत्याख्यायाश्चानादि भुञ्जानः ७
 अन्तः पष्णां मासानामेकतो गणाद्रणमन्यं सहकामन् ८ अन्तर्मासस्य त्रीनुदकलेपान् कुर्वन्, उदकलेपश्च नाभिप्रमाणजलावगाहन-
 मिति, ९, अन्तर्मासस्य त्रीणि मायास्थानानि, स्थानमिति-भेदः १०, राजपिण्डं भुञ्जानः ११, आकुट्टया प्राणातिपातं कुर्वन्,
 उपेत्य पृथिव्यादिकं हिसन्नित्यर्थः १२, आकुट्टया मृषावादं नदन् १३, अदत्तादानं गृह्णन् १४, आकुट्टयैवानन्तर्हितायां
 पृथिव्यां स्यान् वा नैपेधिकं वा चैतयन् कायोत्सर्गं स्याध्यायभूमिं वा कुर्वन्नित्यर्थः १५, एवमाकुट्टया सलिंगधसरजस्कायां
 पृथिव्या सचिचनत्यां शिलायां लेटौ वा कोलायासे दारुणि, कोला-घुणाः तेषामावासः १६ अन्यस्मिन् तथाप्रकारे सम्राणे
 सवीजादौ स्थानादि कुर्वन् १७ आकुट्टया मूलकन्ददि भुञ्जानः १८ अन्तः संवत्सरस्य दशोदकलेपान् कुर्वन् १९ तथाऽन्तः संवत्स-
 रस्य दश मायास्थानानि च २० तथा अभीक्ष्णं-पौनःपुन्येन शीतोदकलक्षणं यद्विकटं-जलं तेन व्यापारितो-ज्याप्तो यः पाणिः-हस्तः
 स तथा तेनाशनं मगृह्य भुञ्जानः शवलः इत्येकविंशतितमः २१। तथा निवृत्तिवादरस्य-अपूर्वकरणस्याष्टमगुणस्थानवर्त्तिन इत्यर्थः,
 णं वास्यालङ्कारे, क्षीणं सप्तकम्-अनन्तानुबन्धिचतुष्टयदर्शनत्रयलक्षणं यस्य स तथा, तस्य मोहनीयस्य कर्मणः एकविंशतिः कर्मांशा-
 अप्रत्यागयानादिक्रपायद्वादशनोरुपायनवरूपा उत्तरप्रकृतयः सत्कर्म-सत्तावस्थं कर्म प्रज्ञसमिति, तथा श्रीवत्सं श्रीदामगण्डं माल्यं
 कृष्टिं चापोन्नतं आरणावतंसकं चेति पठ् विमाननामानीति ॥ २१ ॥

धावीस परीसहा ५० तं०-दिर्गिगछापरीसहे ३ पिवासापरीसहे ४ सीतपरीसहे ५ उस्सिणापरीसहे ६ दंसमसगपरीसहे ७
 अचेलपरीसहे ८ अरडपरीसहे ९ बन्नीपरीसहे १०

१३ वहपरीसहे जायणापरीसहे १६ अलाभपरीसहे रोगपरीसहे १७ तणफासपरीसहे जलपरीसहे सकारपुरकारपरीसहे
 २३ पण्णापरीसहे अण्णाणपरीसहे २१ दंसणपरीसहे, दिट्ठिवायस्स णं बावीसं सुत्ताइं छिन्नछेयणइयाइं ससमयसु-
 २३ त्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं अछिन्नछेयणइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं तेरा-
 २३ सिअसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं चउ ऋणइयाइं समयसुत्तपरिवाडीए, बावीसविहे पोगलपरिणामे प०
 २३ तं०-कालवणपरिणामे नीलवणपरिणामे लोहियवणपरिणामे हालिइवणपरिणामे सुक्खिबणपरिणामे सुब्धि
 २३ गंधपरिणामे दुब्धिगंधपरिणामे तित्तरसपरिणामे कडुयरसपरिणामे कसायरसपरिणामे अंबिलरसपरिणामे
 २३ महुररसपरिणामे ककखडफासपरिणामे मउयफासपरिणामे गुरुफासपरिणामे सीतफासपरि-
 २३ णामे उसिणफासपरिणामे णिद्धफासपरिणामे लुक्खफासपरिणामे अगुरुलहुफासपरिणामे गुरुलहुफास-
 २३ परिणामे, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
 २३ पुढवीए ऊओसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहणेणं
 २३ बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोह-
 २३ म्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अचुते कप्पे देवाणं बावीसं सागरो-
 २३ वमाइं ठिई प०, हेट्ठिमहेट्ठिमगेवेज्जगाणं देवाणं जहणेणं बावीस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा महियं
 २३ वित्सूहियं विमलं पभासं वणमालं अचुतवडिसगं विमाणं देवत्ताए उचवण्णा तेसि णं देवाणं उओसेणं

यावीसं सागरोचमाहं ठिई प०, ते णं देवा णं यावीसाए अद्धमासएणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्स-
संति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं यावीस वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया
जीवा जे यावीसं भवगगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं
करिस्संति ॥ सूत्रं २२ ॥

द्वाविंशतितमं तु स्थानं प्रसिद्धार्थमेव, नवरं सूत्राणि षट् स्थितेर्यारू, तत्र मार्गाच्यवननिर्जरायं परिपल्यन्ते इति परीपहाः,
'दिगिंछ'ति बुभुक्षा सैव परीपहो दिगिञ्छापरीपह इति, सहनं चास्य मर्यादानुलक्षणेन, एवमन्यत्रापि १, तथा पिपासा-चूट् २
शीतोष्णे प्रतीते ३-४ तथा दंशाश्च मशकाश्च दंशमशका उभयेऽप्येते चतुरिन्द्रिया महत्तामहत्वकृतार्थेषां विशेषोऽथवा दंशो-दंशने
भक्षणमित्यर्थः, तत्प्रधाना मशका दंशमशकाः, एते च यूकामत्कुणमत्कोटकमक्षिकादीनामुपलक्षणमिति ५ तथा चेलानां-वस्त्राणां
बहुधननवीनावदातसुप्रमाणानां सर्वेषां वाऽभावः अचेलत्वमित्यर्थः ६ अरतिः मानसो विकारः ७ स्त्री प्रतीता ८ 'चर्या' ग्रामादिष्व-
नियतविहारित्वं ९ 'नैवेधिकी' सोपद्रवेतरा च स्नाध्यायभूमिः १० 'शय्या' मनोज्ञामनोज्ञवसतिः संस्तरको वा ११ 'आक्रोशो'
दुर्वचनं १२ 'बधो' यद्यथादिताडनं १३ 'याचना' भिक्षणं तथाविधे प्रयोजने मार्गणं वा १४ अलाभरोगो प्रतीतो १५ तृणस्पर्शः
संस्तारकाभावे तृणेषु शयानस्य १७ 'जलः' शरीरवस्त्रादिमलः १८ सत्कारपुरस्कारो च वस्त्रादिपूजनाभ्युत्थानादिसंपादनेन सत्कारेण
वा पुरस्करणं-सन्मानानं सत्कारपुरस्कारः १९ ज्ञानं-सामान्येन मत्यादि क्वचिदज्ञानमिति श्रूयते २० दर्शनं सम्यग्दर्शनं, सहनं चास्य
क्रियादिवादिनां विचित्रमतश्रवणेऽपि निश्चलचित्ततया धारणं २१ 'प्रज्ञा' स्वयं विमर्शपूर्वको वस्तुपरिच्छेदो वृत्तिज्ञानविशेषभूत

इति २२। 'दृष्टिवादो' द्वादशाङ्गः, स च पञ्चगा-पारकम् १ सूत्र २ पूर्वगत ३ प्रथमातुयोग ४ चूलिका ५ भेदात्, तत्र दृष्टिवादस्य
 द्वितीयं प्रस्थाने द्वाविंशतिः सूत्राणि, तत्र [मर्थे] द्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि, 'छिन्नच्छेयणइयाइ'ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं
 छेदेनेच्छति स छिन्नछेदनयः यथा 'धम्मो मंगलमुक्कट्ट'मित्यादिश्लोकः सूत्रार्थतः छेदनयस्थितो न द्वितीयादिश्लोकानपेक्षते, इत्येव
 यानि ग्रन्थाणि छिन्नंछेदनयमन्ति तानि छिन्नंछेदनयिकानि, तानि च स्वसमया-जिनमताश्रिता या सूत्राणां परिपाटिः-पद्वतिस्तस्यां
 नगमयपरिपाट्यां भरन्ति तथा वा भवन्तीति, तथा 'अछिन्नच्छेयणइयाइ' ति इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदेनेच्छति सोऽच्छि-
 न्नंछेदनयो यथा 'धम्मोमंगलमुक्कट्ट'मित्यादिश्लोकोऽर्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाण इत्येवं यान्यच्छिन्नच्छेदनयवन्ति तान्यच्छिन्न-
 न्छेदनयिकानि तानि चाऽऽजीविकरूपपरिपाट्यां-गोशालकमतप्रतिबद्धसूत्रपद्धत्यां तथा वा भवन्ति, अक्षररचनाविभागस्थितान-
 व्यर्थतोऽन्योऽन्यं प्रेक्षमाणानि भवन्तीति भावना, तथा 'तिकणइयाइ'ति नयत्रिकाभिप्रायाच्चिन्त्यन्ते यानि तानि नयत्रिकवन्तीति
 त्रिकनयिकानीत्युच्यन्ते, 'त्रैराशिकरूपपरिपाट्या' इह त्रैराशिका गोशालकमतानुसारिणोऽभिधीयन्ते, यस्मात्ते सर्वं ज्यात्मकमिच्छन्ति,
 तद्यथा-जीमोऽजीमो जीमजीमश्चेति, तथा लोकोऽलोको लोकालोकश्चेत्यादि, नयचिन्तायामपि ते त्रिविधनयमिच्छन्ति, तद्यथा-द्रव्या-
 स्मिन्नुः पर्मापास्तिरुः उभयापास्तिरुः एतदेव नयत्रयमाश्रित्य त्रिकनयिकानीत्युक्तमिति, तथा 'चउक्कनइयाइ'ति नयचतुष्काभि-
 प्रायानेधिन्त्यन्ते यानि तानि चतुष्कनयिकानि, नयचतुष्कं चैवं नैगमनयो द्विविधः-सामान्यग्राही विशेषग्राही च, तत्र यः सामान्य-
 ग्राही स सङ्ग्रहंऽन्तर्भूतो विशेषग्राही तु व्यवहारे, तदेवं सङ्ग्रहव्यवहारकजूसूत्राः शब्दादित्रयं चैक एवेति चत्वारो नया इति, 'स्व-
 समये'त्यादि तथैवेति, तथा पुद्गलानाम्-अण्वादीनां परिणामो-धर्मः पुद्गलपरिणामः, स च वर्णपञ्चकगन्धद्वयरसपञ्चस्पृशादिक-

मेदाद्विशतिधा, तथा गुरुलघुगुरुलघु इति भेदद्वयक्षेपाद् द्वाविंशतिः तत्र गुरुलघु द्रव्यं यत्चिर्यमाभि वाग्वादि अगुरुलघुर्यत् स्थिरं सिद्धिक्षेत्रं घण्टाकारव्यवस्थितज्योतिष्कविमानादीति, तथा माहितादीनि पङ्क्तिविमाननामानि ॥ २२ ॥

तेवीसं सुयगडज्जयणा प०, तं०-समए वेतालए उवसग्गपरिणणा थीपरिणणा नरयविभत्ती महावीर-
धुई कुसीलपरिभासिए विरिए घम्मे समाही मग्गे समोसरणे आहत्तहिए गंथे जमईए गाथा पुंडरीए^{१०}
किरियाठाणा आहारपरिणणा अपचक्खाणकिरिआ अणगारसुय अइइज्जं पालंदइज्जं, जंजुईवेणं दीवे भारहे
चासे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसाए जिणाणं सूरुगमणमुहुत्तंसि केवलवरनाणंदंसणे समुत्पण्णे, जंजु-
ईवे णं दीवे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थकरा पुण्वभवे एकारसंगिणो होत्था तं०-अजित संभव
अभिणंदण सुमई जाव पासो बद्धमाणो य, उसमे णं अरहा कोसलिए चोइसपुण्डी होत्था, जंजुईवे णं
दीवे इमीसे ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थकरा पुण्वभवे मंडलिरायाणो होत्था तं०-अजित संभव अभिणंदण
जाव पासो बद्धमाणो य, उसमे णं अरहा कोसलिए पुण्वभवे चक्कवट्टी होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुण्ड-
बीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए णं पुण्डवीए अत्थेगइयाणं नेरइ-
याणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
सोहम्मीसाणाणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, हेट्ठिममज्झिमगेचिजाणं देवाणं जह-
ण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, णिंसे देवत्ताए उववणणा तेसि णं देवाणं

उद्गोमेणं तेयीमं सागरोयमाइं ठिई प०, ते णं देवा तेवीसाए अदमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊस-
मंति या नीममंति या, तेसि णं देवाणं तेवीसाए वाससहस्सेहिं आहारटे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसि-
द्धिआ जीवा जे तेवीसाए भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिब्वाइस्संति सव्वदुक्खा-
णमंनं करिस्संति ॥ सूत्रं २३ ॥

प्रयोगिगतिस्थानकं सुगममेव, नवरं चत्वारि सूत्राणि अर्वाक् स्थितिबोधस्य प्रथमे श्रुतस्कन्धे षोडशाध्यय-
नानि द्वितीयं मत्त, तेषां चान्वर्थस्तदधिगमाधिगम्य इति ॥ २३ ॥

चउब्बीसं देवादिदेवा प० तं० उस्समअजितसंभवअभिणंदणसुमइपउमप्पहसुपासचंदप्पहसुविधिसीअलसिज्जंसं-
यासुपुज्जयिमलअणंतथम्मसंतिकंयुअरमल्लीमुणिसुब्बयनमिनेमीपासवद्धमाणा, बुद्धहिमवंतसिहरीणं वासहरप-
ह्ययाणं जीवाओ चउब्बीसं चउब्बीसं जोयणसहस्साइं णववत्तीसे जोयणसए एगं अट्टत्तीसइभागं जोयणस्स
हिंनिधिसेमाहिआओ आयामेणं प० चउवीसं देवद्वाना सहंदया प०, सेसा अहमिंदा अनिंदा अपुरोहिआ,
उत्तरायणगते णं त्हरिणं चउवीसं गुलिणं पोरिसिञ्चायं णिअट्टति, गंगासिंधूओ णं महाणदीओ
पचाहे सातिरेगेणं चउवीसं कोसे चित्थारेणं प०, रत्तारत्तवतीओ णं महाणदीओ पचाहे सातिरेगे चउवीसं
कोसे चित्थारेणं पत्तत्ता, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थे० चउवीसं पत्तिओचमाइं० अहेसत्तमाए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउवीसं सागरोचमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउ-

वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाने णं देवाणं अत्थेगइयाणं चउवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, हेट्टिमउवरिमगेवेज्जाणं देवाणं जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प, जे देवा हेट्टिममज्झिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा चउवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा णीससंति वा तेसि णं देवाणं चउवीसाए वाससहस्सेहिं आहारेट्ठे समुत्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे चउवीसाए भवगगहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २४ ॥

चतुर्विंशतिस्थानके पट् सूत्राणि स्थितेः ग्राक्, सुगमानि च, नवरं देवानाम्-इन्द्रादीनामधिका देवाः पूज्यत्वाद्व्याधिदेवा इति, तथा 'जीवाओ'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य वर्षाणां वर्षधराणां (च) ऋज्वी सीमा जीवोच्यते, आरोपितज्यायधनुर्जीवाकल्पत्वात्, तयोश्च लघुहिमवच्छिखरिसत्कपोः ग्रमाणं २४९३२ अष्टत्रिंशद्भागश्च योजनस्य किञ्चिद्विशेषाधिकः, अत्र गाथा-'चउवीस सहस्साइं नव य सए जीयणाण वत्तीसे । चुल्लहिमवंतजीवा आयामेणं कलद्धं च ॥ १ ॥" ति, कलार्द्धमिति-एकोनविंशतिभागस्याद्धं, तच्चाष्टत्रिंशद्भाग एव भवतीति, चतुर्विंशतिदेवस्थानानि-देवमेदाः, दश भवनपतीनां, अष्टौ व्यन्तराणां, पञ्च ज्योतिष्कानां, एकं कल्पोपपन्नैरमानिकानां, एवं चतुर्विंशतिः, सेन्द्राणि चमरेन्द्राद्याधिष्ठितानि शेषाणि, च त्रैवेयकानुत्तरमुरलक्षणानि अहं अहं इत्येवमिन्द्रा येषु तान्यहमिन्द्राणि, प्रत्यात्मेन्द्रकागीत्यर्थः, अत एव अनिन्द्राणि-अविद्यमाननायकानि अपुरोहितानि-अविद्यमानशान्तिकर्मकारीणि, उपलक्षणपरत्वादस्याविद्यमानसेवकजनानीति, तथोत्तरायणगतः-सर्वोऽप्यन्तरमण्डलप्रविष्टः सूर्यः कर्कसङ्क्रान्तिदिन इत्यर्थ, चतुर्विंशत्य-

द्गुलिनां पौरुषां-प्रहरे भया छाया पौरुषीया तां छायां हस्तप्रमाणशङ्कोरांतं गम्यत, 'नवंचर्य' कृत्वा णं वाक्यालङ्कारे 'निवर्तते'
 मयाम्यन्तरमण्डलात् द्वितीयमण्डलमागच्छति, आह च- 'आसाढमासे दुपये'त्यादि, 'पवह' इति यतः स्थानान्नदी प्रवहति-योडुं
 प्रयत्नेन, न च पद्मदशतोरेण निर्गम इह सम्भाव्यते, न पुनर्योऽन्यत्र प्रवहशब्देन मकरमुखप्रणालिनिर्गमः प्रपातकुण्डनिर्गमो वा
 निगदितः, तत्र हि जंजूरीप्रज्ञप्त्यामिह च पञ्चविंशतिक्रीशप्रमाणा गङ्गादिनद्यो विस्तारतोऽभिहिताः ॥ २४ ॥
 पुरिमयच्छिमगाणं तित्थगराणं पंचजामस्स पणवीसं भावणाओ पणत्ता, तं जहा-ईरिआसमिई मणगुत्ती
 चयगुत्ती आलोयभायणभोयणं आदाणमंडमत्तनिक्खेवणासमिई ५ अणुवीतिभासणया कोहविवेगे लोभ-
 विवेगे भयविवेगे हासविवेगे ५ उग्गहअणुणवणया उग्गहसीमजाणया सयमेव उग्गहं अणुगिणहणया
 नाहम्मियउग्गहं अणुणविय परिमुंजणया साहारणभत्तपाणं अणुणविय पडिमुंजणया ५ इत्थीपसुपंड-
 गमंमत्तगसयणासणवज्जणया इत्थीकहवियज्जणया इत्थीणं इंदियाणमालोयणवज्जणया पुब्बरयपुब्बकीलिआणं
 अणुमरणया पणीनाहारवियज्जणया ५ सोडंडियरागोवरई चकिंखदियरागोवरई घाणिंदियरागोवरई जिडिंभ-
 दियरागोवरई फासिंदियरागोवरई ५, मल्ली णं अरहा पणवीसं घणु उडुं उच्चत्तेणं होत्था, सव्वेवि वीहवेय-
 द्दुपब्बयया पणवीसं जोयणाणि उडुं उच्चत्तेणं प० पणवीसं पणवीसं गाडआणि उच्चिद्धेणं प०, दोच्चाए णं
 पुडचीण पणवीसं णिरयावाससयसहस्ता प० [आयारस्स णं भगवओ सच्चुलिआयस्स पणवीसं अज्झयणा
 प० तं-सत्थपरिणणा^१ लोगविजओ^२ सीओसणीअ सम्मत्तं। आवंति^३ धुयविमोह^४ उवहाणसुयं महपरिणणा^५ ॥१॥

^{१०}पिदेसा^{११}णि^{१२} सिञ्जि^{१३}रिआ^{१४} भासज्झयणा^{१५} य वत्थ पाएसा । उग्गहपडिमा^{१६} सत्तिक्कसत्तया^{१७} भावण^{१८} विमुत्ती ॥२॥
 निसीहज्झयणं^{१९} पणवीसइमं । मिच्छादिट्ठिविगल्लिदिए^{२०} णं अपज्जत्तए^{२१} णं संकिलिठ्ठपरिणामे^{२२} णामस्स कम्मस्स
 पणवीसं^{२३} उत्तरपयडीओ^{२४} णिवंधति-तिरियगतिनामं^{२५} विगल्लिदियजातिनामं^{२६} ओरालिअसरीरणामं^{२७} तेअगस-
 रीरणामं^{२८} कम्मणसरीरणामं^{२९} हुंडगसंठाणनामं^{३०} ओरालिअसरीरंगेवंगणामं^{३१} छेवट्ठसंधयणनामं^{३२} वणणनामं^{३३} गंधणामं^{३४}
 रसणामं^{३५} फासणामं^{३६} तिरिआणुपुब्बिनामं^{३७} अगुरुलहुनामं^{३८} उवघायनामं^{३९} तसनामं^{४०} यादरणामं^{४१} अपज्जत्तयणामं^{४२} पत्तेय-
 सरीरणामं^{४३} अधिरणामं^{४४} असुभणामं^{४५} दुभगणामं^{४६} अणादेज्जनानामं^{४७} अजसोकित्तिनामं^{४८} निम्माणनामं^{४९} २५, गंगासिंधूओ
 ण महाणदीओ^{५०} पणवीसं^{५१} गाऊयाणि^{५२} पुहुत्तेणं^{५३} दुहओ^{५४} घडमुहपवित्तिएणं^{५५} सुत्तावलिहारसंठिएणं^{५६} पवातेण^{५७} पडंति,
 रत्तारत्तवइओ^{५८} णं महाणदीओ^{५९} पणवीसं^{६०} गाउयाणि^{६१} पुहुत्तेणं^{६२} मकरमुहपवित्तिएणं^{६३} सुत्तावलिहारसंठिएणं^{६४} पवातेण
 पडंति, लोगयिंदुसारस्स^{६५} णं पुब्बस्स^{६६} पणवीसं^{६७} वत्थू^{६८} ५०, इमीसे^{६९} णं रयणप्पभाए^{७०} पुढवीए^{७१} अत्थेगइयाणं^{७२} नेर-
 इयाणं^{७३} पणवीसं^{७४} पलिओवमाइं^{७५} ठिई^{७६} ५०, अहेसत्तमाए^{७७} पुढवीए^{७८} अत्थेगइयाइं^{७९} नेरइयाणं^{८०} पणवीसं^{८१} सागरोवमाइं^{८२}
 ठिई^{८३} ५०, असुरकुमारणं^{८४} देवाणं^{८५} अत्थेगइयाणं^{८६} पणवीसं^{८७} पलिओवमाइं^{८८} ठिई^{८९} ५०, सोहम्मीसाणे^{९०} णं देवाणं^{९१}
 अत्थेगइयाणं^{९२} पणवीस^{९३} पलिओवमाइं^{९४} ठिई^{९५} ५०, मज्झिमहेट्ठिमगेवेज्जाणं^{९६} देवाणं^{९७} जहण्णेणं^{९८} पणवीसं^{९९} सागरो-
 वमाइं^{१००} ठिई^{१०१} ५०, जे देवा हेट्ठिमउवरिमगेवेज्जगविमाणेसु^{१०२} देवत्ताए^{१०३} उववण्णा^{१०४} तेसि^{१०५} णं देवाणं^{१०६} उक्कोसेणं^{१०७} पण-
 वीमं^{१०८} सागरोवमाइं^{१०९} ठिई^{११०} ५०, ते णं देवा^{१११} पणवीसाए^{११२} अद्धमासेहिं^{११३} आणमंति^{११४} वा पाणंति^{११५} वा उस्ससंति^{११६} वा

नीस्ममंति चा, तेसि णं देवाणं पणवीसं वाससहस्सेहिं आहारद्वे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पणवीसाण भवग्गद्वणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्वाइस्संति सब्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २५ ॥

पञ्चविंशतिस्थानकमपि सुबोधं, नवरभिह स्थितेरवाङ् नव द्वाणि, तत्र “पञ्चजामस्स”ति पञ्चानां यामानां-महा-
 व्रतानां ममाहारः पञ्चयामं तस्य ‘भावणाओ’ति प्राणातिपातादिनिवृत्तिलक्षणमहाव्रतसंरक्षणाय भाव्यन्ते इति भावना-
 स्ताश्च प्रति महाव्रतं पञ्च पञ्चेति, तत्रेयसमित्याद्याः पञ्च प्रथमस्य महाव्रतस्य तत्रालोकभाजनभोजनं-आलो-
 कनपूर्वं भोजनं-पात्रे भोजनं-भक्तादेरभ्यवहरणम्, अनालोक्यभाजनभोजने हि प्राणिहिंसा सम्भवतीति, तथा अनुविचिन्त्य-
 भाषणतादिका द्वितीयस्य, तत्र विवेकः-परित्यागः, तथा अवग्रहानुज्ञापनादिकास्तृतीयस्य, तत्रावग्रहानुज्ञापना १ तत्र चानुज्ञाते
 सीमापरिज्ञानं २ ज्ञातायां च सीमायां स्वयमेव ‘उग्राहण’ मिति अवग्रहस्याऽनुग्रहणता पश्चात्स्वीकरणमवस्थानमित्यर्थः ३, साधर्मि-
 कणां-गीतार्थसमुदायविहारिणां संविग्नानामवग्रहो मासादिकालमानतः पञ्चक्रोशादिक्षेत्ररूपः साधर्मिकावग्रहस्त्वं तानेवाऽनुज्ञाप्य
 तस्यैव परिभोजनता-अवस्थानं साधर्मिकाणां क्षेत्रे वमतौ वा तैरनुज्ञाते एव वस्तव्यमिति भावः ४, साधारणं-सामान्यं यद्भक्तादि
 तदनुज्ञाप्याचार्यादिकं तस्य परिभोजनं चेति ५, तथा स्यादिसंसक्तशयनादिवर्जनादिकाश्चतुर्थस्य, प्रणीताहारः अतिस्नेहवानिति,
 तथा श्रोत्रेन्द्रियरागोपरत्यादिकाः पञ्चमस्य, अयमभिप्रायो-यो यत्र सजति तस्य तत्परिग्रह इति, ततश्च शब्दादौ रागं कुर्वता ते
 परिगृहीता भवन्तीति परिग्रहविरतिर्यथा भवति, अन्यथा त्वाराधितेति, वाचनान्तरे आवश्यकानुसारेण दृश्यन्ते । तथा ‘मिच्छ-

दिष्टि'त्यादि, मिथ्यादृष्टिरेव तिर्यगत्यादिकाः कर्मप्रकृतीर्बध्नाति न सम्यग्दृष्टिः, तासां मिथ्यात्वप्रत्ययत्वादिति मिथ्यादृष्टिग्रहणं, निकलेन्द्रियो-द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणामन्यतमः, णमित्यलङ्कारे, पर्याप्तोऽन्या अपि बध्नातीत्यपर्याप्तग्रहणं, अपर्याप्तक एव हेता अप्रशस्ताः परिवर्त्तमानिका बध्नाति, सोऽप्येताः संक्लिष्टपरिणामो बध्नातीति संक्लिष्टपरिणाम इत्युक्तम्, अयमपि द्वीन्द्रियाद्यपर्याप्तकप्रयोग्यं बध्नाति, तत्र 'बिगलिदियजाइनामं'ति कदाचित् द्वीन्द्रियजात्या सह पञ्चविंशतिः कदाचिद् द्वीन्द्रियजात्या एवमितरथाऽपीति, 'गंगा' इत्यादि पञ्चविंशतिगव्यूतानि पृथुत्वेन यः प्रपातस्तेनेति शेषः, 'दुहओ'त्ति द्वयोर्दिशोः पूर्वतो गङ्गा अपरतः सिन्धुरि-
त्यर्थः, पद्मद्विनिर्गते पञ्च २ योजनशतानि पर्वतोपरि गत्वा दक्षिणाभिमुखे प्रवृत्ते 'बडमुहपवित्तिएणं'ति बटमुखादिव पञ्चविंश-
तिकोशपृथुलजिह्विकात् मकरमुखप्रणालात् प्रवृत्तेन मुक्तावंलीनां मुक्तासरीणां यो द्वारस्तत्संस्थितेन प्रपातेन-प्रपतज्जलसंतानेन
योजनप्रतोच्छ्रितस्य हिमवतोऽधोवर्त्तनोः स्वकीययोः प्रपातकुण्डयोः प्रपाततः, एवं रक्तारक्तवत्यौ, नवरं शिखरिषधरोपरिप्रतिष्ठि-
तपुण्डरीकद्वारात्प्रपतत इति, तथा लोकविन्दुसारं-चतुर्दशपूर्वमिति ॥ २५ ॥

छन्वीसं दसकप्पचवहाराणं उद्देसणकाला प० तं०-दस दसाणं छ कप्पस्स दस बचहारस्स, अभवसिद्धियाणं
जीयाणं मोहणिजस्स कम्मस्स छन्वीसं कम्मंसा संतकम्मा प० तं०-मिच्छत्तमोहणिजं सोलस कसाया
इत्थीवेदे पुरिसवेदे नपुंसकवेदे हासं अरति रति भयं सोगं दुगुंछा, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं छन्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छन्वीसं सागरोवमाइं
ठिई प०. अम्मग्गम्मं ३.

।सं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणे णं देवाणं

अत्येगद्गयाणं छन्वीसं पत्तिओयमाइं ठिईं प०, मज्झिममज्झिमगेवज्जयाण दवाणं जहण्णेणं छन्वीसं साग-
 रोयमाइं ठिईं प०, जे देवा मज्झिमहेट्ठिमगेवज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्खोसेणं
 छन्वीसं मागरोयमाइं ठिईं प० ते णं देवा छन्वीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा
 नीममंति या, तेसि णं देवाणं छन्वीसं चाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा
 जे छन्वीमेहिं भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खयाणमंतं
 कुरिस्संमि ॥ २३ ॥

पद्विग्रतिस्थानकं व्यक्तमेव, नवरं उद्देशनकाला यत्र श्रुतस्कन्धेऽध्ययने च यावन्त्यध्ययनान्युद्देशका वा तत्र तावन्त एव उद्दे-
 शनकाला-उद्देशावसराः श्रुतोपचाररूपा इति, तथा अभव्यानां त्रिपुञ्जीकरणाभावेन सम्यक्त्वमिश्ररूपं प्रकृतिद्वयं सत्तायां न भव-
 तीति पद्विग्रतिमत्कर्मज्ञा भवन्तीति ॥ २६ ॥

मत्तावीसं अणगारगुणा प० तं०-पाणाइवायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ वेरमणं मेहु-
 णाओ वेरमणं परिगगद्दाओ वेरमणं सोइंदियनिगहे चक्खिंदियनिगहे घाणिंदियनिगहे जिडिंभदियनि-
 गगहे फासिंदियनिगहे कोहदिवेगे मायाविवेगे लोभविवेगे भावसस्चे करणसस्चे जोगसस्चे खमा
 चिरागया मणसमाद्दरणया वयसमाद्दरणया कायसमाद्दरणया पाणसंपणया दंसणसंपणया चरित्तसंप-
 णया वेयणअहिंयासणया मारणंतीयअहिंयासणया, जंबुद्वीवे दीवे अभिइवज्जेहिं सत्तावीसाए णक्खत्तेहिं

मंगलहारं गृह्णाति, पृथगे पं पञ्चवत्तमासे सत्तावीसार्हं राईदियाहिं राईदियगणे प०, सोहम्मीसाणेसु
 कृणेसु यिमाणपुढी सत्तावीसं जोयणसयाइं याह्हेणं प०, वेयगसम्मत्तवन्धोवरयस्स पं मोहणिज्जस्स
 कम्मम्म मत्तावीसं उत्तरपगदीओ संतकम्मंसा प०, सावणसुद्धसत्तमीसु पं सूरिए सत्तावीसंगुलियं पोरि-
 मिञ्जायं णिञ्चत्तइत्ता पं दियसलेत्तं नियहेमाणे रयणिलेत्तं अभिणिवट्टमाणे चारं चरइ, इमीसे पं रयण-
 ल्पमाए पुढीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढीए अत्थेगइ-
 याणं नेरइयाणं सत्तावीसं भागरोयमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्तावीसं पलिओ-
 वमाइं ठिई प०, मोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मज्झि-
 मउयरिमगेवेज्जयाणं देवाणं जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमगेवेज्जययिमाणेसु
 देवराए उययण्णा तेमि पं देवाणं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते पं देवा सत्तावीसाए
 अट्टमासेहिं आणमंति या पाणमंति या उत्ससंति वा नीससंति वा, तेसि पं देवाणं सत्तावीस वाससहसेहिं
 आहारहे ममुप्पज्जइ, मंतेगइया भयमिद्वियाजीवा जे सत्तावीसाए भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति
 मुगिग्गंति परिनिब्बादस्मंति मन्थदुक्खणाणमंतं करिस्संति ॥ २७ ॥

मत्तमिद्विस्थानमापि व्यक्तमेव, केवलं पदं यथाणि स्थितेर्व्याकृतं, तत्र अनगाराणां-साधूनां शुणाः-चारित्र्यविशेषरूपाः अनगार-
 गुणाः, नयं महाप्रणानि पद्मोद्भूतयन्निगदाश्च एव तेषां विवेकाश्रित्यारः मत्तयानि श्रीणि, तत्र मायसत्यं-शुद्धान्तरात्मता करणसत्यं-

यत्प्रतिलेखनाक्रियां यथोक्तां सम्यगुपयुक्तः कुलत यागसत्य-यागाना-मनःप्रभृतानामावतथत्य १७ अगान-अक्तक्रीधमान-
 म्यरूपस्य द्वेषमिच्छतस्याप्रीतिमात्रस्याभावः, अथवा क्रोधमानयोरुदयनिरोधः, क्रोधमानविवेकशब्दाभ्यां तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः
 प्रागेवाभिहित इति न पुनरुक्ताऽपीति १८ विरागता अभिष्वङ्गमात्रस्याऽभावः, अथवा मायालोभयोरनुदयो, मायालोभविवेकशब्दाभ्यां
 तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्रागभिहित इतीहापि न पुनरुक्तेति १९, मनोवाक्कायानां समाहरणता, पाठान्तरतः समन्वाहरणता-अकुशलानां
 रोधाग्रयः २२ ज्ञानादिगम्पन्नतास्तिष्ठः २५ वेदनातिसहनता-शीताद्यतिसहनं २६ मारणान्तिकातिसहनता-कल्याणमित्रबुद्ध्या मार-
 णान्तिकोपमर्गसहनमिति २७, तथा जम्बूद्वीपे न धातकीखण्डादौ अभिजिह्वैः सप्तविंशत्या नक्षत्रव्यवहारः प्रवर्तते, अभिजिह्वक्षत्र-
 स्योत्तरपाठचतुर्थपादानुप्रवेशनादिति, तथा मासो नक्षत्रचन्द्राभिवर्द्धितश्रत्वादित्यमासभेदात्पञ्चविधोऽन्यत्रोक्तः, तत्र नक्षत्रमासः-
 चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलभोगकाललक्षणः सप्तविंशतिः रात्रिन्दिवानि-अहोरात्राणि रात्रिन्दिवाग्नेति-अहोरात्रपरिमाणपेक्षयेदं परिमाणं ननु
 मर्क्या, तस्याधिकृत्याद्, आधिक्यं चाहोरात्रसप्तपट्टिभागानामेकविंशत्येति, “विमाणपुटुर्वी”ति विमानानां पृथिवी-भूमिका, तथा
 वेदकमग्न्यक्वचन्धः-क्षायोपशमिकसम्यक्त्वहेतुभूतशुद्धदलिकपुञ्जरूपा दर्शनमोहनीयप्रकृतिस्तस्य ‘उवरजो’ति प्राकृतत्वादुद्धलको-
 वियोजको जन्तुः तस्य मोहनीयकर्मणोऽष्टाविंशतिविविधस्य मध्ये सप्तविंशतिरुत्तरप्रकृतयः सत्कर्मोशाः सत्तायामित्यर्थः, एकस्योद्धलि-
 तत्वादिति, तथा श्रावणमासस्य शुद्धसप्तम्यां सूर्यः सप्तविंशत्यङ्गुलिकां हस्तप्रमाणशङ्कोरिति गम्यते पौरुषी छायां निर्वर्त्य दिवस-
 क्षेत्रं-रविकरमकाशमाकाशं निवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या हानिं नयन् रजनीक्षेत्रम्-अन्धकाराक्रान्तमाकाशमभिवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या वृद्धिं
 नयन्-चारं चरति-व्योममण्डले भ्रमणं करोति, अयमत्र भावार्थः-इह किल स्थूलन्यायमाश्रित्य आपादयां चतुर्विंशत्यङ्गुलप्र-

माणा पौरुषीच्छाया भवति, दिनसप्तके सातिरेकं छायाऽद्गुलं वर्द्धते, ततश्च श्रावणशुद्धसप्तम्यामङ्गुलत्रयं वर्द्धते, सातिरेकैकविंशतित-
मदिनत्यातस्याः, तदेवमापाढ्याः सत्कैरङ्गुलैः सह सप्तविंशतिरङ्गुलानि भवन्ति, निश्चयतस्तु कर्कसङ्क्रान्तेरारभ्य यत्सातिरेकैकविंशति-
तमं दिनं तत्रोक्तरूपा पौरुषीच्छाया भवति ॥ २७ ॥

अट्टावीसविहे आयारपकप्पे प० तं०-मासिआ आरोवणा संपंचराईमासिया आरोवणा सदसराइमासिआ
आरोवणा प० चैव दोमासिआ आरोवणा संपंचराईदोमासिया आरोवणा एवं तिमासिआ आरोवणा
चउमासिया आरोवणा उवघाइया आरोवणा अनुवघाइया आरोवणा कसिणा आरोवणा अकसिणा आरोवणा
प०तायता आयारपकप्पे प०ताव ताव आयरियन्वे, भवसिद्धियाणं जीवाणं अत्थेगइयाणं मोहणिज्जत्तस कम्मत्तस
अट्टावीसं कम्मंसा संतकम्मा प० तं०-सम्मत्तवेअणिज्जं मिच्छत्तवेयणिज्जं सम्ममिच्छत्तवेयणिज्जं सोलस कसाया
णव णोरुसाया, आभिणिबोद्धियणाणे अट्टावीसइविहे प० तं०-सोइंदियअत्थावग्गहे चक्खिंदियअत्थावग्गहे
घाणिंदियअत्थावग्गहे जिहिंभदियअत्थावग्गहे फासिंदियअत्थावग्गहे णोइंदियअत्थावग्गहे सोइंदियवंजणो
ग्गहेघाणिंदियवंजणोग्गहे जिहिंभदियवंजणोग्गहे फासिंदियवंजणोग्गहे सोतिंदियईहा चक्खिंदियईहा घाणिं-
दियईहा जिहिंभदियईहा फासिंदियईहा णोइंदियईहा सोतिंदियावाए चक्खिंदियावाए घाणिंदियावाए
जिहिंभदियावाए फासिंदियावाए णोइंदियावाए सोइंदिअधारणा चक्खिंदियधारणा घाणिंदियधारणा जि-
हिंभदियधारणा फासिंदियधारणा णोइंदियधारणा, ईसाने णं कप्पे अट्टावीसं विमाणावाससयसहत्तसा प०.

जीवे णं देवगइम्मि धंयमाणे नामस्स कम्मस्स अट्ठावीसं उत्तरपगडीओ णिवंधति, तं०-देवगतिनामं पंचि-
 दियजातिनामं चेटुच्चियसरीरनामं तेयगसरीरनामं कम्मणसरीरनामं समचउरंसंठाणनामं वेउच्चियसरीरंगो-
 यंगणामं यण्णनामं गंधणामं रसणामं फासनामं देवानुपुच्चिणामं अगुक्कलहुनामं उवघायनामं पराघायनामं
 उस्साम्मनामं पस्सत्थविहायोगइणामं तसनामं चायरणामं पज्जत्तनामं पत्तेयसरीरनामं धिराथिराणं सुभासु-
 भाणं आपज्जाणाएज्जाणं दोण्हं अणायरं एगं नामं णिवंधइ जसोकित्तिनामं निम्माणनामं, एवं चेष नेरइ-
 आवि, णाणत्तं अप्पसत्थचिदायोगइणामं हुंडगसंठाणनामं अथिरणामं दुब्भगणामं असुभनामं दुस्सरनामं
 अणादिज्जणामं अजसोकित्तीणामं निम्माणनामं, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
 अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं
 ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु-
 देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमहेट्ठिमगेवेज्जायाणं देवाणं जहण्णेणं अट्ठावीसं
 मागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमउवरिमगेवेज्जाएसु यिमाणेसु देवत्ताए उवचण्णा तेसि णं देवाणं उक्को-
 सेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा अट्ठावीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा
 ऊसमंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं अट्ठावीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया
 भवसिद्धिया जीवा जे अट्ठावीसाए भवगहणेहिं सिज्झस्संति वुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति
 सन्न्ययुग्ग्वाणमंतं करिस्संति ॥ २८ ॥

अटार्थिंशतिस्थानकमपि व्यक्तं, नवरमिह पञ्च स्थितेः प्राक् सूत्राणि, तत्र आचारः प्रथमाङ्गं तस्य प्रकल्प्य अध्ययनविशेषो निशी-
 धमित्यपराभिधानं आचारस्य वा-साध्याचारस्य ज्ञानादिविषयस्य प्रकल्पो-व्यवस्थापनमित्याचारप्रकल्पः, तत्र क्वचिद् ज्ञानाद्याचा-
 रविषये अपराधमापन्नस्य कस्याचित् प्रायश्चित्तं दत्तं, पुनरन्यमपराधविशेषमापन्नस्तत्तत्रैव प्राक्तने प्रायश्चित्ते मासवहनयोग्यं मासिकं
 प्रायश्चित्तमारोपितमित्येवं मासिक्यारोपणा भवति, तथा पञ्चरात्रिकशुद्धियोग्यं मासिकशुद्धियोग्यं चापराधद्वयमापन्नस्ततः पूर्वदत्ते
 प्रायश्चित्ते सपञ्चरात्रिमासिकप्रायश्चित्तारोपणात्सपञ्चरात्रमासिक्यारोपणा भवति, एवं मासिक्यारोपणाः पङ् ६ एवं द्विमासिक्यः ६
 त्रिमासिक्यः ६ चतुर्मासिक्योऽपि ६ चतुर्विंशतिरारोपणाः, तथा सार्द्धदिनद्वयस्य पक्षस्य चोपघातनेन लघूनां मासादीनां प्राचीन-
 प्रायश्चित्ते आरोपणा उपघातिकारोपणा, यदाह-“अद्वेण छिन्नसेसं पुर्वदेणं तु संजुयं काउं । देज्जा य लहुयदाणं गुरुदाणं तत्तियं
 जेय ॥ १ ॥” त्ति यथा मासार्द्धं १५ पञ्चविंशतिकार्द्धं च सार्द्धद्वादश सर्वमीलने सार्द्धसप्तविंशतिरिति लघुमासः, तथा मासद्वयार्द्धं
 मामो मासिकस्यार्द्धं पक्ष उभयमीलने सार्द्धो मास इति लघुद्विमासिकं २५ तथा तेयामेव सार्द्धदिनद्वयाद्यनुद्घातनेन गुरुणामारोपणा
 अनुद्घातिकारोपणा २६, तथा यावतोऽपराधानापन्नस्तावतीनां तच्छुद्धीनामारोपणा कृत्स्नारोपणा २७ तथा बहूनपराधानापन्नस्य
 पण्मासान्तं तप इतिकृत्वा पण्मासाधिकं तपःकर्म तेज्वेवान्तर्भाव्य शेषमारोप्यते यत्र सा अकृत्स्नारोपणेत्यष्टाविंशतिः २८, एतच्च
 सम्यग् निशीर्थाविंशतितमोदेशकादवगम्यम्, अत्रैव निगमनमाह-एतावांस्तावदाचारप्रकल्पः, इह स्थानके आरोपणामाश्रित्य विवक्षि-
 तोऽन्यथा तद्व्यतिरेकेणाऽपि तस्योद्घातिकानुद्घातिकरूपस्य भावात्, अथैवावधानेवाऽयं तावदाचारप्रकल्पः, शेषस्याऽत्रैवाऽन्तर्भा-
 वात्, तथा एतावत्तावदाचरितव्यमित्यपि, तथैव देवगतिस्त्रे स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभयोरौदायानादेययोश्च परस्परं विरोधित्वेनैकदा-

पन्थामामादन्यतरद्रष्टातीत्युक्तं, तत्र चेद्भुव्यग्रहणं भाषामात्र एवाऽवसेयमिति, नारकसूत्रे विशोऽस्ती एव प्रकृतयोऽष्टानां तु
 स्थाने अष्टान्या यस्माति, एतदेवाह—‘एवं चेदे’ त्यादि, नानात्वं विशेषः ॥ २८ ॥

एगूणतीसइयिहे पावसुयपसंगे णं प० तं—भोमे उत्पपा सुमिणे अंतरिकखे अंगे सरे वंजणे लक्खणे, भोमे
 तिदिहे प० तं० सुत्ते नित्ती यत्तिण, एवं एक्केत्तं तिदिहं, विकहाणुजोगे धिज्जाणुजोगे मंताणुजोगे जोगाणुजोगे
 अण्णत्तिणियपवत्ताणुजोगे, आसाहे णं मासे एगूणतीसराइदिआइ राइदियगेणं प०, (एवं चेव) भइवए णं
 मासे कत्तिण णं मासे पोसे णं मासे फग्गणे णं मासे चइसाहे णं मासे, चंददिणे णं एगूणतीसं सुहुत्ते साति-
 रेगे सुहुत्तगेणं प०, जीवे णं पसत्थज्झवसाणजुत्ते भविण सम्मदिट्ठी तित्थकरनामसहिआओ णामस्स
 णियमा एगूणतीसं उत्तरपगडीओ निवंधित्ता वेमाणिणसु देवेसु देवत्ताए उववज्झइ, इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीण अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेर-
 इयाणं एगूणतीसं सागरोयमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई
 प०, मोहमीमाणेसु कप्पेसु देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उधरिममज्झिमगेवेज्ज-
 याणं देवाणं जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमहेट्ठिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए
 उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एगूणतीसाए अद्धमासेहिं
 आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एगूणतीसं वाससहस्सेहिं आहारहे

समुत्पज्जह, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एगूणतीसभवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २९ ॥

एकोनविंशत्तमस्थानकमपि व्यक्तमेव, नवरं नवेह सूत्राणि स्थितेः प्राक् तत्र पापोपादानानि श्रुतानि पापश्रुतानि तेषां प्रसङ्गः—तथाऽऽसेवनारूपः पापश्रुतप्रसङ्गः, स च पापश्रुतानामेकोनविंशद्विधत्वात् तद्विध उक्तः, पापश्रुतविषयतया पापश्रुतान्येवोच्यन्ते, अत एवाह—‘भोमे’ त्यादि, तत्र भौमं-भूमिविकारफलाभिधानप्रधानं निमित्तशास्त्रं, तथा ‘उत्पातं’ सहजरुधिरघृष्टयादिलक्षणोत्पातफलनिरूपकं निमित्तशास्त्रं, एवं स्वप्नं-स्वप्नफलविभार्थकं, ‘अन्तरिक्षम्’ आकाशप्रभवग्रहबुद्धभेदादिभावफलनिवेदकं अङ्गशरीरावयवप्रमाणस्पन्दितादिविकारफलोद्भावंकं ‘स्वरं’ जीवाजीवादिकाश्रितस्वस्वरूपफलाभिधायकं व्यञ्जनं—मपादिव्यञ्जनफलोपदर्शकं लक्षणं—लाञ्छनाद्यनेकाविधलक्षणव्युत्पादकमित्यष्टौ, एतान्वेव सूत्रद्वयचिवाचिकभेदाच्चतुर्विंशतिः, तत्राङ्गवर्जितानामन्येषां सूत्रं सहस्रप्रमाणं दृष्टिलक्षप्रमाणा वार्त्तिकं—द्वैतव्याख्यानरूपं कोटिप्रमाणं, अङ्गस्य तु सूत्रं लघुं दृष्टिः कोटी वार्त्तिकमपरिमितमिति, तथा विकथानुयोगः—अर्थकामोपायप्रतिपादनपराणि कामन्दकवात्स्यायनादिनि भारतार्दीनि वा शास्त्राणि २५ तथा विद्यानुयोगो—रोहिणीप्रभृतिविद्यासाधनाभिधायकानि शास्त्राणि २६ मन्त्रानुयोगश्चेदंकाहिमन्त्रसाधनोपायशास्त्राणि २७ योगानुयोगो—व्यशीकरणादियोगाभिधायकानि हरमेखलादिशास्त्राणि २८ अन्यतीर्थिकेभ्यः—कपिलादिभ्यः सकाशाद्यः प्रवृत्तः स्वकीयाचारवस्तुतत्त्वानामनुयोगो—विचारः तत्पुरस्करणार्थः शास्त्रसन्दर्भ इत्यर्थः सोऽन्यतीर्थिकप्रवृत्तानुयोग इति २९। तथाऽऽपाढादय एकान्तरिता पण्मासा एकोनविंशद्विवा इति—रात्रिदिवसपरिमाणेन सवीन्त स्थूलन्यायेन, कृष्णे पक्षे ग्रह्येकं रात्रिन्विंशत्यैकान्तरं ॥

मद्वय कस्मिन् य पोसे य । फगुणवद्वयसाहेसु य वोद्वया ओमरत्ताओ” ॥ १ ॥ चि [आपाढकृष्णपक्षे भाद्रपदे कार्तिके च पौषे च । फाल्गुने वैशाखे च वोद्वया अवमरात्रयः ॥ १ ॥] इयमत्र भावना-चन्द्रमासो हि एकोनविंशद्दिनानि दिनस्य च द्विपट्टि-
भागानां द्वाविंशत्, ऋतुमासश्च त्रिंशदेव दिनानि भवन्तीति चन्द्रमासापेक्षया ऋतुमासोऽहोरात्रद्विपट्टिभागानां त्रिंशता साधिको
भवति, ततश्च प्रत्यहोरात्रं चन्द्रदिनमेकैकेन द्विपट्टिभागेन हीयते इत्यवसीयते, एवं द्विपट्टया चन्द्रदिवसानामेकपट्टयहोरात्राणां भवती-
त्येवं सातिरेके मासद्वये एकमवमरात्रं भवतीति, विशेषस्त्वह चन्द्रग्रहोत्तरवसेय इति, तथा ‘चंद्रदिणे णं’ ति चन्द्रदिनं-प्रतिपदादिका
तिथिः तथैकोनविंशत् मुहूर्त्ताः सातिरेकमुहूर्त्तपरिमाणेनेति, कथं ? यतः किल चन्द्रमास एकोनविंशद्दिनानि द्वाविंशच्च दिनद्विप-
ट्टिभागा भवन्ति, ततश्चन्द्रदिनं चन्द्रमासस्य त्रिंशता गुणेन मुहूर्त्तराशीकृतस्य त्रिंशता भागहारे एकोनविंशन्मुहूर्त्ता द्वाविंशच्च मुहू-
र्त्तस्य द्विपट्टिर्भागा लभ्यन्त इति, तथा जीवः प्रशस्ताध्यवसानादिविशेषणो वैमानिकेष्वुत्पत्तुकामो नामकर्मण एकोनत्रिं-
शदुत्तरप्रकृतीर्विभ्रानि, ताश्चेमाः-देवगतिः १ पञ्चेन्द्रियजातिः २ वैक्रियद्वयं ४ तैजसकर्मणश्चरीरे ६ समचतुरस्रं संस्थानं ७ वर्णादि-
चतुष्कं ११ देवानुपूर्वी १२ अगुरुलघु १३ उपधातं १४ पराधातं १५ उच्छ्वासं १६ प्रशस्तविहायोगतिः १७ त्रसं १८ वादरं १९
पर्याप्तं २० प्रत्येकं २१ स्थिरास्थिरयोरन्यतरत् २२ शुभाशुभयोरन्यतरत् २३ सुभगं २४ सुस्वरं २५ आदेयानादेययोरन्यतरत् २६
यशःकीर्त्ययशकीर्त्योरिकतरं २७ निर्माणं २८ तीर्थकरश्चेति ॥ २९ ॥

तीसं मोहणीयठाणा प० तं-जे यावि तसे पाणे, वारिमज्जे विगाहिआ । उदएण कम्मा मारेई, महामोहं
पकुञ्चइ ॥१॥ सीसावेढेण जे केई, आवेढेइ अभिक्खणं । तिच्चासुभसमायारे, महामोहं पकुञ्चइ ॥ २ ॥

પાણિના સંપિહિત્તાણં, સોયમાવરિય પાણિણં । અંતોનદંતં મારેઈ, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥૩॥ જાયતેયં સમારબ્ધ,
 ચહું ઓહંભિયા જળં । અંતોધૂમેણ મારેઈ [જ્ઞા], મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥૪॥ સિસ્સમ્મિ જે પહ્ણહ, ઉત્તમંગમ્મિ
 ચેયસા । વિભજ્જ મત્થયં ફાલે, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥૫॥ પુણો પુણો પણિધિય, હરિત્તા ઉવહસે જળં । ફલેણ
 અદુવા વપ્પેણં, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૬ ॥ ગૂઢાયારી નિગૂહિજ્ઞા, માયં માયાણ હાયણ । અસચ્ચવાઈ ગિણ્ણહાઈ,
 મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૭ ॥ ધંસેહ જો અમૂણં, અકમ્મં અત્તકમ્મુણા । અદુવા તુમ કાસિત્તિ, મહામોહં પકુ-
 ઞ્ચહ ॥ ૮ ॥ જાણમાણો પરિસઓ, સચામોસાણિ ભાસહ । અક્લીણક્કંસે પુરિસે, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૯ ॥
 અણાયગસ્સ નયવં, દારે તસ્સેવ ધંસિયા । વિઝલં ચિક્ખોભઈત્તાણં, કિચ્ચા ણં પહિવાહિરં ॥૧૦॥ ઉવગસંતંપિ
 ક્કંપિત્તા, પહિલોમાહિં વગ્ગુહિં । ભોગભોગે વિચારેઈ, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૧૧ ॥ અકુમારભૂણ જે કેઈ,
 કુમારભૂણિત્તિહં વણ । इत्थीहिं गिद्धे वसण, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૧૨ ॥ અવંભયારી જે કેઈ,
 વંભયારીત્તિહં વણ । गदहेच्च गवां मज्जे, વિસ્સરં નયઈ નદં ॥ ૧૩ ॥ અપ્પણો અહિણ ઘાલે, માયામોસં ચહું
 ભસે । इत्थीविसयगेहीए, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૧૪ ॥ ૧૨ ॥ જં નિસ્સિણ ઉઞ્ચહહ, જસસાહિગમેણ વા । તસ્સ
 છુઞ્ચહ વિત્તમ્મિ, મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૧૫ ॥ ૧૩ ॥ ઈસરેણ અદુવા ગામેણં, અણિસરે ઈસરીકણ । તસ્સ
 સંપયહીણસ્સ, સિરી અતુલમાગયા ॥ ૧૬ ॥ ઈસાદોસેણ અવિદ્ધે, કલ્હસાવિલચેયસે । જે અંતરાઅં ચેણહ,
 મહામોહં પકુઞ્ચહ ॥ ૧૭ ॥ ૧૪ ॥ સપ્પી જહા અંહુઝં, ભત્તારં જો વિહિસહ । સેણાવહં પસત્થારં, મહામોહં

पकुब्बइ ॥ १८ ॥ १५ ॥ जे नायगं च रटस्स, नेयारं निगमस्स वा । सेट्ठिं बहुरवं हंता, महामोहं पकुब्बइ ॥ १९ ॥ १६ ॥ बहुजणस्स नेयारं, दीवं ताणं च पाणिणं । एयारिसं नरं हंता, महामोहं पकुब्बइ ॥ २० ॥ १७ ॥ उवट्ठियं पडिधिरयं, संजयं सुतवस्सियं । बुक्कम्म धम्माओ भंसेइ, महामोहं पकुब्बइ ॥ २१ ॥ १८ ॥ तद्देवाणं तणाणीणं, जिणाणं वरदंसिणं । तेसिं अवण्णवं बाले, महामोहं पकुब्बइ ॥ २२ ॥ १९ ॥ नेयाइअस्स मग्गस्स, बुट्ठे अबयरइं बहू । तं तिप्पयंतो भावेइ, महामोहं पकुब्बइ ॥ २३ ॥ २० ॥ आयरियउवज्झायाणं, सुयं चिणयं च गाहिणं । ते चेव त्विसइं बाले, महामोहं पकुब्बइ ॥ २४ ॥ २१ ॥ आयरियउवज्झायाणं, सम्मं नो पडितप्पइ । अप्पडिपूय थद्धे, महामोहं पकुब्बइ ॥ २५ ॥ २२ ॥ अबहुस्सुणं यजे केइ, सुणं पविकत्थइ । सज्झा-
 यवायं ययइ, महामोहं पकुब्बइ ॥ २६ ॥ २३ ॥ अतवस्सीणं यजे केइ, तवेण पविकत्थइ । सब्बलोयपरे तेणे, महामोहं पकुब्बइ ॥ २७ ॥ २४ ॥ साहारणट्ठा जे केइ, गिलाणम्मि उवट्ठिणं । पभू ण कुणइं किंचं, मज्झं पि से न कुब्बइ ॥ २८ ॥ सट्ठे नियडीपण्णाणे, कलुसाउलचेयसे । अप्पणो य अबोहीय, महामोहं पकुब्बइ ॥ २९ ॥ २५ ॥ जे कहादिगण्णाइं, संपउं जे पुणो पुणो । सब्बतित्थाग भेयाणं, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३० ॥ २६ ॥ जे अ आहम्मिणं जोणं, संपओ जे पुणो पुणो । सहाहेउं सहीहेउं, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३१ ॥ २७ ॥ जे आ माणुस्सणं भोए, अदुवा पारलोइणं । तेउत्तिप्पयंतो आसयइ, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३२ ॥ २८ ॥ इट्ठी जुई जसो वण्णो, देवाणं बलवीरियं । तेसिं अवण्णवं बाले, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३३ ॥ २९ ॥ अपस्समाणो पस्सामि,

देवे जक्खे य गुज्झगे । अण्णाणी जिणपूय्ढी, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३४ ॥ ३० ॥ थेरे णं मंडियपुत्ते तीसं
 वासाइं सामणपरियायं पाउणित्ता सिद्धे बुद्धे जाव सब्बदुक्खप्पहीणे, एगमेगे णं अहोरेत्ते तीसमुहुत्ते
 मुहुत्तगणेणं प०, एएसि णं तीसाए मुहुत्ताणं तीसं नामधेज्जा प० तं०-रोहे सत्ते मित्ते वाऊ सुपीए ५ अभि-
 चंदे माहिंदे पलंबे बंभे सत्ते १० आणंदे विजए विस्ससेणे पायावच्चे उवसमे १५ ईसाणे तट्टे भाविअप्पा
 वेसमणे बरुणे २० सत्तरिस्समे गंधब्बे अग्गिवेसायणे आतवे आवत्ते २५ तट्टवे भूमहे रिसभे सब्बट्टसिद्धे
 रक्खसे ३०, अरे णं अरहा तीसं धणुइ उट्ठं उचत्तेणं होत्था, सहस्सारस्स णं देविदस्स देवरण्णे तीसं सामा-
 णियसाहस्सीओ प०, पासे णं अरहा तीसं वासाइं अगारवासमज्जे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पब्ब-
 इए, समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं अगारवासमज्जे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पब्बइए, रयणप्प-
 भाए णं पुढवीए तीसं निरयावाससयसहस्सा प० इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
 तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०,
 असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमउवरिमगेवेज्जाणं देवाणं जहण्णेणं
 तीसं सागरोवमाइं ठिई प० जे देवा उवरिममज्झिमगेवेज्जाए सु विमाणे सु देवत्ताए उव्वण्णा तेसि णं देवाणं
 उओसेणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति
 वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं तीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया

जीवा जे तीसाए भवगगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुचिस्संति परिनिब्वाइस्संति सञ्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३० ॥

अंशत्तमं स्थानके सुगमम्, नवरं स्थितेस्वर्गागष्टौ सूत्राणि, तत्र मोहनीयं सामान्येनाष्टप्रकारं कर्म विशेषतश्चतुर्थीं प्रकृतिः तस्य

स्थानानि-निमित्तानि मोहनीयस्थानानि, तथा “जे आबि तसे” इत्यादि श्लोकः, यथाऽपि त्रसान् प्राणान्-संयादीन् चारिमध्ये विगाह-अविशयोदकेन शस्त्रभूतेन मारयति कथं ? आक्रम्य पादादिना स इति गम्यते मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वात्सङ्ख्लष्ट-चित्तत्वाच्च भवशतदुःखवेदनीयमात्मनो महामोहं प्रकरोति-जनयति ? तदेवंभूतं त्रसमारणेनैकं मोहनीयस्थानमेवं सर्वत्रेति । ‘सीसा’ श्लोकः, शीपयिष्टेन-आर्द्रचर्मादिमयेन यः कश्चिद्वष्टयति त्वयादित्रसानिति गम्यते अभीक्ष्णं-भृशं तीव्राशुभसमाचारः स इत्यस्य गम्यमानत्वात्स मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वेन आत्मनो महामोहं प्रकुरुव इति २, यावत्करणात् केषुचित्त्वत्रपुस्तकेषु शेषमोहनीयस्थानाभिधानपराः श्लोकाः, त्वचिताः, केषुचित् दृश्यन्त एवेति ते व्याख्यायन्ते-पाणिना-हस्तेन संपिधाय-स्थगयित्वा, किं तत् ?-‘श्रोतो रन्ध्रं मुखमित्यर्थः ॥ यथा आवृत्य-अवरुध्य प्राणिनं ततः अन्तर्नदन्तं-गलमध्ये रवं कुर्वन्तं घुरघुरायमाणमित्यर्थः, मारयति स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति तृतीयं ३, ‘जाततेजसं’ वैश्वानरं ‘समारम्य’ प्रज्वालय ‘बहुं’ प्रभूतं ‘अवरुध्य’ महामण्डपवाटादिषु प्रक्षिप्य ‘जनं’ लोकं अन्तःमध्ये धूमेन-बह्निर्लिङ्गेन अथवा अन्तर्धूमो यस्यासावन्तर्धूमस्तेन जाततेजसा विभक्तिपरिणामात् मारयति योऽसौ महामोहं प्रकरोति चतुर्थं ४, शीपे शिरसि यः प्रहन्ति-खड्गमुद्रादिना प्रहरति प्राणिनीमिति गम्यते, किंभूते स्वभावतः शिरसि ?-‘उत्तमाङ्गे’ सर्वावयवानां प्रधानावयवे तद्विधातेऽवश्यं मरणात् चेतसा-सङ्ख्लष्टेन मनसा न यथाकथञ्चिदि-

त्यर्थः तथा विभज्य मस्तकं प्रकृष्टग्रहारदानेन स्फोटयति-विदारयति ग्रीवादिकं कायमपीति गम्यते, स इत्यस्य गम्यमानत्वात् महा-
 मोहं प्रकरोतीति पञ्चमं ५ । पौनःपुन्येन प्रणिधिना-मायया यथा वाणिजकादिवेपं विधाय गलकर्तकाः पथि गच्छता सह गत्वा
 विजने मारयति तथा हत्वा-विनाश्य इति गम्यते उपहसेत् आनन्दातिरेकात् 'जनं' मूर्खलोकं हन्यमानं, केन हत्वा ?-‘फलेन’
 योगभाचितेन मातुलिङ्गादिना ‘अदुवा’ अथवा दण्डेन प्रसिद्धेन स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति षष्ठम् ६ । ‘गूढाचारी’ मच्छ-
 नानाचारवान् निगूहयेत्-गोपयेत्, स्वकीयं प्रच्छन्नं दुष्टमाचारं तथा मायां परकीयां मायया स्वकीयया छादयेत्-जयेत्, तथा शकु-
 निमारकाच्छदैरात्मानमादृत्य शकुनीन् गृह्णन्तः स्वकीयमायया शकुनिमायां छादयन्ति, यथा असत्यवादी ‘निह्वी’ अपलापकः
 स्वकीयाया मूलगुणोत्तरगुणप्रतिसेवायाः स्वार्थयोर्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तमं ७ । धंसयति-छायया भ्रंशयति इति यः पुरुषोऽ-
 भूतेन-असद्भूतेन, कं ?-अकर्मकं-अविद्यमानदुश्चेष्टितं आत्मकर्मणा-आत्मकृतऋषिघातादिना दुष्टव्यापारेण ‘अदुवा’ अथवा यद-
 न्येन कृतं तदाश्रित्य परस्य समक्षमेवं त्वमकार्षीरेतन्महापापमिति वदति, वदिक्रियायाः गम्यमानत्वात्स इत्यस्यापि गम्यमानत्वात्
 महामोहं प्रकरोतीत्यष्टमं ८ । जानानः यथा अनृतमेतत्परिषदः-सभायां बहुजनमध्ये इत्यर्थः, सत्यामृषणि-किञ्चित्सत्यानि बहुसत्यानि
 वस्तूनि वाक्यानि वा भाषते ‘अक्षीणश्चक्षुः’ अनुपरतकलहः य म इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति नवमं ९ । अनायकः-अविद्यमा-
 ननायको राजा तस्य नयवान्-नीतिमानमात्यः स तस्यैव राज्ञो ‘दारान्’ कलत्रं द्वारं वा-अर्थागमस्योपायं ध्वंसयित्वा भोगभोगान्
 विदारयतीति सम्बन्धः, किं कृत्वा ?-‘विपुलं’ प्रचुरमित्यर्थः, ‘विक्षोभ्य’ सामन्तादिपरिकरभेदेन संक्षोभ्य नायकं तस्य क्षोभं जन-
 यित्वेत्यर्थः, ‘कृत्वा’ विधाय णमित्यलङ्कारे प्रतिबाहं-अनधिकारिणं दारेभ्योऽर्थागमद्वारेभ्यो वा, द्वारान् राज्यं वा स्वयमाधिष्ठायेत्यर्थः

१० । तथा 'उपकसन्तमपि' समीपमागच्छन्तमपि, सर्वस्वापहारे कृते प्राप्नुतेनानुलोमैः करुणैश्च वचनैरनुकूलयितुमुपस्थितमित्यर्थः, क्षम्पयित्वा-अनिष्टवचनायकांश्च कृत्वा प्रतिलोमाभिः-तस्य प्रतिकूलाभिर्वाग्भिः-वचनैरेतादृशस्तादृशस्त्वमित्यादिभिरित्यर्थः, 'भोगभोगान्' विशिष्टान् शब्दादीन् विदारयति योऽसौ महामोहं प्रकरोतीति दशमं १० । अकुमारभृतः अकुमारव्रक्षचारी सन् यः कश्चित् कुमारभृतोऽहं कुमारव्रक्षचारी अहमिति वदति, अथ च स्त्रीषु गृद्धो-यश्च कश्च स्त्रीणाभेवायत्त इत्यर्थः, अथवा 'वसति' आस्ते स महामोहं प्रकरोतीत्येकादशं ११ । अग्रक्षचारी मैथुनादनिवृत्तो यः कश्चित्तत्काल एवासेव्याव्रक्षचर्यं व्रक्षचारी साम्प्रतमहमित्यतिधूर्त्ततया परव्रञ्चनाय वदति, तथा य एवमशोभावहं सतामनादेयं मणन् गर्दभ इव गवां मध्ये विस्वरं न वृषभवनमनोज्ञं नदति-मुञ्चति नदनादं शब्दमित्यर्थः, तथा य एवं भणन्नात्मनोऽहितो-न हित्तकारी चालो मूढो मायामृषा बहुशः-अनृतं प्रभृतं भापते, यश्चैवं निन्दितं भापते, कया ?-स्त्रीविषयगृद्ध्या हेतुभूतया स इत्थंभूतो महामोहं प्रकरोतीति द्वादशम् १२ । यं राजानं राजामात्यादिकं वा निश्चितं-आश्रितं उद्वहते-जीश्रिकालाभेनात्मानं धारयति, कथं ?-यश्च सा तस्य राजादेः सत्कोऽयमिति प्रसिद्ध्या अभिगमनेन वा-सेवया आश्रितराजादेस्तस्य निर्वाहकारणस्य राजादेर्लुभ्यति 'विचे' द्रव्ये य स महामोहं प्रकरोतीति त्रयोदशं १३ । 'ईश्वरेण' प्रभुणा 'अदुवा' अथवा 'ग्रामेण' जनसमूहेन अनीश्वर ईश्वरीकृतः तस्य पूर्वावस्थायामनीश्वरस्य सम्प्रगृहीतस्य पुरस्कृतस्य प्रभवादिना श्रीः-लक्ष्मीरतुला-असाधारणा आगता-प्राप्ता अतुलं वा यथा भवतीत्येवं श्रीः समागता आगतथीकश्च प्रभ्वाद्युपकारकविषये ईर्ष्यादिषेणा-विष्टो-युक्तः कलुषेण-द्वेपलोभादिलक्षणपापेनाविलं-गडुलमाकुलं वा चेतो यस्य स तथा योऽन्तरायं-व्यवच्छेदं जीवितश्रीभोगानां 'चेतयते' करोति प्रभुत्वादेरसौ महामोहं प्रकरोतीति चतुर्दशं १४ । 'सर्पि' नागी यथा 'अण्डकूटं' अण्डककूटं स्वकीयमण्डकसमूह-

मित्यर्थः, अण्डस्य वा पुटं-सम्बन्धद्वयरूपं हिनस्ति, एवं भर्तारं-पोषयितारं यो विहिनस्ति सेनापतिं-राजानं प्रशास्तारं-अमात्यं धर्मपाठकं वा स महामोहं प्रकरोतीति, तन्मरणे बहुजनदुःस्थता भवतीति पञ्चदशं १५ । यो नायकं वा-प्रभुं राष्ट्रस्य राष्ट्रमहत्तरा-दिकमिति भावः, तथा 'नेतारं' प्रवर्तयितारं प्रयोजनेषु निगमस्य-चाणिजकसमूहस्य, कं?-श्रेष्ठिनं' श्रीदेवताङ्कितपट्टवद्, किंभूतं ?- 'बहुरवं' भूरिशब्दं प्रचुरयशसमित्यर्थः हत्वा महामोहं प्रकुरुत इति पोडशं १६ । 'बहुजनस्य' पञ्चपादीनां लोकानां 'नेतारं' नायकं द्वीप इव द्वीपः-संसारसागरगतानामाश्वासस्थानं अथवा दीप इव दीपोऽज्ञानान्धकारारावृतयुद्धिष्टिप्रसराणां शरीरिणां हेयोपादेयवस्तु-स्तोमप्रकाशकत्वात् तं, अत एव त्राणं-आपद्रक्षणं प्राणिनामेतादृशं यादृशा गणधरादयो भवन्ति, 'नवरं' प्रावचनिकादिपुरुषं हत्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तदशं १७ । उपस्थितं प्रव्रज्यायां-प्रविग्रजिषुमित्यर्थः, प्रतिविरतं' सावद्ययोगेभ्यो निवृत्तं प्रव्रजितमेवेत्यर्थः 'संयतं' साधु 'सुतपस्विनं' तपांसि कृतवन्तं शोभनं वा तपः श्रितं-आश्रितं क्वचित् 'जे भिक्खुं जगजीवणं'ति पाठः, तत्र जगन्ति-जंगमानि अहिंसकत्वेन जीवयतीति जगजीवनस्तं विविधैः प्रकारैरुपक्रम्याक्रम्य व्यपक्रम्य बलादित्यर्थः, धर्मात्-श्रुतचारित्रलक्षणा-ञ्जशयति यः स महामोहं प्रकरोतीति अष्टादशं १८ । यथैव प्राक्तनं मोहनीयस्थानं तथैवेदमपि, अनन्तज्ञानिनां ज्ञानस्यानन्तविष-यत्वेन अक्षयित्वेन वा जिानां अर्हतां वरदर्शिनां क्षायिकदर्शनत्वात् तेषां ये ज्ञानाद्यनेकातिशयसम्पदुपेतत्वेन भुवनत्रये प्रसिद्धाः 'अवर्णाः' अवर्णवादो वक्तव्यत्वेन यस्यास्ति सोऽवर्णवान्, यथा नास्ति कश्चित् सर्वज्ञो, ज्ञेयस्यानन्तत्वात्, उक्तं च-"अज्जवि धावइ नाणं अज्जवि य अणंतओ अलोगोवि । अज्जवि न कोइ विउहं पावन्ति सब्वन्नुयं जीवो ॥१॥ अह पावति तो संतो होइ अलोओ न चेयमिहंति" ति [अद्यापि धावति ज्ञानं अद्याप्यनन्तोऽलोकोऽपि । अद्यापि न कोऽपि व्यूहं प्राप्नोति सर्वज्ञतां जीवः ॥ १ ॥ अथ

प्राप्नोति तदा सान्तोऽलोको भवेत् न चेदमिष्टमिति] अदूषणं चैतद्, उत्पत्तिसमय एव केवलज्ञानं युगपल्लोकालोकौ प्रकाशयदुपजा-
 यते, यथाऽपवरक्रान्तर्वर्त्तिदीपकालिका अपवरकमध्यप्रकाशस्वरूपेत्यभ्युपगमादिति, बालः—अज्ञो महामोहं प्रकरोतीति एकोनविंशति-
 तमं १९ । ‘नैयायिकस्य’ न्यायमनतिक्रान्तस्य ‘मार्गस्य’ सम्यग्दर्शनादेः मोक्षपथस्य दुष्टो द्विष्टो वा ‘अपकरोति’ अपकारं करोती-
 ति ‘बहु’ अत्यर्थं पाठान्तरेणापहरति बहुजनं विपरिणमयतीति भावः, तं मार्गं ‘तिप्पयंतो’ति निन्दयन् भावयति—निन्दया द्वेषेण वा
 वासयति आत्मानं परं च यः स महामोहं प्रकरोतीति विंशतितमं २० । आचार्योपाध्यायैः श्रुतं—स्वाध्यायं विनयं च—चारित्रं
 ‘ग्राहितः’ शिक्षितः तानेव ‘क्षिंसति’ निन्दति—अल्पश्रुता एते इत्यादि ज्ञानतः अन्यतीर्थिकसंसर्गकारिण इत्यादि दर्शनतः मन्दधर्माणः
 पार्श्वस्थादिस्थानवर्त्तिन इत्यादि चारित्रतः, य स एवंभूतो बालो महामोहं प्रकरोतीत्येकविंशतितमं २१ । आचार्यादीन् श्रुतदान-
 ग्लानावस्थाप्रतिचरणादिभिस्तर्प्पितवतः—उपकृतवतः सम्यक् न तान् प्रति ‘तर्पयति’ विनयाहारोपध्यादिभिर्न प्रत्युपकरोतीति, तथा
 अप्रतिपूजको—न पूजाकारी तथा ‘स्तब्धो’ मानवान् स महामोहं प्रकरोतीति द्वाविंशतितमं २२ । अबहुश्रुतश्च यः कश्चित् श्रुतेन
 ‘प्रविकथ्यते’ आत्मानं श्लाघते श्रुतवानहमनुयोगधरोऽहमित्येवं, अथवा कस्मिंश्चिन्मनुयोगाचार्यो वाचको वेति पृच्छति प्रतिभणति
 आत्मं, स्वाध्यायवादं वदति विशुद्धपाठकोऽहमित्यादिकं यः स महामोहं—श्रुतालामहेतुं प्रकरोतीति त्रयोविंशतितमं २३ । ‘अतवस्सी-
 ए’ सुगमं, पूर्वार्द्धं पूर्ववत्, नवरं ‘सर्वलोकात्’ सर्वजनात् सकाशात्परः—प्रकृष्टः स्तेनः—चौरो भावचौरत्वात् महामोहं अतपस्विताहेतुं
 प्रकरोतीति चतुर्विंशतितमं २४ । साधारणार्थमुपकारार्थं यः कश्चिदाचार्योदिग्लाने—रोगवति ‘उपस्थिते’ प्रत्यासन्नीभूते ‘प्रभुः’ समर्थ
 उपदेशेनौपधादिदानेन च स्वतोऽन्यतश्चोपकारं न करोति, कृत्यमुपेक्षते इत्यर्थः, केनाभिप्रायेणेत्याह—ममाप्येव न करोति किंचनापि

कृत्यं समयोऽपि सन्निद्वेपेण, असमर्थो वाऽयं बालत्वादिना किं कृतेनास्य ? पुनरुपकर्तुमशक्तत्वादिति लोभेनेति, 'शठः' कैतवयुक्तः
 शक्तिलोपनात् निरुक्तिः—माया तद्विषये प्रज्ञानं यस्य स तथा, ग्लानः प्रतिचरणीयो मा भवत्विति ग्लानवेपमहं करोमीति विकल्पवा-
 नित्यर्थः, अत एव च कलुषाकुलचेताः आत्मनश्चावोधिको—भवान्तरात्राप्तव्यजिनधर्मको ग्लानाप्रतिजागरेणाज्ञाविराधनात्, चशब्दा-
 त्परेषां चावोधिकः अविद्यमाना बोधिरस्मादिति व्युत्पादनात्, ये हि तदीयं ग्लानाप्रतिजागरेणाज्ञाविराधनात्, चशब्दात्परेषां चावो-
 धिकः अविद्यमाना बोधिरस्मादिति व्युत्पादनात्, ये हि तदीयं ग्लानाप्रतिजागरणमुपलभ्य जिनधर्मपराङ्मुखा भवन्ति तेपामवोधि-
 स्तत्कृतेति स एवम्भूतो महामोहं प्रकरोतीति पञ्चविंशतितमं २५ । कथा—वाक्यप्रबन्धः शास्त्रमित्यर्थस्तद्व्याप्यधिकरणानि कथाधि-
 करणानि—कौटिल्यशास्त्रादीनि प्राण्युपमर्दनप्रवर्त्तकत्वेन तेपामात्मनो दुर्गतावधिकारित्वकरणात्, कथया वा क्षेत्राणि कृपत गामसूय-
 तेत्यादिकया अधिकरणानि तथाविधप्रवृत्तिरूपाणि, अथवा कथा—राजकथादिका अधिकरणानि च—यन्त्रादीनि कलहा वा कथाधिक-
 रणानि तानि सम्मयुक्ते पुनः पुनः एवं 'सर्वतीर्थभेदाय' संसारसागरतरणकारणत्वात् तीर्थानि—ज्ञानादीनि तेषां सर्वथा नाशाय प्रवर्त्त-
 मानः स महामोहं प्रकरोतीति पञ्चविंशतितमं २६ । 'जे य आहम्मि' कण्ठधम्, नवरं अधार्मिकयोगा निमित्तवशीकरणादिप्रयोगाः
 किमर्थं ?—श्लाघाहेतोः सखिहेतोः—मित्रनिमित्तमित्यर्थः इति सप्तविंशतितमं २७ । यश्च मानुष्यकान् भोगान् अथवा पारलौकिकान्
 'ते' स्ति विभक्तिपरिणामाच्चैस्तेषु वा अतृप्यन्—तृप्तिमगच्छन् 'आस्वादते' अभिलपति आश्रयति वा स महामोहं प्रकरोतीति अष्टाविं-
 शतितमं २८ । ऋद्धिः—विमानादिसम्पत् द्युतिः—शरीराभरणदीप्तिः यशः—कीर्तिः वर्णः—शुक्लादिः शरीरसम्बन्धी देवानां वैमानिकादीनां
 चल शारीणं वीर्यं जीवग्रभवं अस्तीत्यध्याहारः, तेपाभिह अपेर्गम्यमानत्वात् तेपामपि देवानामनेकातिशायिगुणवंतामवर्णवान्—अश्वा-

घाकारी अथवा 'अवर्णवान्' केनोच्छापेन देवानामृद्धिर्देवानां द्युतिरित्यादि काका व्याख्येयं, न किञ्चिद्देवानामृद्ध्यादिकमस्तीत्यवर्ण-
चादवाक्यभावार्यः, य एवम्भूतः स महामोहं प्रकरोतीति एकोनत्रिंशत्तमं । २९ । अपश्यन्नपि यो ब्रूते पश्यामि देवानित्यादिस्वरूपेण,
अज्ञानी जिनस्यैव पूजामर्थयते यः स जिनपूजार्थी, गोशालकवत्, स महामोहं प्रकरोतीति त्रिंशत्तमम् ३० । रौद्रादयो मुहूर्त्ताश्चादि-
त्योदयादारभ्य क्रमेण भवन्ति, एतेषां च मध्ये मध्यमाः पद् कदाचिदिनेऽन्तर्भवन्ति कदाचिद्रात्राविति ॥ ३० ॥

एकृतीसं सिद्धाद्गुणा प० तंजहा-स्त्रीणे अभिणिबोहियणाणावरणे स्त्रीणे सुयणाणावरणे स्त्रीणे ओहि-
णाणावरणे स्त्रीणे मणपल्लवणाणावरणे स्त्रीणे केवलणाणावरणे स्त्रीणे चक्रबुदंसणावरणे स्त्रीणे अचक्रबुदंसणा-
वरणे स्त्रीणे ओहिदंसणावरणे स्त्रीणे केवलदंसणावरणे स्त्रीणे निद्धा स्त्रीणे णिद्वाणिद्धा स्त्रीणे पयला स्त्रीणे पय-
लापयला स्त्रीणे धीणद्धी स्त्रीणे सायावेयणिज्जे स्त्रीणे असायावेयणिज्जे स्त्रीणे दंसणमोहणिज्जे स्त्रीणे चरित्तमो-
हणिज्जे स्त्रीणे नेरइआउण् स्त्रीणे तिरिआउण् स्त्रीणे मणुस्साउण् स्त्रीणे देवाउण् स्त्रीणे उचागोए स्त्रीणे निचागोए
स्त्रीणे सुभणामे स्त्रीणे असुभणामे स्त्रीणे दाणंतराए स्त्रीणे लाभंतराए स्त्रीणे भोगांतराए स्त्रीणे उवभोगांतराए
स्त्रीणे धीरिअंतराए ३१, मंदरे णं पच्चए धरणितले एकृतीसं जोयणसहस्साइं छेच तेवीसे जोयणसए किञ्चि-
देत्तूणा परिकखेवेणं प०, जया णं सूरिए सब्बवाहिरियं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरइ तथा णं इहगयस्स
मणुस्सस्स एकृतीसाए जोयणसहस्सेहिं अट्टहि अ एकृतीसेहिं जोयणसएहिं तीसाए सट्ठिभागे जोयणस्स
सूरिए चक्रबुप्फासं हव्वमागच्छइ, अभिवट्ठिए णं मासे एकृतीसं सातिरगाइं राइंवियाइं राइंदियगेणं प०,

आडचे णं मासे एकतीसं राइंदियाइं किंचि विसेसूणाइं राइंदियगेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगडयाणं नेरडयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगडयाणं नेरडयाणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगडयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीमाणेसु कप्पेसु अत्थेगडयाणं देवाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयवेजयंतजयंतअपराजिआणं देवाणं जहण्णेणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमउवरिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेनि णं देवाणं उक्खोसेणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एकतीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं एकतीसं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगडया भवसिद्धिया जीया जे एकतीसेहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाडस्संति सब्बदुक्खवाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३१ ॥

एकत्रिंशत्तम स्थानकं सुगमं, नवरं सिद्धानामादौ-सिद्धत्वप्रथमसमय एव गुणाः सिद्धादिगुणाः, ते चाभिनिवोधिकावरणादिक्षयस्वरूपा इति । मन्दरो-मेरुः, स च धरणीतले दशसहस्रविष्कम्भ इतिकृत्वा यथोक्तपरिधिप्रमाणो भवतीति । “जया णं सूरिण” इत्यादि, किल सूर्यस्य चतुरशीत्यधिकं मण्डलशतं भवति, मण्डलं च ज्योतिष्कमार्गोऽभिधीयते, तत्र जम्बूद्वीपस्यान्तः अशीत्यधिके योजनगते पञ्चपट्टिः सूर्यमण्डलानि भगन्ति, तथा लग्नसमुद्रे त्रीणि त्रिशदधिकानि योजनशतान्यवगाह्यैकोनविंशत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वगाह्यं-समुद्रान्तर्गतमण्डलानां पर्यन्तिमं, तस्य चायामविष्कम्भो लक्षं पट् शतानि च योजनानां पट्यधिकानि,

परिधिस्तु ध्रुवक्षेत्रगणितन्यायेन त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि पञ्चदशोत्तराणि ३१८३१५, एतावत्क्षेत्रमादित्योऽ-
होरात्रद्वयेन गच्छति, तत्र च पट्टिमुहूर्त्ता भवन्तीति पठया भागापहारे यल्लब्धं तन्मुहूर्त्तगम्यक्षेत्रप्रमाणं भवति, तच्च पञ्च सहास्राणि
त्रीणि च पञ्चोत्तराणि शतानि पञ्चदश योजनपट्टिभागाः ५३०५।^{१५}/_{६०}, एतच्च दिवसाद्धेन गुण्यते, यदा च सर्वबाह्ये मण्डले सूर्यश्चरति
तदा दिनप्रमाणं द्वादश मुहूर्त्ताः तदद्धे च पट्टिमुहूर्त्तगुणितं मुहूर्त्तगतिप्रमाणं चक्षुःस्पर्शगतिप्रमाणं भवति, तत्र एकत्रिंश-
त्सहस्राणि अष्टौ च शतान्येकत्रिंशदधिकानि त्रिंशच्च योजनपट्टिभागाः ३१८३१।^{३०}/_{६०} अभिवर्द्धितमासः-अभिवर्द्धितसंवत्सरस्य चतुश्च-
त्वारिंशदहोरात्रद्विपट्टिभागाधिकत्रयशीत्यधिकशतत्रयरूपस्य ३८३।^{४३}/_{६०} द्वादशो भागः अभिवर्द्धितसंवत्सरश्चासौ यत्राधिकमासको
भवति, तत्र त्रयोदशचन्द्रमासात्मकत्वाच्चन्द्रमासश्च एकोनत्रिंशता दिनानां द्वात्रिंशता च दिनद्विपट्टिभागानां भवतीति, 'साइरेगाइ'
ति अहोरात्रस्य चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानामेकविंशत्युत्तरशतेनाधिकानीति, आदित्यमासो येन कालेनादित्यो राशिं भ्रुङ्क्ते किंचिचिसे-
खणाइ' ति अहोरात्राद्धेन न्यूनानीति ॥ ३१ ॥

यत्तीसं जोगसंगहा प०, तं जहा-आलोयण १ निरबलावे २, आवईसु दढधम्मया ३। अणिसिओवहाणे
४ य, सिक्खा ५ निप्पडिकम्मया ६ ॥ १ ॥ अण्णायया अलोमे ८ य, तितिकम्वा ९ अज्जवे १० सुई ११।
सम्मदिट्ठी १२ समाही १३ य, आयारे १४ विणओवण १५ ॥ २ ॥ धिईमई १६ य संवेगे १७, पणिही १८
सुविहि १९ संवरे २०। अत्तदोसोवसंहारे २१, सन्वकामविरत्तया २२ ॥ ३ ॥ पच्चक्कम्वाणे २३-२४ विउस्सग्गे
२५, अप्पमादे २६ लवालवे २७। झाणसंवरजोगे २८ य, उदण मारणंतिण २९ ॥ ४ ॥ संगणं च परिणायया

३०, पायच्छित्तकरणेऽपि य ३१ । आराहणा य मरणंते ३२, वत्तीसं जोगसंगहा ॥६॥ वत्तीसं देविंदा प०
तं०-चमरे यली धरणे भूआणंदे जाव घोसे महाघोसे चंदे सूरै संके ईसाणे सर्णकुमारे जाव पाणए अञ्चुए,
कुंथुस्स णं अरहओ यत्तीसहिंया वत्तीसं जिणसया होत्था, सोहम्मे कप्पे वत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा
णं प०, देयइणकव्वसे यत्तीसइतारे प०, वत्तीसतिविहे णहे प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वत्तीसं सागरोव-
माइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
देवाणं अत्थेगइयाणं वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, जे देवा विजयवेजयन्तजयन्तअपराजियविमाणेसु
देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं अत्थेगइयाणं वत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वत्तीसाए अद्ध-
मासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं वत्तीसवाससहस्सेहिं आहा-
रहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भयसिद्धिया जीवा जे वत्तीसाए भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति परि-
निब्बाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३२ ॥

विश्रुतं स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं युज्यन्ते इति योगाः मनोवाक्याव्यापाराः ते चेह प्रशस्ता एव विवक्षितास्तेषां शिष्याचार्यगताना-
मालोचनानिरपलापदिना प्रकारेण सङ्ग्रहणानि सङ्ग्रहाः प्रशस्तयोगसङ्ग्रहा ग्रन्थयोगसङ्ग्रहनिमित्तत्वादालोचनादय एव तथोच्य-
न्ते, ते च द्वात्रिंशद्भवन्ति, तदुपदर्शकं श्लोकपञ्चकं 'आलोयणे' त्यादि, अस्य गमनिका-तत्र 'आलोयप'ति मोक्षसाधनयोगसङ्ग्रहाय

शिष्येणाचार्यायालोचना दातव्या १ 'निरवलावे'ति आचार्योऽपि मोक्षसाधकयोगसङ्ग्रहायैव दत्तायामालोचनायां निरपलापः स्यात्,
 नान्यस्मै कथयेदित्यर्थः २, 'आर्वसु दढधम्मय'ति प्रशस्तयोगसङ्ग्रहाय साधुनाऽऽप्तसु-द्रव्यादिभेदासु दढधर्मता कार्या, सुतरां
 तासु दढधर्मिणा भाव्यमित्यर्थः ३, 'अणिस्सिओवहाणे य'ति शुभयोगसङ्ग्रहायैवाऽनिश्रितं च-तदन्यनिरपेक्षमुपधानं च-तपोऽनि-
 श्रितोपधानं परसाहाय्यानपेक्षं तपो विधेयमित्यर्थः ४, 'सिक्ख'ति योगसङ्ग्रहाय शिक्षाऽऽसेवितव्या, सा च सूत्रार्थग्रहणरूपा प्रत्यु-
 पेक्षाद्यासेचनात्मिका चेति द्विधा, ५, निष्पडिकम्मय'ति तथैव निष्प्रतिकर्मता शरीरस्य विधेया ६ ॥ १ ॥ 'अणायय'ति तपसोऽ-
 ज्ञातता कार्या, यशःपूजाद्यार्थेवेनाप्रकाशयद्भिस्तपः कार्यमित्यर्थः ७, 'अलोभे य'ति अलोभता विधेया ८, 'तित्तिक्ख'ति तितिक्षा
 परीपहादिजयः ९, 'अज्जवे'ति आर्जवः-ऋजुभावः १०, 'सुइ'ति शुचिः सत्यं संयम इत्यर्थः ११ 'सम्मदिट्ठि'ति सम्यग्दृष्टिः-
 सम्यग्दर्शनशुद्धिः १२, 'समाही य'ति समाधिश्च-चेतःस्वास्थ्यं १३, 'आयारे विणओवए'ति द्वारद्वयं तत्राचारोपगतः स्यात् न
 मायां कुर्यादित्यर्थः १४, विनयोपगतो भवेत् न मानं कुर्यादित्यर्थः १५ ॥ २ ॥ 'धिइमई य'ति धृतिप्रधाना मतिर्धृतिमतिः-
 अदैन्यं १६ 'संवेगो'ति संवेगः-संसारद्वयं मोक्षाभिलाषो वा १७ 'पणिहि'ति प्रणिधिः-मायाशून्यं न कार्यमित्यर्थः १८ 'सुविहि'
 ति'सुविहि' सदनुष्ठानं १९ संवरश्च-आश्रवनिरोधः २० 'अचदोसोवसंहारे'ति स्वकीयदोषस्य निरोधः २१ 'सव्वकामविरत्तय'त्ति
 समस्तविषयवैमुख्यं २२ ॥ ३ ॥ 'पच्चक्खाणे'ति प्रत्याख्यानं मूलगुणविषयं २३ उत्तरगुणविषयं च २४ 'विउस्सग्गे'ति व्युत्सर्गो
 द्रव्यभावभेदभिन्नः २५ 'अप्पमाए'ति प्रमादवर्जनं २६ 'लवालवे'ति कालोपलक्षणं तेन क्षणे क्षणे सामाचार्य्यनुष्ठानं कार्यं २७
 'ज्ञाणसंवरजोगे'ति ध्यानमेव संवरयोगे ध्यानसंवरयोगः २८-उदए-मारणन्तिकेऽपि ॥ वेदनोदये नः क्षोभः कार्यः

२९॥४॥ 'संगाणं च परिणाय'चि सङ्गानां च ज्ञपरिज्ञाप्रत्याख्यानपरिज्ञाभेदाभिन्ना परिज्ञा कार्या ३० 'पायच्छित्तकरणे' इति प्राय-
 थित्तकरणं च कार्यं ३१ 'आराहणा य मरणंते'चि आराधना 'मरणान्ते' मरणरूपोऽन्तो मरणान्तस्तत्रेत्येते द्वात्रिंशद्योगसङ्ग्रहा इति
 ३२॥५॥ इन्द्रमन्त्रे यावत्करणात् "वेणुदेवे वेणुदाली हरिकंते हरिस्सहे अगिगीसीहे अगिमाणवे पुण्णे वासिहे जलकंते जलप्पहे अभि-
 यगई अमियवाहणे वेलंने पंहुजणे" इति दृश्यं, पुनः यावत्करणात् "माहिंदे वंभे लंतए सुके सहस्सारे'चि द्रष्टव्यं, इह च षोडशानां
 व्यन्तरेन्द्राणां षोडशानामेव चाणपणीकादीन्द्राणामल्पद्विकत्वेनाऽविवक्षितत्वादसङ्ख्यातानामपि चंद्रसूर्याणां जातिग्रहणेन द्वयोरेव
 विवक्षितत्वाद्वात्रिंशदुक्ता इति, कुन्धुनाथस्य द्वात्रिंशदधिकानि द्वात्रिंशत् केवलशतान्यभूवन, द्वात्रिंशद्विधं नाट्यमभिनयविषयवस्तु-
 भेदाद्यथा राजप्रथकृताभिधानद्वितीयोपाङ्ग इति सम्भाव्यते, द्वात्रिंशत्पात्रप्रतिबद्धमिति केचित् ॥ ३२ ॥

तेत्तीसं आसायणाओ प०, तं-सेहे राइणियस्स आसन्नं गंता भवइ आसायणा सेहस्स १ सेहे राइणियस्स
 पुरओ गंता भवइ आसायणा सेहस्स २ सेहे राइणियस्स सपक्खं गंता भवइ आसायणा सेहस्स ३ सेहे राइ-
 णियस्स आसन्नं ठिच्चा भवइ आसायणा सेहस्स ४ जाव सेहे राइणियस्स आलवमाणस्स तत्थगए चेव पडि-
 सुणित्ता भवइ आसायणा सेहस्स ३३ । वमरस्स णं असुरिंदस्स असुररणो वमरंच्चाए रायहाणीए एक्क-
 मेक्काराए तेत्तीसं तेत्तीसं भोमा प०, महाविदेहे णं वासे तेत्तीसं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं विक्रखंभेणं
 प, जया णं सूरिए वाहिराणंतं तच्चं मंडलं उवसंकमित्ता णं चारं चरइ तथा णं इहगयस्स पुरिसस्स तेत्ती-
 साए जोयणसहस्सेहिं किंचिचिसेसूणेहिं चक्खुप्फासं हव्वमागच्छइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थे-

गइयाणं नेरयाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई (प०), अहेसत्तमाए पुढवीए कालमहाकालारुधमहारुएसु नेरइयाणं उक्कोसेणं तेत्तीसं तेत्तीसं नेरइयाणं अजहणमणुक्कोसेणं तेत्तीसं उक्कोसेणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसानेसु सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयवेजयन्तजयंतअपराजिएसु विमाणेसु उक्कोसेणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, जे देवा सब्वडुसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उव्ववण्णा तेसि णं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सब्वडुसिद्धे महाविमाणे अद्धमासेहिं आणमंति वा पाण-अजहणमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा तेत्तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाण-मंति वा उत्तसंसंति वा निस्संसंति वा, तेसि णं देवाणं तेत्तीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे तेत्तीसं भवगगहणेहिं सिद्धिस्संसंति बुद्धिस्संसंति सब्वडुक्खवा-णमंतं करिस्संसंति ॥ सूत्र ३३ ॥

अथ त्रयाहंशत्तमं स्थानकं, तत्र आयः—सम्यग्दर्शनाद्यवासिलक्षणस्तस्य शातनाः—खण्डनं निरुक्तादाशातनाः, तत्र शैक्षः—अल्प-पर्यायो रातिनकस्य—बहुपर्यायस्य आसन्नं—आसन्न्या यथा रजोऽञ्चलादिस्तस्य लगति तथा गन्ता भवतीत्येवमाशातना शैक्षस्येत्येवं सर्वत्र, ‘पुरओ’ति अग्रतो गन्ता भवति, ‘सयवस्व’न्ति समानपक्षं—समपार्थ्यं यथा भवति समश्रेण्या गच्छतीत्यर्थः, ‘ठिच्च’ति स्याता—आसीनो भवति, यावत्करणादशाश्रुतस्कन्धानुसारेणान्या इह द्रष्टव्याः, ताश्चैवमर्थतः—आसन्नं पुरः पार्श्वतः स्थानेन त्रिस्रोऽत्र निपीदनेन च तिस्रः तथा विचारभूमौ गतयोः पूर्वतरमाचमतः शैक्षस्याशातना १० एवं पूर्वं गमनागमनमालोचयतः १ तथा रात्रौ को जागर्तीति

पृष्टे रात्रिकेन तद्वचनमप्रतिश्रुण्वतः १२ रात्रिकस्य पूर्वमालपनीयं कंचन अवमस्य पूर्वतरमालपतः १३ अशनादि लब्धमपरस्य पूर्व-
 मालोचयतः १४ एवमन्यस्योपदर्शयतः १५ एवं निमन्त्रयतः १६ रात्रिकमनापृच्छथान्यस्मै भक्तादि ददतः १७ स्वयं प्रधानतरं
 भुञ्जानस्य १८ क्वचित् प्रयोजने व्याहरतो रात्रिकस्य वचोऽप्रतिश्रुण्वतः १९ रात्रिकं प्रति तत्समर्थं वा बृहता शब्देन बहुधा भाष-
 माणस्य २० व्याहृतेन मस्तकेन घन्दे इति वक्तव्ये किं भणसीति श्रुवाणस्य २१ प्रेरयति रात्रिके कस्त्वं प्रेरणायामिति वदतः २२
 आर्य ! ग्लानं किं न प्रतिचरसीत्याद्युक्ते त्वं किं न तं प्रतिचरसीत्यादि भणतः २३ धर्मं कथयति गुरावन्यमनस्कतां भजतोऽननुमो-
 दयत इत्यर्थः २४ कथयति गुरौ न स्मरसीति वदतः २५ धर्मकथामाच्छिन्दतः २६ भिक्षावेला वर्चते इत्यादिवचनतः पर्यदं भिन्दा-
 नस्य २७ गुरुपर्यदोऽनुत्थितायास्तथैव व्यवस्थिताया धर्मं कथयतः २८ गुरोः संस्कारकं पादेन घट्टयतः २९ गुरुसंस्कारके निपीदतः
 ३० उचासने निपीदतः ३१ समासनेऽप्येवं ३२ त्रयींस्त्रिंशत्तमा सूत्रोक्तैश्च, रात्रिकस्यालपतस्तत्रगत एव-आसनादिस्थित एव प्रति-
 श्रुणीति, आगत्य हि प्रत्युत्तरं देयमिति शैक्षस्याद्यातनेति ३३ । 'तेत्तीसं तेत्तीसं भोम'ति भौमानि-नगराकाराणि, विशिष्टस्थानानी-
 त्यन्ये, तथा 'जया णं खुरिए' इत्यादि, इह सूर्यस्य मण्डलयोरन्तरे द्वे द्वे योजनेऽष्टचत्वारिंशच्चैकपट्टिभागाः, एतद्द्विगुणं पञ्च योज-
 नानि पञ्चत्रिंशच्चैकपट्टिभागाः, एतावता हीनविष्कम्भं सर्वबाह्यमण्डलाद्द्वितीयं मण्डलं भवति, ततश्च दृत्तक्षेत्रपरिधिगणितन्यायेन
 परिधितः सप्तदशभिर्योजनैरष्टत्रिंशता चैकपट्टिभागैर्न्यूनं द्वितीयमण्डलं सर्वबाह्यमण्डलाद्भवति, एवं तृतीयमण्डले एतद्द्विगुणेन हीनं
 भवति, तथाहि-तद्विष्कम्भस्तत एकादशभिर्योजनैर्विष्कम्भपट्टिभागैः पर्यन्तिमाद्हीनं भवति, परिधितस्तु पञ्चत्रिंशता योजनैः पञ्च-
 दशविष्कम्भपट्टिभागैर्न्यूनं भवति, तच्च त्रीणि लक्ष्वाणि अष्टादश सदस्त्राणि द्वे श्रुते एकोनाशीत्युत्तरे पट्यत्वारिंशच्चैकपट्टिभागा इति,

तथा अन्तिममण्डलान्मण्डले मण्डले द्वाभ्यां शुद्धचैक्यपट्टिभागाभ्यां दिनद्विर्भवति, तथा च तृतीये मण्डले यदा सूर्यधरति तदा
द्वादश शुद्धचैक्यपट्टिभागा शुद्धचैक्य दिनप्रमाणं भवति, तद्वच्चैक्यपट्टिभागीकृतेनाष्टपष्टयधिकशतत्रयलक्षणेन, स्थूलगणि-
तस्य विवक्षितत्वात् परित्यक्तांशः ३१८२७९ । तृतीयमण्डलपरिधौ गुणिते सति एकपष्ट्या च पष्टिगुणितया भागे हते यल्लभ्यते
तत्तृतीयमण्डले चक्षुःस्पर्शप्रमाणं भवति, तच्च द्वाविंशत्सहस्राण्येकोचराणि ३२००१ अंशानामेकपष्ट्या भागे हते लब्धाथैकोनपञ्चाश-
त्पष्टिभागा योजनस्य ६६ त्रयोविंशतिचैक्यपट्टिभागा योजनपट्टिभागस्य ६९ एतत्तृतीयमण्डले चक्षुःस्पर्शस्य प्रमाणं जम्बूद्वीपप्रज्ञ-
पद्यामुपलभ्यते, इह तु यदुक्तं त्रयस्त्रिंशत्किञ्चिन्न्यूना, तत्र सातिरेकयोजनस्याऽपि न्यूनसहस्रता विवक्षितेति सम्भाव्यते, पञ्चदश
मण्डले पुनरिदं यथोक्तमेव प्रमाणं भवति, प्रतिमण्डलं योजनस्य चतुरशीत्याः साधिकायाः प्रथममण्डलमाने प्रक्षेपणादिति ॥३३॥
चोत्तीसं बुद्धाइसेसा ५०, तं०-अवट्टिण् केसमंसुरोमनहे १ निरामया निरुवलेवा गायलट्टी १ गोक्खीरपं-
दुरे मंससोणिण् ३ पउमुप्पलगंधिण् उस्सासनिस्सासे ४ पच्छन्ने आहारनीहारे अदिस्से मंसचक्खुणा ५ आ-
गासगयं चक्कं ६ आगासगयं छत्तं ७ आगासगयाओ सेयवरचामराओ ८ आगासफालिआमयं सपायपीढं
सीहासणं ९ आगासगओ कुटभीसहस्सपरिमंढिआभिरामो इंदज्जओ पुरओ गच्छइ १० जत्थ जत्थवि यं
णं अरहंता भगवन्तो चिट्ठंति वा निसीयंति वा तत्थ तत्थवि यं जक्खा देवा संछन्नपत्तपुप्फपल्लवसमाउलो
सच्छत्तो सज्जओ सघटो सपढागो असोगवरपायवो अभिसंजायइ ११ ईसिं पिट्ठओ मउडठाणंमि तेयमं-
डलं अभिसंजायइ अंधकारेवि यं णं दस दिसाओ पभासेइ १२ बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे १३ अहोसिरा

कंटया जायंति १४ उज्ज्विलवरीया सुहृफासा भवंति १५ सीयलेणं सुहृफासेणं सुरभिणा मारुणं जोयणपरि-
 मंडलं सन्वओ समंता संपमज्जिज्जइ १६ जुत्तफुसिएणं मेहेण य निहयरयेरेणं किज्जइ १७ जलथलयभासु-
 रपभूतेणं बिटट्टाइणा वसद्धवणेणं कुसुमेणं जाणुस्सेहप्पमाणमित्ते पुप्फोवयारे किज्जइ १८ अमणुणणाणं
 सद्धफरिसरसरुवगंधाणं अवकरिसो भवइ १९ मणुणणाणं सद्धफरिसरसरुवगंधाणं पाउब्भावो भवइ २०
 पचाहरओवि य णं हिययगमणीओ जोयणनीहारी सरो २१ भगवं च णं अद्धमागहीए भासाए धम्ममाइ-
 कवइ २२ सावि य णं अद्धमागही भासा भासिज्जमाणी तेसिं सन्वेसिं आरियमणारियाणं दुप्पयचउप्पअ-
 मियपसुपक्खिलसरीसियाणं अण्णो हियसिवसुहृयभासत्ताए परिणमइ २३ पुब्बवद्धवेरावि य णं देवासुर-
 नागसुवणजक्खरक्खसकिंनराकिंपुरिसगरुलंगंधव्वमहोरगा अरहओ पायमूले पसंतचित्तमाणसा
 धम्मं निसामंति २४ अण्णउत्थियपावयणियावि य णमागया वंदंति २५ आगया समाणा अरहओ पायमूले
 निप्पलिवयणा ह्वयंति २६ जओ जओवि य णं अरहंतो भगवंतो विहरंति तओ तओवि य णं जोयणपणवी-
 साणं ईती न भवइ २१ मारी न भवइ २८ सचक्कं न भवइ २९ परचक्कं न भवइ ३० अहवुट्ठी न भवइ ३१
 अणावुट्ठी न भवइ ३२ दुब्भिकखं न भवइ ३३ पुब्बुप्पण्णावि य णं उप्पइया वाही खिप्पमिव उवसमंति
 ३४ जंबुद्दीवे णं दीवे चउत्तीसं चक्खवट्ठिजिया प० तं० चत्तीसं महाविदेहे दो भरहे एरवए, जंबुद्दीवे णं दीवे
 चोत्तीसं दीहवेयद्दा प०, जंबुद्दीवे णं दीवे उक्कोसयए चोत्तीसं तित्थंकरा समुप्पज्जंति, चमरस्स णं असुरिंदस्स

असुररणो चोत्तीसं भवणावाससयसहस्ता प०, पढमपंचमछट्टीसत्तमासु चउसु पुढवीसु चोत्तीसं निरया-

चाससयसहस्ता प० ॥ सूत्रं ३४ ॥

अय चतुस्त्रिंशत्तमस्थानके किमपि लिख्यते-‘बुद्धाइसेस’ चि बुद्धानां-तीर्थकृतामतिशेषाः-अतिशया बुद्धातिशेषाः, अवस्थितं-
अष्टाद्विंशत्तमं केशाद्य-शिरोजाः श्मश्रूणि च कूर्चरोमाणि रोमाणि च-शेषशरीरलोमानि नखाश्च प्रतीता इति द्वन्द्वैकत्वमित्येकः १
निरामया-नीरोगा निरुपलेपा-निर्मला गात्रयष्टिः-तनुलतेति द्वितीयः २ गोक्षीरपाण्डुरं मांसशोणितमिति तृतीयः ३ तथा पद्मं च-
कमलं [च] गन्धद्रव्यविशेषो वा यत्पद्मकमिति रूढं उत्पलं च-नीलोत्पलमुत्पलकुण्डं वा गन्धद्रव्यविशेषस्तयोर्गो गन्धः स यत्रास्ति
तत्तथोच्छ्वासनिश्वासासमिति चतुर्थः ४ मच्छन्नमाहारनीहारं-अभ्यवहरणमूत्रपुरीपोत्सर्गौ, मच्छन्नत्वमेव स्फुटतरमाह-अष्टद्वयं मांस-
षड्रुपा न पुनस्त्वभ्यादिलोचनेन पुंसा इति पञ्चमं ५ एतच्च द्वितीयादिकमतिशयचतुष्कं जन्मप्रत्ययं । तथा ‘आगासगयं’ति आकाश-
गतं-व्योमवर्त्ति आकाशगतं (कं) वा-प्रकाशमित्यर्थः, चक्रं-धर्मचक्रमिति षष्ठः ६ एवमाकाशगं छत्रं छत्रत्रयमित्यर्थ इति सप्तमः ७
आकाशके-प्रकाशे धेतवरचामरे प्रकीर्णके इत्यष्टमः ८ ‘आगासफालिआमय’ति आकाशमिव यदत्यन्तमच्छं स्फटिकं तन्मयं सिंहासनं
सह पादपीठेन सपादपीठमिति नवमः ९ ‘आगासगजो’ति आकाशगतोऽत्यर्थं तुङ्ग इत्यर्थः ‘कुडभि’ति लघुपताकाः संभाव्यन्ते
ताभिः परिमण्डितश्चासावभिरामश्च-अभिरमणीय इति विग्रहः ‘इन्द्रज्यो’ति शेषज्वापेक्षयाऽतिमहत्त्वादिन्द्रयासौ ध्वजश्च इन्द्रध्वज
इति विग्रहः इन्द्रत्वसूचको ध्वज इति वा ‘पुरज्यो’ति जिनस्याग्रतो गच्छतीति दशमः १० ‘चिद्वन्ति वा निसीयन्ति व’ति तिष्ठन्ति
गतिनिवृत्त्या निपीदन्ति-उपविशन्ति ‘तत्स्वणादेव’ति तत्क्षणमेव अकालहीनमित्यर्थः, पत्रैः संछन्नः पत्रसंछन्नः पत्रसंछन्न इति वक्त-

न्ये प्राकृतत्वात् संछन्नपत्र इत्युक्तं स चासौ पुष्पपल्लवसमाकुलश्चेति विग्रहः, पल्लवाः-अङ्कुराः, सच्छत्रः सघण्टः सपताको-
 ऽधोऽरुनपादप इत्येकादशः ११ 'ईसि'ति ईषद्-अल्पं 'पिंहओ'ति प्रष्टुतः पञ्चाङ्गागे 'मउडठाणंमि'ति मस्तकप्रदेशे तेजोमण्डलं-
 प्रभापटलमिति द्वादशः १२ बहुसमरमणीयो भूमिभाग इति त्रयोदशः १३ 'अहोसिर'ति अधोमुखाः कण्टका भवन्तीति चतुर्दशः १४
 ऋतयोऽनियरीताः कथमित्याह-सुखस्पर्शा भवन्तीति पञ्चदशः १५ योजनं यावत् क्षेत्रशुद्धिः सर्वर्चकवातेनेति षोडशः १६ 'जुत्तफुसि-
 एणं'ति उचितचिन्दुपातेन 'निहयरररेणुयं'ति वातोत्पातमाकाशवर्त्ति रजो भूवर्ती तु रेणुरिति गन्धोदकवर्षाभिधानः सप्तदशः १७
 जलस्थलजं यद्भास्वरं प्रभूतं च कुसुमं तेन घृन्तस्थायिना-ऊर्ध्वमुखेन दशाद्वयणेन-पञ्चगणेन जानुनीरुत्सेधस्य-उच्चत्वस्य यत्प्रमाणं
 तदेव प्रमाणं यस्य स जानूत्सेधप्रमाणमात्रः पुष्पोपचारः-पुष्पप्रकर इत्यष्टादशः १८ तथा 'कालागुरुपरकुंदुरु'ध्रुवमधमयंतगन्धु-
 याभिरामे मनह' ति कालागुरुध्व-गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरकुन्दुरुकं च-चीडाभिधानं गन्धद्रव्यं तुरुकं च-शिल्हकामिधानं गन्धद्रव्य-
 भिति द्वन्द्वस्तत् एतल्लक्षणो यो धूपस्तस्य मयमधायमानो-बहुलसौरभ्यो यो गन्ध उद्धुतः-उद्धृतस्तेनाभिरामं-अभिरमणीयं यत्तत्तथा
 स्थानं-निपीदनस्थानमिति प्रक्रम इत्येकोनविंशतितमः १९ तथा 'उभयो पासिं च णं अरहंताणं भगवंताणं दुवे जक्खवा कडयतुडि-
 यंभियभुया चामरुखेवणं करंति'ति कटकानि-प्रकोष्ठाभरणविशेषाः श्रुटितानि तैरतिबहुत्वेन स्तम्भिताविव
 ण्मिमतौ सुजौ ययोस्तौ तथा यक्षौ-देवाविति विंशतितमः २०, बृहद्वाचनायामनन्तरोक्तमतिशयद्वयं नाधीयते, अतस्तस्यां पूर्वोऽष्टा-
 ऽन, अमनोज्ञानां शब्दादीनामपकर्षः-अभाव इत्येकोनविंशतितमः १९ मनोज्ञानां प्रादुर्भाव इति विंशतितमः २० 'पच्चाहरओ'ति
 ,त्याहारतो-व्याहृतो भगवतः 'हिययगमणीओ'ति हृदयङ्गमः 'जोयणनीहारी'ति योजनातिक्रमी स्वर इत्येकविंशः २१ 'अद्धमाग-

हीए'ति प्राकृतादीनां पण्णां भाषाविशेषाणां मध्ये या मागधी नाम भाषा 'रसोलेसो मागध्या'मित्यादिलक्षणवता सा असमाश्रित-
 स्वकीयसमग्रलक्षणाद्धमागधीत्युच्यते, तथा धर्ममाख्याति, तस्या एवातिकोमलत्वादिति द्वाविंशः २२ भासिजमाणी'ति भगवताऽ-
 भिधीयमाना 'आरियमणारियाणं'ति आर्यानार्थदेशोत्पन्नानां द्विपदा-मनुष्याश्चतुष्पदा-गवादयः 'मृगा' आटव्याः 'पशवो' ग्राम्याः
 पक्षिणः प्रतीताः सरीसृपा-उरःपरिसर्पा भुजपरिसर्पाश्चेति, तेषां किम् ?-आत्मन आत्मनः-आत्मीयया आत्मीययेत्यर्थः भाषातया-
 भाषाभावेन परीणमतीति सम्बन्धः, किम्भूताऽसौ भाषा ? इत्याह-हितम्-अमृदयः शिवं-मोक्षः सुखं-श्रवणकालोद्भवमानन्दं
 ददातीति हितशिवसुखदेति त्रयोविंशः २३ 'पूर्ववद्धवेरे'चि पूर्व-भवान्तरेऽनादिकाले वा जातिप्रत्ययं चद्धं-निकाचितं वैरं-अभिप्रभावो
 येषां ते तथा, तेऽपि चासतामन्ये देवा वैमानिका असुरा नागाश्च-भवनपतिविशेषाः सुवर्णाः-शोभनवर्णोपेतत्वाज्ज्योतिष्का यक्षराक्ष-
 सकिन्नराः किंपुरुषाः व्यन्तरमेदाः गरुडा-गरुडलाञ्छनत्वात् सुपर्णकुमारा भवनपतिविशेषाः, गन्धर्वा महोरगाश्च व्यन्तरविशेषा एव,
 एतेषां द्वन्द्वः, 'पसंतचित्तमाणसा' प्रशन्तानि-शुभं गतानि चित्राणि-रागद्वेषाद्येकविधविकारयुक्ततया विविधानि मानसानि-अन्तः
 करणानि येषां ते प्रशान्तचित्तमानसा धर्मं निश्चमयन्ति इति चतुर्विंशः २४ बृहद्वाचनायामिदमन्यदतिशयद्वयमधीयते, यदुत-
 अन्यतीर्थिकप्रावचनिका अपि च णं वन्दन्ते भगवन्तमिति गम्यते इति पञ्चविंशः २५ आगताः सन्तोऽर्हतः पादमूले निष्प्रतिवचना
 भगन्ति इति षट्विंशः २६ 'जओ जओऽवि य णं'ति यत्र यत्रापि च देशे 'तओ तओ'ति तत्र तत्रापि च पञ्चविंशतौ योजनेषु
 ईतिः-धान्याद्युपद्रवकारी प्रचुरमूषकादिमाणिगण इति सप्तविंशः २७ मारिः-जनमरक इत्यष्टाविंशः २८ स्वचक्रं-स्वकीयराजसैन्यं
 तदुपद्रवकारि न भवतीति एकोनविंशः २९ एवं परचक्रं-परराजसैन्यमिति त्रिंशः ३० अतिद्वष्टिः-अधिकवर्ष इत्येकत्रिंशः ३१ अना-

धृष्टिः-चर्यणाभाव इति द्वात्रिंशः ३२ दुर्भिक्षं-दुष्काल इति त्रयस्त्रिंशः ३३ 'उष्णाह्या वाहि'ति उत्पाताः-अनिष्टसूचका रुधिरवृष्ट्या-
 दयस्तद्देतुका येऽनर्थस्ते औत्पातिकास्तथा व्याधयो-ज्वराद्यास्तदुपशमः-अभाव इति चतुस्त्रिंशत्तमः ३४ । अन्यच्च 'पचाहरओ' इत
 आरम्य येऽभिहितास्ते प्रभामण्डलं च कर्मक्षयकृताः, शेषा भवप्रत्ययेभ्योऽन्ये देवकृता इति, एते च यदन्यथापि दृश्यन्ते तन्मतान्त-
 रमनगन्तव्यमिति । 'चक्रवद्विविजय'ति चक्रवर्चिविजेतन्यानि क्षेत्रखण्डानि 'उकोसपए चोचीसं तित्थगरा समुप्पज्जंति'ति समुत्प-
 दन्ते सम्भवन्तीत्यर्थः न त्वेकसमये जायन्ते, चतुर्णामेवैकदा जन्मसम्भवात्, तथाहि-मेरौ पूर्वापरशिलातलयोर्द्वे द्वे सिंहासने भव-
 तोज्जो द्वौ द्वावेवाभिविष्येते अतो द्वयोर्द्वयोरेव जन्मेति, दक्षिणोत्तरयोस्तु क्षेत्रयोस्तदानीं दिवससद्भावात् न भरतैरावतयोजिनोत्प-
 चिरद्वरात्र एव जिनेत्येतेरिति, 'पढमे' त्यादि प्रथमायां पृथिव्यां त्रिशन्नरकावासानां लक्ष्याणि, पञ्चम्यां त्रीणि पृथ्यां पञ्चोनं लक्षं
 सप्तम्यां पञ्च नरकाः, एवं सर्वमीलने चतुस्त्रिंशच्छाणि भवन्तीति ॥ ३४ ॥

पणतीसं सचवयणाइसेसा प०, कुंयू णं अरहा पणतीसं धणूइं उइदं उच्चत्तेणं होत्था, दत्ते णं वासुदेवे पण-
 तीसं धणूइं उइदं उच्चत्तेणं होत्था, नंदणे णं बलदेवे पणतीसं धणूइं उइदं उच्चत्तेणं होत्था, सोहम्ममे कप्पे सुह-
 म्माणं सभाणं माणयणं चेइयक्खंमे हेइहा उवरिं च अद्धतेरस अद्धतेरस जोयणाणि बज्जेत्ता मज्जे पणतीस
 जोयणेसु वइरामणंसु गोलवटसमुगणंसु जिणसकहाओ प०, वितियचउत्थीसु दोसु पढवीसु पणतीसं
 निरयावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ३५ ॥

पञ्चत्रिंशत्तमस्थानकं सुगमं, नवरं सत्यवचनातिशया आगमे न दृष्टाः, एते तु ग्रन्थान्तरदृष्टाः सम्भाविताः, वचनं हि गुणव-

द्रक्तव्यं, तद्यथा-संस्कारवत् १ उदात्तं २ उपचारोपेतं ३ गम्भीरशब्दं ४ अनुनादि ५ दाक्षिणं ६ उपनीतरागं ७ महार्थं ८ अव्याहृत-
 पौर्वापर्यं ९ शिष्टं १० असन्दिग्धं ११ अपहृतान्योत्तरं १२ हृदयग्राहि १३ देशकालाव्यतीतं १४ तत्त्वानुरूपं १५ अग्रकीर्णप्रसृतं १६
 अन्योऽन्यप्रगृहीतं १७ अभिजातं १८ अतिलिगधमधुरं १९ अपरमर्मविद्धं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतं २१ उदारं २२ परनिन्दात्मोत्क-
 र्णविप्रयुक्तं २३ उपगतश्लाघं २४ अनपनीतं २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलं २६ अद्भुतं २७ अनतिविलम्बितं २८ विभ्रमविक्षेपकिलि-
 फिञ्चितादिनिमुक्तं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रं ३० आहितविशेषं ३१ साकारं ३२ सत्त्वपरिग्रहं ३३ अपरिखेदितं ३४ अब्युच्छेदं
 ३५ चेति यचनं महाबुभावैर्वक्तव्यमिति, [तत्र संस्कारवच्च-संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वं १ उदात्तत्वं-उच्चैर्ध्वत्तिता २ उपचारोपेतत्वं-
 अग्राम्यता ३ गम्भीरशब्दं मेघस्येव ४ अनुनादित्वं-प्रतिस्वोपेतता ५ दाक्षिणत्वं-सरलत्वं ६ उपनीतरागत्वं-मालकोशादि ग्रामराग-
 युक्तता ७ एते सप्त शब्दापेक्षा अतिशयाः, अन्ये त्वार्थाश्रया, तत्र महार्थत्वं-बृहदभिधेयता ८ अव्याहृतपौर्वापर्यत्वं-पूर्वापरवाक्या-
 विरोधः ९ शिष्टत्वं-अभिमतसिद्धान्तोक्तार्थता वक्तुः शिष्टतासूचकत्वं वा १० असन्दिग्धत्वं-असंशयकारिता ११ अपहृतान्योत्तरत्वं-
 परद्रूपणाविपयता १२ हृदयग्राहित्वं-श्रोतृमनोहरता १३ देशकालाव्यतीतत्वं-प्रस्तावोचितता १४ तत्त्वानुरूपत्वं-विवाक्षितवस्तुस्वरू-
 पानुसारिता १५ अग्रकीर्णप्रसृतत्वं-सुसम्बन्धस्य सतः प्रसरणं अथवाऽसम्बन्धानधिकारित्वातिविस्तरयोरभावः १६ अन्योऽन्यप्रगृही-
 तत्वं-परस्परपरेण पदानां वाक्यानां वा सापेक्षता १७ अभिजातत्वं वक्तुः प्रतिपाद्यस्य वा भूमिकानुसारिता १८ अतिलिगधमधुरत्वं-
 अमृतगुडादिवत् सुरकारित्वं १९ अपरमर्मवेधित्वं-परमर्मनुदुषट्टनस्वरूपत्वं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतत्वं-अर्थधर्मप्रतिबद्धत्वं २१
 उदारत्वं-अभिधेयार्थस्यातुच्छत्वं गुम्फगुणविशेषो वा २२ परनिन्दात्मोत्कर्णविप्रयुक्तत्वमिति प्रतीतमेव २३ उपगतश्लाघत्वं-उत्कृष्टगुण-

योगात्प्राप्तशायता २४ अनपनीतत्वं—कारककालवचनलिङ्गादिव्यत्ययरूपवचनदोषोपेतता २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलत्वं—स्वविषये
 श्रोतॄणां जनितमविच्छिन्नं कौतुकं येन तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं २६ अद्भुतत्वं—अनतिविलम्बितत्वं च प्रतीतं २७—२८ विभ्रमविक्षेपकि-
 लिकिञ्चितादिविमुक्तत्वं—विभ्रमो—वक्तुमनसो आन्तता विक्षेपः—तस्यैवाभिधेयार्थं प्रत्यनासक्तता किलिकिञ्चितं—रोपभयाभिलाषादिभा-
 वानां युगपद्वा सकृत्करणमादिशब्दान्मनोदोषान्तरपरिग्रहस्तैर्विमुक्तं यत्तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रत्वं, इह जा-
 तयो वर्णनीयवस्तुरूपवर्णनानि ३० आहितविक्षेपत्वं—वचनान्तरापेक्षया ढौकितविक्षेपता ३१ साकारत्वं विच्छिन्नवर्णपदवाक्यत्वेनाका-
 रप्राप्तत्वं ३२ सत्त्वपरिगृहीतत्वं—साहसोपेतता ३३ अपरिखेदितत्वं—अनायाससम्भवः ३४ अब्युच्छेदित्वं—विवक्षितार्थानां सम्यक्सिद्धि-
 यावदनविच्छिन्नवचनप्रमेयतेति ३५ ।] तथा दत्तः—सप्तमवासुदेवः नन्दनः—सप्तमबलदेवः एतयोश्चावश्यकाभिप्रायेण पट्विंशतिर्धनु-
 पासुचत्वं, भवति, सुबोधं च तत्, यतोऽरनाथमल्लिस्वामीनोरन्तरे तावन्निहितौ, यतोऽवाचि—“अरमल्लिअंतरे दोणि केसवा पुरिसपुंड-
 रीय दत्त”ति, अरनाथमल्लिनाथयोश्च क्रमेण त्रिंशत्पञ्चविंशतिश्च धनुपासुचत्वं, एतदन्तरालवर्त्तिनोश्च वासुदेवयोः पटुसप्तमयोरेकोन-
 त्रिंशत्पट्विंशतिश्च धनुषां युज्यत इति, इहोक्ता तु पञ्चत्रिंशत् स्यात् यदि दत्तनन्दनौ कुन्थुनाथतीर्थकाले भवतो, न चैतदेवं जिना-
 न्तरेष्वधीयत इति दुरवबोधमिदमिति । सौधर्मकल्पे सौधर्मावतंसकादिषु विमानेषु सर्वेषु पञ्च सभा भवन्ति—सुधर्मसभा १ उप-
 पातसभा २ अभिषेकसभा ३ अलङ्कारसभा ४ व्यवसायसभा ५ तत्र सुधर्मसभामध्यभागे मणिपीठिकोपरि पाटियोजनमानो माणवको
 नाम चैत्यस्तम्भोऽस्ति, तत्र ‘वइरामएसु’चि वज्रमयेषु तथा गोलवद्भुत्ता वर्तुला ये समुद्रका—भाजनविशेषास्तेषु ‘जिणसकहाओ’त्ति
 जिनसक्थीनि तीर्थकराणां मनुजलोकनिर्भूतानां सक्थीनि अस्थीनि ग्रहणानीति । ‘वितियचउत्थी’त्यादि द्वितीयपृथिव्यां पञ्चविंशतिर्नि-

रकलक्षणाणि चतुर्थ्यां तु ददोति पञ्चविंशतानीति ॥ ३५ ॥

छत्तीसं उत्तरज्झयणा प० तं०-चिणयसुयं १ परीसहो २ चाउरंगिज्जं ३ असंख्यं ४ अकाममरणिज्जं ५ पुरिसविज्जा ६ उरन्धिज्जं ७ काविलियं ८ नमिपब्बज्जा ९ दुमपत्तयं १० बहुसुयपूजा ११ हरिएसिज्जं १२ चित्तसंभूयं १३ उसुयारिज्जं १४ सभिकखुणं १५ समाहिठाणां १६ पावसमणिज्जं १७ संजइज्जं १८ मिय-चारिया १९ अणाहपब्बज्जा २० समुइपालिज्जं २१ रहनेमिज्जं २२ गोयमकेसिज्जं २३ समितीओ २४ जन्नतिज्जं २५ सामायारी २६ खलुंकिज्जं २७ मोक्खमग्गगई २८ अप्पमाओ २९ तयोमग्गो ३० चरणविही ३१ पमाय-टाणां ३२ कम्मपयडी ३३ लेसज्झयणं ३४ अणगारमग्गो ३५ जीवाजीवविभत्ती य ३६, चमरस्स णं असु-रिंदस्स असुररणो सभा सुहम्मा छत्तीसं जोयणां उइढं उवत्तेणं होत्था, समणस्स णं भगवओ महावीर-स्स छत्तीसं अज्जाणं साहस्सीओ होत्था, चेत्तासोएसु णं मासेसु सइ छत्तीसंगुलियं सूरिइ पोरिसीछायं निव्वत्तइ ॥ सूत्रं ३६ ॥

पद्मत्रिंशत्स्थानकं स्पष्टमेव, नवरं चैत्राश्वयुजोर्मासयोः सकृद्-एकदा पूर्णिमायामिति निधयतस्तु मेपसङ्क्रान्तिदिने तुलासङ्क्रान्तिदिने चेत्यर्थः । पद्मत्रिंशदङ्गुलिकां पदत्रयमानां, आह च—“चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी”ति [चैत्राश्व-युजोर्मासयोस्त्रिपदा पौरुषी भवति] ॥ ३६ ॥

कुंथस्स णं अरहओ सत्ततीसं गणा सत्ततीसं गणहरा होत्था, हेमवयहेरणवयाओ णं जीवाओ सत्ततीसं

जोयणसहस्साइं छच चउसत्तरे जोयणसए सोलसयएगूणवीसइभाए जोयणस्स किंचिविसेसूणाओ आयामेणं प०, सब्बासु णं विजयेजयंतजयंतअपराजियासु रायहाणीसु पागारा सत्ततीसं सत्ततीसं जोयणाइं उइढं उचत्तेणं प०, खुट्ठियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे सत्ततीसं उद्देसणकाला प०, कत्तियवहुलसत्तमीणं णं तूरिए सत्ततीसंगुलियं पोरिसीछायं निव्वत्तहत्ता णं चारं चरइ ॥ सूत्रं ३७ ॥

सप्तत्रिंशत्स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं कुन्धुनाथस्येह सप्तत्रिंशद्गणधरा उक्ताः आवश्यकैः तु त्रयस्त्रिंशत् श्रूयन्त इति मतान्तरं, तथा हैमवतादिजीवयोरुक्तप्रमाणसंवादगाथा—“सत्तत्तीस सहस्सा छच सया जोयणाण चउसयरा । हेमवयवासजीवा किंचूणा सोलस कला य ॥ १ ॥”ति, कला एकोनविंशतिभागो योजनस्येति । तथा विजयादीनि पूर्व्यादीनि जम्बूद्वीपद्वाराणि तन्नायकास्तन्नामानो देवास्तेषां राजधान्यस्तन्नामिका एव पूर्व्यादिदिक्षु इतोऽसङ्ख्येयतमे जम्बूद्वीप इति । क्षुद्रिकायां विमानप्रविभक्तौ कालिकश्रुतविशेषे, तत्र किल बहवो वर्गा—अध्ययनसमुदायात्मका भवन्ति, तत्र प्रथमे वर्गे प्रत्यध्ययनमुद्देशस्य ये कालास्त उद्देशनकाला इति । यदि चैत्रस्य पौर्णमास्यां पदत्रिंशदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति तदा वैशाखस्य कृष्णसप्तम्यामङ्गुलस्य दृद्धि गतत्वात्सप्तत्रिंशदङ्गुलिका भवतीति ॥ ३७ ॥

पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अट्ठतीसं अज्झिआसाहस्सीओ उक्कोसिया अज्झियासंपया होत्था, हैमवयएरणवईयाणं जीवाणं घणूपिढे अट्ठतीसं जोयणसहस्साइं सत्त य चत्ताले जोयणसए वस एगूणवीसइभागे जोयणस्स किंचिविसेसूणा परिक्खेवेणं प०, अत्थस्स णं पञ्चयरणो वित्तिणं कंढे अट्ठतीसं

जोयणसहस्साइं उड्डं उचत्तेणं होत्था, खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए चितिए चगे अट्टतीसं उडेसण-
काला प० ॥ सूत्रं ३८ ॥

अष्टत्रिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'घणुपिट्ठं'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृक्षेत्रस्य हैमवतैरण्यवताभ्यां द्वितीयपष्ठवर्षाभ्यामवच्छिन्नस्या-
रोपितज्याधनुःपृष्ठाकारे परिधिखण्डे घनुःपृष्ठे इव घनुःपृष्ठे उच्येते तत्पर्यन्तभूते ऋजुप्रदेशपङ्क्ती तु जीवे इव जीवे इति, एतत्स्त्रसंवा-
दिगाथार्द्धं "चत्ताली सत्त सया अडवीस सहस्स दस कला य घणु"ति । तथा 'अत्थस्स'चि अस्तो-मेरुयत्तस्तेनान्तरितो रविरस्तं
गत इति व्यपदिश्यते तस्य पर्वतराजस्य-गिरिप्रधानस्य द्वितीयं काण्डं-विभागोऽष्टत्रिंशद्योजनसहस्राण्युच्चत्वेन भवतीति, मतान्तरेण
तु त्रिपटिः सहस्राणि, यदाह-"मेरुस्स तिन्नि कंडा पुढवोचलवइरसक्करा पढमं । रयए य जायरूवे अंके फलिहे य बीयं तु ॥ १ ॥
एकागारं तइयं तं पुण जंयूणयमयं होइ । जोयणसहस्स पढमं बाहल्लेणं च वितीयं तु ॥ २ ॥ तेवड्डिसहस्साइं तइयं छत्तीस जोयण-
सहस्सा । मेरुस्सुवर्णि चूला उब्बिद्धा जोयणदुवीसं ॥ ३ ॥ [मेरोस्त्रीणि काण्डानि पृथ्व्युपलवज्जशर्करामयं प्रथमं । राजतं जातरूपं
आइकं स्फाटिकं च द्वितीयं ॥ १ ॥ एकाकारं तृतीयं तत् पुनर्जाम्बूनदमयं भवति । योजनसहस्रं प्रथमं बाहल्येन द्वितीयं तु ॥ २ ॥
त्रिपटिः सहस्राणि तृतीयं पदत्रिंशत् सहस्राणि । मेरोरुपरि चूला उब्बिद्धा योजनानि चत्वारिंशत् ॥ ३ ॥] ३८ ॥

नमिस्स णं अरहओ एगूणचत्तालीसं आहोहियसया होत्था, समयखेत्ते एगूणत्तालीसं कुलपब्बया प०
तं०-त्तीसं वासहरा पंच मंदरा चत्तारि उमुकारा, दोचचउत्थंपंचमछट्सत्तमासु णंपिंचसु पुढवीसु एगूणच-
त्तालीसं निरयावाससयसहस्सा प०. नाणावरणिज्जस्स मोहणिज्जस्स गोत्तस्स आउयस्स एयासि णं चउण्हं

कम्मपगडीणं एग्गुणचत्तालीसं उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ३९ ॥

एकोनचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'आहोहिय'त्ति नियतक्षेत्रविषयावधिज्ञानिनस्तेषां श्रुतीति, 'कुलपव्वय'त्ति क्षेत्रमर्यादाकारित्येन कुलकल्पाः पर्यताः कुलपर्यताः, कुलानि हि लोकानां मर्यादानिवन्धनानि भवन्तीतीह तैरुपमा कृता, तत्र वर्षधरास्त्रिशब्दं जम्बूद्वीपे धातकीखण्डपुष्कराद्वर्षापरार्द्धेषु च प्रत्येकं हिमवदादीनां पण्णां पण्णां भावात् मन्दराः पञ्चपुकारा धातकीखण्डपुष्करार्द्धयोः पूर्वतरविभागकारिणश्चत्वारः एवमेते एकोनचत्वारिंशदिति । 'दोचे'त्यादि द्वितीयायां पञ्चविंशतिश्चतुर्थ्यां दश पञ्चम्यां त्रीणि पठ्यां पञ्चोनलक्षं सप्तम्यां पञ्चेति यथोक्ता संख्या नरकाणामिति । 'नाणावरणिज्जे'त्यादि, ज्ञानावरणीयस्य पञ्च मोहनीयस्याष्टाविंशतिः गौत्रस्य द्वे आयुपथतत्त्वः इत्येवमेकोनचत्वारिंशदिति ॥ ३९ ॥

अरहओ णं अरिट्ठेनेमिस्स चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, मंदरचूलियाणं चत्तालीसं जोयणाइ उइढं उच्चत्तेणं प०, संती अरहा चत्तालीसं धणूइं उइढं उच्चत्तेणं होत्था भूयाणंवस्स णं नागकुमारस्स नागरओ चत्तालीसं भवणावाससयसहस्सा प०, खुड्डियाए णं विमाणपविमत्तीएतइए वग्गे चत्तालीसं उइेसणकाला प०, फग्गुणपुण्णिमासिणीए णं सूरेए चत्तालीसंगुलिंयं पोरिसीछायं निव्वट्टइत्ता णं चारं चरइ, एवं कत्तियाएवि पुण्णिमाए, महासुंक्के कप्पे चत्तालीसं विमाणावाससहस्सा प० ॥ सूत्रं ४० ॥

चत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तं, नवरं 'वइसाहपुण्णिमासिणीए'त्ति यत्केपुचिव पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, 'फग्गुणपुत्तिमासिणीए'त्ति अत्राऽध्येयं, कथम् ?, उच्यते, 'पोसे मासे चउप्पया' इति वचनात् पौषपूर्णिमास्यामष्टचत्वारिंशदङ्गलिका सा भवति ततो माघे

चत्वारि फाल्गुने च चत्वारि अङ्गुलानि यतितानीत्येवं फाल्गुनपौर्णमास्यां चत्वारिंशदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति, कार्तिक्यामप्ये-
वमेव, यतः 'चेचासोऽसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी' [चैत्राश्विनयोर्मासयोस्त्रिपदा भवति पौरुषी] त्युक्तं, ततः पदत्रयस्य पट्त्रिं-
शदङ्गुलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे चतुरङ्गुलवृद्धौ चत्वारिंशदङ्गुलिका सा भवतीति ॥ ४० ॥

शुद्धलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे चतुरङ्गुलवृद्धौ चत्वारिंशदङ्गुलिका सा भवतीति ॥ ४० ॥
नमिस्स णं अरहओ एकचत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, चउसु पुढवीसु एकचत्तालीसं निरयावा-
ससयसहस्सा प० तं०-रयणप्पभाए पंकप्पभाए तमाए तमतमाए, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे

ससयसहस्सा प० तं०-रयणप्पभाए पंकप्पभाए तमाए तमतमाए, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे

वग्गे एकचत्तालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्र ४१ ॥

एकचत्वारिंशत्स्थानकं मुगमं, नवरं 'चउसु' इत्यादिक्रमेण सूत्रोक्तासु चतसृषु प्रथमचतुर्थपष्ठसप्तमीषु पृथिवीषु त्रिशतो दशानां

च नरकलक्षणां पञ्चोनस्य चैकस्य पञ्चानां च नरकाणां भावादथोक्तसंख्यास्ते भवन्तीति ॥ ४१ ॥
समणे भगवं महावीरे बायालीसं वासाइं साहियाइं सामणपरियाणं पाउणिन्ना सिद्धे जाव सव्वदुक्ख-
प्पहीणे, जंजुधीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिस्साओ व्वरमंताओ गोथूभस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिद्धे
चरमंते एस णं बायालीसं जोयणसहस्साइं संखे दयसीमे य, कालोए णं समुद्दे बायालीसं वंदा जोइंसु वा
जोइंति वा जोइस्संति वा, बायालीसं स्वरिया पभासिंसु वा ३, संमुच्छिमभुयपरिसप्पाणं उक्कोसेणं बाया-
लीसं वाससहस्साइं ठिई प०, नामकम्मे बायालीसविहे प०, तं, -गइनामे जाइनामे सरीरनामे सहीरंगोवंग-
नामे सरीरवंधणनामे सरीरसंधायणनामे संघयणनामे संठाणनामे गंधनामे रसनामे फासनामे

अगुरुलहुयनामे उवघायनामे पराघायनामे आणुपुब्बनामे उस्सासनामे आयवनामे उज्जोयनामे विहगगइ-
नामे तसनामे थावरनामे सुहुमनामे वायरनामे पज्जत्तनामे अपज्जत्तनामे साहारणशरीरनामे पत्तेयसरीरनामे
थिरनामे अथिरनामे सुभनामे असुभनामे सुभगनामे दुब्भगनामे सुसरनामे दुस्सरनामे आणज्जनामे अणा-
एज्जनामे जसोकित्तिनामे अजसोकित्तिनामे निम्माणनामे तित्थकरनामे, लवणेणं समुदे यायालीसं नागसा-
हस्सीओ अभिंभत्तरीयं वेलं थारंति, महालियाणं विमाणपविभत्तीए चित्तिए वग्गे यायालीसं उदेसणकाला
प०, एगमेगाए ओसत्पिणीए पंचमछट्ठीओ समाओ यायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प०, एगमेगाए उस्स-
त्पिणीए पढमवीयाओ समाओ यायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प० ॥ सूत्रं ४२ ॥

द्विचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'वायालीसं'ति छत्रस्थपर्याये द्वादश वर्षाणि पणमासा अर्द्धमासश्चेति कैवल्यपर्यायस्तु
देशानि त्रिशद्वर्षाणीति पर्युपणाकल्पे द्विचत्वारिंशदेव वर्षाणि महावीरपर्यायोऽभिहितः इह तु साधिक उक्तः, तत्र पर्युपणाकल्पे यद-
ल्पमधिकं तत्र विवक्षितमिति सम्भाव्यत इति, 'जाव'ति करणात् 'बुद्धे मुत्ते अन्तगडे परिनिब्बुडे सन्वदुक्खप्पहीणे'ति दृश्यं ।
'जम्बूद्वीपस्य'त्यादि 'पुरच्छिमिह्वाओ चरिमंताओ'ति जगतीवाहपरिधेरयसुत्य गोस्तूमस्यावासपर्यवतस्य वेलंधरनागराजसम्यन्धिनः
पाथात्यचरमान्तः-चरमविभागो यावताऽन्तरेण भवति 'एस णं'ति एतदन्तरं द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि प्रज्ञप्तं अन्तरगुब्देन
विशेषोऽप्यभिधीयते इत्यत आह-'अवाहाए'ति व्यवधानापेक्षया यदन्तरं तदित्यर्थः । 'कालोए णं'ति घातकीखण्डपरिवेष्टके कालो-
दाभिधाने समुद्रे । 'गहनाने'त्यादि, गतिनाम यदुदयान्नारकादित्वेन जीवो व्यपदिश्यते, जातिनाम यदुदयादेकस्त्रियादिर्भवति,

शरीरनाम यदुदयादौदारिकादिशरीरं करोति, यदुदयादङ्गानां-शिरःप्रभृतीनां उपाङ्गानां च-अङ्गुल्यादीनां विभागो भवति तच्छरी-
 राङ्गोपाङ्गनाम, तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां पूर्ववद्गानां वध्यमानानां च सम्बन्धकारणं शरीरबन्धननाम, तथा औदारिकादिशरी-
 रपुद्गलानां गृहीतानां यदुदयाच्छरीररचना भवति तच्छरीरसङ्घातनाम, तथाऽरुथां यतस्तथाविधशक्तिनिमित्तभूतो रचनाविशेषो भवति
 तत्संहनननाम, संस्थानं समचतुरस्रादिलक्षणं यतो भवति तत्संस्थाननाम, तथा यदुदयाद्गर्णादिविशेषवन्ति शरीराणि भवन्ति तद्गर्णा-
 दिनाम, तथा यदुदयादगुरुलघुत्वं स्वशरीरस्य जीनानां भवति तदगुरुलघुनाम, तथा यतोऽङ्गावयवः प्रतिजिह्विकादिरात्मोपघातको
 जायते तदुपघातनाम, तथा यतोऽङ्गावयव एव विपात्मको दंष्ट्रात्वगादि परेपामुपघातको भवति तत्परघातनाम, तथा यदुदयादन्त-
 रालगतौ जीनो याति तदालुपूर्तीनाम, तथा यदुदयादुच्छ्वासनिःश्वासनिष्पत्तिर्भवति तदुच्छ्वासनाम, तथा यदुदयाज्जीनस्तापवच्छरीरो
 भवति तदातपनाम, यथाऽऽदित्यविम्बप्रधिवीकायिकानां, तथा यतोऽनुष्णोद्योतवच्छरीरो भवति तदुद्योतनाम, तथा यतः शुभे-
 तरगमनयुक्तो भवति तद्विहायोगतिनाम, त्रसनामादीन्यद्यौ प्रतीतार्थानि, तथा यतः स्थिराणां दन्ताद्यवयवानां निष्पत्तिर्भवति
 तत्स्थिरनाम, यतश्च भ्रुजिह्वादीनामस्थिराणां निष्पत्तिर्भवति तदस्थिरनाम, तथा शिरःप्रभृतीनां शुभानां तच्छुभनाम, पादादीनाम-
 शुभानामशुभनाम इति, शेषाणि प्रतीतानि, नवरं यदुदयाज्जातौ जातौ जीवदेहेषु स्त्रयादिलिङ्गाकारनियमो भवति तत्स्त्रधारसमानं
 निर्माणनामेति, 'पञ्चमछट्टीओ समाओ'ति दुष्पमा एकान्तदुष्पमा चेत्यर्थः 'पढमवीयाउ'ति एकान्तदुष्पमा भवति चेति ॥ ४२ ॥

तेयालीसं कम्मचिवागज्झयणा प०, पढमचउत्थपंचमासु पुढवीसु तेयालीसं निरयावाससयसहस्सा प०,
 जंवुदीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिह्लाओ चरमंताओ गोथूभस्स णं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिह्ले चरमंते एस

णं तेयालीसं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउद्दिसिं पि दगभागे संखे दयसीमे, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए तइये वग्गे तेयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ४३ ॥

विचत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिद्विहित्यते, 'कम्मविवागज्झयण'ति कर्मणः—पुण्यपापात्मकस्य विपाकश्च—फलं तत्प्रतिपादकान्य-
ध्ययनानि कर्मविपाकाध्ययनानि एतानि च एकादशशृङ्गद्वितीयाङ्गयोः संभाव्यन्त इति । 'जंबुद्वीवस्स ण'मित्यादि, जंबुद्वीपस्य
पौरस्त्यान्ताद्गोस्तूभपर्वतो द्विचत्वारिंशद्योजनानां सहस्राणि तद्विष्कम्भश्च सहस्रं तदधिकाया द्वाविंशतेरल्पत्वेनाविवक्षणादेवं त्रिचत्वा-
रिंशत्सहस्राणि भवन्तीति, एवं 'चउद्दिसिं पि'ति उक्तदिगन्तर्मावेन चतस्रो दिश उक्ता अन्यथा एवं 'तिदिंसिं पि'ति बाह्यं स्यात्, तत्र चैवमभिलापः—'जंबुद्वीवस्स णं दीवस्स दाहिणिह्लाओ चरिमंताओ वओभासस्स णं आवासपव्वयस्य दाहिणिह्ले चरिमंते एस
णं तेयालीसं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे पन्नत्ते' एवमन्यत्स्वज्ञद्वयं नवरं पश्चिमायां शृङ्ग आवासपर्वत उत्तरस्यां तु दक्षिणीम
इति ॥ ४३ ॥

चोयालीसं अज्झयणा इसिभासिया दियलोगचुयाभासिया प०, विमलस्स णं अरहओ णं चउअलसिं पुरिसजुगाइं अणुपिट्ठिं सिद्धाइं जाव प्पहीणाइं, धरणस्स णं नागिंदस्स नागरणो चोयालीसं भवणावासस-
यसहस्सा प०, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए चउत्थे वग्गे चोयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ४४ ॥

चतुश्चत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिद्विहित्यते, चतुश्चत्वारिंशत् 'इसिभासिय'ति ऋयिमायिताध्ययनानि कालिकश्रुतविशेषभूतानि
दियलोपचुयाभासिय'ति देवलोकच्युतैः ऋयिभूतैराभापितानि देवलोकच्युताभापितानि, क्वचित्पाठः 'देवलोपचुयाणं इसीणं चोया-

लीसं इसिभासियज्जयणा प०' 'पुरिसजुगाइ'ति पुरुषाः—शिष्यप्रशिष्यादिक्रमव्यवस्थिता युगानीव—कालविशेषा इव क्रमसाधर्म्यात्पुरुषयुगानि, 'अणुपिट्ठि'ति आनुपूर्व्या 'अणुबन्धेण'ति पाठान्तरे तृतीयादर्शनादनुबन्धेन—सातत्येन सिद्धानि 'जाव'ति करणेन 'बुद्धाइ'मुत्ताइ अंतयडाइ सव्वदुक्कसप्पदीणाइ'ति दृश्यं, 'महालियाए णं विमाणपविमत्तीए'ति चतुर्थे वर्गे चतुश्चत्वारिंशदुद्देशनकालाः प्रवृत्ताः ॥ ४४ ॥

समयखेत्ते णं पणयालीसं जोयणसयसहस्साइ आयामचिक्खंभेणं प०, सीमंतए णं नरए पणयालीसं जोयणसयसहस्साइ आयामचिक्खंभेणं प०, एवं उडुविमाणेवि, ईसिपब्भारा णं पुढयी एवं चेव, धम्मे णं अरहा पणयालीसं धणुइ उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, मंदरस्स णं पव्वयस्स चउविसिंसि पणयालीसं २ जोयणसहस्साइ अवाहाए अंतरे प०, सव्वेवि णं विचङ्ख्वेतिया नक्खत्ता पणयालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जोगं जोइंसु वा जोइति वा जोइस्संति वा—तिन्नेव उत्तराइ पुणव्वत्सू रोहिणी विसाहा य । एए छ नक्खत्ता पणयालमुहुत्तसंजोगा ॥१॥ महालियाए णं विमाणपविमत्तीए पंचमे वग्गे पणयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ (सू०) ४५ ॥

पञ्चचत्वारिंशत्स्थानके त्विदं लिख्यते, 'समयखेत्ते'ति कालोपलक्षितं क्षेत्रं मनुष्यक्षेत्रमित्यर्थः, 'सीमंतए णं'ति प्रथमपृथिव्यां प्रथमप्रस्तटे मध्यभागवर्त्ति वृत्तो नरकेन्द्रः सीमन्तक इति । 'उडुविमाणे'ति सौधर्मेशानयोः प्रथमप्रस्तटवत्ति चतसृणां विमानावलि-कानां मध्यभागवत्ति वृत्तं विमानकेन्द्रकमुडुविमानमिति, । 'ईसिपब्भार'ति सिद्धिप्राथेवी 'मंदरस्स णं पव्वयस्से'त्यादि सूत्रे लवणस-मुद्राभ्यन्तरपरिध्यपेक्षयान्तरं द्रष्टव्यमिति । 'सव्वेवि णं'मित्यादि, चन्द्रस्य त्रिशन्मुहूर्तभोग्यं नक्षत्रक्षेत्रं समक्षेत्रमुच्यते, तदेव साद्वं

द्वयद्धं द्वितीयमर्द्धमस्येति द्वयद्धर्मित्येवं व्युत्पादनात् तथाविधं क्षेत्रं चेपामस्ति तानि द्वयद्धक्षेत्रकाणि नक्षत्राणि अत एव पञ्चचत्वारिंश-
 न्युहूर्त्तः चन्द्रेण सार्द्धं योगः—सम्बन्धो योजितवन्ति, 'तिन्नेव' गाहा, त्रीण्युत्तराणि उत्तराफालुन्य उत्तराभाद्रपदाश्च ॥४५॥
 दिट्टिवायस्स णं छायालीसं माउयापया प०, बंभीए णं लिवीए छायालीसं माउयक्त्तरा प०, पंभंजणस्स णं

वाउकुमारिंदस्स छायालीसं भवणावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ४६ ॥

अथ पट्चत्वारिंशत्स्थानके किञ्चिल्लित्यते, 'दिट्टिवायस्स'ति द्वादशाङ्गस्य 'माउयापय'ति सकलवाङ्मयस्य अकारादिमातृका-
 पदानीव दृष्टिवादार्थप्रसवनिबन्धनत्वेन मातृकापदानि उत्पादविगमप्रौढ्यलक्षणानि, तानि च सिद्धश्रेणिमनुष्यश्रेण्यादिना विषयमेवेन
 कथमपि भिद्यमानानि पट्चत्वारिंशद्वन्तीति सम्भाव्यन्ते, तथा 'बंभीए णं लिवीए'ति लेख्यविधौ पट्चत्वारिंशन्मातृकाक्षराणि,
 तानि चाकारादीनि हकारान्तानि सधकाराणि ऋऋ लृलृ ऌ इत्येवं तदक्षरपञ्चकवर्जितानि सम्भाव्यन्ते, [स्वरचतुष्टयवर्जनात्
 विसर्गान्तानि द्वादश पञ्चविंशतिः स्पर्शाः चतस्रोऽन्तःस्थाः ऊर्माणश्चत्वारः क्षवर्णश्चेति पट्चत्वारिंशद्वर्णाः] तथा 'पंभंजणस्स'ति
 औदीच्यस्येति ॥ ४६ ॥

जया णं सूरिए सव्वविंभतरमंडलं उवसङ्कुमिच्चा णं चारं चरइ तथा णं इहगयस्स मणुसस्स सत्तचत्ता-
 लीसं जोयणसहस्सेहिं दोहि य तेवट्टेहिं जोयणसएहिं एक्कीसाए य सट्ठिभागेहिं जोयणस्स सूरिए चक्खु-
 फासं हव्वमागच्छइ, थेरे णं अग्गिभूई सत्तचालीसं वासाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ
 अणगारियं पव्वइए ॥ सूत्रं ४७ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशत्स्थानके किमप्युच्यते, 'जणा ण'मित्यादि, इह लक्षप्रमाणस्य जम्बूद्वीपस्योभयतोऽशीत्युत्तरेऽशीत्युत्तरे योजनशते ३६० अपनीते सर्वाम्यन्तरस्य स्वर्गमण्डलस्य विष्कम्भो भवति ९९६४० तत्परिधिर्लक्ष्मीणि लक्षाणि पञ्चदश सहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९, एतच्च स्वर्गो मुहूर्तानां पृथगा गच्छतीति पृथगाऽस्य भागहारे मुहूर्तगतिर्लभ्यते, सा च पञ्च योजनसहस्राणि द्वे चैरुपञ्चाशदुत्तरे योजनशते एकोनत्रिंशच्च पृष्टिभागा योजनस्य ५२५११^{१६} यदा चाभ्यन्तरमण्डले स्वर्गधरति तदाऽष्टादश मुहूर्ता दियसप्रमाणे, तदद्वेन नवभिर्मुहूर्तैः मुहूर्तगतिर्गुण्यते, ततश्च यथोक्तं बहुःस्पर्शप्रमाणमागच्छतीति, 'अग्निभूदृ'त्ति वीरनाथस्य द्वितीयो गणधरस्तस्य चेह सप्तचत्वारिंशद्वर्षाण्यगारवास उक्तः, आवश्यकं तु पट्चत्वारिंशत्, सप्तचत्वारिंशत्समवर्षस्यासम्पूर्णत्वादवि-
वक्षा, इह त्वसम्पूर्णस्यापि पूर्णत्वविवक्षेति सम्भावनया न विरोध इति ॥ ४७ ॥

एगमेगस्स णं रन्नो चाउरंतचच्चट्टिस्स अडयालीसं पट्टणसहस्स प०, धम्मस्स णं अरहओ अडयालीसं गणा अडयालीसं गणहरा होत्था, सूरमंडले णं अडयालीसं एकसट्ठिभागे जोयणस्स विक्खंभेणं प० ॥ सूत्रं ४८ ॥

अट्चत्वारिंशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'पट्टण'त्ति विविधदेशपण्यान्यागत्य यत्र पतन्ति तत्पत्तनं—नगरविशेषः, पत्तनं रत्नभूमि-
रित्याहुरेकै, 'धम्मस्स'त्ति पञ्चदशतीर्थद्वारस्य, इहाट्चत्वारिंशद्रणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यकं तु त्रिचत्वारिंशत्पठयन्ते तदिदं मतान्त-
रमिति, 'सूरमंडले'त्ति स्वर्गनिमानं येषां भागनामेकपृथगा योजनं भवति तेषामष्टचत्वारिंशत् त्रयोदशभिस्तैर्न्यूनं योजनमित्यर्थः ॥ ४८ ॥

सत्त सत्तमियाए णं भिक्खुपडिमाए एगूणपन्नाए राइदिण्हिं छन्नउइभिकखासएणं अहासुत्तं जाव आराहिया भवइ, देवकुरुउत्तरकुरु एसु णं मणुया एगूणपन्ना राइदिण्हिं संपन्नजोव्वणा भवंति, तेइंदियाणं

उक्तोत्प्रेषणं पृगूणपन्ना राइंदिया ठिई प० ॥ सूत्रं ४९ ॥

अथैकोनपञ्चाशत्स्थानकं लिख्यते, 'सत्तसत्तमियाए णं' सत्त सत्तमानि दिनानि यस्यां सा सत्तसत्तमिका-सत्त सत्त दिनानि भवन्ति सत्तसु सत्तकेसु अतः सा सत्तदिनसत्तकमयत्वादेकोनपञ्चाशता दिनैर्भवतीति, 'पडिम'त्ति अभिग्रहः 'छन्नउएणं भिक्खासएणं'ति प्रथमदिनसत्तके प्रतिदिनमेकोत्तरया भिक्षावृद्ध्या अष्टाविंशतिभिक्षा भवन्ति, एवं च सत्तस्वपि पणवतिभिक्षाशतं भवति, अथवा प्रतिसत्तमेकोत्तरया वृद्धा यथोक्तं भिक्षामानं भवति, तथाहि-प्रथमे सत्तके प्रतिदिनमेकैकभिक्षाग्रहणात् सत्त भिक्षा भवन्ति, द्वितीये द्वयो २ ग्रहणाच्चतुर्दश, एवं सत्तमे सत्तानां ग्रहणादेकोनपञ्चाशदित्येवं सर्वमीलने (सङ्कलने) यथोक्तमानं भवतीति, 'अहामुत्तं'ति यथासूत्रं-यथागमं सम्यक् कायेन स्पृष्टा भवतीति शेषो द्रष्टव्यः, 'सम्पन्नजोव्वणा भवंति'त्ति न मातापितृपरिपालनामपेक्षन्त इत्यर्थः, 'ठिई'त्ति आयुष्कम् ॥ ४९ ॥

मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ पंचासं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, अणंते णं अरहा पन्नासं धणूइ उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, पुरिसुत्तमे णं वासुदेवे पन्नासं धणुइ उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, सव्वेवि णं दीहवेयड्डा मूले पन्नासं २ जोयणाणि चिक्खंमेणं प०, लंतए कप्पे पन्नासं विमाणावाससहस्सा प०, सव्वाओ णं तिमिस्ससुहाखंडगप्पवायगुहाओ पन्नासं २ जोयणाइं आयामेणं प०, सव्वेवि णं कंचणगपव्वया सिहरतले पन्नासं २ जोयणाइं चिक्खंमेणं प० ॥ सूत्रं ५० ॥

अथ पञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'पुरिसोत्तम'त्ति चतुर्थो वासुदेवोऽनन्तजिज्जनकालभावी, तथा 'कंचण'त्ति उत्तरकुलपु न्नीलवदादीनां

पञ्चानामनुपूर्वीव्यवस्थितानां महाहृदानां पूर्वापरपार्थव्योः प्रत्येकं दश दश काञ्चनपर्वता भवन्ति, ते च सर्वे शतं, एवं देवकुरुषु निपथादीनां महाहृदानां शतं भवति, सर्व एव च ते जम्बूद्वीपे द्विशतमाना भवन्ति, ते योजनशतोच्छ्रिताः शतमूलविष्कम्भास्तन्नाम-
कदेवनिवासभूतभवनालङ्कृतशिसस्तलाः ॥ ५० ॥

नवणहं बंभचेराणं एकावन्नं उदेसणकाला प०, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररन्नो सभा सुधम्मा एका-
पन्नबंभसयंसनिविट्ठा प०, एवं चेव बलिस्सवि, सुप्पमे णं बलदेवे एकावन्नं वाससयसहस्साहं परमाउं
पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सन्वहुक्खप्पहीणे, दंसणावरणनामाणं दोणहं कम्माणं एकावन्नं उत्तरकस्म-
पगडीओ प० ॥ सूत्रं ५१ ॥

अथैकपञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'बंभचेराणं'ति आचारप्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनानां शस्त्रपरिज्ञाजीनां, तत्र प्रथमे सप्तोद्देशका इति
सप्तोद्देशनकालाः १ एवं द्वितीयादिषु क्रमेण पद २ चत्वारः ३ चत्वारः ४ एवं पद ५ पंच ६ अष्टमे चत्वारः ८ सप्तमे महापरि-
ज्ञायाः सप्तोद्देशाः व्युच्छिन्नं च तदिति ग्रान्ते प्रागप्यध्ययनोल्लेखे उद्दिष्टं ग्रान्त्य एवात्रोद्दिष्टा उद्देशा अपि तस्य क्रमापेक्षया सप्त-
मस्य चैत्येवमेकपञ्चाशदिति, 'सुप्पहे'ति चतुर्थो बलदेवः अन्नतजिज्जननाथकालभावी, तस्यैकपञ्चाशदर्पलक्षणायुरुक्तमावश्यक-
तु पञ्चपञ्चाशदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति, 'एकावन्नं उत्तरपगडीओ'ति दर्शनावरणस्य नव नाम्नो द्विचत्वारिंशदित्येक-
पञ्चाशदितिः ॥ ५१ ॥

मोहणिज्जस्स णं कम्मस्स चावन्नं नामधेज्जा प०, तं--कोहे कोवे रोसे दोसे अखमा संजलणे कलहे चंडिके

भंडणे विवाए १० माणे मदे दप्ये थंभे अत्तक्कोसे गब्बे परपरिवाए अक्कोसे अवक्कोसे [परिभवे] उन्नए २०
 उनामे माया उवही नियडी बलए गहणे णुमे कक्के कुरुए दंभे ३० कूडे जिम्हे किब्बिसे अणायरणया गूहणया
 वंचणया पलिकुंचणया सातिजोगे लोभे इच्छा ४० सुच्छा कंत्वा गेही तिण्हा भिज्जा अभिज्जा कामासा
 भोगासा जीवियासा मरणासा ५० नन्दी रागे ५२, गोथुभस्स णं आवासपब्बयस्स पुरच्छिमिद्धाओ चरमंताओ
 बलयामुहस्स महापायालस्स पबच्छिमिह्ले चरमंते एस णं बावन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०,
 एवं दगभासस्स णं केउगस्स संखस्स जूयगस्स दगसीमस्स ईसरस्स, नाणावरणिज्जस्स नामस्स अंतरायस्स
 एतेसि णं तिण्हं कम्मपगडीणं बावन्नं उत्तरपयडीओ ५०, सोहम्मसणंकुमारमाहिंदेसु तिसु कप्पेसु बावन्नं
 विमाणवाससयसहस्सा ५० ॥ सूत्रं ५२ ॥

अथ द्विपञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'मोहणिज्जस्स कम्मस्स'ति इह मोहनीयकर्मणोऽवयवेषु चतुर्षु क्रोधादिकषायेषु मोहनीयत्वमुपच-
 र्यावयवे समुदायोपचारन्यायेन मोहनीयस्येत्युक्तं, तत्रापि कपायसमुदायापेक्षया द्विपञ्चाशन्नामधेयानि न पुनरेकैकस्य कपायमात्रस्यै-
 वेति, तत्र क्रोध इत्यादिनि दश नामानि क्रोधकपायस्य 'चंडिके'ति चाण्डिक्यं, तथा मानादीन्येकादश मानकपायस्य, अचुक्कोसे'ति
 आत्मोत्कर्षः 'अवक्कोसे'ति अपकर्षः 'उन्नए'ति उन्नतः पाठान्तरेण 'उन्नामे'ति उन्नामः, तथा मायादीनि सप्तदश मायाकपायस्य
 'णूमे'ति न्यवमं 'कक्के'ति कल्कं 'कुरुए'ति कुरुकं 'जिम्हे'ति जैहं, तथा लोभादीनि चतुर्दश लोभकपायस्य 'भिज्जा अभिज्ज'ति
 अभिध्यानमभिध्येत्यस्य तीतं पिधानमित्यादाविव वैकल्पिके अकारलोपे मिध्याऽभिध्या चेति शब्दमेदान्नामद्वयमिति, 'गोधूमे'

त्याद गास्तुभस्य प्राच्या लग्नसमुद्रमध्यवाचना वलन्धरनागराजानवासभूतपवतस्य पारस्त्याच्चरमान्तादपसृत्य वडवामुखस्य महापातालकलशस्य पाश्चात्यधरमान्तो येन व्यवधानेन भवतीति गम्यते, 'एस णं'ति एतदन्तरमबाधया व्यवधानलक्षणभिर्यर्थः, द्विपञ्चाशद्योजनसहस्राणि भवन्तीत्यक्षरघटना, भावार्थस्त्वयं-इह लवणसमुद्रं पञ्चनवतियोजनसहस्राण्यवगाह्य पूर्वादिषु दिक्षु चत्वारः क्रमेण वडवामुखकेतुकजूपकेन्द्रराभिधाना महापातालकलशा भवन्ति, तथा जम्बूद्वीपपर्यन्ताद् द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यवगाह्य सहस्रनिष्कम्भाश्चत्वार एव वेलन्धरनागराजपर्वता गोस्तुभादयो भवन्ति, ततश्च पञ्चनवत्यास्त्रिचत्वारिंशल्यपकर्षितायां द्विपञ्चाशत्सहस्राण्यन्तरं भवति, तथा सौधर्मे द्वात्रिंशद्विमानानां लक्ष्याणि सनत्कुमारे द्वादश माहेन्द्रे चाष्टाविति सर्वाणि द्विपञ्चाशत् ॥ ५२ ॥

देवकुण्डत्तरकुरुयाओ णं जीवाओ तेवन्नं २ जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामेणं प०, महाहिमवंतरूपी-
णं वासहरपञ्चयाणं जीवाओ तेवन्नं तेयन्नं जोयणसहस्साइं नव य एगतीसे जोयणसए छच्च एगूणवीसइ-
भाए जोयणस्स आयामेणं प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तेवन्नं अणगारा संवच्छरपरियाया
पंचसु अणुत्तरेसु महइमहालएसु महाविमाणेसु देवत्ताए उववन्ना, संमुच्छिमउरपरिसत्पाणं उक्कोसेणं तेवन्नं
वाससहस्सा ठिई प० ॥ सूत्रं ५३ ॥

त्रिपञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'महाहिमवंते'त्यादि सूत्रे संवादगाथा 'तेवन्नसहस्साइं नव य सए जोयणाण इगतीसे । जीवा
महाहिमवओ अद्धकला छच्च य कलाओ' ॥ १ ॥ ति । 'संवच्छरपरियाग'त्ति संवत्सरमेकं यावत् पर्यायः प्रव्रज्यालक्षणो येषां ते
संवत्सरपर्यायाः 'महइमहालएसु महाविमाणेसु'त्ति महान्ति च तानि-विस्तीर्णानि च अतिमाहालयाश्च-अत्यन्तमुत्सवाश्रयभूतानि

महातिमहालयास्तेषु महान्ति च तानि प्रशस्तानि विमानानि चेति विग्रहः एते चाप्रतीताः, अनुत्तरोपपातिकोङ्ग तु येऽधीयन्ते ते त्रयस्त्रिंशत् बहुवर्षपर्यायाश्चेति ॥ ५३ ॥

भरहेरवपसु णं चास्सेसु एगमेगाए उस्सप्पिणीए ओसप्पिणीए चउवन्नं २ उत्तमपुरिसा उप्पाजिंसु वा ३, तं-चउवीसं नित्थकरा धारस्स चक्कवट्ठी नव बलदेवा नव चासुदेवा, अरहा णं अरिट्ठनेमी चउवन्नं राइ-दियाइं छउमत्थपरियाणं पाउणित्ता जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी, समणे सगवं महावीरे एगदिवसेणं एगानिसिज्जाए चउप्पन्नाइं वागरणाइं वागरित्था, अणंतस्स णं अरहओ चउपन्नं गणहरा होत्था ॥ सूत्रं ५४ ॥

चतुष्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'पाउणित्त'ति ग्राप्य, 'एगणिसिज्जाए'ति एकेनासनपरिग्रहेण 'वागरणाइंति व्याक्रियन्ते-अभिधीयन्ते इति व्याकरणानि-प्रश्ने सति निवर्चनतयोच्यमानाः पदार्थाः 'वागरित्थ'ति व्याकृतवान् तानि चाप्रतीतानि, अनन्तनाथस्येह चतुष्पञ्चाशद्गणा गणधराश्चोक्ताः । आवश्यकं तु पञ्चाशदुक्तास्तदिदं मतान्तरमिति ॥ ५४ ॥

मल्लिस्स णं अरहंओ पणपन्नं वाससहस्साइं परमाउं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, मंदरस्स णं पव्वयस्स पचिच्छिमिल्लाओ चरमंताओ विजयदारस्स पचिच्छिमिल्ले चरमंते एस्स णं पणपन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंसिपि वेजयंतजयंतअपराजियंति, समणे भगवं महावीरे अंतिमराइयंसि पणपन्नं अज्झयणाइं कल्ल्याणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पावफलविवागाइं वागरित्ता सिद्धे बुद्धे जाव-

पद्मीणे पदमधिइयामु दोसु पुदवीसु पणपन्नं निरयावाससयसहसा प०, दंसणावरणिज्जनामाउयाणं तिण्हं
कम्मपगडीणं पणपन्नं उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ५५

पञ्चपञ्चात्स्थानकं त्रिवंदं लिल्यते, 'मन्दरस्थे'त्यादि, इह मेरोः पश्चिमान्तात् पूर्वस्य जम्बूद्वीपद्वारस्य पश्चिमान्तः पञ्चपञ्चाशत्
सहस्राणि योजनानां भवतीत्युक्तं, तत्र किल मेरोर्विष्कम्भमध्यभागात् पञ्चाशत्सहस्राणि द्वीपान्तो भवति, लक्षप्रमाणत्वाद् द्वीपस्य
मेरुविष्कम्भस्य च दशसाहसिकत्वाद् द्वीपार्धे पञ्चसहस्रक्षेपेण पञ्चपञ्चाशदेव भवन्तीति, इह च यद्यपि विजयद्वारस्य पश्चिमान्त
इत्युक्तं तथापि जगत्याः पूर्वान्त इति किल सम्भाव्यते, मेरुमध्यात् पञ्चाशतो योजनसहस्राणां जगत्या बाह्यान्ते पूर्यमाणत्वात्,
जम्बूद्वीपजगतीविष्कम्भेन च सह जम्बूद्वीपलक्षं पूरणीयं, लवणसमुद्रजगतीविष्कम्भेन च सह लवणसमुद्रलक्षद्वयमन्यथा द्वीपसमुद्रमा-
नाजगतीमानस्य पृथग्गणने मनुष्यक्षेत्रपरिधिरतिरिक्ता स्यात्, सा हि पञ्चचत्वारिंशलक्षप्रमाणक्षेत्रापेक्षयाऽभिधीयते, ततश्चैवमतिरिक्ता
स्यादिति, अथेव किञ्चिदूनापि पञ्चपञ्चाशत्पूर्णतया विवक्षितेति, 'अन्तिमरापसि'ति सर्वायुःकालपर्यवसानरात्रौ रात्रेरन्तिमे भागे
पापायां मध्यमायां नगर्यां हस्तिपालस्य राज्ञः करणसभायां कार्तिकमासामावास्यायां स्वातिनक्षत्रेण चन्द्रमसा युक्तेन नागकरणे
ग्रत्युपसि पर्यङ्कासननिपण्णः पञ्चपञ्चाशदध्ययनानि 'कक्षाणफलविवागाहं'ति कल्याणस्य-पुण्यस्य कर्मणः फलं-कार्यं विपाच्यते-
व्यक्तीक्रियते यैस्तानि कल्याणफलविपाकानि, एवं पापफलविपाकानि व्याकृत्य-प्रतिपाद्य सिद्धो बुद्धः यावत्करणात् 'मुत्ते अंतकडे
परिनिवुडे सञ्चदुक्खप्पदीणे'ति दृश्यं । 'पट्टमे'त्यादि, प्रथमायां त्रिशन्नरकलक्षाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिरिति पञ्चपञ्चाशत् । 'दंसणे'
त्यादि, दर्शनावरणीयस्य नव प्रकृतयो नाम्नो द्विचत्वारिंशत् आयुषश्चतस्र इत्येवं पञ्चपञ्चागदिति ॥ ५५ ॥

जंबुद्वीपे णं दीपे छप्पन्नं नक्खत्ता चंदेण सद्धिं जोगं जोइसु वा ३, विमलस्स णं अरहओ छप्पन्नं गणा
छप्पन्नं गणहरा होत्था ॥ सूत्रं ५६ ॥

अथ पट्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'जम्बूद्वीपे' इत्यादि, तत्र चन्द्रद्वयस्य प्रत्येकमष्टाविंशतेर्भावात् पटपञ्चाशन्नक्षत्राणि भवन्ति,
विमलस्येह पट्पञ्चाशद्गणा गणधराश्लोकाः आवश्यकं तु सप्तपञ्चाशदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति ॥ ५६ ॥

तिण्हं गणिपिटगाणं आचारचूलियावज्जाण सत्तावन्नं अज्झयणा प०, तं-आयारे सूयगढे ठाणे, गोथू-
भस्स णं आवासपब्बयस्स पुरच्छिमिद्धाओ चरमंताओ वलयामुहस्स महापायालस्स बहुमज्झदेसभाए
एत्तं णं सत्तावन्नं जोयणसहस्साइ अथाहाए अंतरे प०, एवं दगभासस्स केडयस्स य संखस्स य जूयस्स य
दयसीमस्स ईसरस्स य, मल्लिस्स णं अरहओ सत्तावन्नं मणपज्जवनाणिसया होत्था, महाहिमवंतरूप्पीणं
यासहरपब्बयाणं जीवाणं धणुपिट्ठं सत्तावन्नं २ जोयणसहस्साइ दोन्नि य तेणउए जोयणसए दस य एगूण-
धीसइभाण जोयणस्स परिकखेवेणं प० ॥ सूत्रं ५७ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'गणिपिटगाणं' इति गणिनः-आचार्यस्य पिटकानीव पिटकानि सर्वस्वभाजनानीति
गम्यते गणपिटकानि तेषां आचारस्य श्रुतस्कन्धद्वयरूपस्य प्रथमाद्भस्य चूलिका-सर्वोन्तिममध्ययनं विमुक्तयभिधानमाचारचूलिका
तद्वर्जानां, तत्राचारे प्रथमश्रुतस्कन्धे नवाध्ययनानि द्वितीये षोडश निशीथाध्ययनस्य ग्रस्थानान्तरत्वेनेहानाश्रयणात्, षोडशानां
मध्ये एकस्यान्वारचूलिकेति परिहृतत्वात् शेषाणि पञ्चदश, यत्रकृते द्वितीयाङ्के प्रथमश्रुतस्कन्धे षोडश द्वितीये सप्त स्थानके दशेत्येवं

सप्तपञ्चाशदिति, 'गोधूमे'त्यादौ भावार्थोऽयं-द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि वेदिकागोस्तुभर्पर्वतयोरन्तरं सहस्रं गोस्तुभस्य विष्कम्भः द्विपञ्चाशद्गोस्तुभवडवामुत्तयोरन्तरं दशसहस्रमानत्वाद्ववाष्टुखविष्कम्भस्य तदद्दं पञ्चेति ततो द्विपञ्चाशतः पञ्चानां च मीलने मत्तपञ्चाशदिति, 'जीवाणं घणुपिट्ठं'न्ति मण्डलखण्डाकारं क्षेत्रं, इह क्षेत्रे संवादगाथाद्धं-“सत्तावन्न सहस्सा घणुपिट्ठं तेणउय दुसय दस कल”त्ति ॥ ५७ ॥

पढमदोचपंचमासु तिसु पुढवीसु अट्टावन्नं निरयावाससयसहस्सा प० नाणावरणिज्जस्स वेयणियआउय-
नामअंतराइयस्स एएसि णं पंचण्हं कम्मपगडीणं अट्टावन्नं उत्तरपगडीओ प०, गोथुभस्स णं आवासपव्वयस्स
पचच्छिमिह्हाओ चरमंताओ बलयासुहस्स महापायालस्स बहुमज्जेदेसभाए एसणं अट्टावन्नं जोयणसहस्साइ
अयाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंसिपि नेयव्वं ॥ सूत्रं ५८ ॥

अएपञ्चाशत्स्थानकेऽपि लिल्यते, पढमे'त्यादि तत्र ग्रथमायां त्रिशन्नकलधाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिः पञ्चम्या त्रीणीति
सर्वाण्यष्टपञ्चाशदिति, 'नाणे'त्यादि, तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च वेदनीयस्य द्वे आयुपथतप्तो नात्रो द्विचत्वारिंशत्, अन्तरायस्य पञ्चेति
सर्वा अष्टपञ्चाशदुत्तरप्रकृतयः 'गोधूभस्से'त्यादि, अस्य च भावार्थः पूर्वोक्तानुसारेणाऽवसेयः 'एवं चउदिसिंसिपि नेयव्वं'ति अनेन सूत्र-
त्रयमतिदिष्टं, तच्चैवं-'दओभासस्स णं आवासपव्वयस्स उत्तरिह्हाओ चरिमंताओ केउगस्स महापायालस्स बहुमज्जेदेसभागे एस णं
अट्टावन्नं जोयणसहस्साइ अवाहाए अंतरे पन्नत्ते, एवं संखस्स आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिह्हाओ चरिमंताओ जूयगस्स महापातालस्स
एवं दगसीमस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिह्हाओ चरिमंताओ ईसरस्स महापायालस्स'त्ति ॥ ५८ ॥

चंदस्स णं संवच्छरस्स एगमेगे उऊ एगूणसट्ठिं राइवियाइं राइदियग्गेणं प०, संभवे णं अरहा एगूणसट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं आगारमज्जे वसित्ता मुंडे जाव पव्वइए, मल्लिस्स णं अरहओ एगूणसट्ठिं ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ५९ ॥

अथैकोनपट्ठिस्थानके लिख्यते, 'चंदस्स णमित्यादि, संवत्सरो हनेकविधः स्थानाङ्गादिपूक्तः, तत्र यच्चन्द्रगतिमङ्गीकृत्य संबत्सरो विवक्ष्यते स चन्द्र एव, तत्र च द्वादश मासाः पदं च ऋतवो भवन्ति, तत्र चैकैक ऋतुरेकोनपट्ठिरात्रिन्दिवानां रात्रिन्दिवायेण भवति, कथं ? , एकोनत्रिंशद्वात्रिंदिवानि द्वात्रिंशच्च पट्ठिमागा अहोरात्रस्येत्येवंप्रमाणः कृष्णप्रतिपदमारभ्य पौर्णमासीपरिनिष्ठितः चन्द्रमासो भवति द्वाभ्यां च ताभ्यामृतुर्भवति, तत एकोनपट्ठिः, अहोरात्राण्यसौ भवति, यच्चैह द्विपट्ठिमागद्वयमधिकं तत्र विवक्षितं, त्र्यम्बस्यैकोनपट्ठिः पूर्वलक्ष्णानि गृहस्थपर्याय इहोक्तः आवश्यके तु चतुःपूर्वाङ्गाधिका सोक्तेति ॥ ५९ ॥

एगमेगे णं मंडले त्तरिए सट्ठिए मुहुत्तेहिं संघाइए, लवणस्स णं समुदस्स सट्ठिं नागसाहस्सीओ अगोदयं धारंति, धिमले णं अरहा सट्ठिं धणुइं उट्ठं उच्चत्तेणं होत्था, बलिस्स णं बहरोयणिंदस्स सट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, धंभस्स णं देविंदस्स देवरन्नो सट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, सोहम्मीसाणेसु दोसु कप्पेसु सट्ठिं विमाणावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ६० ॥

अथ पट्ठिस्थानकं, तत्र 'एगमेगे' इत्यादि, चतुरशीत्यधिकशतसंख्यानां धर्ममण्डलानामेकैकं मण्डलं--तथाविधचारभूमिः सूर्यः पट्था मुहुत्तैः--द्वाभ्यां द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामित्यर्थः सङ्घातयति--निष्पादयति, अयमत्र भावार्थः--एकस्मिन्नहि यत्र स्थाने

उदितः स्वर्गस्तत्र स्थाने 'पुनर्द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामुदेतीति 'अग्नोदय' इति षोडशसहस्रोच्चिन्ताया चेलाया यदुपरि गव्यूतद्वयमानं
 बुद्धिदानिस्वभावं तदग्नोदकं, 'चलिस्त' इति औदीन्यस्य असुखमारनिकायराजस्य भवनं, 'वंमस्त' इति ब्रह्मलोकाभिधानपञ्चमदेवलोके-
 न्द्रस्य, 'सद्वि' इति सौधर्मे द्वात्रिंशदीशाने चाष्टविंशतिर्विमानलक्षणीति कृत्वा पष्टिस्तानि भवन्तीति ॥ ६०॥

पंचसंवच्छरियस्स णं जुगस्स रिउमासेणं मिज्जमाणस्स इगसट्ठिं उज्जमासा प०, मंदरस्स णं पव्वयस्स
 पढमे कंढे एगसट्ठिजोयण सहस्साइं उड्ढं उचत्तेणं प०, चंदमंडलेणं एगसट्ठिविभागविभाइए समंसे प०, एवं
 स्तरस्सवि ॥ सूत्रं ६१ ॥

अथ एकपाटिस्थानकं, तत्र 'पञ्चे'त्यादि, पञ्चभिः संवत्सरैर्निर्घृचमिति पञ्चसांवत्सरिकं तस्य णमित्यलङ्कारे युगस्य कालमानविशेषस्य
 ऋतुमासेन न चन्द्रादिमासेन मीयमानस्य एकपाटिः ऋतुमासाः प्रज्ञप्ताः इह चायं भावार्थ-युगं हि पञ्च संवत्सरा निष्पादयन्ति, तद्यथा
 -चन्द्रधन्वोऽभिवर्द्धितः चन्द्रोऽभिवर्द्धितश्चेति, तत्र एकोनत्रिंशदहोरात्राणि द्वात्रिंशच्च द्विपष्टिभागा अहोरात्रस्येत्येवप्रमाणेन २९^{३३}_{६३}
 कृष्णप्रतिपदमारम्य पौर्णमासीनिष्ठितेन चन्द्रमासेन द्वादशमासपरिमाणश्चन्द्रसंवत्सरस्तस्य च प्रमाणमिदं-त्रीणि शतान्यद्वां चतुष्पञ्चा-
 ऽदुत्तराणि द्वादश च द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३५४^{१३}_{६३}, तथा एकत्रिंशदद्वां एकविंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानां दिव-
 .स्येत्येवंप्रमाणोऽभिवर्द्धितमासो भवति, ३१^{१३१}_{१२४}, एतेन च मासेन द्वादशमासप्रमाणोऽभिवर्द्धितसंवत्सरो भवति, स च प्रमाणेन
 .त्रीणि शतान्यद्वां त्र्यशीत्यधिकानि चतुश्चत्वारिंशच्च द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३८३^{४६}_{६६} । तदेवं त्रयाणां चन्द्रसंवत्सराणां द्वयोश्चाभिव-
 .र्द्धितसंवत्सरयोरेकीकरणे जातानि [दिनानां] अष्टादश शतानि त्रिंशदुत्तराणि अहोरात्राणां १८३०, ऋतुमासश्च त्रिंशताऽहोरात्रैर्भव-

तीति त्रिभवा भागहारे लब्धा एकपट्टिः ऋतुमासा इति । 'मंदरस्से'त्यादि, इह मेरुर्नवनवतियोजनसहस्रप्रमाणो द्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमो भाग एकपट्टिः सहस्राण्युक्तः द्वितीयस्तु अष्टत्रिंशत् स्थानकेऽष्टत्रिंशदिति प्रोक्तः, क्षेत्रसमासे तु कन्देन सह लक्षप्रमाणद्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमकाण्डं सहस्रं द्वितीयं त्रिपष्टिस्तृतीयं पदत्रिंशदिति । 'चन्द्रमण्डले' चन्द्रविमानं णमित्यलङ्कृतौ 'एगसट्टि'पि योजनस्यैकपट्टितमैर्भागेर्विभाजितं-विभागेर्व्यवस्थापितं समांशं-समविभागं प्रज्ञप्तं, न विपमांशं, योजनस्यैकपट्टिभागानां पदपञ्चा-द्वद्भागप्रमाणत्वात्तस्याधिशिष्टस्य च भागस्याविद्यमानत्वादिति, 'एवं सरस्सवि'ति एवं सूर्यस्यापि मण्डलं वाच्यं, अष्टचत्वारिंशदेक-पट्टिभागमात्रं हि तत् न चापरमंशान्तरं तस्याप्यस्तीति समांशतेति ॥ ६१ ॥

पंचसंवच्छरित् णं जुगे दासट्टिं पुत्तिमाओ दावट्टिं अमावसाओ प०, वासुपुज्जस्स णं अरहओ दासट्टिं गणा दासट्टिं गणहरा होत्था, सुक्कपक्खस्स णं चंदे दासट्टिं भागे विवसे दिवसे परिवट्ठइ, ते चेव बहुलपक्खे विवसे दिवसे परिहायइ, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु पढमे पत्थढे पढमावलियाए एगमेगाए दिसाए दासट्टिं विमाणा प०, सव्वे वेमाणियाणं दासट्टिं विमाणपत्थडा पत्थडगणेणं प० ॥ सूत्रं ६२ ॥

अयं द्विपट्टिस्थानकं, 'पञ्चे'त्यादि, तत्र युगे त्रयश्चन्द्रसंवत्सरा भवन्ति तेषु पदत्रिंशत् पौर्णमास्यो भवन्ति, द्वौ चाभिर्वाद्धित-संवत्सरौ भवतः, तत्र चाभिर्वाद्धितसंवत्सरस्त्रयोदशभिश्चन्द्रमासैर्भवतीति तयोः षड्विंशतिः पौर्णमास्य इत्येवं द्विपट्टिस्ता भवन्ति इत्येवममावास्या अपीति । वासुपूज्यस्येह द्विपट्टिर्गणा गणधराथोक्ता आवश्यके तु पदपष्टिरुक्तेति मतान्तरमिदमपीति, 'सुक्कपक्ख-से'त्यादि, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धी चन्द्रो द्विपट्टिभागान् प्रतिदिनं वर्द्धते, एवं कृष्णपक्षे चन्द्रः परिहीयते, अयं चार्थः सूर्यग्रहणप्लाम-

प्युक्तः, तथाहि—“किण्ठं राहुविमाणं निचं चंद्रेण होइ अविरहियं । चउरंगुलमप्यत्तं हंडा चंदस्स त चरइ ॥२॥ पायाइ वावट्ठि दिवसे
 २ य मुक्कपक्खस्स । जं परिवट्ठेइ चंदो खवेइ तं चेव कालेण ॥ २ ॥ पन्नरसयभागेण य चंदं पन्नरसमेव तं चरइ । पण्णरसयभागेण
 य पुणोवि तं चेव वक्कमइ ॥ ३ ॥ एवं बट्ठेइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स । कालो वा जोण्हा वा एयणुभावेण चंदस्स ॥ ४ ॥
 [कृष्णं राहुविमानं नित्यं चन्द्रेण भवत्यविरहितं । चतुरङ्गुलमाप्तमधस्ताच्चन्द्रस्य तच्चरति ॥ १ ॥ द्वापष्टि २ दिवसे २ च शुक्लप-
 क्षस्य । परिवर्धते चन्द्रः क्षपयति तावदेव कृष्णेन ॥ २ ॥ पञ्चदशभागेन च चन्द्रं पञ्चदशमेव तत् चरति । पञ्चदशभागेन च पुनरपि
 तावदेवाक्रामति ॥ ३ ॥ एवं वर्धते चन्द्रः परिहाणिरिव भवति चन्द्रस्य । कृष्णता वा ज्योत्स्ना वैतदनुभावेन चन्द्रस्य ॥ ४ ॥] तथा
 तत्रैवोक्तम्—“सोलसभागे काऊण उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्तियमेत्ते भागे पुणोवि परिवट्ठए जोण्हा ॥ १ ॥” इति । [षोडश-
 भागान् कुत्वोडुपतिर्हियतेऽथ पञ्चदश । तावन्मात्रान् भागान् पुनरपि परिवर्धते ज्योत्स्ना ॥ १ ॥] तदेवं भणितद्वयानुसारेणादुमीयते
 यथा चन्द्रमण्डलस्य एकत्रिंशदुत्तरनवशतभागविकल्पितस्य एकांशोऽवस्थित एवास्ते, श्रेयाः प्रतिदिवसं द्विपष्टि द्विपष्टि कृत्वा वर्द्धन्ते,
 ततः पञ्चदशे चन्द्रदिने सर्वे समुदिता भवन्ति, पुनस्तथैव हीयन्ते पञ्चदशे दिने एकावशेषा भवन्तीति वचनद्वयसामर्थ्यलभ्यं व्या-
 ख्यानमेतत्, जीवामिगमे तु ‘वावट्ठि २’ गाहा तथा ‘पन्नरसतिभागेण’ गाथा, एते गाथे एवं व्याख्याते—‘वावट्ठि’ २ इत्यत्र द्विपष्टि
 २ भार्गवानां दिवसे २ च प्रत्यहमित्यर्थः, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धनि यत् परिवर्द्धते चन्द्रश्चतुरः साधिकान् द्विपष्टिभागान् क्षपयति तदेव
 कालेनैतदेवाह—“पन्नरस” इत्यादिना, चन्द्रविमानं द्विपष्टिभागान् क्रियते ततः पञ्चदशभिर्भागोऽपहियते ततश्चत्वारो भागाः समधिका
 द्विपष्टिभागानां पञ्चदशभागेन लभ्यन्ते, अत उच्यते—पञ्चदशभागेन चोक्तलक्षणेन चन्द्रमाधिकृत्य पञ्चदशैव दिवसांस्तद्राहुवि मानं

चरति, एवमपक्रामतीत्यपि भावनीयमिति, अत्रास्माभिर्यथादृष्टे लिखिते उपनीते बहुश्रुतैर्निर्णयः कार्य इति । [१ यथेकमंशं दर्शय-
 श्वेन्द्रधरति एकमेव चांशं राहुधरति तदा प्रत्यहं द्वावंशावाच्छादनीयौ जायेते पञ्चदशभिश्च दिनैराच्छादितोऽप्यंशद्वयमवतिष्ठते तस्याप्य-
 धमाच्छादनीयमेकैकेनेति भाग एक आच्छाद्य इति द्विपट्टिभागीकरणं] 'सोहम्मी' इत्यादि, तत्र सौधर्मेशानयोस्त्रयोदश विमानप्रस्तदा
 भवन्ति, सनत्कुमारमाहेन्द्रयोर्द्वादश ब्रह्मलोके षट् लान्तके पञ्च शुक्रे चत्वार एवं सहस्रारे आनतप्राणयोश्चत्वार एवमारणाच्युतयोः
 प्रेयकेष्वप्यस्तनमध्यमोपरिमेषु त्रयः २ अनुत्तरेष्वेक इति द्विपट्टिस्ते भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुडुविमानादिकाः सर्वार्थ-
 सिद्धविमानान्ता दृत्तविमानरूपा द्विपट्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुडुविमानादिकाः सर्वार्थसिद्धविमाना-
 न्ता दृत्तविमानरूपा द्विपट्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, तत्पार्श्वतश्च पूर्वोदिषु दिक्षु त्र्यस्रचतुरस्त्रवृत्तविमानक्रमेण विमानानामावलिका
 भवन्ति, तदेवं सौधर्मेशानयोः कल्पयोः प्रथमे प्रस्तटे-सर्वाधस्तन इत्यर्थः 'पट्टमावलियाए'ति प्रथमा उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया
 आद्याश्चतस्र आवलिका यस्मिन् स प्रथमावलिकाकस्तत्र, अथवा प्रथमात् मूलभूताद्विमानेन्द्रकादारभ्य याऽसावावलिका-विमाना-
 नुपूर्वी तथा अथवोत्तरोत्तरावलिकापेक्षया एकैकस्यां दिशि या प्रथमा-आद्यावलिका तस्यां 'पट्टमावलिय'ति पाठान्तरे तु उत्तरोत्तरा-
 वलिकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वोदिकायां दिशि या प्रथमावलिका सा द्विपट्टिद्विपट्टिविमानग्रमाणेन प्रज्ञप्तेति, 'एगमेगाए'ति उडुवि-
 मानाभिधानदेवेन्द्रकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वोदिकायां दिशि द्विपट्टिद्विपट्टिविमानानि प्रज्ञप्तानि, द्वितीयादिषु पुनः प्रस्तटेषु एकैकहान्या
 विमानानि भवन्ति यावद्द्विपट्टितमेऽनुत्तरसुरप्रस्तटे सर्वार्थसिद्धेऽवेन्द्रकः पार्श्वे तदेकैकेमेव भवतीति, तथा 'सन्वे'ति सर्वे वैमानिकानां
 देवविशेषाणां सम्बन्धिनो द्विपट्टिविमानप्रस्तटा-विमानप्रस्ताराः प्रस्तटाग्रणे-प्रस्तटपरिभागेन प्रज्ञप्ता इति ॥ ६२ ॥

उममे णं अरहा। जोमदिणं तेसहिं पुब्बसयसहस्साइं महारायमञ्ज वासत्ता सुड भावत्ता अ०॥१॥ अण-
मारियं पब्बहए, इरियासरम्मपयासेसु नणुस्सा तेवदिणं राइंदिएहिं संपत्तजोव्वणा भवंति, निसटे णं पब्बए-
तेवहिं गुरोदया प०, तयं नीलवन्तेपि ॥ सूत्रं ६३ ॥

अथ त्रिपट्टिस्थानकं, तत्र 'संपत्तजोव्वण'ति मातापितृपरिपालनानपेक्षा इत्यर्थः, 'निसहे ण'मित्यादि, किल सूर्यमण्डलानां
चतुर्दशीत्यधिकशतं गल्यानां मण्यात् जम्बूद्वीपस्य पर्यन्तिमे अशीत्युचरे योजनशते पञ्चषष्टिर्भवन्ति, तत्र च निषधवर्षपर्यंतस्योपरि
नीलमण्डपपर्यंतस्योपरि च त्रिषष्टिः सूर्योदयाः सूर्योदयस्थानानि सूर्यमण्डलानीत्यर्थः, तदन्ये तु ये जगत्या उपरि, शेषाणि तु लवणे
त्रिषु त्रिभुवनेषु योजनशतेषु भवन्तीति भावार्थः ॥ ६३ ॥

अद्वट्टिमिया णं भिक्खुपडिमा चउसट्ठीए राइंदिएहिं दोहि य अट्ठासीएहिं भिक्खासएहिं अहासुत्तं जाव
भयड, पऊमहिं असुरकुमारवासासयहस्सा प०, जमरस्स णं रत्तो चउसट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, सन्वेवि
णं दभिसुद्धा पव्वया पट्ठासंठाणसंठिया सन्नत्थ सत्ता विक्खव भसुस्सेहेणं चउसट्ठिं जोजयणसहस्साइं प०, सोह-
म्मीसणेसु वंभलो? य तिसु कप्पेसु चउसट्ठिं विमाणावासासयसहस्सा प०, सन्वस्सथि य णं रन्नो चाउर-
न्तण गवट्ठिस्स चउसट्ठिलट्ठीए महग्गे सुत्तामणिहारे प० ॥ सूत्रं ६४ ॥

अथ पतुःषष्टिस्थानकं 'अट्ठे'त्यादि, अष्टावष्टमानि दिनानि यस्यां साष्टाष्टमिका यस्यां हि अष्टौ दिनाष्टकानि भवन्ति तस्या-
मष्टावष्टमानि भवन्त्येवेति. भिक्षुप्रतिमा-अभिग्रहविशेषः अष्टावष्टकानि यतोऽसौ भवत्यतश्चतुःषष्ट्या रात्रिर्दिवैः सा पालिता भवति,

तथा प्रथमेऽष्टके प्रतिदिनमेकैका भिक्षा एवं द्वितीये द्वे द्वे यावदष्टमे अष्टावष्टाविति सङ्कलनया द्वे शते भिक्षाणामष्टाशीत्याधिके भवतः अत उक्तं—‘द्राम्यां चे’त्यादि, यावत्करणात् ‘अहाकर्प्यं अहामग्नं फासिया पालिया सोहिया तीरिया किट्टिया सम्मं आणाए आराहियावि भवती’ति दृश्यं, ‘सन्वेवि ण’मित्यादि इतोऽष्टमे नन्दीश्वराख्ये द्वीपे पूर्वादिषु दिक्षु चत्वारोऽञ्जनकर्पवता भवन्ति, तेषां च प्रत्येकं चतसृषु दिक्षु चतस्रः पुष्करिण्यो भवन्ति, तासां च मध्यमागेषु प्रत्येकं दधिमुखपर्वता भवन्ति, ते च षोडश पल्यङ्कसंस्थान-संस्थिताः, यतः सर्वत्र समा विष्क्रम्येन, मूलादिषु दशसहस्रविष्कम्भत्वात्तेषां, कचिषु ‘विक्खंभुस्सेहेण’ति पाठस्तत्र तृतीयैकवचन-लोपदर्शनाद्विष्कम्भेनेति व्याख्येयं, तथा उत्सेधेनोच्चत्वेन चतुःपष्टिचतुःपष्टिरिति, ‘सोहम्मी’त्यादि, सौधर्मे द्वात्रिंशदीशानेऽष्टाविंशतिः ब्रह्मलोकं च चत्वारि विमानलक्षाणि भवन्तीति सर्वाणि चतुःपष्टिरिति, ‘चउसट्टिलङ्गीए’ति चतुःपष्टिर्यष्टीनां-शरीराणां यस्मिन्नसौ चतुःपष्टियष्टिकः ‘मुत्तामणिमये’ति मुक्ताद्य-मुक्ताफलानि मणयः-चन्द्रकान्तादिरत्नविशेषाः मुक्तारूपा वा मणयो-रत्नानि मुक्तामण-यस्तद्विकारो मुक्तामणिमयः ॥ ६४ ॥

जम्बुद्वीपे णं दीवे पणसट्ठिं सूरमंडला प०, धेरे णं मोरियपुत्ते पणसट्ठिवासाहं अगारमज्जे वसित्ता सुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पण्वइए, सोहम्ममवडिसयस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए पणसट्ठि पणसट्ठि भोमा प० ॥ सूत्रं ६५ ॥

अथ पञ्चपष्टिस्थानकं, तत्र ‘मोरियपुत्ते णं’ति मोर्यपुत्रो भगवओ महावीरस्य सप्तमो गणधरस्तस्य पञ्चपष्टिवर्षाणि गृहस्थपर्यायः, आश्वयकेऽप्येवमेवोक्तो, नवरमेतस्येव यो बृहत्तरो भ्राता मण्डितपुत्राभिधानः पष्ठो गणधरः तदीक्षादिन एव प्रव्रजितस्तस्यावश्यके

। प्रपञ्चादत्राण गृहस्यपपाय उक्ता न च बाधावपयमुपगच्छात यता बृहत्तरस्य पञ्चपाद्युज्यते लघुतरस्य त्रिपञ्चाशदिति, 'सोहम्मे' त्यादि. मोषमर्षितमकं विमानं मोषमर्षद्व्यलोकस्य मध्यभागवत्ति शक्रनिवासभूतं, 'एगमेगाए'त्ति एकैकस्यां दिशि प्रकाराभ्यर्णवर्त्तनी भौमानि नगराकाराणि, निशिष्टस्यानानीत्येके ॥ ६५ ॥

दाहिणद्रुमाणुस्सखेत्ताणं छावट्ठि चंदा पभासिंसु वा ३ छावट्ठि सूरिया तविंसु वा ३ उत्तरद्रुमाणुस्सखे-
त्ताणं छावट्ठि चंदा पभासिंसु वा ३ छावट्ठि सूरिया तविंसु वा ३, सेजंसस्स णं अरहओ छावट्ठि गणा छावट्ठि
गणहारा होत्था, आभिणिपोत्तिपनाणस्स णं उक्कोसेणं छावट्ठि सागरोवमाइं ठिइ प० ॥ सूत्रं ६६ ॥

अथ पट्पट्टिस्थानकं, तत्र 'दाहिणे'त्यादि, मनुष्यक्षेत्रस्यार्द्धमर्द्धमनुष्यक्षेत्रं दक्षिणं च तत्तद्येति दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रं तत्र भवा
दाक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्राणमित्यलङ्कारे पट्पट्टिचन्द्राः प्रभासनीयं अथवा लिङ्गव्यत्ययादक्षिणानि यानि मनुष्यक्षेत्राणा-
मर्द्धानि तानि तथा तानि प्रकाशितवन्तः, पाठान्तरे दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रे प्रभासनीयं प्रभासितवन्तः, ते च एवं-द्वौ जम्बूद्वीपे चन्द्रौ
चत्वारो लयणमसुद्रे द्वादश धातकीखण्डे द्विचत्वारिंशत्कालोदधिसमुद्रे द्विसप्ततिश्च पुष्करार्धे, सर्वे चैते द्वात्रिंशदधिकं शतं, एतद्वच्च
पट्पट्टिर्दक्षिणपङ्क्तौ स्थिताः पट्पट्टिश्चोत्तरपङ्क्तौ, यदा चोत्तरा पट्टिः पूर्वस्यां गच्छति तदा दक्षिणा पश्चिमायामित्येवं चतुर्दशमप्यव-
सेयमिति, 'छावट्ठि गण'त्ति आशयके तु पट्सप्ततिरभिहितेतीदं मतान्तरमिति । 'छावट्ठि सागरोवमाइं ठिइ'त्ति यच्चातिरिक्तं तदिह न
विवक्षितं, यत एवमिदमन्यत्रोच्यते-'दो वारे विजयाइसु गयस्स तिन्निञ्चुए अहव ताइं । अहरेगे नरभविं नाणाजीवाण
सज्जदा ॥ १ ॥' इति [द्वे वारे विजयादिषु गतस्य त्रीन् वारान् अथवाऽच्युते तानि । अतिरिक्तं नरभविकं नानाजीवानां

मर्यादा ॥ १ ॥] ६६ ॥

पञ्चसंवच्छरियस्स णं जुगस्स नक्खत्तमासेणं मिज्जमाणस्स सत्तसट्ठिं नक्खत्तमासा प०, हेमवयएरन्न-
वयाओ णं बाहाओ सत्तट्ठिं सत्तट्ठिं जोयणसयाइं पणपन्नाइं तिणिण य भागा जोयणस्स आयामेणं प०,
मंदरस्स णं पब्बयस्स पुरच्छिमिह्माओ चरमंताओ गोयमदीवस्स पुरच्छिमिह्ले चरमंते एस णं सत्तसट्ठिं
जोयणसहस्साइं अयाह्माः अंतरे प०, सब्वेसिंपि णं नक्खत्ताणं सीमाविकखंभेणं सत्तट्ठिं भागं भइए
समंसे प०, ॥ सूत्रं ६७ ॥

अथ सप्तपट्ठिस्थानके किञ्चिद्विनिर्यते, तत्र 'पञ्चसंवच्छरी'त्यादि, नक्षत्रमामो येन कालेन चन्द्रो नक्षत्रमण्डलं भुङ्क्ते, स च
सप्तविंशतिरहोरात्राणि एकविंशतिबाहोरात्रस्य सप्तपट्ठिभागाः २७।^{११}, युगग्रमाणं चाष्टदश शतानि त्रिंशदधिकानीति प्राक् दर्शितम्
१८३०, तदेवं नक्षत्रगतस्योक्तग्रमाणराशिना दिनसप्तपट्ठिभागतया वयवस्थापितेन त्रिंशदुत्तराष्टादशशतप्रमाणेन युगदिनप्रमाणराशिः
सप्तपट्ठिभागतया व्यवस्थापित एकं लक्षं द्वाविंशतिः सहस्राणि पट् शतानि दश चेत्येवंरूपो विभज्यमानः सप्तपट्ठिनाक्षत्रमासप्रमाणो
भवतीति, 'बाहाओ'ति लघुहिमवज्जीवायाः पूवापरभागतो ये प्रवर्द्धमानक्षेत्रप्रदेशपट्ठ्की हेमवतवर्षजीवां यावत्ते हेमवतबाहू उच्येते
एवमैरण्यवतबाहू अपि भावनीये, इह प्रमाणसंवादः—'बाहा सत्तट्ठिसए पणपन्ने तिन्नि य कलाओ'ति कला—एकोनविंशतिभागः,
एतच्च बाहुग्रमाणं हेमवतघनुःपृष्ठात् 'चचाला सत्त सया अडतीससहस्स दस कला य घणुं'त्येवंलक्षणात् ३८७४०।^{१६} हिमवदनुःपृष्ठे
'घणुपिटु कलचउकं पणवीमसहस्स दुसय तीसहिय'न्त्येवंलक्षणे २५२३०।^{१६} अपनीते यच्छेपं तदूर्दीकत्वं सन्दवतीति, आयामेन—

देस्येति । 'मंदरस्ते'त्यादि, मेरोः पूर्वोन्ताज्जम्बूद्वीपाऽपरस्या । दाश जगात् बाह्यात्पृथक्तापः । तावदस्ति
 गतः परं द्वादशयोजनगहस्ताण्यतिक्रम्य लवणसमुद्रमध्ये गौतमद्वीपाभिधानो द्वीपोऽस्ति तमधिकृत्य सत्रार्थः संभवति, पञ्चपञ्चाशतो
 द्वादशानां च सप्तपटित्वभावात्, यद्यपि यत्रपुस्तकेषु गौतमशब्दो न दृश्यते तथाप्यसौ दृश्यः, जीवाभिगमादिषु लवणसमुद्रे गौतम-
 चन्द्रविर्दीपान् विना द्वीपान्तरस्याधृपमाणत्वादिति । 'सञ्चेसिपि ण'मित्यादि, सर्वेषामपि णमित्यलङ्कारे नक्षत्राणां सीमाविष्कम्भः-
 पूर्वापरतन्धन्स्य नक्षत्रशुक्तिश्रेयस्तरः नक्षत्रेणाहोरात्रभोग्यक्षेत्रस्य सप्तपट्या भागेर्भाजितो-विभक्तः समांशः-समच्छेदः प्रज्ञप्तः,
 भागान्तरेण तु मज्ज्यमानस्य नक्षत्रसीमाविष्कम्भस्य विषमच्छेदना भवति, भागान्तरेण न भक्तुं शक्यते इत्यर्थः, तथाहि-नक्षत्रे-
 णाहोरात्रगण्यस्य क्षेत्रस्य सप्तपटिभागीकृतस्यैकविंशतिभागा अभिजिन्नक्षत्रस्य क्षेत्रतः सीमाविष्कम्भो भवति, एतावति क्षेत्रे चन्द्रेण
 मह तस्य योगो व्यपदिश्यत इत्यर्थः, तथा तस्यामेकविंशतौ त्रिंशन्मुहूर्तत्वादहोरात्रस्य त्रिंशता गुणितायां ३० सप्तपट्या हृतभागायां
 षट्शतं तत्कालसीमा भवति, चन्द्रेण सह तस्य योगकाल इत्यर्थः, सा च नव मुहूर्ताः सप्तविंशतिश्च सप्तपटिभागाः ९।१७ आह
 ५-“अभिदस्य चंदजोगो सप्तष्टि राण्डिअ अहोरेते । भागाओ एकवीसं स होति आहिगा नव मुहुचा ॥१॥” इति, [अभिजिति चन्द्र-
 योगः सप्तपट्या राण्डितेऽहोरात्रे । भागास्वेकविंशतिः स भवन्ति नवमुहूर्ताधिकाः ॥ १ ॥] क्षेत्रतः कालतस्तथा शतभिषग्भर-
 ण्याद्रीक्षपास्यातिज्येष्ठानां त्रयस्त्रिंशत्सप्तपटिभागास्तद्भागार्द्धं च क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यामेव सार्द्धत्रयस्त्रिंशति त्रिंशता गुणि-
 तायां १००५ सप्तपट्या हृतभागायां यष्टुब्धं तदेषां कालसीमा, तच्च पञ्चदश मुहूर्ताः, आह च-“सयमिसया भरणीओ अदा अस्सेस
 णाद जेठा ५ । एए छण्णस्सचा पअरससुमुत्तंसजोगा ॥ १ ॥” इति [शतभिषग् भरणी आर्द्रा अश्लेषा स्वातिज्येष्ठा च । एतानि षट्

नक्षत्राणि पञ्चदशमुहूर्तसंयोगानि ॥ १ ॥] तथोत्तरात्रयः पुनर्वसुरोहिणीविशाखानां सप्तपट्टिभागानां शतं तद्भागान् च क्षेत्रसीमावि-
 क्रम्भो भवति, तथा तस्मिन्नेव त्रिशद्वगुणिते ३०१५ तथैव हृतभागे यष्टब्धं तदेपां कालसीमा भवति, सा च पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्ता
 इति. आह च—“तिन्नेर उत्तराङ् पुणव्रज्योहिणी विसाहा य । एए छन्नकखत्ता, पणयालमुहूर्तसंजोगा ॥१॥” इति [तिस्र एवोत्तराः
 पुनर्वद्य रोहिणी विशाखा च । एतानि षट् नक्षत्राणि पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्तानि ॥ १ ॥] शेषाणां पञ्चदशानां नक्षत्राणां सप्तपट्टिरेव
 सप्तपट्टिभागानां क्षेत्रसीमाविक्रम्भो भवति, तस्यां च तथैव गुणितायां २०१० हृतभागायां च यष्टब्धं तत्कालसीमा, तच्च त्रिंशन्मु-
 हूर्ताः, आह च—“अत्रसेसा नकखत्ता पन्नसवि हुंति तीसइमुहूर्ता । चंदस्स तेहिं जोगो समासओ एस वक्खामि ॥” [अवशे-
 पाणि नक्षत्राणि पञ्चदशापि भवन्ति त्रिंशन्मुहूर्तानि चन्द्रस्य त्रयोऽङ्गं समासत एव वक्ष्यामि ॥१॥ एवं चैकस्य षण्णा २ पञ्चदशानां
 चेत्येवमष्टाविंशतेर्नक्षत्राणामष्टादश शतानि त्रिशदधिकानि सप्तपट्टिभागानामेतदेव द्विगुणं पदपञ्चाशतो नक्षत्राणां भवति, तच्च सह-
 स्रत्रयं षट् शतानि षट्शतधिकानि ३६६०।६७ ॥

धायइसंभे णं वीवे अडसहिं चक्खवट्टिविजया अडसहिं रायहाणीओ प०, उक्कोसपए अडसहिं अरहंता
 समुप्पज्जित्तु वा ३ एवं चक्खवट्टी यलदेवा वासुदेवा, पुक्खवरदीवइहे णं अडसहिं विजया एवं चैव जाव वासु-
 देवा, विमलस्स णं अरहओ अडसइहिं समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था ॥ सूत्रं ६८ ॥

अयाट्टपट्टिस्थानके किञ्चिल्लित्यते—‘धायइसंभे’त्यादि, इह यदुक्तम् ‘एवं चक्खवट्टी बलदेवा वासुदेव’ति तत्र यद्यपि चक्रवर्तिनां
 वासुदेवानां नैकदा अट्टपट्टिः सम्भवति यतो जघन्यतोऽप्येकैकस्मिन् महाविदेहे चतुर्णां २ तीर्थकरादीनामवश्यं भावः स्थानाङ्गादि-

प्राप्तिः, न चैरुद्धे चक्रवर्त्ती बागुदेवैश्चकदा भवतोऽतः अष्टपट्टिरेवोत्कर्षतश्चक्रवर्त्तिनां वासुदेवानां चाष्टपट्ट्यां विजयेषु भवति तथापीदृशे एकरमयेनेत्यपि विजयेणात् कालमेदभाविनां चक्रवर्त्त्यादीनां विजयमेदेनाष्टपट्टिरविरुद्धा, अभिलष्यन्ते च जम्बूद्वीपप्रज्ञ-
द्वया भारतकञ्जायभिलाषेन चक्रवर्त्तिन इति ॥ ६८ ॥

समयग्वित्ते णं मंदरयज्जा एगुणसत्तरिं वासा वासधरपञ्चया प० तं० पणतीसं वासा तीसं वासहरा च-
त्तरि उमुयारा, मंदरस्स पञ्चयस्स पचच्छिमिल्लाओ गोयमदीयस्स पचच्छिमिल्ले चरमंते एस
णं एगुणसत्तरिं जोयणसहस्साइ अयाहाए अंतरे प०, मोहणिज्जवज्जाणं सत्तण्हं कम्मपगडीणं एगुणसत्तरि
उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ६९ ॥

अथैकोनगप्ततिस्थानके किञ्चिद्विख्यते- 'समये'त्यादि, मंदरवर्जा-मेरुवर्जाः वर्षाणि च-भरतादिक्षेत्राणि वर्षधरपर्वताश्च-हिम-
यदादयस्तत्सीमाकारिणो वर्षधरपर्वताः समुदिता एकोनसप्ततिः प्रज्ञप्ताः, कथं?, पञ्चसु मेरुषु प्रतिचद्धानि सप्त सप्त भरतहैमवतादीनि
पञ्चत्रिंशद्वर्षाणि तथा प्रतिमेरु पट् पट् हिमवतादयो वर्षधरात्रिंशत्तथा चत्वार एवेपुकारा इति सर्वसंख्यैकोनसप्ततिरिति, 'मंदरस्से'
त्यादि, लग्नसमुद्रं पश्चिमायां दिशि द्वादश योजनसहस्राण्यवगात् द्वादशसहस्रमानः सुस्थिताभिधानस्य लवणसमुद्राधिपतेर्भवेनाना-
लदृक्तो गौतमद्वीपो नाम द्वीपोऽस्ति, तस्य च पश्चिमान्तो मेरोः पश्चिमान्तादेकोनसप्ततिसहस्राणि भवन्ति, पञ्चचत्वारिंशतो जम्बू-
द्वीपसम्बन्धिनां द्वादशानामन्तरसम्बन्धिनां द्वादशानामेव द्वीपविष्कम्भसम्बन्धिनां च मीलनादिति । मोहनीयवर्जानां कर्मणामे-
कोनसप्ततिरुचरग्रकृतयो भवन्तीति, कथं?, ज्ञानावरणस्य पञ्च दर्शनावरणस्य नव वेदनीयस्य द्वे आयुषश्चतस्रो नाम्नो द्विचत्वारिंश-

द्रोत्रस्य द्वे अन्तरायस्य पञ्चेति ॥ ६९ ॥

‘समणे भगवं महावीरे वसाणं सवीसइराए मासे वइक्कंते सत्तरिएहि राइदिएहिं सेसेहिं वासावासं पज्जो-
सवेइ, पासे णं अरहा पुरिसादाणीए सत्तरिं वासाइं बहुपडिणुनाइं सामन्नपरियाणं पाउणिप्ता सिद्धे बुद्धे
जायन्पद्दीणे, वासुपुज्जे णं अरहा सत्तरिं घणूइं उइइं उवत्तेणं होत्था, मोहणिज्जस्स णं कम्मस्स सत्तरिं साग-
रोयमकोडाकोडीओ अयाहूणिया कम्मठिइं कम्मनित्थेगे प०, माहिदस्स णं देविदस्स देवरन्नो सत्तरि सामा-
णियसाहस्सीओ प० ॥ सूत्रं ७० ॥

अयं सप्ततिस्थानकं किमपि लिख्यते-‘समणे’इत्यादि, वर्षाणां-चतुर्मासप्रमाणस्य वर्षाकालस्य सविंशतिरात्रे-विंशतिदिवसा-
धिके मासे व्यतिक्रान्ते पञ्चाशति दिनेष्वतीतेष्वित्यर्थः सप्तत्यां च रात्रिदिनेषु शेषेषु मात्रपदशुक्लपञ्चम्यामित्यर्थः वर्षास्वावासो वर्षा-
वासः-वर्षावस्थानं ‘पज्जोसवेइ’सि परिवसति सर्वथा वासं करोति, पञ्चाशति प्राक्तनेषु दिवसेषु तथाविधयसत्यभावादिकारणे स्था-
नान्तरमप्याथयति मात्रपदशुक्लपञ्चम्यां तु दृक्षमूलादावपि निवसतीति हृदयमिति, ‘पुरिसादाणीय’सि पुरुषाणामादानीयः-उयादेयः
पुरुषादानीयः ‘अवाहूणिया कम्मठिइं कम्मणिसेगे पणत्ते’सि इह किलात्मा अविशिष्टमेव कर्ममपुद्गलोपादानं कृत्वा उत्तरकालं ज्ञाना-
वरणीयादिकर्मणां स्वं स्वमवाधाकालं शुक्त्वा ज्ञानावरणीयादिप्रकृतिविभागतया अनाभोगिकेन वीर्येणोदयसहितं तदलिकं निपिञ्चति,
उदययोग्यं रचयतीत्यर्थः, अतो द्विविधा स्थितिः-कर्मत्वायादनभावरूपा अनुभवरूपा च, यतः स्थितिः-अवस्थानं तेन भावेनाप्र-
व्यवर्तनं, तत्र कर्मत्वापादनरूपां तामधिकृत्य सप्ततिः सागरोपमकोटीकोटयः, अनुभवरूपां त्वधिकृत्य सप्तवर्षमहस्रोनेति, तत्र ‘अवा-

द्वे निमित्तं भवति ?—चर्चापलिङ्गाया आरम्य यान्तसप्तर्षसहस्राणि तान् कर्म न बाधते, नोदयं यातीत्यर्थः, ततोऽनन्तरसमये
 रुमेदलिकं पूर्वनिरुक्तं उदये प्रवेष्टयति, निपेको नाग ज्ञानावरणादिकर्मदलिकस्यानुभवनाथं रचना, तच्च प्रथमसमये बहुकं निपिञ्चति
 द्वितीयगमये विज्ञेयहीनं तृतीयगमये विज्ञेयहीनमेवं यान्दुत्कृष्टस्थितिकर्मदलिकं तावद्विज्ञेयहीनं निपिञ्चति, तथा चोक्तम्—“मोचूण
 नगमनाहं पटमाए ठिईए बहुतरं दब्बं । सेसे वियेसहीनं जातुकोसन्ति सव्वासि ॥ १ ॥” इति [सुक्त्वा स्वकीयामबाधां प्रथमायां
 स्थितौ बहुतरं द्रव्यं । ज्ञेयायां विज्ञेयहीनं यान्दुत्कृष्टां सर्वासां ॥ १ ॥] ‘बाष्ट लोडने’ बाधत इति बाधा कर्मण उदय इत्यर्थः. न-
 पाया अपाया. अन्तरं कर्मोदयस्येत्यर्थः, तथा ऊनिका अवाधोनिष्ठा कर्मस्थितिः कर्मनिपेको भवतीत्येवमेकं ग्राहुः, अन्ये पुनराहुः—
 अपायाकालेन—यममहन्त्यसत्कृच्छ्रणेनोना कर्मस्थितिः सप्तसहस्राधिकसप्ततिसागरोपमकोटाकोटीलक्षणा, कर्मनिपेको भवति, स च
 क्रियान् ? उच्यते—“सत्तरि सागरोपमकोडाकोडीओ”ति ॥ ७० ॥

चउत्थस्स णं पंदसंपच्छरस्स हेमंताणं एत्तत्तरीए रांडंदिहं वीडंतेहि सव्ववाहिराओ मंडलाओ सूरिण-
 आउटं करेड, वीरियप्पणयस्स णं पुब्बस्स एत्तसत्तरिं पाहुडा प०, अलिते णं अरहा एत्तसत्तरिं पुब्बसंयं-
 सत्तसांइं अगारमज्जे वत्तिता मुंढे भवित्ता जाव पच्चइए, एवं सगरोवि राया चाउरंतचअपट्टी एत्तसत्तरिं-
 पुण्य जाय पच्चइएति ॥ सूत्रं ७१ ॥

अथैकसप्ततित्थानरुक्किञ्चित् लिख्यते—‘चउत्थस्से’त्यादि, इह भागार्थोऽयं—युगे हि पञ्च संवत्सरा भवन्ति, तत्राद्यौ चन्द्रसंवत्सरी
 तीयोऽभिषेदितसंवत्सरश्चतुर्थश्चन्द्रसंवत्सर एव, तत्र च एकोनत्रिंशत्ता दिनानां द्वात्रिंशत्ता च द्विपष्टिमागैर्दिनस्य चन्द्रमासो भवति.

अयं च द्वादशगुणश्चन्द्रसंवत्सरो भवति, त्रयोदशगुणश्चायमेवाभिर्बद्धितो भवति, ततश्चन्द्राभिर्बद्धितलक्षणे संवत्सत्रये दिनानां सहस्रं दिननतिः पद् द्विपष्टिभागा भवन्ति १०९२६१, तथा आदित्यसंवत्सरे दिनानां शतत्रयं पदपष्टिश्च भवन्ति, तत्रितये च सहस्रमष्टनत्यधिकं भवति, इह च किल चन्द्रयुगमादित्ययुगं चापाढ्यामेकं पूर्यतेऽपरश्च श्रावणकृष्णप्रतिपदि आरम्यते, एवं चादित्ययुगसंवत्सरनयाऽपेक्षया चन्द्रयुग संवत्सत्रयं पञ्चभिर्दिनैः पद्पञ्चाशता च दिनद्विपष्टिभागैरूढं भवतीतिकृत्वा आदित्ययुगसंवत्सत्रयं श्रावणकृष्णपक्षस्य चन्द्रदिनपदके साधिके पूर्यते युगसंवत्सत्रयं त्वापाढ्यां, ततश्च श्रावणकृष्णपक्षसप्तमदिनादारम्य दधिपायनेनादित्यधरन् चन्द्रयुगचतुर्थसंवत्सरस्य चतुर्थमासान्तभूतायामष्टादशोत्तरशतमदिनभूतायां कात्तिक्यां द्वादशोत्तरशतमे स्वकीयमण्डले चरति, ततश्चान्यान्येकसप्ततिमण्डलानि तावत्स्वेव दिनेषु मार्गशीर्षादीनां चतुर्णां हेमन्तमासानां सम्बन्धिषु चरति, ततो द्विसप्ततितमे दिने माघमासे बहुलपक्षत्रयोदशीलक्षणे सूर्य आवृत्तिं करोति, दक्षिणायनाच्चिब्रूत्योत्तरायणेन चरतीत्यर्थः, उक्ता च ज्योतिष्करण्डके पञ्चसु युगसंवत्सरेषूत्तरायणतिथयः क्रमणैवं यदुत—“बहुलस्स सप्तमीए १ सरो सुद्धस्स तो चउत्थीए २ बहुलस्स य पांडिवए ३ बहुलस्स य तेरसीदिवसे ४ ॥ १ ॥ सुद्धस्स य दसमीए ५ पवचए पंचमी उ आउट्टी । एआ आउट्टीओ सन्वाओ माघमासंभि ॥ २ ॥” चि, दक्षिणायनदिनानि चैवं—“पढमा बहुलपाडिवए १ वीया बहुलस्स तेरसी दिवसे २ । सुद्धस्स य दसमीए ३ बहुलस्स य सत्तमीए ४ उ ॥ १ ॥ सुद्धस्स चउत्थीए पवचए पंचमी उ आउट्टी । एया आउट्टीओ सन्वाओ सावणे मासे ॥ २ ॥” चि । ‘विरियपुब्बस्स’चि तृतीयपूर्वस्य ‘पाहुड’चि ग्राभृतमाधिकारविशेषः । ‘अजिए’इत्यादि, तस्य हि अष्टादश पूर्वलक्षणाणि कुमारत्वं तिपञ्चाद्यैकपूर्वाङ्गाधिका राज्यमित्येकसप्ततिरिह च पूर्वाङ्कमधिकमल्पत्वान्न विवक्षितमिति ५, सगरो द्वितीयश्चक्रवर्त्ती अजितस्वामिकालीनः ॥ ७१ ॥

पायत्तरि सुयन्नकुंभारायाससयसहस्ता ५०, लवणस्स समुदस्स यावत्तरि नागसाहस्सीओ यहिरियं बेल
 , पारंति, समणे भगयं महावीरे यावत्तरि वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, थेरे णं अयल-
 :माया पायत्तरि वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, अहिंभतरपुक्खरद्धे णं वावत्तरि चंदा पभा-
 सिद्धु ३ पायत्तरि सूरिया तविसु वा ३, एगमेगस्स णं रन्नो चाउरंतच ऋवद्धिस्स वावत्तरिपुरवरसाहस्सीओ
 ५०, पायत्तरि कलाओ ५० तं०-लेहं १ गणियं २ रुवं ३ नटं ४ गीयं ५ वाइयं ६ सरगयं ७ पुक्खरगयं ८
 समतालं ९ जूयं १० जणवायं ११ पोक्खवं १२ अट्ठावयं १३ दगमद्धियं १४ अन्नविही १५ पाणविही १६
 यत्थविही १७ सयणविही १८ अज्जं १९ पहेलियं २० मार्गहियं २१ गार्हं २२ सिलोणं २३ गंधज्जुत्ति २४
 मयुसित्थं २५ आभरणविही २६ तरुणीपडिकम्मं २७ इत्थीलक्खणं २८ पुरिसलक्खणं २९ हयलक्खणं ३०
 गयलक्खणं ३१ गोणलक्खणं ३२ कुक्कुडलक्खणं ३३ मिंदयलक्खणं ३४ च मलक्खणं ३५ छत्तलक्खणं ३६
 दंडलक्खणं ३७ असिलक्खणं ३८ मगिलक्खणं ३९ कागणिलक्खणं ४० चम्मलक्खणं ४१ चंदलक्खणं ४२
 त्तरचरियं ४३ राहुचरियं ४४ गहचरियं ४५ सोभागकरं ४६ दोभागकरं ४७ विज्जागयं ४८ मंतगयं ४९ रह-
 स्सगयं ५० सभासं ५१ चारं ५२ पडिचारं ५३ वूहं ५४ पडिवूहं ५५ खंधावारमाणं ५६ नगरमाणं ५७ वत्थु-
 माणं ५८ खंधावारनिवेसं ५९ वत्थुनिवेसं ६० नगरनिवेसं ६१ ईसत्थं ६२ छरुप्पवायं ६३ आससिक्खं ६४
 इत्थिसिक्खं ६५ धणुब्बेयं ६६ हिरण्णपाणं सुवन्नं मणिपाणं धातुपाणं ६७ बाहुज्जुद्धं दंडज्जुद्धं मुट्ठिज्जुद्धं

अट्टिजुदं जुदं निजुदं जुदाइं जुदं तुत्तखेडं ६८ नालियाखेडं वट्टखेडं घम्मखेडं ६९ पत्तछेज्जं कड-
गच्छेज्जं ७० सत्तीयं निज्जीवं ७१ सउणरुयं ७२ संमुच्छिमस्वत्थरपंचिंदियतिरिक्खजोगियाणं उद्धोसेणं चावं-
त्तरिं वाससप्पस्साउं डिडं प० ॥ सूत्रं ७२ ॥

अयं द्विसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते—सुवर्णकुमाराणां द्विसप्ततिर्लक्षाणि भवनानि, कथं?, दक्षिणनिकाये अष्टत्रिंशदुत्तरनिकाये
तु चतुर्विंशदिति, नागमाहस्सीओ'ति नागकुमारदेवसहस्राणि वेलां—पोडशसहस्रप्रमाणामुत्सेधतो विष्कम्भतश्च दशसहस्रमानां लघण-
जलधिगिन्नां बालां—घातकीरुण्डद्वीपाभिमुखीं । महामीरो द्विसप्ततिवर्षाण्यायुः पालयित्वा सिद्धः, कथं?, त्रिंशद्गृहस्थभावे द्वादश
मार्दानि पञ्चदश छत्रस्यभावे देशोनानि त्रिंशत्केनलित्वे इति द्विमप्तिः । 'अयलभार्य'ति अचलो महावीरस्य नवमो गणधरः तस्यायुर्द्धि-
सप्ततिवर्षाणि, कथं?, पट्चत्वारिंशद्गृहस्थत्वे द्वादश छत्रस्थतायां चतुर्दश केवलित्वे इति । पुष्करोद्ध द्विसप्ततिश्चन्द्राः, तत्रैकस्यां
पट्कौ पदत्रिंशदन्यस्यां पट्कौ च तावन्त एवेति, 'चामत्तरिं कलाओ'ति कलाः विज्ञानानीत्यर्थः, ताश्च कलनीयमेदाद्द्विसप्ततिर्भवन्ति
तत्र लेखनं लेखोऽक्षरविन्यासः, तद्विषया कला-विज्ञानं लेख एवोच्यते एवं सर्वत्र, न च लेखो द्विधा—लिपिविषयमेदात्, तत्र लिपि-
रष्टादशस्थानकोक्ता अथवा लाटादिदेशभेदतस्तथाविधविचित्रोपाधिभेदतो बाजनेकप्रियेति, तथाहि—पत्रवल्ककाष्टदन्तलोहताम्ररजतादयो
अक्षराणामाधारास्तथा लेखनोत्कीर्णनसूतगूठच्छन्निभन्नदग्धसङ्क्रान्तिततोऽक्षराणि भवन्तीति, विषयापेक्षयाप्यनेकधा—स्वामिभृत्य-
विपुत्रगुलुगिण्यभार्यापतिशुभ्रमिनादीनां लेखविषयाणामप्यनेकत्वात्तथाविधग्रयोजनमेदाच्च, अक्षरदोषाश्चेते—'अतिकार्यमतिस्थौल्यं,
वैषम्यं पट्क्तिमक्रता । अतुल्यानां च मादृश्यममागोऽन्यवेषु च ॥ १ ॥' इति, १ तथा गणितं—सङ्ख्यानां सङ्कलिताद्यनेकभेदं पाटी-

प्रभेदं २. रूपं-लेप्यं शिन्नामुरणं निरुत्तचित्रादिसु रूपनिर्माणं ३. नाट्यकला-भरतमार्गच्छलिकं लास्यविधानमित्यादिभेदादष्टधा नाट्यग्रहणात् नृत्यकलापि गृहीता, सा च अभिनयिका अङ्गहारिका व्यायामिका चेति त्रिभेदाः स्वरूपं चात्र भरतशास्त्रादवसेयं ४ नया गीनकला, सा च निबन्धमार्ग-छलिकमार्ग-भिन्नमार्गभेदात् त्रिधा, तत्र 'सप्त स्वरास्त्रयो ग्रामा, मूर्च्छना एकविंशतिः । ताना एकोनपञ्चाशत्, ममाप्तं स्वरमण्डलम् ॥ १ ॥' इयं च विशाखिलशास्त्रादवसेयेति, ५ 'वाइयं'ति वाद्यकला, सा च ततचिततशुपिरघन-वापानां नतुष्पञ्च(श्रे)क्रूरकारतया त्रयोदशधा ६ इत्यादिकः कलाविभागो लौकिकशास्त्रेभ्योऽवसेयः, इह च द्विसप्ततिरिति कलासं-त्योक्ता, पशुराणि च द्यूने तन्नामान्युपलभ्यन्ते, तत्र च कासांचित् कासुचिदन्तर्भावोऽवगन्तव्य इति ॥ ७२ ॥

हरियासरम्मययासयाओ णं जीवाओ तेवत्तरिं २ जोयणसहस्साइं नव य एगुत्तरे जोयणसए सत्तरसय एगुणयीसइभागे जोयणस्त अद्धभागं च आयामेणं प०, विजए णं बलदेवे तेवत्तरिं वाससयसहस्साइं सब्वा-उयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ७३ ॥

अय त्रिसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते, 'हरिवासे'ति अत्र संवादगाथा-‘एगुचरा नवसया तेवचरिमे (घ) जोयणसहस्सा । जीया सत्तरस कला य अद्धकला चेव हरियासेति ॥ १ ॥ (७३९०१-१८.३) तथा विजयो-द्वितीयो बलदेवस्तस्येह त्रिसप्ततिर्विय-लक्षणायायुरुक्तमावश्यके तु सप्तसप्ततिरितीदमपि मतान्तरमेव ॥ ७३ ॥

धेरे णं अग्गिभूई गणहरे चोवत्तरिं वासाइं सब्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, निसहाओ णं वासह-रप्पवयाओ तिगिगिच्छओ णं दहाओ सीतोयामहानदीओ चोवत्तरिं जोयणसयाइं साहियाइं उत्तरादिमुही

पवहिता वहरामयाए जिब्भियाए चउजोयणायामाए पन्नासजोयणविवस्वभाए वहरतले कुण्डे महया घड-
मुहपवत्तिएणं मुत्तावलिहारसंठाणसंठिएणं पवाएणं महया सदेणं पवडइ, एवं सीतावि दक्खिणाहिमुह्नी
भाणियन्वा, चउत्थवज्जासु छसु पुढवीसु चोवत्तारिं नरयावाससयसत्तहस्ता प० ॥ सूत्रं ७४ ॥

अथ चतुःसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिल्यते, तत्राग्रिभूतिरिति महावीरस्य द्वितीयो गणधरः—गणनायकः तस्येह चतुःसप्ततिवर्या-
ण्यायुः, अत्र चायं विभागः—पद्चत्वारिंशद्रूपिणि गृहस्थपर्यायः द्वादश छगस्थपर्यायः षोडश केवलपर्याय इति, 'निसहाओ ण'मि-
त्यादि अस्य भावार्थः—किल निपयवर्षरस्य विष्कम्भो योजनानां षोडश सहस्राणि अष्टौ शतानि द्विचत्वारिंशत् कलाद्वयं वेति, तस्य
च मध्यभागे तिगिच्छमहाददः सहस्रद्वयविष्कम्भश्चतुःसहस्रायामः तदेवं पर्वतविष्कम्भाद्धन न्यूनतायां सीतोदाया
महानद्याः पर्वतस्योपरि चतुःसप्ततिशतान्येकविंशत्यधिकानि कला चैकेत्येवं प्रवाहो भवति 'वहरामयाए जिब्भियाए'चि वज्रमट्या
जिह्विकया प्रणालस्यमकरमुखजिह्विकया चतुर्योजनदीर्घया पञ्चाशद्योजनविष्कम्भया 'वहरतले कुण्डे'चि निपधपर्वतस्याधोवर्त्तिनि
वज्रभूमिके अशीत्यधिकचतुर्योजनशतायामविष्कम्भे दशयोजनावाहे सीतोदरदेवीभवनाभ्यासितमस्तकेन तद्द्वीपेनालङ्कृतमध्यभागे
सीतोदाप्रपातद्वदे 'मह्य'चि महाप्रमाणेन यत्पुनः 'दुहओ'चि क्वचित् दृश्यते तदप्रपाठ इति मन्यते 'घडमुहपवत्तिएणं'ति घटमुखेनैव-
कलशुवदनेनैव प्रवर्त्तितः—अेरितो घटमुखप्रवर्त्तितस्तेन मुक्तावलीनां—मुक्ताफलशरीराणां सम्बन्धी हारस्तस्य यत्संस्थानं तेन संस्थितो
यस्तेन प्रपातः—पर्वतात्प्रपतज्जलसमूहस्तेन महाशब्देन—महाध्वनिना प्रपतति, एवं सीताजपि, नवरं नीलवद्रर्षधरादक्षिणाभिमुखी
प्रपततीति, 'चउत्थवज्जे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिशत् द्वितीयायां पञ्चविंशतिः तृतीयायां पञ्चदश पञ्चम्यां त्रीणि लक्षाणि षष्ठ्यां

पञ्चोनं लयं गतम्यां पञ्चतेवानि मीलितानि चतुःसप्ततिर्भवति ॥ ७४ ॥

मुखिद्विस्म नं पुष्कदंतस्स अरहओ पन्नत्तरि जिणसया होत्था, सीतळे णं अरहा पन्नत्तरि पुब्बसहस्साइं
अगारवासमग्गे यस्सित्ता मुंढे भवित्ता जाव पव्वइए, संती णं अरहा पन्नत्तरिवाससहस्साइं अगारवास-
मग्गे यस्सित्ता मुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ सूत्रं ७५ ॥

अय पद्ममत्तविस्थानके किमपि लिल्यते 'सुविधेः' नवमतीर्थेकरस्य नामान्तरतः पुष्पदन्तस्येति, तथा शीतलस्य पञ्चसप्ततिः पूर्व-
नगराणि गृहगले, कथं !, पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चाशच्च राज्य इति, तथा शान्तिः पञ्चसप्ततिवर्षसहस्राणि गृहवासमष्टयुष्य प्रव-
त्रितः, कथं !, पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चविंशतिः माण्डलिकत्वे पञ्चविंशतिश्चक्रवर्षित्वे इति ॥ ७५ ॥

प्रायत्तरि विज्जुकुमारायाससयसहस्ता ५०, एवं-दीवदिसाउदहीणं विज्जुकुमारिंदयणिगयमग्गीणं
एण्हंपि जुगलयाणं यावत्तरिं सयसहस्साइं ॥ सूत्रं ७६ ॥

अय पद्ममत्तविस्थानके लिल्यते किंचित्-त्तत्र विद्युत्कुमाराणां भवनावासलक्षाणि दक्षिणस्यां चत्थारिंशदुत्तरस्यां तु पदत्रिंशदिति
पद्ममत्ततिरिति, 'एव'मिति इदमेव भवनमानं शेषाणां द्वीपकुमारादिभवनपतिनिकायानां, इदार्थे गाथा- 'दीवे'त्यादि 'युगलाना'मिति-
दक्षिणोपरनिकायमेदेन युगलं, निकाये निकाये भवतीति, ॥ ७६ ॥

भरहे राया चाउरंतचक्वदी सत्ताहत्तरिं पुब्बसयसहस्साइं कुमारवासमज्झे वसित्ता महारायाभिसेयं सं-
पत्ते, अन्नवंसाओ णं सत्तहत्तरि रायाणो मुंढे जाव पव्वइया, गइतोयतुसियाणं देवाणं सत्तहत्तरिं देवसहस्स-

परिवारा प०, एगमेगे णं मुहुत्ते सतहत्तरिं लवे लवग्गेणं प० ॥ सूत्रं ७७ ॥

अय सप्तसप्ततिस्थानके विधियते किञ्चित्-तत्र भरतचक्रवर्ची ऋषभस्वामिनः षट्सु पूर्वलक्षेष्वातीतेषु जातल्यशीतितमे च तत्रा-
तीते भगवति च प्रव्रजिते राजा संवृत्तः, ततश्च त्र्यशीत्याः षट्सु निष्कर्षितेषु सप्तसप्ततिस्तस्य कुमारवासो भवतीति, अङ्गवंशः-अङ्ग-
राजसन्तानस्तस्य सम्यन्धिनः सप्तसप्तती राजानः प्रव्रजिताः 'गर्हतोये'त्यादि ब्रह्मलोकस्याधोवर्त्तिनीष्वष्टासु कृष्णराजिष्वष्टौ सारस्वता-
दयो लोकान्तिकाभिधाना देवनिकाया भवन्ति, तत्र गर्हतोयानां तुपितानां च देवानामुभयपरिवारसंख्यामीलनेन सप्तसप्ततिर्देवसहस्राणि
परिवारः प्रव्रजन्तीति, तथैकैको मुहूर्चः सप्तसप्ततिल्वान् लवग्रैण-लवपरिमाणेन प्रज्ञप्तः, कथं?, उच्यते, 'हृदस्स अनवगल्लस्स,
निरुगकिट्ठस्स जंतुणो । एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुत्ति बुच्चइ ॥ १ ॥ सन पाणूणि से थोवे, सच थोवाणि से लवे । लवाणं सत्त-
हचरिए, एस मुहुत्ते विपादिइ ॥ २ ॥' चि, [हृदस्यानवलानस्य निरुपकिट्टस्य जन्तोः । एक उच्छ्वासनिःश्वास एव प्राण इति
उच्यते ॥ १ ॥ सप्त प्राणास्ते स्वीकः सप्त स्तोकास्तो लवः । लवानां सप्तसप्तत्या एष मुहूर्त्तो व्याख्यातः ॥ २ ॥] ॥ ७७ ॥

सकस्स णं देविंदस्स देयरन्नो वेसमणे महाराया अट्टहत्तरीए सुवन्नकुमारदीवकुमारावाससयसहस्साणं
आहेचवं पोरेववं सामित्तं भदितं महारायत्तं आणार्इसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ, थेरे णं अकं-
पिए अट्टहत्तरिं चासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, उत्तरायणनियेद्वे णं सूरिए पढमाओ मंडलाओ
एगूणचत्तालीसइमे मंडले अट्टहत्तरिं एगसट्ठिमाए विवसत्तेत्तस्स निबुइदेत्ता रयणिलेत्तस्स अभिनिबुइदेत्ता
णं चारं चरइ, एवं वक्खिणायणनियेद्वेचि ॥ सूत्रं ७८ ॥

अथाष्टमपत्तिस्थानकं किञ्चिन् लिख्यते, 'सकस्से'त्यादि, 'वेसमणे महाराय'ति सोमयमवरुणवैभ्रमणाभिधानानां लोकपालानां
 नतुर्थे उत्तरदिग्पालः, न हि वैश्रमण्डेननिकायिकानां सुवर्णकुमारदेवदेवीनां द्वीपकुमारदेवदेवीनां व्यन्तरव्यन्तरीणां चाधिपत्यं करोति,
 नदाधिपत्यान तन्निगमानामप्याधिपत्यमसौ करोतीत्युच्यते, 'अष्टसप्तत्याः सुवर्णकुमारद्वीपकुमारावासशतसहस्राणा'मिति, तत्र सुव-
 र्णकुमाराणां दक्षिणम्यामष्टाग्रद्वयनलक्षणि द्वीपकुमाराणां च चत्वारिंशदित्येवमष्टसप्ततिरिति, द्वीपकुमाराधिपत्यमेतस्य भगवत्यां
 न दृश्यते, इह तूक्तमिति मतान्तरमिदम्, 'आहेमचं'ति आधिपत्यम्-अधिपतिकर्म 'पोरेमचं'ति पुरोवर्त्तित्वं अग्रगामित्वमित्यर्थः,
 'भट्टिचं'ति भवत्वं-पोषकत्वं 'सामितं'ति स्वामित्वं-स्वामिभानं 'महारायत्वं'ति महाराजत्वं लोकपालत्वमित्यर्थः, 'आणाईसरसेणाव-
 र्त्तं'ति आनाप्रधानसेनानायकत्वं 'कारेमाणे'ति अनुनायकैः सेनकानां कारयन् 'पालेमाणे'ति आत्मनापि पालयन् 'विहरइ'ति आस्ते ।
 नरुम्पितः स्यातिरो महावीरस्याष्टमो गणधरस्तस्य चाष्टसप्ततिर्नृपाणि सर्वायुः, कथं ? गृहस्थपर्याये अष्टचत्वारिंशत् छद्मस्थपर्याये नव
 केरलिपर्याये द्वादशतिरिति । 'उत्तरायणनिपट्टेणं'ति उत्तरायणाद्-उत्तरदिग्गमनाच्चिद्वचः उत्तरायणनिबृत्तः, प्रारब्धदक्षिणायन
 इत्यर्थः 'गुरिण्'ति आदित्यः 'पट्टमाओ मंडलाओ'ति दक्षिणां दिशं गच्छतो रवेर्यत्रयमं तस्मात् न तु सर्वाभ्यन्तरस्वर्यमागात् 'एकू-
 गणगालीतइमं'ति एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले दक्षिणायनग्रयममण्डलापेक्षया सर्वाभ्यन्तरमण्डलापेक्षया तु चत्वारिंशे 'अट्टहत्तिर'ति
 अष्टगत्सतिः 'एगसट्टिभाए'ति गृहर्तृसैकपट्टिभागान् 'दिवसखेतस्स'ति दिवसलक्षणस्य क्षेत्रस्य दिवसस्यैवेत्यर्थः, 'निबुद्धेत'ति
 निगम्य हापयित्वेत्यर्थः, तथा 'रयणिखेतस्स'ति रजन्या एव 'अभिनिबुद्धेत'ति अभिनिवर्द्धय च वर्द्धयित्वेत्यर्थः, 'चारं चरइ'ति
 आम्यतीत्यर्थः, भारार्थोऽस्यैव चन्द्रप्रज्ञप्तिर्नार्यैरुपदर्श्यते-जम्बूद्वीपे यदेतौ सूर्यो सर्वाभ्यन्तरमण्डलपुंसक्रम्य चारं चरतस्तदा नव-

नवतियोजनसहस्राणि पट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतान्यन्योऽन्यमन्तरं कृत्वा चरतः, एतच्च जम्बूद्वीपेऽशीत्युत्तरं योजनशतं त्रिवि-
श्याभ्यन्तरं मण्डलं भवति एतस्मिंश्च द्विगुणे जंबूद्वीपप्रमाणादपकर्षिते यथोक्तमन्तरं भवतीति, तथा तत्र तयोश्चतोरुत्कृष्टोऽष्टादशमु-
हूर्त्तो दिवसो भवति जघन्या च द्वादशमुहूर्त्तो रात्रिर्भवति, ततोऽप्यन्तरमण्डलात्रिक्रम्य प्रथमेऽहोरात्रेऽभ्यन्तरानन्तरं मण्डलमुपस-
ङ्क्रम्य यदा चारं चरतस्तदा नवनवतियोजनसहस्राणि पट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि पञ्चत्रिंशच्च एकपटिभागा योजनस्या-
न्तरं कृत्वा चारं चरतः, तदा चाष्टादशमुहूर्त्तो दिवसो भवति द्वाभ्यां मुहूर्त्तस्यैकपटिभागभ्यां न्यूनः, द्वादशमुहूर्त्तो च रात्रिर्भवति
द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकपटिभागभ्यामधिकेति, एवं दक्षिणायनस्य दृष्टिर्वाच्या, द्वाभ्यां च मुहूर्त्तैकपटिभागभ्यां दिनहानी रात्रिदृष्टि-
श्चेति, एवं च एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले सूर्ययोरन्तरं नवनवतिः सहस्राण्यष्टशतानि सप्तपञ्चाशच्च योजनानां त्रयोविंशतिश्चैकपटि-
भागाः, दिनप्रमाणं चाष्टादशानां मुहूर्त्तानां मध्यादेकपटिभागानामष्टसप्तत्यां पातितायां षोडश मुहूर्त्ताश्चतुश्चत्वारिंशच्चैकपटिभागा
मुहूर्त्तस्य, रात्रेस्त्वष्टसप्तत्यां क्षिप्तायां त्रयोदश मुहूर्त्तोः सप्तदशैकपटिभागाश्चेति, एवं 'दक्षिणायननियङ्गे'ति यथोत्तरायणनिष्ठत्वं
एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले अष्टसप्ततिमेकपटिभागान् हापयति वर्द्धयति च, एवं दक्षिणायननिष्ठत्तोऽपि सूर्यस्तान् हापयति
वर्द्धयति च, केवलं दक्षिणायने दिनभागान् हापयति रात्रिभागांश्च वर्द्धयति इह तु दिनभागान् वर्द्धयति रात्रिभागाश्च हापयति ॥७८॥

चलयामुहस्त णं पायालस्स हिट्टिल्लाओ चरमंताओ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए हेट्टिल्ले चरमंते एस्स
णं गणूणासिं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं केउस्सवि जूयस्सवि ईसरस्सवि, छट्ठीए पुढवीए
चहुमज्झदेसभायाओ छट्ठस्स घणोदहिस्स हेट्टिल्ले चरमंते एस्स णं एगुणासीति जोयणसहस्साइं अवाहाए

अन्तरे प०, जम्बुद्वीपस्स णं दीवस्स चारस्स य चारस्स य एस णं पग्गुणासीइं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं

अथाहान् अंतरे प० ॥ सूत्रं ॥ ७९ ॥

अर्थकोनाशीतितमे स्थानके किञ्चिच्छिष्यते, तत्र 'वलयासुहस्स'ति वडवामुखाभिधानस्य पूर्वदिगव्यवस्थितस्य 'पायालस्स'ति महापातालरुलयस्याधस्तनचरमान्ताद्रब्रमापृथ्वीचरमान्त एकोनाशीत्या (तौ)सहस्रेषु भवति, कथं ? रत्नप्रभा हि अशीतिसहस्राधिकं योजनानां लक्षं बाहल्यतो भवति, तस्याधिकं समुद्रावगाहसहस्रं परिहृत्याघोलक्षप्रमाणावगाहो वलयामुखपातालकलशो भवति, तत्तावरमान्तात् पृथिवीचरमान्तो ययोक्तान्तरमेव भवति, एवगन्येऽपि त्रयो वाच्या इति, 'छट्ठीए' इत्यादि, अस्य भावार्थः—पृष्ठपृथिवी हि बाहल्यतो योजनानां लक्षं षोडश सहस्राणि च भवति, धनोदयस्तु यद्यपि सप्तमि सप्तमि विंशतिसहस्राणि सुस्तथाप्येतस्य ग्रन्थस्य मतेन पष्ठयामसावेकविंशतिः संभाव्यते, तदेवं पृष्ठपृथिवीबाहल्यार्द्धमष्टपञ्चाशत् धनोदधिप्रमाणं चैकविंशतिरित्येवमेकोनाशीतिर्भवति, ग्रन्थान्तरमतेन तु सर्वधनोदधीनां विंशतियोजनसहस्राबाहल्यत्वात्पञ्चमीमाश्रित्येदं सूत्रमचसेयं, यतस्तद्बाहल्यमष्टादशोत्तरं लक्षमुक्तं, यत आह—“पढमासीइ सहस्सा १ वत्तीसा २ अट्ठवीस ३ वीसा य ४ । अट्ठार ५ सोल ६ अट्ठय ७ सहस्स लक्खोवरि कुज्जा ॥ १ ॥” इति [प्रथमाज्जीतिः सहस्राणि द्वाविंशत् अष्टाविंशतिर्विंशतिश्च । अष्टादश षोडशाष्टौ सहस्राणि लक्षस्योपरि कुर्यात् ॥ १ ॥] अथवा पष्ठयाः सहस्राधिकोऽपि मध्यभागो विवक्षितः, एवमर्थसूचकत्वाद्बहुशब्दस्येति, तथा जम्बुद्वीपस्य जगत्याश्चत्वारि द्वाराणि विजयवैजयन्तजयन्तापरालिताभिधानानि चतुश्चतुर्थेयोजनविष्कम्भानि गन्युतपृथुलद्वाराश्चास्वानि क्रमेण पूर्वादिषु दिक्षु भवन्ति, तेषां च द्वारस्य च द्वारस्य चान्योऽन्यमित्यर्थः, 'एस णं'ति एतदेकोनाशीतियोजनसहस्राणि सातिरेकाणीत्येवंलक्षणमवाधया—व्यव-

... गानरूपमित्यर्थान्तरं ग्रहणं, कथं ? जम्बूद्वीपपरिधिः ३१६२२७ योजनानि क्रोशाः ३ धनूपि १२८ अङ्गुलानि १३

सेज्जंसे णं अरहा असिइं घणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था,
अयले णं बलदेवे असिइं घणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, तिविट्ठे णं वासुदेवे असिइं घणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था,
होत्था, आउवहुले णं कण्ठे असिइजोयणसहस्साइं याहेल्लणं प०, ईसाणस्स देविंदस्स वेवरन्नो असिइं
सानागियसाहस्सीओ प०, जम्बुदीवे णं दीवे असिउत्तरं जोयणसयं ओगाहेत्ता सूरिए उत्तरकट्टोवगए पढमं
उदयं करइ ॥ सूत्रं ८० ॥

सेज्जंसे णं अरहा असीइं घणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, तिविट्ठेणं वासुदेवे असीइं घणुइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, अयले णं बलदेवे असीइं घणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, तिविट्ठेणं वासुदेवे असीइं वाससयसहस्साइं महाराया होत्था, आउयहुले णं कण्ठे असीइजोयणसहस्साइं याहेल्लणं प०, ईसाणस्स देविदस्स देवरन्नो असीइं सामानियसाहस्सीओ प०, जम्बुदीवे णं दीवे असीउत्तरं जोयणसयं ओगाहेत्ता सूरिए उत्तरकट्टोवगए पढमं उदयं करइ ॥ सूत्रं ८० ॥

अथाशीतितमस्थानके किञ्चिद्विख्यते-श्रेयांसः-एकादशो जिनः, त्रिष्टुभः श्रेयांसजिनकालभावी प्रथमवासुदेवः, अचलः-प्रथम-
वलदेवः, तथा त्रिष्टुभयासुदेवस्य चतुरशीतिवर्षलक्षाणि सर्वयुरिति, चत्वारि लक्षाणि कुमारत्वे शेषं तु महाराज्ये इति । 'आउवहु'
इत्यादि, किल रत्नप्रभाया अशीत्युत्तरयोजनलक्षबाह्वयायास्त्रीणि काण्डानि भवन्ति, तत्र प्रथमं रत्नकाण्डं षोडशविधरत्नमयं षोडशस-
हस्रबाह्वयं द्वितीयं पङ्क्तकाण्डं चतुरशीतिसहस्रमानं तृतीयमब्वहुलकाण्डमशीतिर्योजनसहस्राणीति, 'जम्बुद्वीचे ण'मित्यादि,
'ओगाहिच्च'चि प्रविश्य 'उत्तरकट्टोवगय'चि उत्तरां काष्ठांदिशमुपगतः प्रथममुदयं करोति, सर्वाभ्यन्तरमण्डले
उदेतीत्यर्थः ॥ ८० ॥

नयनवमिया णं भिक्खुपडिमा एक्कासीइ राइंदिएहिं चउहि य पंचुत्तेरहिं अद्दासुत्तं जाव आराद्धिया,

कुंभुस्स णं अरत्तओ एकासीति मणपञ्चवनाणिसया होत्था, विवाहपन्नत्तीण एकासीति महाजुम्मसया प० ॥ सुत्रं ८१ ॥

अर्थकाशीतिस्थानके किञ्चिदुच्यते-‘नवनममिके’ति नव नममानि दिनानि यस्यां सा नवनममिका भवति च नमसु नमकेषु नम नमदिनानि, तस्यां च मिथुप्रतिमायामेकाशीती रात्रिदिनानि भवति, एवं नमनां नमकानामेकाशीतिरूपत्वात्, तथा प्रथमे नमके प्रतिदिनमेका भिक्षा एवमेकोत्तरया घृद्ध्य नममे नवके नव नवेति सर्वासां पिण्डने चत्वारि पञ्चोत्तराणि भिक्षाशतानि भवन्तीत्यत उक्तं ‘नउहि ये’त्यादि, इह च भिक्षाशब्देन दत्तविभेदात् ‘अहामुत्तं’ति यथाश्रुतं-सूत्रानतिक्रमेण ‘जाव’तिकरणाद्यथारूपं यथामार्गं यथातरुं सम्यक्कायेन स्पृष्टा पालिता शोभिता तीरिता कीर्त्तिता आज्ञयाऽऽराधितेति द्रष्टव्यं ‘विनाहप नचीए’ति व्याख्याप्रज्ञप्त्यामेकाशीतिर्महायुग्मशतानि प्राप्तानि, इह च शतशब्देनाव्ययनान्युच्यन्ते, तानि कृतयुग्मादिलक्षणराशिनिशेषत्रिचाररूपाणि अत्रान्तराव्ययनस्वभावाणि तद्वगमावगम्यानीति ॥ ८१ ॥

जम्भुद्वीपे द्वीपे यासीयं मण्डलस्य जं सुरिणं दुक्खुतो संक्रमित्ता णं चारं चरइ तं-निम्बममाणे य पवि-
समाणे य, सम्मणे भगवं मत्तवीरे यासीण राउदिणहिं वीइकंतेहिं गम्भाओ गम्भं साहरिए, महाहिमवत्तस्स
णं याम्भत्तरपञ्चयस्स उवरिद्धाओ चरमंताओ सोगंधियस्स कंडस्स हेट्टिले चरमंते एस णं यासीइं जोयणस्-
याइं अयात्ताणं अंतरे प०, एवं कप्पिस्सवि ॥ सूत्रं ८२ ॥

अथ द्वयशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, अत्र जम्बूद्वीपे द्वयशीत्याधिकं मण्डलशतं-सूर्यस्य मार्गशतं तद्भवतीति वाक्यशेषः,

किभूतं ?-यत् सूर्यो दिकृत्यो-द्वौ वारौ सङ्क्रम्य-प्रविश्य चारं चरति, तद्यथा-निष्क्रामंश्च जम्बूद्वीपात् प्राविशंश्च जम्बूद्वीप एवेति, अयमत्र भावार्थः-किल चतुरशीत्यधिकं सूर्यमण्डलगतं भवति, तत्र सर्वाम्यन्तरे सर्वबाह्ये सकृदेव सङ्क्रामति शेषाणि तु द्वौ वाराविति इह च द्रव्यशीतिविवक्षयेवेदं द्व्यशीतिस्थानकेऽधीतमिति भावनीयं, यद्यपि जम्बूद्वीपे पञ्चपट्टिरेव मण्डलानां भवति तथापि जम्बूद्वीपादिकदूर्यचारविषयत्वाच्छेषाप्यपि जम्बूद्वीपेन विशेषितानीति, 'समणे' इत्यादि आपादस्य शुक्लपक्षपृष्ठा आरभ्य द्रव्यशीत्यां रात्रिन्दि-वेत्यतिक्रान्तेषु त्र्यशीतितमे वर्त्तमाने अश्वयुजः कृष्णत्रयोदश्यामित्यर्थः गर्भात्-गर्भाशयाद्देवानंदान्नाह्वणीकुक्षित इत्यर्थः गर्भ-त्रिशलाभिधानक्षत्रियाकुक्षिं संहतो-नीतो देवेन्द्रवचनकारिणा हरिणेगमेभ्यभिधानदेवेनेति, इदं च सूत्रं द्रव्यशीतिरात्रिन्दिवान्यधिकृत्य द्रव्यसीतिस्थानकेऽधीयते, त्र्यशीतितमं रात्रिन्दिवमाश्रित्य तु त्र्यशीतितमस्थानके इति, 'महाहिमवतस्ते'त्यादि महाहिमवतो द्वितीयवर्षपरवर्तस्य योजनशतद्वयोच्छ्रितस्त 'उवारिष्ठाओ'ति उपरिभाचरमान्तात् सौगन्धिककाण्डस्याधस्तनश्चरमान्तो द्रव्यशीतियोजनशतानि, कथं ? , रत्नप्रभापृथिव्यां हि त्रीणि काण्डानि-खरकाण्डं पङ्ककाण्डमम्बुहुलकाण्डं चेति, तत्र प्रथमं काण्डं षोडशविधं, तद्यथा-रत्न-काण्डं १ वज्रकाण्डं २ एवं दैह्यं ३ लोहिताक्ष ४ मसारंगं ५ हंसगर्भ-६ पुलक ७ सौगन्धिक ८ ज्योतीरस ९ अञ्जन १० अज-नपुलक ११ रजत १२ जातरूप १३-अङ्क १४ स्फटिक १५ रिष्टकाण्डं चेति १६, एतानि च त्रत्येकं सहस्रप्रमाणानि, ततश्च सौग-न्धिककाण्डस्याष्टमत्वादशीतिशतानि द्वे च शते महाहिमवदुच्छ्रय इत्येवं द्रव्यशीतिशतानि इति, एवं रुक्मिणोऽपि पञ्चमवर्षधरस्य वाच्यं, महाहिमवत्समानोच्छ्रयत्वात्तस्येति ॥ ८२ ॥

समणे भगवन् प्रवर्त्तमाने रात्रिन्दि-वीहक्षतेहिं तेयासीइमे रात्रिन्दि-वीहक्षतेहिं गच्छमाने गच्छमाने गच्छमाने

रिः, सीयलस्स णं अरहओ तेसीई गणा तेसीई गणहरा होत्था, थेरे णं मंडियपुत्ते तेसीई वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, उसमे णं अरहा कोसलिए तेसीई पुव्वसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता णं जाव पव्वइए, भरहे णं राया चांडरंतचक्रवटी तेसीई पुव्वसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता जिणे जाए केयली सव्वन्नु सव्वभावदरिसी ॥ सूत्रं ८३ ॥

अथ त्र्यशीतितमस्थानके किमपि लिख्यते-इह शीलजिनस्य त्र्यशीतिर्गणाः त्र्यशीतिर्गणधरा उक्ता आवश्यके त्वेकाशीतिरिति मतान्तरमिदमिति, तथा स्थविरो मण्डितपुत्रो-महावीरस्य पष्ठो गणधरः तस्य च त्र्यशीतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं ? त्रिपञ्चाशद्गृहस्थपर्याये चतुर्दश छत्रस्थपर्याये षोडश केवलित्वे इत्येवं त्र्यशीतिरिति, तथा 'कोसलिए' चि कोशलदेशे भवः कौशलिकः 'तेसीई' ति विंशतिः पूर्णलक्षाणि कुमारत्वे त्रिपष्टिः राज्ये इत्येवं त्र्यशीतिः, तथा भरतश्चक्रवर्त्ती सप्तसप्ततिः पूर्णलक्षाणि कुमारत्वे पद् चक्रवर्त्तित्वे इत्येवं त्र्यशीतिमगारवासमध्युष्य जिनो जातः-राज्यावस्थस्यैव रागादिक्षयात्केवली-संपूर्णासहायविशुद्धज्ञानादित्रययोगात् सर्वज्ञो विशेषयोगात् सर्वभावदर्शी सामान्ययोगात्ततः पूर्वलक्षं प्रत्रय्याग्रहणपूर्वकं केवलित्वेन विहृत्य सिद्ध इति ॥ ८३ ॥

चउरासीउ निरयावाससयसहस्सा प०, उसमे णं अरहा कोसलिए चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे उद्धे जावप्पहीणे, एवं भरहो बाहुवली बंभी सुंदरी, सिज्जंसे णं अरहा चउरासीइं वाससयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, तिविट्ठे णं वासुदेवे चउरासीइं, वाससयसहस्साइं सामा-

णियसाहस्सीओ प०, सन्वेचि णं, बाहिरया मंदरा चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उड्डुं उच्चत्तेणं प०, सन्वेचि णं अंजणागपन्वया चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उड्डुं उच्चत्तेणं पन्नता, हरिवासरम्मयवासियाणं जीवाणं धणुपिड्ढा चउरासीं जोयणसहस्साइं सोलस जोयणाइं चत्तारि य भागा जोयणस्स परिकखेवेणं प०, पंकव-हुलस्स णं कण्डस्स उच्चरिस्साओ चरमंताओ हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं चोर.सीइं जोयणसयसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, विवाहपन्नत्तीए णं भगवतीए चउरासीइं पयसहस्सा पदग्गेणं प०, चोरासीइं नागङ्कुमारावासस-यसहस्सा प०, चोरासीइं पइन्नगसहस्साइं प०, चोरासीइं जोणिप्पमुहसयसहस्सा प०, पुब्बाइयाणं सीस-पहेलियापज्जवसाणाणं सट्ठाणट्ठाणंतराणं चोरासीए गुणकारे प०, उत्सभस्स णं अरहओ चउरासीइं समण-साहस्सीओ होत्था, सन्वेचि चउरासीइं विमाणावाससयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा भयंतीति मक्खायं ॥ सूत्रं ८४ ॥

चतुरशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, चतुरशीतिर्नरकलक्षण्यमुना विभागेन—‘तीसा य ३० पण्णवीसा २० पणरस १५ दसेव ९ तिचि य ३ ह्वंति । पञ्चूणसयसहस्सं १ पंचेव ५ अनुत्तरा निरया ॥ १ ॥’ इति, श्रेयांस - एकादशस्तीर्थकरः एकविंशतिर्विपल-क्षाणि कुमारत्वे तावन्त्येव मत्रज्यायां द्विचत्वारिंशद्राज्ये इत्येवं चतुरशीतिमायुः पालयित्वा सिद्धः, तथा ‘तिविट्ठु’ति प्रथमवासुदेवः श्रेयांसजिनकालमावीति अग्रतिष्ठानो नरकः—सप्तमशृथिब्यां पञ्चानां मध्यम इति, तथा ‘सामाणिय’ति समानर्द्धयः तथा ‘वाहिरयं’ति जम्बूद्वीपक्रमेरुव्यतिरिक्ताश्चत्वारो मन्दराश्चतुरशीतिः मन्दराणि पल्लवः ‘शृङ्गाश्रिताः’ति मन्दराणि पल्लवः ‘शृङ्गाश्रिताः’ति मन्दराणि पल्लवः

रत्नालङ्कारप्रक्रमप्रथमभागे पूर्वोद्दिष्ट दिक्षु चत्वारोऽञ्जनरत्नमया अञ्जनकर्पूवताः, 'हरिवासे'त्यादि 'चत्वारि य भागा ज्ञोयणस्स'ति पृक्तेन विभक्तिर्मागाः, इदार्थं गाथार्द्रं—'धनुषिद्वकलचउकं चुलसीदसहस्स सोलसहिं'चि [८४०१६।^४,^५] तथा पङ्कचहुलं काण्डं तीयं तस्य च पाद्वल्यं चतुरशीतिः सहस्राणीति यथोक्तः—सुद्वार्य इति, तथा व्याख्याप्रज्ञप्त्यां—भगवत्यां चतुरशीतिः पदसहस्राणि श्रेण-पदपरिमाणेन, इह च यत्रार्थोपलब्धिस्त्वत्पदं, मतान्तरेण तु अष्टादशपदसहस्रपरिमाणत्वादाचारस्य एतद्वद्विगुणत्वाच्च शेषाङ्गानां व्याख्याप्रज्ञप्तिर्दे लक्षे अष्टाशीतिः सहस्राणि पदानां भवन्तीति, तथा चतुरशीतिर्नागकुमारावासलक्षणि—चतुर्थत्वारिंशतो दक्षिणायां त्वारिंशतधोचरायां भावादिति, चतुरशीतिर्योनयो—जीवोत्पत्तिस्थानानि ता एव प्रमुखानि—द्वाराणि योनिप्रमुखानि तेषां शतसहस्राणि—लक्षणि योनिप्रमुखतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, कथं ?—“पुढविदगअगणिमारुय एक्केके सत्त जीणिलक्खाओ । वण पत्तेय अण्णंते । चउदस जीणिलक्खाओ ॥ १ ॥ विगल्लिदिस्सु दो दो चउरो चउरो य नारयसुरेसु तिरिस्सु । होति चउरो चोदसलक्खा उप्पस्सु ॥ २ ॥” चि, [पृच्छुदकाप्रिमरुतामेकस्मिन् सप्त योनिलक्षाः । वने प्रत्येकानन्तयोर्दश चतुर्दश योनिलक्षाः ॥ १ ॥] इह च जीवोत्पत्ति-लक्षेत्रेषु द्वे द्वे चतस्रः चतस्रश्च नारकसुरयोः । तिर्यक्षु भवन्ति चतस्रः चतुर्दश लक्षास्तु मनुजेषु ॥ २ ॥] इह च जीवोत्पत्ति-नानामंख्येयत्वेऽपि समानवर्णगन्धरसस्पर्शानां तेषामेकत्वविवक्षणाच्च यथोक्तयोनिसंख्याव्यभिचारो सन्तव्य इति, 'पुब्बाइया-मेत्त्यादि, पूर्वमादिर्येषां तानि पूर्वोदिकानि तेषां शीर्षमहेलिका पर्यवसाने येषां तानि शीर्षग्रहेलिकापर्यवसानानि तेषां स्वस्थानात्—पूर्वस्थानादुत्तरोत्तरस्य संख्यास्थानस्योत्पत्तिस्थानात् संख्याविशेषपलक्षणात् गुणनीयादित्यर्थः, 'स्थानान्तराणि' स्थानान्तराण्यपि न्तरस्थानान्यव्यवाहितसङ्ख्याविशेषा गुणकारनिष्पन्ना येषु तानि स्वस्थानस्थानान्तराणि क्रमव्यवस्थितसङ्ख्यानि विशेषा इत्यर्थः

अथवा स्वस्थानानि च-पूर्वस्थानानि स्थानान्तराणि च-अनन्तरस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि अथवा स्वस्थानानात्-प्रथमस्थानात् पूर्वोक्तलक्षणात् स्थानान्तराणि-विबोधितस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि तेषां चतुरशीत्या लक्षैरिति शेषः, गुणकारः-अभ्यासराशिः प्रज्ञप्तः, तथाहि-किल चतुरशीत्या चर्पलक्षः पूर्वाङ्गं भवतीति स्वस्थानं, तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितं पूर्वमुच्यते, तच्च स्थानान्तरमिति, एवं पूर्वं स्वस्थानं तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितमनन्तरस्थानं त्रुटिताङ्गाभिधानं भवतीति, इह सङ्ग्रहगाथा-‘पुण्यतुडियाडडावव-हुहय तह उप्पले य पउमे य । नल्लिणच्छिनिउर अउए नउए पउए य नायन्यो ॥ १ ॥ चूलियसीसपहेलिय चोइस नामा उ अङ्ग-संजुत्ता । अट्ठावीसं ठाणा नउणउयं होइ ठाणसयं॥२॥त्ति, अभिलाषधैषां-पूर्वाङ्गं पूर्वं त्रुटिताङ्गं त्रुटितमित्यादिरिति, ‘चउरासीति’मित्यादि, चतुरशीतिसंख्यास्थानकाविवरणलेख्यं, इह विभागोऽयं-‘चत्तीस ३२ अट्ठावीसा २८ बार १२ टु ८ चउर ४ सयसहस्साइं । आरेण वंभलोगा विमाणसंख्या भवे एसा ॥ १ ॥ पञ्चास ५० चत्त ४ छेचव ६ सहस्सा लंत सुक्क सहसारे । सय चउरो आणयपाणएसु तिण्णारणञ्चुयओ ॥ २ ॥ एक्कारुत्तरं हेट्ठिमेसु १११ सतुत्तरं च मल्लिमए १०७। सयमेगं उवरिमए १०० पञ्चव अणुचरविमाणा ॥ ३ ॥” [द्वात्रिंशदष्टाविंशतिर्द्वादशाष्ट च चतस्रो लक्षाः । अर्वाक् ब्रह्मलोकात् विमानसंख्या भवेदेपा ॥१॥ पञ्चाशच्चत्वारिंशत् पद्-चैव सहस्राणि लान्तके शुक्ले सहसारे चतुःशतानि आनतग्राणतयोक्षीण्याणाञ्चुतयोः ॥२॥ एकादशोचरमधस्तनेषु सप्तोत्तरं च मध्यमेषु । शतमेकमुपरितनेषु पञ्चवानुचरविमानानि ॥ ३ ॥] इति ‘भवतीति मक्खायं’ति एतानि विमानान्येवं भवन्ति इति-हेतो-राख्यातानि भगवता सर्वज्ञत्वात् सत्यवादित्वाच्चेति ॥ ८४ ॥

आयारस्स पं भगवओ सचूलियागस्स पंचासीइ उद्देसणकाला प०, धायइसण्डस्स पं मंदरा पंचासीइ

जायगामदृष्ट्याओ चरमंताओ सोगंधियस्त कंडस्त हेट्टिल्ले चरमंते एस णं पंचासीइ जोयणसयाइं अवा-
यणस्स णं हेट्टिद्धाओ चरमंताओ सोगंधियस्त कंडस्त हेट्टिल्ले चरमंते एस णं पंचासीइ जोयणसयाइं अवा-
याण अंतरे प० ॥ सूत्रं ८५ ॥

अथ पञ्चाशीतिस्थाने निश्चिद्विल्यते, तत्राचारस्य-प्रथमाङ्गस्य नवाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपस्य 'सचूलियागस्स' इति
द्वितीये दि तस्य श्रुतस्कन्धे पञ्च चूलिकाः तासु च पञ्चमी निशीयाख्येह न गृह्यते भिन्नस्थानरूपत्वात्तस्याः, तासु च प्रथमद्वितीये
सप्तमन्वाध्ययनात्मिके तृतीयचतुर्थ्यायैककाध्ययनात्मिके तदेवं सह चूलिकाभिर्वर्णित इति सचूलिकाकस्तस्य पञ्चाशीतिरुद्देशनकाला
भवन्तीति, प्रत्यध्ययनं उद्देशनकालानामेतावत्तमंल्यत्वात्, तथाहि-प्रथमश्रुतस्कन्धे नवस्वध्ययनेषु क्रमेण सप्त ७ पद् १३ चत्वार
१७ अत्वारः २१ पद् २७ पञ्च ३२ अट ४० अत्वारः ४४ सप्त ५१ चेति, द्वितीयश्रुतस्कन्धे तु प्रथमचूलिकायां सप्तस्वध्ययनेषु
क्रमेण एकादश ६२ त्रय ६५ त्रयः ६८ चतुर्षु द्वौ द्वौ ७६ द्वितीयायां सप्तकतराणि ८३ अध्ययनान्येवं तृतीयैकाध्ययनात्मिका ८४
एवं चतुर्थ्यपीति ८५ सर्वमीलने पञ्चाशीतिरिति । तथा धातुकीखण्डमन्दरौ सहस्रमवगाढौ चतुरशीतिसहस्राण्युच्छ्रिताविति पञ्चा-
शीति-योजनसहस्राणि सर्वाणि भवतः, पुष्कराद्विमन्दराव्येवं, नवरं खेने नामिहितौ विचित्रत्वात्सूत्रगतेरिति, तथा रुचको-रुचका-
भिधानग्रयोदशद्वीपान्तर्गतः प्राकारकृती रुचकद्वीपविभागकारितया स्थितः, अत एव मण्डलिकपर्वतो, मण्डलेन व्यवस्थितत्वात्, स
च सहस्रमवगाढशतुरशीतिरुच्छ्रित इति पञ्चाशीतिः सहस्राणि सर्वाणि भवतः, तथा 'नन्दनवनस्य' मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितायां
प्रथममेरलायां व्यवस्थितस्याधस्ताच्चरमान्तात् 'सौगन्धिककाण्डस्य' रत्नप्रभाशुधेय्याः खरकाण्डाभिधानप्रथमकाण्डस्यावान्तरका-

ण्डभूतस्याष्टमस्य सौगन्धिकाभिधानरत्नमयस्य सौगन्धिककाण्डस्याधस्त्यधरमान्तः पञ्चाशीतिर्योजनशतान्यन्तरमाश्रित्य भवति, कथम् ? , पञ्च शतानि मेरोः सम्बन्धीनि प्रत्येकं च सहस्रप्रमाणत्वाद्वान्तरकाण्डानामष्टमकाण्डमशीतिशतानीति ॥ ८५ ॥

मुनिहिरस्स णं पुप्फवन्तस्स अरहओ छलसीइ गणा छलसीइ गणहारां होत्था, सुपासस्स णं अरहओ छलसीइ बाइसया होत्था, दोचाए णं पुढवीए बहुमज्झदेसभागाओ दोचस्स घणोदहिस्स हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं छलसीइ जोयणसहस्साइ अचाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ८६ ॥

अथ षडशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, तत्र सुविधेः—नवमजिनस्येह षडशीतिर्गणा गणघराश्रित्वा आवश्यकं तु अष्टाशीतिरिति मतान्तरमिदं, तथा द्वितीया पृथिवी-गर्करमया, सा च बाहल्यतो द्वात्रिंशत्सहस्राधिकलक्षमाना तदद्धं पदपट्टिः सहस्राणि यनोदधिश्च तदधोऽर्चा द्वितीयापृथिवीसम्बन्धित्वात् द्वितीयो विंशतिः सहस्राणि बाहल्यत इति षडशीतिर्यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ८६ ॥

मंदरस्स णं पठवयस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपव्वयस्स पच्चिच्छिमिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसहस्साइ अचाहाए अंतरे प०, मंदरस्स णं पव्वयस्स दक्खिणिह्लाओ चरमंताओ दगभासस्स आवासपव्वयस्स उत्तरिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसहस्साइ अचाहाए अंतरे प०, एवं मंदरस्स पच्चिच्छिमिल्लाओ चरमंताओ संखस्सावा० पुरच्छिमिल्ले चरमंते, एवं चेव मंदरस्स उत्तरिल्लाओ चरमंताओ दगसीमस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिह्ले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसहस्साइ अचाहाए अंतरे प०, छण्हं कम्मपगडीणं आइमउवरिल्लवज्जाणं सत्तासीई उत्तरपगडीओ प०, महाहिमवंतकूडस्स णं

उपरिमंताओ मोगन्धियस्स कंडस्स हेट्ठिले चरमंते एस णं सत्तासीइ जोयणसयाइं अपाहाए अंतरे प०, एवं
रुप्पिरुहस्सयि ॥ सूत्रं ८७ ॥

अय मत्तादीतिग्घानके किञ्चिछिरुत्थे, 'मन्दरे'त्यादि, भेरोः पौरस्त्यान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चचत्वारिंशत्सहस्राणि द्विचत्वारिं-
शच्च गहत्याणि त्वयजलपिमवगाढ गोस्तुभो वेलन्धरनागराजावासपर्वतः प्राच्यां दिशि भवति, एवं सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवं-
मन्येषां त्रयाणामन्तरमयसेयमिति । तथा पष्णां कर्मप्रकृतीनामादिमोपरिमवर्जानां—ज्ञानावरणान्तरायराहितानां दर्शनावरणवेदनीय-
मोहनीयापुष्कनामगोप्रगंक्षितानामित्यर्थः सप्ताशीतिरुचरप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः, कथं?, दर्शनावरणादीनां पष्णां क्रमेण नव द्वे अष्टाविंशतिः
चान्यो दिन पारिग्रहे चेत्यवस्तासां मीलने सूत्रोक्तसंख्या स्यादिति । 'महाहिमवन्ते'त्यादि, महाहिमवति द्वितीयवर्षधरपर्वते अष्टौ
गिद्धापवनहृदमहाहिमररुटादीनि हृतानि भवन्ति, तानि पञ्चशतोच्छ्रितानि, तत्र महाहिमवत्कूटस्य पञ्च श्रवनि द्वे श्रुते महाहिमव-
र्षपर्यन्तस्य अशीतिश्च श्रवनि प्रत्येकं सहस्रमानानामष्टानां सौगन्धिककाण्डावसानानां रत्नप्रभावरकाण्डावान्तरकाण्डानामित्येवं
मीलिने मत्ताशीतिरन्तरं भवतीति, एवं 'रुप्पिरुहस्सवि'ति रुक्मिणि पञ्चमवर्षधरे यद्द्वितीयं रुक्मिरुहाभिधानं कूटं तस्याप्यन्तरं
महाहिमवत्कूटस्येव वाच्यं, समानप्रमाणत्वाद्वायोरपीति ॥ ८७ ॥

पगमेगस्स णं नंदिमसूरियस्स अट्टासीइ महग्गहा परिवारो प०, विट्ठिवायस्स णं अट्टासीइ
सुत्ताइं प०, तं०-उज्जुसुयं परिणयापरिणयं एवं अट्टासीइ सुत्ताणि भाणियन्वाणि जहा नंदीए, मंदरस्स णं
पन्वयस्स पुरच्छिमिद्धाओ चरमंताओ गोयुभस्स आवासपन्वयस्स पुरच्छिमिल्ले चरमंते एस णं अट्टासीइ

जायणसहस्राह अवाहाः अतर ५० एवं चउसुवि दिसासु नेयव्वं, वाहिराओ उत्तराओ णं कट्ठाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे चोयालीसइमे मंडलगते अट्ठासीति इगसट्ठिभागे सुहुत्तस्स दिवसखेत्तस्स निवुड्ढेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिवुड्ढेत्ता सूरिए चारं चरइ, दक्खिणकट्ठाओ णं सूरिए दोब्बं छम्मासं अयमाणे चोयालीस- तिमे मंडलगते अट्ठासीई इगसट्ठिभागे सुहुत्तस्स रयणिखेत्तस्स निवुड्ढेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिवुड्ढेत्ता णं सूरिए चारं चरइ ॥ सूत्रं ८८ ॥

अष्टाशीतिस्थानके किञ्चिद्विचित्रियते, एकैकस्यासंख्यातानामपि प्रत्येकमित्यर्थः, चन्द्रमाश्च सूर्यश्च चन्द्रमःसूर्यं तस्य, चन्द्रसूर्य- युगलस्य इत्यर्थः, अष्टाशीतिर्महाग्रहाः, एते च यद्यपि चन्द्रस्यैव परिवारोऽन्यत्र श्रूयते तथापि सूर्यस्यापीन्द्रत्वादेत एव परिवारतयाऽवसेया इति। 'दिट्ठिवाए'त्यादि, दृष्टिवादस्य-द्वादशाङ्गस्य परिकर्मसूत्रपूर्वगतग्रयमानुयोगचूलिकाभेदेन पञ्चप्रकारस्य 'सुत्ताई'ति द्वितीयप्रकारभू- तानि अष्टाशीतिर्भवन्ति 'जहा नंदीए'ति अतिदेशतः सूत्राणि दशितानि तानि चाग्रे व्याख्यास्यामः, 'मंदरस्से'त्यादि, मेरोः पूर्वा- न्तात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्रमानात् जम्बूद्वीपान्ताच्च द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्रेषु गोस्तुभस्य व्यवस्थितत्वात् तस्य च सहस्रविष्कम्भत्वाद् यथोक्तः सूत्रार्थो भवतीति, अनेनैव क्रमेण दक्षिणादिदिग्ब्यवस्थितान् दकावभासंशखदकसीमारुहान् वेलन्धर- नागराजनिवासपर्वतानाश्चित्य वाच्यमत एवाह- 'एवं चउसुवि दिसासु नेयव्व'मिति । 'वाहिराओ णं'मित्यादि, वाह्यायाः सर्वोभ्यन्त- रमण्डलरूपाया उत्तरस्याः काष्ठायाः क्वचित् 'वाहिराओ'ति न दृश्यते सूर्यः प्रथमं षण्मासं दक्षिणायनलक्षणं दक्षिणायनादित्वात् संवत्सरस्य 'अयमाणे'ति आयान्-आगच्छन् चतुश्चत्वारिंशत्तममण्डलगतोऽष्टाशीतिमेकपट्टिमगान्, दिवसखेत्तस्स'ति दिवसस्यैव

‘निगुदेन’भि नियद्वयं हापयित्वा ‘रयणितेत्तस्स’सि रज्ज्यास्तु अभिवद्वयं ‘हरिणं चारं चरहं’सि आम्यतीति, इह च भावनं च प्रतिम-
ण्डलं दिनस्य मुहूर्तं रूपटिमागद्वयहानेर्दधिणायनापेक्षया चतुर्थत्वारिंशत्तत्रे अष्टाशीतिमार्गा हीयन्ते, रात्रेस्तु त एव वर्द्धन्त इति, द्विः
सूर्यग्रहणं चेह दिनरात्र्याश्रितवाक्यद्वयमेककल्पनया ततो न पुनरुक्तमवसेयं, इदं च मन्त्रमष्टसप्ततिस्थानकसूत्रवद्भावनीयमिति, ‘दक्खि-
णरुद्धाओ’ इति आदिग्रन्थं पूर्वग्रन्थद्वयवगन्तव्यं नवरमिह दिनवृद्धिः रात्रिहानिश्च भावनीयेति ॥ ८८ ॥

उत्सर्गे णं अरहा कोसलिणं इमीसे ओसप्पिणीणं तत्तियाणं सुसमदूसमाणं पच्छिमे भागे एगूणणउणं अद्ध-
मासेहिं कालगणं जाव सव्वदुक्कवप्पहीणे, समणे भगवं महावीरे इमीसे ओसप्पिणीणं चउत्थाणं दूसमसुस-
माणं समाणं पच्छिमे भागे एगूणणउणं अद्धमासेहिं सेसेहिं कालगणं जाव सव्वदुक्कवप्पहीणे, हरिसेणे णं
राया पाउरंतयण्यही एगूणणउणं वाससयाणं महाराया होत्था, संतिस्स णं अरहओ एगूणणउणं अज्जासाह-
स्सीओ उओसिया अज्जियासंपया होत्था ॥ सूत्रं ८९ ॥

अर्थकोननवतिस्थानके किञ्चिद्विचार्यते-‘तर्हयाए समाए’सि सुपमदुष्पमाभिधानाया एकोननवत्यामर्द्धमासेषु-त्रिषु वर्षेषु
अर्द्धनवसु च मासेषु सतिस्सवि गम्यते, ‘जाव’सि करणात् ‘अन्तगडे सिद्धे बुद्धे सुत्ते’सि दृश्यं, हरिषेणचक्रवर्त्ती दशमस्तस्य च
दश वर्षसहस्राणि सर्वोपुस्तत्र च शतोनानि नव सहस्राणि राज्यं शेषाण्येकादश शतानि कुमारत्वमाण्डलिकत्वानगारत्वेषु अवसेयानि,
इह शान्तिजिनस्यैकोननवतिरार्यिकासहस्राण्युक्तान्यावश्यके त्वेकपट्टिः सहस्राणि शतानि च पडभिधीयन्त इति मतान्तरमेतदिति ॥ ८९ ॥

सीयले णं अरहा नउणं धणूणं उड्डवं उच्चत्तेणं होत्था, अजियस्स णं अरहओ नउणं गणा नउणं गणहरा

होत्या, एवं संतिस्सचि, सयंशुस्स णं वासुदेवस्स णउइवासाइं विजए होत्या, सब्वेसि णं वइवेयहुँपव्वयाणं उयरिद्धाओ सिहरतलाओ सोगंधियकण्डस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं नउइजोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, ॥ सूत्रं ९० ॥

अय नवतिस्थानके किञ्चिद् व्याख्यायते, तत्राजितनाथस्य शान्तिनाथस्य चेह नवतिर्गणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यके तु पञ्च-
नवतिरजितस्य पद्मिंशुषु शान्तेरुक्तास्वदिदमपि मतान्तरमिति, तथा स्वयम्भूः-तृतीयवासुदेवस्तस्य नवतिवर्षाणि विजयः-पृथिवी-
सायनव्यापारः, 'सब्वेसि ण'मित्यादि, सर्वेषां विद्यतेरपि चतुर्लवैतादृशानां-शब्दापत्तिप्रभृतीनां योजनसहस्रोच्छ्रितत्वात् सौगन्धिक-
काण्डचरमान्तस्य चाष्टसु सहस्रेषु व्यवस्थितत्वात् नवसु सहस्रेषु नवतेः श्रुतानां भावात् सूत्रोक्तमन्तरमनवयमिति ॥ ९० ॥

एकाणउई परबेयावबकम्मपडिमाओ प०, कालोए णं समुदे एकाणउई जोयणसयसहस्साइं सहियाइं
परिक्खेवैणं प०, कुंधुस्स णं अरहओ एकाणउई आहोत्तियसया होत्या, आउयगोयवज्जाणं छण्हं कम्मपग-
डीणं एकाणउई उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ९१ ॥

अथैकनवतिस्थानके किञ्चिद्वितन्यते, तत्र परेषां-आत्मव्यतिरिक्तानां वैयावृत्यकर्माणि-भक्तपानादिभिरुपष्टम्भक्रियास्तद्विषयाः-
विमाः-अभिग्रहनिशेपाः परवैयावृत्यकर्मप्रतिमाः, एतानि च प्रतिमात्वेनाभिहितानि कचिदपि नोपलब्धानि, केवलं विनयवैयावृत्य-
भेदा एते स[म्भन]न्ति, तथाहि-दर्शनगुणाधिकेषु सत्कारादिदशधा विनयः, आह च-“सकार १ बहुद्वारे २ सम्माणे ३ आसण
भि[गहो ४ तहय ५ आसणअणुप्पयाणं ५ किइकम्मं ६ अञ्जलिगहो य ७ ॥ १॥ इतस्सणुगच्छणया ८ ठियस्स तह पज्जुवासणा

भणिया ९ । गच्छताणुन्वयणं १० एभो सुस्ससणाविणओ' ॥ २ ॥ [सत्कारोऽभ्युत्थानं सन्मानं आसनाभग्रहः तथा च । आसना-
 नुप्रदानं कृतिकर्म अञ्जलिग्रहः ॥ १ ॥] चि [आयतोऽनुगमनं स्थितस्य तथा पर्युपासना भणिता । गच्छतोऽनुव्रजनं एष शुश्रू-
 पाविनयः ॥ २ ॥] तत्र सत्कारो-वन्दनस्तवनादिः १ अभ्युत्थानं-आसनत्यागः २ सन्मानो-चत्वादिपूजनं ३ आसनाभिग्रहः
 तिष्ठत एवासनानयनपूर्वमुपविशताञ्ज्रेति भणनमिति ४ आसनानुप्रदानं-आसनस्य स्थानात् स्थानान्तरसञ्चारणं ५ कृतिकर्मर्मादीनि
 प्रकटानि, तथा तीर्थङ्करादीनां पञ्चदशानां पदानामनाशातनादिपदचतुष्टयगुणितत्वे पष्टिविधोऽनाशतनाविनयो भवति, तथाहि-
 तित्थयर १ धम्म २ आयरिय ३ वायग ४ थेरे ५ [य]कुल ६ गणे ७ सङ्के ८ । सम्मोइय ९ किरियाए १० मइनाणाई[ण] १५
 य तहेव ॥ १ ॥ [तीर्थकरधर्माचार्यवाचकस्थविरकुलगणसंघेषु । साम्भोगिकक्रिययोः मतिज्ञानादीनां तथैव ॥ १ ॥] अत्र भावना-
 तीर्थकराणामनाशातना तीर्थकरानाशातना, तीर्थङ्करप्रज्ञप्तस्य धर्मस्य अनाशातनाविनयः, एवं सर्वत्र भावना कर्तव्या, “अणसायणा
 य भत्ती बहुमाणो तदय वण्णमाओ य । अरहंतमाइयाणं केवलणाणावसाणाणं ॥ १ ॥” इति [अनाशातना च भक्तिर्वहुमानस्तथैव
 वर्णनादश्च । अर्हदादीनां केवलज्ञानावमानानां ॥ १ ॥] तथौपचारिकविनयः तप्तथा, यदाह-“अब्भासासण १ छंदाणुवण्णं २ कय-
 पडिक्किइ तहय ३ । कारियनिमित्तकरणं ४ दुक्खतगवेसणा तहय ॥ १ ॥ तह देसकालजाणण सन्वत्थे[सु]तहय अणुमई भणिया ७ ।
 चयारिओ उ विणओ एत्तो भाणिओ समासेणं ॥ २ ॥ [अभ्यासासनं छन्दोऽनुवर्चनं कृतप्रतिकृतिस्तथा च । कारितनिमित्तं करं
 ःऽपार्तगवेपजं तथैव ॥ १ ॥ तथा देशकालज्ञानं सर्वाथेषु तंथा चानुमतिर्भणिता औपचारिकस्तु विनय एष भणितः समासेन ॥ २ ॥]
 ति, अभ्यासासनं-उपचरणीयस्यान्तिकेऽवस्थानं छन्दोऽनुवर्चनं-अभिप्रायानुवृत्तिः कृतप्रतिकृतिर्नाम-प्रसन्ना आचार्याः सूत्रादि

दास्यन्ति न नाम निज्जरेति मन्यमानस्याहारादिदानं कारितनिमित्तकरणं-सम्यक्साक्षपदमध्यापितस्य विशेषण विनये वर्त्तनं तद-
 र्यानुष्ठानं च, शेषाणि प्रसिद्धानि, तथा चैयावृत्त्यं दशधा, यदाह-‘आयरिय उवज्झाए थेरतवस्सी गिलाणसेहाणं । साहम्मिय कुलग-
 नसंपसङ्गं तमिह कायवं ॥ १ ॥’ [आचार्योपाध्यायस्थविरतपस्विग्लानशैशाणां । साधर्मिके कुलगणसंधानां संगतं तदिह कर्त्तव्यं
 ॥ १ ॥] इति, तत्र प्रव्राजना १ दिगु २ देश ३ समुदेश ४ वाचना ५ चार्यविनयो भवति, तथौपचारिकविनयोऽभ्यासवृत्त्यादिः
 सप्तधा, तथा चैयावृत्त्यं दशमेदाचार्यस्य च पञ्चविधत्वात्तदेवं चतुर्दशधेत्येकनवतिविनयमेदा एते एव अभिग्रहविषयीभूताः प्रतिमा
 उच्यन्त इति । दर्श० १० अना० ६० औप० ७ चैया० १४ । तथा ‘कालोए णं’ति कालोदः समुद्रः, स चैकनवतिलक्षाणि साधि-
 कानि परिक्षेपेण, आधिक्यं च सप्तत्या सहस्रैः पद्भिः श्रुतैः पञ्चोत्तरैः सप्तदशभिर्धनुःश्रुतैः पञ्चदशोत्तरैः सप्ताशीत्या चाङ्गुलैः साधि-
 कैरिति ‘आहोदिय’ति नियतक्षेत्रविषयावधयः । आयुर्गोत्रवज्जर्जनां ‘पण्णा’मिति ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयमोहनीयनामान्तरायाणां
 क्रमेण पञ्चनवद्वयाविंशतिर्द्विचत्वारिंशत्पञ्चमेदानामिति ॥ ९१ ॥

याणउई पडिमाओ पं०, थेरे णं इंदभूती याणउइ वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे, मंदरस्स णं
 पव्वपस्स पडुमज्झदेसभागाओ गोयुभस्स आवासपव्वयस्स पचच्छिमिल्ले चरमंते एस णं याणउइ जौयण-
 सहस्साइं अयाहाए अंतरे पं०, एवं चउणंहपि आवासपव्वयाणं ॥ सूत्रं ९२ ॥

अयं दिनवतिस्थानके किमप्यभिधीयते, दिनवतिः प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः, ताश्च दशाश्रुतस्कन्धनिर्णयचतुसारेण दर्शयन्ते,
 तत्र किल पञ्च प्रतिमा उक्ताः, तद्यथा-समाधिप्रतिमा द्विविधा १ उपधानप्रतिमा २ विवेकप्रतिमा ३ प्रतिसंलीनताप्रतिमा ४ एक-

विहारप्रतिमा चेति ५, तत्र समाधिप्रतिमा द्विविधा श्रुतसमाधिप्रतिमा चारित्रसमाधिप्रतिमा च, दर्शनं ज्ञानान्तर्गतमिति न भिन्ना दर्शनप्रतिमा विवक्षिता, तत्र श्रुतसमाधिप्रतिमा द्विपष्टिभेदा, कथं?, आचारे प्रथमे श्रुतस्कन्धे पञ्च द्वितीये सप्तत्रिंशत् स्थानाङ्गे षोडश व्यवहारे चतस्र इत्येता द्विपष्टिः, एताश्च चारित्रस्वभावा अपि विशिष्टश्रुतवतां भवन्तीति श्रुतप्रधानतया श्रुतसमाधिप्रतिमात्वेनोपदिष्टा इति सम्भावयामः, पञ्च सामायिकच्छेदोपस्थापनीयाद्याचारित्रसमाधिप्रतिमाः, उपधानप्रतिमा द्विविधा भिक्षुभावकभेदात्, तत्र भिक्षु-प्रतिमा 'भासादसत्तंता' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा द्वादश उपासप्रतिमास्तु 'दंसणवय' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा एकादशेति सर्वास्त्रियो-विंशतिर्विवेकप्रतिमा त्वेका क्रोधादेरारभ्यन्तरस्य गणशरीरोपधिभक्तपानादेर्बाह्यस्य च विवेचनीयस्यानेकत्वेऽप्येकत्वविवक्षणादिति, प्रतिसंलीनताप्रतिमाऽप्येकैव इन्द्रियस्वरूपस्य पञ्चविधस्य नोद्भिन्नयस्वभावस्य च योगकपायविविक्तशयनासनभेदतत्त्वविधस्य प्रतिसंलीनताविषयस्य भेदेनाविवक्षणादिति, पञ्चम्येकविहारप्रतिमैकैव, न चेह सा भेदेन विवक्षिता, भिक्षुप्रतिमास्वन्तर्भावितस्यादित्येवं द्विपष्टिः पञ्च त्रयोविंशतिरेका एका च द्विनवतिस्ता भवन्तीति । स्थाविरइन्द्रभूतिर्महावीरस्य प्रथमगणनायकः, स च गृहस्थपर्याये पञ्चाशतं वर्षाणि त्रिंशतं छद्यस्थपर्यायं द्वादश च कैवलित्वं पालयित्वा सिद्ध इति सर्वाणि द्विनवतिरिति । 'मंदरस्से'त्यादि, भावार्थः, मेरुमध्यभागात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चाशत्सहस्राणि ततो द्विचत्वारिंशत् सहस्राण्यातिक्रम्य गोस्तुभर्पर्वत इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवं शेषाणामपि ॥ ९२ ॥

चंदप्पहस्स णं अरहओ तेणउई गणा तेणउई गणह्रा होत्था, संतिस्स णं अरहओ तेणउई चउइस्सपु-
ब्बिससया होत्था, तेणउईमंडलगते णंसूरिए अतिवट्टमाणे निवट्टमाणे वा समं अहोरेत्तं विसमं करेइ । सूत्रं ९३

अथ त्रिनवतिस्थानके किमपि वितन्यते, 'तेणउईमण्डले'त्यादि, तत्र अतिवर्त्तमानो वा-सर्वबाह्यात् सर्वोभ्यन्तरं प्रति गच्छन् निर्वर्त्तमानो वा-सर्वाभ्यन्तरात् सर्वबाह्यं प्रतिगच्छन् व्यत्ययो वा व्याख्येयः, सममहोरात्रं विषमं करोतीत्यर्थः अहश्च रात्रिश्च अहो-रात्रं तयोः समता तदा भवति यदा पञ्चदश पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयोरपि भवन्ति. तत्र सर्वाभ्यन्तरमण्डले अष्टादशमुहूर्त्तमहर्भवति रात्रिश्च द्वादशमुहूर्त्ता, सर्वबाह्ये तु व्यत्ययः, तथा व्यशीत्यधिकमण्डलशते द्वौ द्वावेकपटिभागौ वर्द्धते हीयेते च, यदा च दिनवृद्धि-स्तदा रात्रिहानिः रात्रिवृद्धौ च दिनहानिरिति, तत्र द्विनवतितमे मण्डले प्रतिमण्डलं मुहूर्त्तैकपटिभागद्वयवृद्ध्या त्रयो मुहूर्त्ता एकेनैक-पटिभागेनाधिकाः वर्द्धन्ते वा हीयन्ते वा, तेषु च द्वादशमुहूर्त्तेषु मध्ये क्षिप्तेषु अष्टादशभ्योऽपसारितेषु वा पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयत्रैकैक-पटिभागेनाधिका हीना वा भवन्तो द्विनवतितममण्डलस्याद्धे समाहोरात्रता तस्यैव चान्ते विषमाहोरात्रता भवति, द्विनवतितमं मण्डलं चादित आरभ्य त्रिनवतितमं तत्र च मण्डले यथोक्तः त्वगर्थ इति ॥ ९३ ॥

निसहनीलवंतियाओ णं जीवाओ चउणउइ जोयणसहस्साइं एक्कं छप्पन्नं जोयणसयं दोन्नि य एगूणवीसइ-भाने जोयणस्स आयामेणं प०, अजियस्स णं अरहओ चउणउइ ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ९४ ॥

अथ चतुर्नवतिस्थानके किञ्चिद्विविच्यते, 'निसहे'त्यादि, इह पादोना संवादगाया 'चउणउइसहस्साइं छप्पणाहियं सयं कला दो य । जीवा निसहस्सेस' [चतुर्नवतिः सहस्राणि पट्यञ्चाशुदधिकं शतं कले द्वे च । जीवा निषधस्यैषा] ति ॥ ९४ ॥

सुपासस्स णं अरहओ पंचाणउइ गणा पंचाणउइ गणहरा होत्था, जम्बुदीवस्स णं दीवस्स चरमंताओ चउदिसि लयणसमुद्धं पंचाणउइ पंचाणउइ जोयणसहस्साइं ओगादित्ता चत्तारि महापायालकलसा प०

तं०—यलयासुहे केऊए जूयए ईसर, लवणसमुद्रस्स उभआपासाप पचाणउय पचाणउय पदसाओ उब्बेहु-
स्सेरपरिहाणीए प०, कुंयू णं अरहा पंचाणउइ वाससहस्साइं परमाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव पहीणे,
धेरे णं मोरियपुत्ते पंचाणउइवासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ९५ ॥

अय पञ्चनवतिस्थानके किञ्चिद्विल्लियते, लवणसमुद्रस्योमयपार्थतोऽपि पञ्चनवतिः प्रदेशा उद्बोधोत्सेधपरिहान्या विषये प्रज्ञप्ताः, अयमत्र
भाषार्यः—स्रग्णममुद्रमध्ये दशसाहसिधेरुद्रस्य समधरणीतलापेक्षया सहस्रमुद्बोधः, उण्डत्वमित्यर्थः, तदनन्तरं पञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्र-
म्योद्बोधस्य प्रदेशो हीयते, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा उद्बोधस्य प्रदेशः परिहीयते, एवं पञ्चनवतिरप्रदेशातिक्रमे प्रदेशमात्रस्यो-
द्बोधस्य हान्या पञ्चनवत्यां योजनसहस्रेष्वतिक्रान्तेषु समुद्रतटप्रदेशेषु उद्बोधसहस्रस्यापि परिहानिर्भवतीत्यर्थः, समभूतलत्वं भवतीति,
तथा समुद्रमध्यभागापेक्षया तत्तटस्य साहस्रिक उत्सेधो भवति, उत्सेधश्चोच्चत्वं, तत्र समधरणीतलरूपात्तटपञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्रम्य
एकप्रदेशिका उत्सेधस्य परिहानिर्भवति, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा प्रादेशिक्येवोत्सेधहानिर्भवति, एवं पञ्चनवतिपञ्चनवति-
प्रदेशातिक्रमेण प्रादेशिक्यां प्रादेशिक्यां उत्सेधहान्यां पञ्चनवत्यां योजनसहस्रेष्वतिक्रान्तेषु समुद्रमध्यभागे सहस्रमपि उत्सेधस्य
परिहीयते, एवं साहस्रिकोत्सेधपरिहानौ साहस्रिकोद्बोधता भवति 'लग्नस्से'ति, अथोद्बोधार्थं योत्सेधपरिहानिस्तस्यां च पञ्चनवतिः
प्रदेशाः—प्रज्ञप्तास्तेष्वतिक्रान्तेषु उत्सेधतः प्रदेशपरिहान्यामुद्बोधः प्रादेशिको भवतीति, तथा कुन्धुनाथस्य—सप्तदशतीर्थकरस्य कुमारत्व-
माण्डलिकत्वचक्रवर्तित्वानगात्वेपु अत्येकं त्रयोविंशतेर्वर्षसहस्राणामर्द्धाष्टवर्षशतानां च भावात्सर्वायुः पञ्चनवतिर्वर्षसहस्राणि भवन्तीति,
तथा मौर्यपुत्री-महावीरस्य सप्तमगणधरस्तस्य पञ्चनवतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं !, गृहस्यत्वं ब्रह्मत्वकैवल्यत्वेपु क्रमेण पञ्चषष्टिचतुर्दशयो-

उद्यानां वयोनां भावादिति ॥ १५ ॥

एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्खद्विस्स छण्णउइ छण्णउइ गामकोडीओ होत्था, वायुकुमाराणं छण्णउइ भवणावाससयसहस्सा प०, ववहारिए णं दंढे छण्णउइ अङ्गुलाइं अंगुलमाणेणं, एवं धणू नालिया जुगे अवत्ते सुसलेचि हु, अर्हिभत्तरओ आइसुहुत्ते छण्णउइअंगुलछापे प० ॥ सूत्रं ९६ ॥

अय पण्णवतिस्थानके किमपि व्याख्यायते, वायुकुमाराणां पण्णवतिर्भवनलक्षणाणि दक्षिणस्यां पञ्चाशत उत्तरस्यां च पट्टचत्वारिंशतो भावादिति 'ववहारिए'चि व्यावहारिको येन गन्वृत्तादि प्रमाणं चिन्त्यते, अव्यावहारिकस्तु लघुः दीर्घो वा भवत्युक्तप्रमाणात्, दण्डो हि चतुःकर उक्त करश्चतुर्विंशत्यङ्गुलः एवं चतुर्विंशतौ चतुर्गुणितायां पण्णवतिः स्यादेवेति । 'अभमंतराओ' इत्यादि अभ्यन्तरमण्डलमाश्रित्येत्यर्थः, आदिमुहूर्तः पण्णचत्यङ्गुलच्छायः प्रज्ञप्तः, अयमत्र भावार्थः-सर्वोभ्यन्तरमण्डले यत्र दिने सूर्यश्चरति तस्य दिनस्य प्रथमो मुहूर्त्तो द्वादशाङ्गुलमानं शङ्कुमाश्रित्य पण्णवत्यङ्गुलच्छायो भवति, तथाहि-तदिनमष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणं भवतीति मुहूर्त्तोऽष्टादशभागो दिनस्य भवति, ततश्च छायागणितप्रक्रियया छेदेनाष्टादशलक्षणेन द्वादशाङ्गुलः शङ्कुगुण्यत इति, ततो द्वे शते षोडशोत्तरे २ १६, तयोरर्द्धीकृतयोरष्टोत्तरं शतं भवति १०८, ततश्च शङ्कुप्रमाणे १२ ऽपनीते पण्णवतिरङ्गुलानि लभ्यन्ते इति ॥ ९६ ॥

मंदरस्स णं पन्वयस्स पचच्छिमिद्वाओ चरमंताओ गोयुभस्स णं आवासपन्वयस्स पचच्छिमिद्दे चरमंते एस्स णं सत्ताणउइ जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंसिपि, अट्टण्हं कम्मपगङ्गीणं सत्ताणउइ

उत्तरपङ्कश्या प०, द्वारसग ण राया चाउरतय मयदा दत्ताण्डं सत्ताणउइ वाससयाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंठे भवित्ता णं उाय पण्यइण ॥ सूत्रं ९७ ॥

अप मत्तनवतिव्यानेके किञ्चिदभिधीयते, 'मंदरे' त्यादि, भावार्थोऽयं-मेरोः पथिमान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चपञ्चाशत् मद्गगानि गतो द्वित्यारिगतो गोस्तुभ इति यथोक्तमेवान्तरमिति, हरिणो दशमचक्रवर्ची देशोनानि सप्तनवतिं वर्षशतानि गृहमप्युपनिगीलि नाधिकानि प्रज्यां पालितवान् दशवर्षसहस्रत्वात्तदायुष्कस्येति ॥ ९७ ॥

नंदणपणस्स णं उवरिद्धाओ चरमंताओ पंडुयवणस्स हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं अट्ठाणउइ जोयणसहस्साइं अपाणां अंतरे प०, मंदरस्स णं पण्ययस्स पचच्छिभिद्धाओ चरमंताओ गोयुभस्स आवासपण्ययस्स पुरच्छि-
मिद्धे नरमंते एस्स णं अट्ठाणउइ जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंप्पि, दाहिणभरहस्स णं भयुस्सिद्धे अट्ठाणउइ जोयणसयाइं किंचूणाइं आयमिणं प०, उत्तराओ कट्ठाओ सूरिये पढमं छम्मासं अय-
माणे एगूणपघासतिमे मण्डलगते अट्ठाणउइ एकसट्ठिभागे सुहुत्तस्स दिवसखेत्तस्स निबुद्धेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिबुद्धित्ता णं सूरिण चारं चरइ, दक्खिणाओ णं कट्ठाओ सूरिए दोचं छम्मासं अयमाणे एगूणपघासइमे मंडलगते अट्ठाणउइ एकसट्ठिभागं सुहुत्तस्स रयणिखिंत्तस्स निबुद्धेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिबुद्धेत्ता णं सूरिण चारं चरइ, रेवइपढमजेट्ठापज्जवसाणाणं एगूणवीसाए नक्खत्ताणं अट्ठाणउइ ताराओ तारग्गेणं प० ॥ सूत्रं ९८ ॥

पाएनचतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते-‘नन्दनवने’ स्यादि, भावार्थोऽयं-नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि
 पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्रतपञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाटकस्य तद्ग्रहणेन ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवन-
 वत्या मेरोरुचैस्त्वस्य आधे सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभध्वमावार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिप्ते
 यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयद्दृढस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्सुस्वकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं-‘दाहिणभरहड्ढस्स णं
 धणुपिट्ठे अट्ठाणउइं लोयणसयाइं किंचूणाइं आयाभेणं पण्णत्ते’ इति, यतोऽन्यत्रोक्तं-‘नव चेव सहस्साइं छावट्ठाइं सयाइं सत्त मवे ।
 सविसेस कला चेगा दाहिणभरहे धणुपिट्ठं ॥ १ ॥ (९६०७ १६) ति वैताढ्यधनुःशृणुं त्वेवमुक्तमन्यत्र-“दत्त चेव सहस्साइं सत्तेव
 सया इवंति वेयाला । धणुपिट्ठं वेयट्ठे कला य पण्णारस हवंति ॥ १ ॥ (१०७४३ १५) ‘उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
 नुसारेणापसेयः, नवरमिह ‘एकतालीसइमे’ इति केषुचित्सुस्वकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपच्चासइमे’ति एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे
 अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च मतिमण्डलं सुहूर्तकपटिभागद्वयद्वेदिनस्य रात्रेर्वेति । ‘रेवइ’त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवति-
 प्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टन-
 यवित्तारास्तारापरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि-रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका पदतारं
 ४४ रोहिणी पञ्चतारं मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा एकतारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चतारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा पदतारं ६७ मघा सप्ततारं
 ७४ पूर्वाफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्त पञ्चतारं ८३ चित्रा एकतारं ८४ स्वातिरेसतारं ८५ विशाखा पञ्चतारं ९०
 अनुराधा चतुस्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थाभि-

प्रायेण रोगाभिरुगरस्य पुरुषाणाभिक्त्यं मम्मभाव्यते ततो यथोक्ता वृत्तस्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरे णं पल्लवः णवणउइ जोगणमहस्साइं उइइं उचत्तेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ
पगच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ जोगणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं दक्खिणह्ठाओ चरमंताओ
उत्तरिह्ठाओ चरमंताओ णवणउइ जोगणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, उत्तरे पढमे त्तरियमंडले नवनउइ-
जोगणमहस्साइं साइरेगाइं आयामविक्खंसेणं प०, दोये त्तरियमंडले नवनउइ जोगणसहस्साइं साहियाइं साहियाइं
आयामविक्खंसेणं प०, तइए त्तरियमंडले नवनउइ जोगणसहस्साइं साहियाइं आयामविक्खंसेणं प०,
इमीसे णं रणणप्पमाए पुढवीए अंजणस्स कंडस्स हेट्ठिह्ठाओ चरमंताओ वाणमंतरभोमेज्जविहाराणं उबरिमंते

पस णं नयनउइ जोगणसयाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नयनवृत्तित्याने किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने
नरनपतियोजनशतानि चतुःपञ्चाशच्च योजनानि पट् योजनैकादशभागा वाक्षो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ
एकोनवतिः शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि पट् चैकादशभागास्तथा पञ्च शतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो
गुणनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति, ‘पढमत्तरियमंडले’ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युचरयते द्विगुणिते
पट् णे यो राशिः स प्रथममण्डलस्यायामविष्कम्भः, स च नवनवतिः सहस्राणि पट् च शतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु
नवनवतिः सहस्राणि पट् शतानि पञ्चचत्वरिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चत्रिंशदेकपट्टिभागाः, कथं ? मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे

योजने, ख्यावमानावष्कम्भश्चाष्टचत्वारिंशदेकपट्टिभागाः, एतद्विगुणितं पञ्च योजनानि पञ्चत्रिंशदेकपट्टिभागाश्चेति जातमेतच्च पूर्व-
मण्डलविष्कम्भे क्षिप्तं जातमुक्तप्रमाणमिति, तृतीयमण्डलविष्कम्भोऽप्येवमेवावसेयः, स च नवनवतिः सहस्राणि पद् शतानि एक-
पञ्चाशत् योजनानि नवैकपट्टिभागाश्चेति । 'इमीसे ण'मित्यादि, भावार्थोऽयं अञ्जनकाण्डं दशमं, तत्र रत्नप्रभोपरिमान्ताच्छतं शतानां
यति, प्रथमकाण्डे प्रथमशते च व्यन्तरनगराणि सन्तीति तस्मिन्नप्यसारिते नवनवतिशतान्यन्तरं स्रोक्तं भवतीति ॥ ९९ ॥

दसवत्समिया णं भिक्खुपडिमा एगेणं राइदियसतेणं अब्बच्छेहिं भिक्खवासतेहिं अहासुत्तं जाव आराहियावि
भवइ सयभिसया नक्खवत्ते एक्कसयतारे प०, सुविही पुप्फदंते णं अरहा एगं घणूसयं उइहं उच्चत्तेणं होत्था,
पासे णं अरहा पुरिसादाणीए ए.ं वाससयं सब्बाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, एवं थेरेवि अज्जसुहग्ग्गे,
सब्बेवि णं दीह्वेयइहपच्चया एगमेगं गाउयसयं उइहं उच्चत्तेणं प०, सब्बेवि णं बुल्लहिमवंतसिहरीवासहर-
पच्चया एगमेगं जोयणसयं उइहं उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उब्बेहेणं प० सब्बेवि णं कंचणगपच्चया
एगमेगं जोयणसयं उइहं उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उब्बेहेणं प० एगमेगं जोयणसयं मूले विक्खम्भेणं
प० ॥ सूत्रं १०० ॥

अथ शतम्यानैके किञ्चिल्लिख्यते, तत्र दश दशमानि दिनानि यस्यां सा दशदशमिका, या हि दिनानां दश दशकानि भवन्ति,
दश दशमदिनानि शतं च दिनानामत्र उच्यते एकैक रात्रिदिवसशतेनेति, यस्यां च प्रथमे दशके प्रतिदिनैकैका भिक्षा द्वितीये द्वे द्वे
एवं याप्तदशमे दश दशेत्येवं सर्वाभिक्षासङ्कलने स्रोक्तसंख्या मयत्येव इति, पार्श्वनाथस्त्रिशद्वर्षाणि कुभारत्वं सप्ततिं चानगारत्त्वमित्येवं

ननमायुः पालयित्वा मिदः, पं 'धेरेति अज्जमुहमे'ति आर्यमुघम्भो-महावीरस्य पञ्चमो गणधरः सोऽपि वर्षशतं सर्वायुः पालयित्वा
मिदम्नाया च तस्यागारनामः पञ्चाग्रदर्शानि छत्रस्थपर्यायो द्वित्रत्वारिंशत्केवलपर्यायोऽष्टौ, भवति चैतद्राशित्रयभिलने वर्षशतमिति ।
त्रैनाद्यादिपुण्यतुल्यांशः उदेषः, कश्चनका उत्तरकुरुषु देवकुरुषु क्रमव्यवस्थितानां पञ्चानां महाहृदानामुभयनो दश दश व्यवस्थितास्ते
च त्रयद्विपि नतद्वयमंख्याः सममेषा इति ॥ १०० ॥

पंचरूपमे णं अरहा दियइदं घणुसयं उइदं उचत्तेणं होत्था, आरणे कप्पे दिवइदं विमाणावाससयं प०, एवं
अब्बुण्णवि १५० सूत्रं १०१ ॥ मुपासे णं अरहा दो घणुसया उइदं उचत्तेणं होत्था सन्धेवि णं महाहिमयंत-
रणीयासत्तरपब्बया दो दो जोयणमयाइं उइदं उचत्तेणं प० दो दो भाउयसयाइं उन्धेहेण प०, जम्बुद्वीचे णं
दीये दो कंणपब्बयमया प० ॥ २०० सूत्रं १०२ ॥

अरैकोणरग्यानरुद्धया धूररयनो परित्यज्य पञ्चागच्छादिदृष्टया तां कुर्वन्नाह-'चंदप्पहे'त्यादि, सुगमं सर्वमाद्यादशङ्कगणि-
विदकय्यान् ॥ २०० ॥

पउमण्णमे णं अरहा अद्दाइज्जाइं घणुमयाइं उइदं उचत्तेणं होत्था, असुरकुमारणं देवाणं पासायवाडिसगा
अइद्दाइज्जाइं जोयणमयाइं उइदं उचत्तेणं प० ॥ २५० सूत्रं ॥ १०३ ॥

नरं 'पासायवाडिमय'मि अतंतमकाः-दोसरकाः कर्णपूराणि वा अतंतमका इव अतंतमका प्रधाना इत्यर्थः प्रासादाश्च ते
अतंतमकाः प्रासादानां वा मध्ये अतंतमकाः प्रासादावतंतमकाः ॥ २५० ॥

सुमङ्गलं अरहातिणि घणुसयाङ् उड्डं उचत्तेणं होत्था, अरिदुनेमी णं अरहातिणि वाससयाङ् कुमार-
 यासमज्जे यसित्ता मुंडे भवित्ता पण्डइए, वेमाणियाणं देवाणं विमाणपागारा तिणि तिणि जोयणसयाङ्
 उड्डं उचत्तेणं प०, समणस्स भगवओ महावीरस्स तिन्नि सयाणि चोदसपुण्णीं होत्था, पंचघणुसइयस्स
 णं अंतिमसारीरियस्स सिद्धिगयस्स सातिरगाणि तिणि घणुसयाणि जीवप्पदेसोगाहणा प० ॥ ३०० ॥
 सूत्रं ॥ १०४ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अड्डसयाङ् चोदसपुण्णीं संपया होत्था, अभिनंदणे
 णं अरहा अड्डाङ् घणुसयाङ् उड्डं उचत्तेणं होत्था ॥ ३५० ॥ सूत्रं १०५ ॥

तथा 'पंचघणुस्सइयस्स णं'मित्यादि, पञ्चघणुःशतग्रमाणस्य 'अंतिमसारीरियस्स'चि चरमशरीरस्य सिद्धिगतस्य सातिरेकाणि
 ग्रीणि श्रुतानि धनुषां जीवप्रदेशाचगाहना मज्झा, यतोऽसौ शैलेशीकरणसमये शरीररन्ध्रपूरणेन देहत्रिभागं विमुच्य घनप्रदेशो भूत्वा
 देहत्रिभागदयावगाहनः सिद्धिमुपगच्छति, सातिरेकत्वं चैवं 'तिन्नि सया तेचीसा घणुचिभागो य होइ बोद्धवो । एसा खलु सिद्धाणं
 उक्कोसोगाहणा भणिया ॥ १ ॥' चि [ग्रीणि श्रुतानि त्रयस्त्रिंशद् धनूपि त्रिभागश्च भवति बोद्धव्यः । एषा खलु सिद्धानामुत्कृष्टाव-
 गाहना भणिता ॥ १ ॥] ॥ ३०० ॥ ३५० ॥

संभवे णं अरहा चत्तारि घणुसयाङ् उड्डं उचत्तेणं होत्था, सन्वेवि णं गिसढनीलवंता वासहरपच्चया
 चत्तारि चत्तारि जोयणसयाङ् उड्डं उचत्तेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाङ् उन्वेहेणं प०, सन्वेवि णं चक्खार-
 पच्चया गिसढनीलवंतवासहरपच्चयणं णं चत्तारि चत्तारि जोयणसयाङ् उड्डं उचत्तेणं चत्तारि चत्तारि

गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, आणयपाणाएसु दोसु कप्पेसु चत्तारि विमाणसया प०, समणस्स णं भगवओ मन्नाधीरस्स चत्तारि सया वाईणं सदेवमणुयासुरंमि लोगंमि चाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाइसंपया होत्था ॥ ४०० ॥ सूत्रं १०६ ॥

'सब्बेऽपि णं वक्खारपव्याए'त्यादि, वक्खस्कारपर्वता एकक्षेत्रप्रतिबद्धा विद्यतित्ते च वर्षधराः ते च चतुःचतुःशतोच्चाः ॥ अजिते णं अरहा अद्धपंचमाइं धणुसयाइं उब्बं उचत्तेणं होत्था, सगरे णं राया चाउरंतचक्खवही अद्धपंचमाइं धणुमयाइं उब्बं उचत्तेणं होत्था ॥ ४५० ॥ सूत्रं १०७ ॥ सब्बेवि णं चक्खारपव्वय सीआसीओआओ महानईओ मंदरपव्वयंतेणं पंच पंच जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं पंच पंच गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सब्बेवि णं चासहरक्खुडा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं होत्था मूले पंच पंच जोयणसयाइं विक्खंभेणं प०, उसमे णं अरहा कोसलिय पंच धणुसयाइं उब्बं उचत्तेणं होत्था, भरहे णं राया चाउरंतचक्खवही पंचधणुसयाइं उब्बं उचत्तेणं होत्था, सोमणसगंधमादणयिज्जुप्पममालयंताणं वक्खारपव्वयाणं मंदरपव्वयंतेणं पंच २ जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं पंच पंच गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सब्बेवि णं चक्खारपव्वयक्खुडा हरिहरिस्सहक्खुडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं प०, सब्बेवि णं नंदणक्खुडा पलक्खुडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयाममविक्खंभेणं प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु विमाणा पंच २ जोयणसयाइं उब्बं उचत्तेणं प० ॥ ५०० ॥ सूत्रं १०८ ॥

मन्वेदिणं वस्त्रारेत्यादि शीतादिनदीपत्यासचौ मेरुग्रत्यासचौ च पञ्चशतोच्चा इति, तथा 'सन्वेवि णं वासे'त्यादि, तत्र वर्षधर-
 रूटानि शतद्वयमशीत्यधिकं, कथं? 'लहुहिमवं हिमवं निसद्वे एक्कारस अट्ट नव य कूडाइं । नीलाइसु तिसु नवगं अट्टेकारस जहासंखं
 ॥१॥ [शुद्धहिमवति हिमवती निपथे एकादशाष्टौ नव च कूटानि हिमवती नीलादिषु त्रिषु नवकमष्टैकादश च यथासंख्यम् ॥१॥]
 एतेषां च पञ्चगुणत्वात्, वक्षस्काररूटानि त्वशीत्यधिकचतुःशतीसंख्यानि, कथं? 'विज्जुपहमालवंते नव नव सेसेसु सत्त सत्तेव ।
 सोलस वस्त्रारेसु चउरो चउरो य कूडाइं" ॥ १ ॥ [विद्युत्प्रभमाल्यवर्तोर्नव नव शेषेषु सत्त सत्तेव । पोटश वक्षस्कारेषु चत्वारि
 चत्वारि च कूटानि ॥ १ ॥] एतेषां पञ्चगुणत्वात्, पञ्चगुणत्वं च जम्बूद्वीपादिमेरुपलाक्षितक्षेत्राणां पञ्चत्वात्, सर्वाण्येतानि
 पञ्चशतोच्छ्रितानि, एवं मानुषोत्तरादिव्यपि, वैताल्यकूटानि तु सक्रोशपद्मयोजनोच्छ्रयाणि, वर्षकूटानि तु ऋषभकूटादीन्यष्टयोजनो-
 च्छ्रितानीति, हरिकूटहरिसहकूटवर्जनं त्विह तयोः सहस्रोच्छ्रयत्वाद्, आह च—'विज्जुप्पमहरिकूडो हरिस्सहो मालवंतवक्खारे ।
 नन्दणयणमलकूडो उब्बिद्धा जोयणसहस्सं" ॥ १ ॥ [विद्युत्प्रभहरिकूटे हरिसहो माल्यवद्वक्षस्कारः । नन्दनवने बलकूट उब्बिद्धा
 योजनसहस्रं ॥ १ ॥] ५०० ॥ १०८ ॥

संनृणारमार्तिदेसु कप्पेसु विमाणा छजोयणसयाइं उड्डं उचत्तेणं प०, बुद्धहिमवंतकूडस्स उवहरिह्लाओ चर-
 मंताओ बुद्धहिमवंतस्स वासट्ठरपच्चयस्स समधरणिजत्ते एस णं छ जोयणसयाइं अवाहाए ! अंतरे प०, एवं
 सिट्ठरीकूडस्सत्ति, पासस्स णं अरहजो छ सया वार्हणं सदेवमशुयात्तरे लोए वाए अपराजिआणं उब्बोस्सिया
 चाइत्तंपथा होत्था, अभिचंदे णं कुलगरे छ घणुसयाइं उड्डं उचत्तेणं होत्था, वासुपुजे णं अरहा छहिं पुरिस्स-

॥ वासुदेवाय नमः ॥

भवनस्य भगवतो महावीरस्य मत्तं त्रिनश्रतानि कैवल्यशतानीत्यर्थः, तथा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त वैक्रियशतानि वैक्रियश्रमणशतानीत्यर्थः, 'अरिदं'त्यादि, 'देयणादं'ति चतुःपञ्चाशतो दिनानामूनानि, तत्प्रमाणत्वात् छद्मस्थकालस्येति, 'महादिमरि'त्यादौ भागार्थोऽयं-महादिमगन् योजनशतद्वयोच्छ्रितस्तत्कृदं च पञ्चाशतोच्छ्रितमिति सूत्रोक्तमन्तरं भवनीति ॥ ७०० ॥

मन्त्रानुक्रमहरसारेणु दोरु कर्पपेसु चिमाणा अट्ट लोयणसयाइं उइइं उउत्तेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए

पदमे कंडे अष्टसु जोयणसएसु वाणमंतरभोमेज्जविहारा प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स अट्टसया अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं गइकल्लाणाणं ठिइकल्लाणाणं आगमेसिभदाणं उक्कोसिआ अणुत्तरोववाइयसंपया होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ अट्ठहिंजोयणसएहिं सुरिए चारं नरति, अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स अट्ट सयाइं चाइणं सदेवमणुयासुरंमि लोगंमि बाए अपराजियाणं उक्को-
स्सिया याइंसंपया होत्था ॥ ८०० सुत्रं १११ ॥

‘इमीसे ण’मित्यादि, प्रथमं काण्डं खरकाण्डं खरकाण्डस्य षोडशविभागस्य प्रथमविभागरूपं रत्नकाण्डं, तत्र योजनसहस्रप्रमाणे अध उपरि च योजनसहस्रद्वयं विमुच्यान्येष्वष्टसु योजनशतेषु वनेषु भवावानास्ते च ते व्यन्तराश्च तेषां सम्यन्धिनः भूमिविकारत्वान्द्रौमेय-
कास्ते च ते विहरन्ति-क्रीडन्ति तेष्विवि विहाराश्च-नगराणि वानव्यन्तरभौमेयकविहारां इति, ‘अट्ट सय’त्ति अष्ट शतानि, कैपा-
मित्याह-‘अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं’ति देवेषूपत्ययमानत्वाद् देवा द्रव्यदेवा इत्यर्थः तेषां गतिः-देवगतिलक्षणा कल्याणं येषां ते गति-
कल्याणास्तेषामेनं स्थितिः-त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमलक्षणा कल्याणं येषां ते तथा तेषां, तथा ततश्च्युतानामागमिष्यद्-आगामि भद्रं-
कल्याणं निर्वर्णगमनलक्षणं येषां ते आगमिष्यद्भद्राः तेषां, किमित्याह-‘उक्कोसिए’त्यादि ॥ ८०० ॥ १११

आणयपाणयआरणअच्छुएसु कप्पेसु विमाणा नव नव जोयणासयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, निसदकूडस्स णं उवरिद्धाओ सिहरतलाओ णिसदस्स वासहरपच्चयस्स समे धरणितले एस णं नव जोयणासयाइं अवाहाए अंतरे प० एवं णीलवंतकूडस्सवि, विमलवाहणे णं कुलगरे णं नव घणुसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था. इमीसे णं

रयणप्पभाणं उहुसमरमणिज्जाओ भूणिभागाओ नवहिं जोयणसएहिं सव्वुवरिमे ताराख्वे चार चरइ, निस-
इदस्स णं यामदंरपव्ययस्स उवरिद्धाओ सिहरतलाओ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए पढमस्स कंटस्स
पहुमउत्तदेसभाए एस णं नव जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प० एवं नीलवंतस्सवि ॥ ९०० ॥ सूत्रं ११२ ॥

निमहदुस्स णमित्यादि, इहायं भावः-निपघकूटं पञ्चथतोच्छ्रितं निपघश्च चतुःथतोच्छ्रित इति यथोक्तमन्तरं
भययीति ॥ ९०० ॥

सव्वेवि णं गेयेज्जपिमाणे दस दस जोयणसयाइं उइदं उचत्तेणं प०, सव्वेवि णं जमगपव्वया वस दस
जोयणमयाइं उइदं उचत्तेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइं आयाज-
यिसांभेणं प०, एवं चित्तविचित्तकूडावि भाणियव्वा, सव्वेवि णं वट्टवेयड्ढपव्वया दस दस
जोयणसयाइं उइदं उचत्तेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइं विक्खंभेणं
प०, सव्वत्थ समा पद्धगसंठाणसंठिया प०, सव्वेवि णं हरिहरिस्सदकूडा यक्खारकूडवज्जा दस दस जो-
जोयणसयाइं उइदं उचत्तेणं प०, मूले दस जोयणसयाइं विक्खंभेणं, एवं बलकूडाधि नंदणकूडवज्जा, अरहावि
अरिट्ठनेमी दस वाससयाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सव्वदुक्खपणीगे, पासस्स णं अरहओ दस
मयाइं जिजाणं हेत्था, पासस्स णं अरहओ दस अन्तेवासीसयाइं, कालगयाइं जाव सव्वादुक्खपणीणाइं
पउमव्वदुपुंडरीयव्वहा य दस दस जोयणसयाइं आयामेणं प०, ॥ १००० सूत्रं ११३ ॥

अणुत्तरोचयाइयाणं देवाणं विमाणा एकारस जोयणसयाइं उड्डं उचत्तेणं प०, पासस्स
 णं अरहओ इकारस सयाइं वेउन्वियाणं होत्था ॥ ११०० सूत्रं ११४ ॥ महापउममहा-
 पुंडरीपदद्याणं दो दो जोयणसहस्साइं आयामेणं प० ॥ २००० सूत्रं ११५ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
 पइरकंडस्स उवरिद्धाओ चरमंताओ लोहियक्खकंडस्स हेडिल्ले चरमंते एस णं तिन्नि जोयणसयसहस्साइं
 अथाहाए अंतरे प० ॥ ३००० सूत्रं ११६ ॥ तिगिच्छकेसरिदहणं चत्तारि चत्तारि जोयणसहस्साइं आयामेणं
 प० ॥ ४००० सूत्रं ११७ ॥ धरणितले मंदरस्स णं पच्चयस्स बहुमज्झवेसभाए रुयगनाभीओ चउदिसिं पञ्च
 २ जोयणसहस्साइं अथाहाए अंतरे मंदरपच्चए प० ॥ ५००० सूत्रं ११८ ॥ सहस्सारे णं कप्पे छ विमाणा-
 वाससहस्सा प० ॥ ६००० सूत्रं ११९ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए रयणस्स कंडस्स उवरिद्धाओ चरमं-
 ताओ पुलगस्स कंडस्स हेडिल्ले चरमंते एस णं सत्त जोयणसहस्साइं अथाहाए अंतरे प० ॥ ७००० सूत्रं १२० ॥
 हरिवासरम्मयाणं वासा अट्ठ जोयणसहस्साइं साइरेगाइं वित्तरेणं प० ॥ ८००० सूत्रं १२१ ॥ दाहिणडूढ-
 भरहस्स णं जीवा पाईणपडीणायया दुहओ समुद्धं पुट्टा नव जोयणसहस्साइं आयामेणं प० ॥ ९००० सूत्रं
 १२२ ॥ मंदरे णं पच्चए धरणितले दस जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं प० ॥ १०००० सूत्रं १२३ ॥ जम्बूदीवेणं दीवे
 गंगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं प० ॥ १००००० सूत्रं १२४ ॥ लवणे णं समुद्धे दो जोयणसयसहस्साइं
 चक्रयालुविकग्गंभेणं प० ॥ २००००० सूत्रं १२५ ॥ णम्हस्स णं अरहओ तिन्नि सयसाहस्सीओ सत्ताबीसं च

महस्साइं उदोमिया सायिया मं. होत्या ॥ ३००००० सूत्रं १२६ ॥ धायइग्वड ण दावे चत्तारि जोयणसय-
 महरसाइं चत्तालधियन्भेणं प० ॥ ४००००० सूत्रं १२७ ॥ लवणस्सणं समुदस्स पुरच्छिमिह्लाओ चरमंताओ
 पचिप्पिमिहे चरमंते एस णं पंच जोयणसयसहस्साइं अवाहाण अंतरे प० ॥ ५००००० सूत्रं १२८ ॥ भरहे
 णं रागा नाउरंतयक्खदी छ पुब्बसयसहस्साइं रायमज्जे वसित्ता सुंहे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-
 ण्ण ॥ ६००००० सूत्रं १२९ ॥ जम्बूदीपस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिह्लाओ वेइयंताओ धायइग्वडचक्खवालस्स पव्व-
 ण्णिमिहे चरमंते सत्त जोयणसयसहस्साइं अवाहाण अंतरे प० ॥ ७००००० सूत्रं १३० ॥ माहिंदे णं कप्पे अट्ठ
 यिमाणायामसयसहस्साइं प० ८००००० ॥ सूत्रं १३१ ॥ अजियस्स णं अरहओ साइरेगाइं नव ओहिनाणि-
 महस्साइं होत्या ॥ ९००० सूत्रं १३२ ॥ पुरिस्ससीहे णं बालुदेवे वस वाससयसहस्साइं सव्वाडयं पालइत्ता
 पथमाणं पुट्ठीणं नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ १०००००० सूत्रं १३३ ॥ समणे भगवं महाधीरे तित्थगरभवग-
 ण्णाओ छट्ठे वोट्टिलभवग्गहणे एंग वासकोटिं सामन्नपरियाणं पाउणिता सहस्सारे कप्पे सव्वट्ठविमाणे
 देयत्ताए उववन्ने ॥ १०००००० सूत्रं १३४ ॥ उसमसिरिस्स भगवओ चरिमस्स य महावीरवद्धमाणस्स
 एणा सागरोयमकोउकोडी अवाहाण अंतरे प० ॥ १०००००००००००० सूत्रं १३५ ॥

'सव्वेवि णं जगमे'त्यादि, उत्तरकुरुप नीलमद्धर्पधरस्य-उत्तरतः शीताया महानद्या उभयोः कूलयोर्दो यमकाभिधानौ पर्वतौ स्तः
 च पञ्चम्यप्युत्तरकुरुप द्वयोर्द्वयोर्भागादथ, एवं 'चिचविचिचकूडावि'चि पञ्चसु देवकुरुपु यमकवचत्सद्भावात् पञ्च

निप्रहृष्टाः पञ्च विचित्ररूपा इति, सन्वेवि ण'मित्यादि, सर्वेऽपि वृत्ता चैताढ्या विंशतिः शब्दापात्यादयः, 'सन्वेवि णं हरी'त्यादि,
 हरिरूढं निघुत्प्रभाभिधाने गजदन्ताकारवक्षस्कारपर्वते हरिसहकूटं तु माल्यवद्भस्कारे, तानि च पञ्चस्वपि मन्दरेषु भावात् पञ्च पञ्च
 भंगन्ति सहस्रोच्छ्रितानि च, 'वक्षस्कारकूटेष्वेवमुत्त्वं नास्त्येतेष्वेवास्तीत्यर्थः, एवं 'बलकूडावि'त्ति पञ्चसु
 मन्दरेषु पञ्च नन्दनगानि तेषु प्रत्येकैशान्यां दिशि बलकूटाभिधानं कूटमस्ति, ततः पञ्च, तानि सहस्रोच्छ्रितानि च,
 'नन्दनकूडवज्र'त्ति शेषाणि नन्दनचनेषु प्रत्येकं पूर्वादिदिग्बिदिग्व्यवस्थितानि चत्वारिंशत्संख्यानि नन्दनकूटानि वर्जयित्वा
 तानि साहस्रिकाणि न भवन्तीत्यर्थः । 'अरुहते'त्यादि, कुमारत्वे व्रीणि वर्षशतान्यनगरत्वे सप्तेत्येवं दश शतानि, 'पडमद्दहपुंडरी-
 यद्दह'त्ति पद्मद्दः श्रीदेवीनिवासो हिमगर्ध्वपर्वतोपरिवर्ती पुण्डरीकहृदो लक्ष्मीदेवीनिवासः शिखरिवर्षधरोपरिवर्त्तते ॥ १००० ॥
 ११०० ॥ तथा महापद्ममहापुण्डरीकहृदौ महाहिमवद्दुःखिमवर्षधरयोरुपरिवर्त्तितौ ह्रीबुद्धिदेव्योर्निवासभूताविति ॥ २००० ॥
 'इमीसे णं रयणेत्यादि, अयमिह भावार्थः-रत्नप्रभाश्रुधियाः प्रथमस्य षोडशविभागस्य खरकाण्डाभिधानकाण्डस्य प्रथमं
 खकाण्डं वज्रकाण्डं नाम काण्डं द्वितीयं वैदूर्यकाण्डं तृतीयं लोहिताक्षकाण्डं चतुर्थं तानि च प्रत्येकं साहस्रिकाणीति त्रयाणां
 यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ३००० ॥ तिगिच्छेकसरिहृदौ निषधनीलवद्दर्पधरोपरिस्थितौ धृतिकीर्त्तिदेवीनिवासाविति ॥
 ००० ॥ 'धरणिजले' इत्यादि, धरणिजले-धरण्यां समे भूभाग इत्यर्थः, 'रुयगनाभीओ'त्ति 'अट्टपएसो रुयगो तिरियं
 ओगस्स मज्झयारंमि । एसप्पभवो दिसाणं एसेव भवे अणुदिसाणं ॥ १ ॥ [अष्टप्रदेशो रुचक्रस्तिर्यङ्गलोकस्य मध्ये । एष
 मनो दिशामेष एव भवेदनुदिशां ॥ १ ॥] ति, रुचक एव नाभिचक्रस्य तुम्बमिवेति रुचकनाभिः, ततश्चतसृष्वपि दिक्षु पञ्च

पञ्च महन्मणि मेरुस्तस्य दशमहस्त्राणि चक्रम्भत्पादात् ॥ ५००० ॥ ६००० ॥ इमास णामत्याद, रलकाण्डं प्रथमं पुलककाण्डं
 मत्तममिति मत्तमहस्त्राणि ॥ ७००० ॥ 'हरिवासे'त्यादि, इहार्थे गाथार्द्ध- 'हरिवासे इगवीमा तुलसी य सया कला य एका
 य'चि ॥ ८००० ॥ 'दाहिणे'त्यादि दक्षिणो भागो भरतस्येति दक्षिणार्द्धभरतं तस्य जीवेव जीवा-ऋज्वी सीमा प्राचीनं-पूर्वतः
 प्रतीचीनं-पश्चिमतः आयता-दीर्घा प्राचीनमतीर्चीनायता 'दुहओ'चि उभयतः पूर्वापरपार्श्वयोरित्यर्थः, समुद्रं-लवणसमुद्रं स्पृष्टा-लुप्त-
 यती नर महत्त्वाण्यायामत इहोक्ता, स्थानान्तरे तु तद्विशेषोऽयं 'नव सहस्राणि सप्त शतान्यष्टचत्वारिंशदधिकानि द्वादश च कला'
 इति ॥ ९००० ॥ १०००० ॥ १००००० ॥ २००००० ॥ ३००००० ॥ ४००००० ॥ 'लवणे'त्यादि, तत्र जम्बूद्वीपस्य लक्षं
 चत्वारि च लवणस्येति पञ्च ॥ ५०००००० ॥ 'जम्बूद्वीपस्ते'त्यादि, तत्र लक्षं जम्बूद्वीपस्य द्वे लवणस्य चत्वारि धातकीखण्डस्येति
 मत्त लक्षाण्यन्तरं द्योक्तं भरतीति ७००००० ॥ अजितस्यार्हतः सातिरेकाणि नवावधिजानिसहस्राणि, अतिरेकश्चत्वारि शतानि, इदं
 च सहस्रस्थानक्रमपि लक्षस्थानकाधिकारे यदधीतं तत् सहस्रशब्दसाधर्म्याद्विचित्रत्वाद्वा सूत्रगतेर्लेखकदोषाद्वेति ॥ ९०००००० ॥
 पुरुषसिंहः पञ्चमवामुद्वयः ॥ १००००००० ॥ 'समणे'त्यादि, यतो भगवान् पोट्टिलाभिधानराजपुत्रो बभूव, तत्र वर्षकोटिं प्रव्रज्यां
 पालितमानित्येको भरः, ततो देवो-भूदिति द्वितीयः ततो नन्दनाभिधानो राजसन्नुः छत्राग्रनगर्यां जज्ञे इति तृतीयः, तत्र वर्षलक्षणं
 सर्वदा मासद्यप्येन तपस्तप्त्वा दशमदेवलोके पुण्योत्तरवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने देवोऽभवदिति चतुर्थस्ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे
 ऋषभदत्तब्राह्मणस्य भार्याया देवानन्दगिधानायाः कुक्षानुत्पन्न इति पञ्चमस्ततस्त्यशीतितमे पञ्चमस्ततस्त्यशीतितमे इदमसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे सिद्धार्थ-
 महाराजस्य त्रिशलाभिधानभार्यायाः कुक्षानुत्पन्न इति हरिनैगमेपिनाम्ना देवेन संहृतस्त्यर्थेकरतया च जात इति षष्ठः, उक्तभव-

ग्रहणं हि निना नान्यद्भयग्रहणं पणं श्रूयते भगवत इत्येतदेव पणुभवग्रहणतथा व्याख्यातं, यस्माच्च भवग्रहणादिदं पणं तदप्येतस्मात् पणुमेवेति सुपुञ्च्यते तीर्थंकरभवग्रहणात्पणु पोडिलभवग्रहणे इति ॥ १००००००० ॥ 'उसभे'त्यादि, 'उसभसिरिस्स'त्ति प्राकृतत्वेन श्रीऋषभ इति वाच्ये व्यत्ययेन निर्देशः कृतः, एका सागरोपमकोटाकोटी द्विचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः किञ्चित्साधिकरूनाऽप्यल्पत्वाद्धि-
शेषस्याविशेषितोक्तं ॥ १०००००००००००० ॥ १३५ ॥ इह य एते अनन्तरं संख्याक्रमसम्बन्धमात्रेण सम्बद्धा विविधा वस्तुविशेषा उक्तास्त एव विशिष्टतरसम्बन्धसम्बद्धा द्वादशाङ्गैः प्ररूप्यन्त इति द्वादशाङ्गस्यैव स्वरूपमभिधित्सुराह—

दुचालसंगे गणिपिङ्गे प० तं०-आयारे सूयगडे ठाणे समवाए विवाहपञ्चत्ती णायाधम्मकहाओ उवासगदसाओ
अंतगडदसाओ अणुत्तरोववाइयदसाओ पण्हावागरणाइं विबागसुए विट्ठियाए । से किं तं आयारे ? आयारे णं
समणाणं निगंगथाणं आधारगोयरविणयवेणइयट्ठाणगमणचंकमणपमाणजोगजुंजणभासासमितिगुत्ती-
सेज्जोयहि भत्तपाणउग्गमउप्पायणाविसोहि सुद्धासुद्धगहणवयणियमतवोवहाणसुप्पसत्थमाहिज्जइ, से
समासओ पञ्चविहे प०, तं०-णाणायारे दंसणायारे चरित्तायारे तवायारे विरियायारे, आयारस्स णं परिस्ता
यायणा संलेज्जा अणुओगदारा संलेज्जाओ पडिवत्तीओ संसेज्जा वेढा संलेज्जा सिलोगा संसेज्जाओ निज्जुत्तीओ,
से णं अंगट्टयाए पढमे अंगे दो सुयक्खंधा पणवीसं अज्झयणा पंचासीइं उद्देसणकाला पंचासीइं समुद्देसणकाला
अट्टारस पदसहस्साइं पदगगेणं संलेज्जा अक्खरा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थाचरा सासया कडा

नियद्वा गिराइया जिणपणत्ता भाया आघविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति निदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से
 एवं पाया एवं विण्णत्ता एवं चरणकरणपरूचणया आघविज्जंति पणविज्जंति दंसिज्जंति निदं-
 सिज्जंति उवदंसिज्जंति । सेत्तं आयारे ॥ सूत्रं १३६ ॥

‘द्रुगलमंगे’ इत्यादि, अयोत्तरोत्तरसंख्याक्रमसंबद्धार्थप्ररूपणमनन्तरमकारि, साम्प्रतं संख्यामात्रसंबद्धपदार्थप्ररूपणायोपक्रम्यते-
 ‘द्रुगलमंगे’ इत्यादि, तत्र शुतपरमपुरुषस्याक्षानि, द्वादशाङ्गानि-आचारादीनि यस्मिन्तद्द्वादशाङ्गं, गुणानां गणोऽस्यास्तीति गणी-
 आगार्यस्तस्य पिटकमिय पिटकं-मरुस्वभाजनं गणिपिटकं, अथवा गणिशब्दः परिच्छेदवचनः, तथा चोक्तम्-“आयारंमि अहीए
 जं नाओ होए ममणभम्मो उ । तग्हा आयारधरो भण्णइ पढमं गणिट्ठणं ॥ १ ॥ [आचारेऽधीते यत् ज्ञातो भवति श्रमणधर्मस्तु ।
 तस्मादाचारधरो भण्यते प्रथमं गणिग्यानं ॥ १ ॥] परिच्छेदस्थानमित्यर्थः, ततश्च परिच्छेदसमूहो गणिपिटकं, अत्र चैवं पदघटना-
 यदेतद्रणिपिटकं तत् द्वादशाङ्गं प्रज्ञप्तं, तद्यथा-आचारः सूत्रकृत् इत्यादि । ‘से किं त’मित्यादि, अथ किं तदाचारवस्तु ? यद्वा अथ कोऽयमा-
 चारः ? आगर्पयत इति वा आचारः साध्नाचरितो ज्ञानाद्यासेवनविधिरिति भावार्थः, एतत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽप्याचार एवोच्यते, ‘आयारे
 नं’ति अनेनाचारेण करणभूतेन श्रमणानामाचारो व्याख्यायत इति योगः, अथवा आचारेऽधिकरणभूते णमिति वाक्यालङ्कारे ‘श्रमणानां’
 तपःधीगमालिप्तानां ‘निर्ग्रन्थानां’ स्रवाह्याभ्यन्तरग्रन्थरहितानां, आह-श्रमणा निर्ग्रन्था एव भवन्तीति विशेषणं किमर्थमिति ?
 उच्यते, शाक्यादिव्यवच्छेदार्थम्, उक्तं च-“निर्गन्थसङ्गतावसरेरुयआजीव पंचहा समण’ति [निर्ग्रन्थशाक्यतापसगैरिकाजीविकाः
 पञ्चधा श्रमणाः] तत्राचारो-ज्ञानाद्यनेकमेदभिन्नः गोचरो-भिक्षाग्रहणविधिलक्षणो विनयो-ज्ञानादिविनयः वैनायिकं-तत्फलं कर्म-

ध्यादि स्वानं-कायोत्सर्गोपवेशनशयनमेदात् त्रिरूपं गमनं-विहारभूम्यादिषु गतिश्चङ्क्रमणं-उपाश्रयान्तरे शरीरश्रमव्यपोहार्थमितस्ततः
 सञ्चरणं प्रमाणं-भक्तपानाम्यवहारोपध्यादेर्मानं योगयोजनं-स्वाध्यायप्रत्युपेक्षणादिव्यापारेषु परेषां नियोजनं भाषाः-संयतस्य भाषाः
 सत्यासत्याभूषारूपाः समितयः-ईर्यासमित्याद्याः पञ्च गुप्तयो-मनोगुप्त्यादयस्तिष्ठः तथा शय्या च-वसतिरुपधिश्च-वस्त्रादिको भक्तं
 च-अशनादि पानं च-उष्णोदकादीति द्वन्द्वः, तथा उद्गमोत्पादनपणालक्षणानां दोषाणां विशुद्धिः-अभाव उद्गमोत्पादनपणाविशुद्धिस्ततः
 शय्यादीनामुद्गमादिविशुद्ध्या शुद्धानां तथाविधकारणेषु शुद्धानां च ग्रहणं शय्यादिग्रहणं, तथा व्रतानि-मूलगुणा नियमाः-उत्तर-
 गुणास्त्वपउपधानं द्वादशविधं तपः, तत आचारश्च गोचरथेत्यादि यावद्गुप्तयश्च शय्यादिग्रहणं च नियमाश्च तपउपधानं चेति समाहार-
 द्वन्द्वस्त्वतस्तच्च तत्सुप्रशस्तं चेति कर्मधारयः, एतत्सर्वमाख्यायते-अभिधीयते, एतेषु आचारादिपदेषु यत्र क्वचिदन्यतरोपादाने
 अन्यतरस्य गतार्थस्याभिधानं तत्सर्वं तत्प्राधान्यख्यापनार्थमेवेत्यवसेयमिति । 'से समासओ' इत्यादि, सः आचारो
 यमधिकृत्य ग्रन्थस्याचार इति संज्ञा प्रवर्तते 'समासतः' संक्षेपतः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानाचार इत्यादि, तत्र ज्ञानाचारः-
 श्रुतज्ञानविषयः कालाध्ययनविनयाध्ययनादिरूपो व्यवहारोऽष्टधा 'दर्शनाचारः' सम्यक्त्ववतां व्यवहारो' निःशङ्कितादिरूपोऽष्टधा
 'चारित्राचारः' चारित्रिणां समित्यादिपालनात्मको व्यवहारः द्वादशविधतपोविशेषानुष्ठितिः वीर्याचारो' ज्ञानादिप्रयोजनेषु
 वीर्यस्यागोपनमिति, 'आयार' इति आचारग्रन्थस्य णमित्यलङ्कारे परिचा' संख्येया आद्यन्तोपलब्धेर्ना-नन्ता भवन्तीत्यर्थः, काः ?-
 वाचनाः-सुत्रार्थप्रदानलक्षणाः, अवसर्पिण्युत्सर्पिणीकालं वा प्रतीत्य, 'परीते'ति संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि-उपक्रमदीनि, अध्ययना-
 नामेव संख्येयत्वात् प्रज्ञापकवचनगोचरत्वाच्च 'संखेज्जाओ पडिवतीओ'ति द्रव्यार्थे पदार्थाभ्युपगमा मतान्तराणीत्यर्थः, प्रतिपाद्यनि

(माधभि) ग्रहविशेषा वा 'संखेज्जा वेढ'चि चैष्टकाः—छन्दोविशेषाः एकार्थप्रतिबद्धवचनसङ्कलिकेत्यन्ये, 'संखेज्जा सिलोग'चि श्लोकाः—अनुष्टुप्छन्दांसि 'संख्याताः', निर्युक्तयः' निर्युक्तानां—स्वेत्राभिधेयतया व्यवस्थापितानामर्थानां—युक्तिः—घटना विशिष्टा योजना निर्युक्तयुक्तिः, एतस्मिन् वाक्ये युक्तशब्दलोपाभिर्युक्तिरित्युच्यते, एताश्च निक्षेपनिर्युक्त्याद्याः संख्येया इति । 'से ण'मित्यादि स आचारेणमित्यलङ्कारे 'अङ्गार्थतया' अङ्गलक्षणवस्तुत्वेन प्रथममङ्गं स्थापनामधिकृत्य, रचनापेक्षया तु द्वादशमङ्गं, प्रथमं पूर्वं तस्य सर्वप्रवचनात् पूर्वं क्रियमाणत्वादिति, द्वौ श्रुतस्कन्धौ—अध्ययनसमुदायलक्षणौ, पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तद्यथा—सत्यपरिणामा १ लोगविज्जो २ सीओसणिज्ज ३ संमत्तं ४ । आर्यति ५ धुय ६ विमोहो ७ महापरिणो ८ चहाणसुयं ९ ॥ १ ॥' इति प्रथमः श्रुतस्कन्धः, 'पिंडेसण १ सेज्जि २ रिया ३ भासज्जाया य ४ वत्त ५ पाएसा ६ । उग्गहपडिमा ७ सत्तसच्चिकया १४ भावण १५ विमुत्ती १६ ॥ २ ॥' इति द्वितीयः श्रुतस्कन्धः, एवमेतानि निशीथवर्जानि पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तथा पञ्चाशीतिरुद्देशनकालाः, कथं?, उच्यते, अङ्गस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्योद्देशकस्य चैतेषां चतुर्णामप्येक एवोद्देशनकालः, एवं शस्त्रपरिज्ञादिषु पञ्चविंशतावध्ययनेषु क्रमेण सप्त १ पद २ चतु ४ अतुः ४ पद ५ पञ्च ६ अष्ट ७ सप्त ८ चतु ९ रेकादश १० त्रि ११ त्रि १२ द्वि १३ द्वि १४ द्वि १५ द्वि १६ संख्या उद्देशनकालाः षोडशस्यध्ययनेषु शेषेषु नवसु नवैवेति, इह सङ्ग्रहगाथा—'सत्त य ङ चउ चउरो, छ पञ्च अङ्गुव सत्त चउरो य । एक्कारा ति ति दो दो, दो दो सत्तेक्क एक्को य ॥ १ ॥' ति, एवं समुद्देशनकाला अपि भणितव्याः, अष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण प्रज्ञप्तः, इह यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, ननु यदि द्वौ श्रुतस्कन्धौ पञ्चविंशतिरध्ययनान्यष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण भवन्ति ततो यद्भणितं नवचंभचेरमइओ अट्टारसपदसहस्रिसओ वेउ"चि तत्कथं न विरुध्यते?, उच्यते, यत् द्वौ श्रुतस्कन्धावित्यादि तदाचारस्य प्रमाणं

भणितं, यत्पुनरष्टादश पदसहस्राणि तन्नवब्रह्मचर्याध्ययनात्मकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रमाणं, विचित्रार्थचद्धानि च सूत्राणि, गुरूपदेशतस्तेषामर्थोऽवसेय इति, संख्येयानि अक्षराणि, वेष्टकादीनां संख्येयत्वात्, अनन्ता गमाः, इह गमाः—अर्थगमा गृह्यन्ते अर्थपरिच्छेदा इत्यर्थः, ते चानन्ताः, एकस्मादेव सूत्रात्तत्तद्धर्मविशिष्टानन्तधर्मात्मकवस्तुप्रतिपत्तेः, अन्ये तु व्याचक्षते—अभिधानाभिधेयवशतो गमा भवन्ति, ते चानन्ताः पर्यायाः स्वपरमेदभिन्ना अक्षरार्थपर्याया इत्यर्थः, परिचास्त्रसा आख्यायन्त इति योगः, त्रसन्तीति त्रसाः—द्वीन्दित्रयादयस्ते च परिचा नानन्ताः, एवं रूपत्वादेव तेषां. अनन्ताः स्थावरा वनस्पतिकायसंहिताः, किंभूता एते ?—‘सासया कडा निवद्धा निकाहय’ति शब्धताः द्रव्यार्थतया अविच्छेदेन प्रवृत्तेः कृताः पर्यायार्थतया प्रतिसमयमन्यथात्वावासे-
नियद्धाः—सूत्र एव ग्रथिता निकाचिता—निर्युक्तिसङ्ग्रहणिहेतुदाहरणादिभिः प्रतिष्ठिता लिनैः प्रज्ञप्ता भावाः—पदार्था अन्येऽप्यजीवादयः ‘आद्यविज्जंति’ति प्राकृतशैल्य आख्यायन्ते—सामान्यविशेषाभ्यां कथ्यन्त इत्यर्थः, प्रज्ञाप्यन्ते नामादिभेदाभिधानेन, प्ररूप्यन्ते नामादिस्वरूपकथनेन, यथा ‘पञ्जायाणमिधेय’मित्यादि दृश्यन्ते उपमाभातः ‘यथा गौर्गवस्तथा’ इत्यादि, निदर्श्यन्ते हेतुदृष्टान्तो-
पन्यासेन उपदर्श्यन्ते उपनयनिगमनाभ्यां संकलनयाभिप्रायतो वेति, सांप्रतमाचाराङ्गग्रहणफलप्रतिपादनायाह—‘से एव’मित्यादि, स इत्याचाराङ्गग्राहको गृह्यते, ‘एवं आय’ति अस्मिन् भावतः सम्यगधीते सत्येवमात्मा भवति, तदुक्तक्रियापरिणामाव्यतिरेकोत् स एव भवतीत्यर्थः, इदं च सूत्रं पुस्तकेषु न दृष्टं नन्धां तु दृश्यते इतीह व्याख्यातमिति एवं क्रियासारमेव ज्ञानमिति ख्यापनार्थं क्रि-
यापरिणाममभिधायायुना ज्ञानमाधिकृत्य आह—‘एवं नाय’ चि इदमधीत्य एवं ज्ञाता भवति यैथवेहोक्तमिति, ‘एवं विनाय’चि, वि-
विधो विशिष्टो वा ज्ञाता विज्ञाता एवं विज्ञाता भवति, तन्त्रान्तरीयज्ञाता भवति—तन्त्रान्तरीयज्ञातुभ्यः प्रधानतर इत्यर्थः, ‘एव’मित्यादि

निगमननाक्यं, एवं-अनेन प्रकारेणाचारगोचराविनयाद्यभिधानरूपेण 'चरणकरणप्ररूपणता आख्यायत' इति चरणं-त्रतश्रमणधर्म-संयमाधनेकविधं करणं-पिण्डविशुद्धिसमित्याद्येकविधं तयोः प्ररूपणता प्ररूपणैव आख्यायते इत्यादि पूर्ववदिति, 'सेतं आयारे'ति तदिदमाचारवस्तु अथवा सोऽयमाचारो यः पूर्वं दृष्ट इति ॥ १ ॥

से किं तं सूअगडे ? सुअगळे णं ससमाया सूइजंति परसमया सूइजंति ससमयपरसमया सूइजंति जीवा सूइजंति अजीवा सूइजंति जीवाजीया सूइजंति लोगो सूइजंति अलोगो सूइजंति लोगालोगो सूइजंति, सूअगडे णं जीवाजीवपुणपाचासयसंवरनिज्जरणयंधमोक्त्वावसाणा पयथा सूइजंति, समणाणं अचिरकाल-पळवइयाणं कुसमयमोहमोहमोहियाणं संदेहजायसहजबुद्धिपरिणामसंभइयाणं पावकरमलिनमइगुणवि-सोहणत्थं असीअस्स किरियावाइयसयस्स चउरासीए अकिरियवाईणं सत्तट्ठीए अण्णाणियवाईणं बत्तीसाए वेणइयवाईणं तिण्हं तेवट्ठीणं अण्णविट्ठियसयाणं बूहं किचा ससमए ठाविजंति णाणविट्ठंतवयणाणिस्सारं सुट्ठु वरिसयंता विपिहवित्थराणुगमपरमसंभावगुणविसिट्ठा मोक्खपहोयारगा उदारा अण्णातमंधकार-दुग्गेसु दीवभूआ सोयाणा चेव सिद्धिसुगइगिहुत्तमस्स णिक्खोभनिप्पंत्ता सुत्तत्था, सुयगडस्स णं परित्ता थायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडियत्तीओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, से णं अङ्गइयाए दोघे अंगे दो सुयक्खंधा तेवीसं अज्जयणा तेत्तीसं उद्देसणकाला तेत्तीसं समुद्देसणकाला छत्तीसं पदसहस्साइं पयगेणं प० संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा अणंता पज्जवा

परित्ता तस्मा अणंता थावरा सासया कडा णिकइया जिणपणत्ता भावा आघविज्जंति पणविज्जंति
परुविज्जंति निर्दंसिज्जंति उचदंसिज्जंति, से एवं आया एवं णाया एवं विण्णाया एवं चरणकरणपरुवणया
आघविज्जंति पणविज्जंति परुविज्जंति निर्दंसिज्जंति उचदंसिज्जंति, से तं सूअगडे २ ॥ सूत्रं १३७ ॥

‘से किं तं सूअगडे’ ‘सूच सूचायां’ सूचनात् सूत्रं सूत्रेण कृतं सूत्रकृतमिति रूढ्योच्यते, ‘सूअगडेण’ति सूत्रकृतेन सूत्रकृते वा
स्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि कण्ठ्यं, तथा सूत्रकृतेन जीवाजीवपुण्यपापाश्रवसंवरनिर्जराबन्धमोक्षावसानाः पदार्थाः सूच्यन्ते, तथा
‘समणाण’मित्यादि, अत्र श्रमणानां मतिगुणविशोधनार्थं स्वसमयः स्याप्यत इति वाक्यार्थः, तत्र श्रमणानां किंभूतानां ?—अचिरका-
लप्रयजितानां, चिरकालप्रयजिता हि निर्म्मलमतयो भवन्ति, अहर्निशं शास्त्रपरिचयाद्बहुश्रुतसंपर्काच्चेति, पुनः किंभूतानां ?—
‘कुसमयमोहमोहमोहमोहियाणं’ति कुत्तितः समयः—सिद्धान्तो येषां ते कुसमयाः—कुतीर्थिकास्तेषां मोहः—पदार्थेष्वयथावबोधः
कुसमयमोहस्तस्माद्यो मोहः—श्रोतृमनोमूढता तेन मतिर्मोहिता—मूढता नीता येषां ते कुसमयमोहमतिर्मोहिताः, अथवा कुसमयाः—कुत्ति-
द्वान्तास्तेषां ओघः—संघो मकारस्तु प्राकृतत्वात् तस्माद्यो मोहः—श्रोतृमनोमूढता तेन गतिर्मोहिता येषां ते कुसमयौघमोहमति-
र्मोहिताः अथवा कुसमयानां—कुतीर्थिकानां मोहो मोघो वा—शुभफलापेक्षया निष्फलो यो मोहस्तेन मतिर्मोहिता येषां ते कुसमयमोह-
मोहमतिर्मोहिताः कुसमयमोघमोहमतिर्मोहिता वा तेषां, तथा संदेहाः—चस्तुतत्त्वं प्रति संशयाः कुसमयमोहमतिर्मोहितानामिति
विशेषणसान्निध्यात् कुसमयेभ्यः सकाशात् (ते) जाता येषां ते सन्देहजाताः, तथा सहजात्—स्वभावसम्पन्नात् न कुसमयश्रवण-
सम्पन्नाद्बुद्धिपरिणामात्—मतिस्वभावात् संशयो जातो येषां ते सहजबुद्धिपरिणामसंशयिताः सन्देहजाताश्च सहजबुद्धिपरिणाम-

संशयिताश्च ये ते तथा तेषां श्रमणानामिति प्रक्रमः, किमत आह—‘पापकरो’ विपर्ययसंशयात्मकत्वेन कुत्सितप्रवृत्तिनिबन्धनत्वाद्-
शुभकर्महेतुरत एव च मलिनः—स्वरूपाच्छादनादनिर्मलो यो मतिगुणो—बुद्धिपर्यायस्तस्य विशोधनाय—निर्मलत्वाधानाय पापकर-
मलिनमतिगुणविशोधनार्थं । ‘असीयस्स किरियावाइयसयस्स’ति अशीत्यधिकस्य क्रियावादिशतस्य व्यूहं कृत्वा स्वसमयः स्थाप्यत
इति योगः, एवं शेषेष्वपि पदेषु क्रिया योजनीयेति, तत्र न कर्त्तारं विना क्रिया संभवतीति तामात्मसमवायिनीं वदन्ति ये तच्छी-
लाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरात्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षणा अमृनोपायेनाशीत्यधिकशतसंख्या विज्ञेयाः—जीवाजीवाश्रवबन्धसंवर-
निर्जरापुण्यापुण्यमोक्षारूपान्नव पदार्थान् विरचय्य परिपाट्या जीवपदार्थस्याधः स्वरभेदावुपन्यसनीयौ, तयोरधो नित्यानित्यभेदौ,
तयोरप्यधः कालेश्वरात्मनियतित्वभात्रभेदाः पञ्चन्यसनीयाः, पुनरित्थं विकल्पाः कर्त्तव्याः—अस्ति जीवः स्वतो नित्यः कालत इत्येको
विकल्पो, विकल्पार्थश्चायं—विद्यते खल्वात्मा स्वेन रूपेण नित्यश्च कालवादिनः, उक्तेनैवाभिलापेन द्वितीयो विकल्प ईश्वरकारणिकस्य,
द्वतीयः आत्मवादिनश्चतुर्थो नियतिवादिनः पञ्चमः स्यभाववादिनः, एवं स्वत इत्यपरित्यजता लब्धाः पञ्च विकल्पाः, परत इत्यनेनापि
पञ्च लभ्यन्ते, नित्यत्वापरित्यागेन चैते दश विकल्पाः, एवमनित्यत्वेनापि दशैव, एवं विंशतिर्जीवपदार्थेन लब्धाः, अजीवादिष्वप्यष्टा-
स्वेवमेव प्रतिपदं विंशतिर्विकल्पानामतो विंशतिर्नवगुणा शतमशीत्युत्तरं क्रियावादिनामिति, ‘चउरासीए अकिरियवाईणं’ति एतेषां च
स्वरूपं यथा नन्द्यादिषु तथा वाच्यं, नवरमेतद्याख्याने पुण्यापुण्यवर्जाः सप्त पदार्थाः स्थाप्यन्ते, तदधः मृतः परतश्चेति पदद्वयं,
तदधः कालादीनां षष्ठी यदृच्छा न्यस्यते, ततश्च नास्ति जीवः स्वतः कालत इत्येको विकल्पः, एवमेते चतुरशीतिर्भवन्ति । ‘सचड्डीए
अन्नाणियवाईणं’ति एतेऽपि तथैव, नवरं जीवादीन्व पदार्थानुत्पत्तिदशमानुपरि व्यवस्थाप्याधः सप्त सदादयः स्थाप्याः, तद्यथा—

सत्त्वमसत्त्वं सदसत्त्वमवाच्यत्वं सदवाच्यत्वमसदवाच्यत्वं सदसदवाच्यत्वमिति, तत्र को जानाति जीवस्य सत्त्वमित्येको विकल्पः, एवमसत्त्वमित्यादि, तत एते सप्त नवकाक्षिपटिः, उत्पत्तेस्त्वाद्या एव चत्वारो वाच्याः, इत्येवं सप्तपधिरिति, तथा 'वृत्तीसाए वेणइयचार्दणे'ति एते चैवं-सुरनृपतिज्ञातियतिस्थविराद्यममातृपितृदणां प्रत्येकं कायवाङ्मनोदानैश्चतुर्द्धा विनयः कार्य इत्यभ्युपगमवन्तो द्वात्रिंशदिति । एवं चैतेषां चतुर्णां चादिप्रकाराणां मीलने त्रीणि त्रिपट्यधिकानि अन्यदृष्टिश्चतानि भवन्त्यत उच्यते--'तिण्ह'मित्यादि, 'यूहं किच'ति प्रतिकेपं कृत्वा 'स्वसमयो' जैनसिद्धान्तः स्याभ्यते, यत एवं स्रक्कृतेन विधीयते अतस्तत्सद्धार्ययोः स्वरूपमाह--'नाणे' त्यादि, नाना-अनेकविधाः बहुभिः प्रकारैरित्यर्थः, 'दिहुंतवयणनिस्सारं'ति स्याद्वादिना पूर्वपक्षीकृतानां प्रावविनां स्वपक्षस्थापनाय यानि दृष्टान्तवचनान्युपलक्षणत्वाद्देतुवचनानि च तदपेक्षया निस्सारं-सारताश्चन्यं परेणां मतमिति गम्यते, सुब्बु-पुनरप्रतिक्षेपणीयत्वेन दर्शयन्तौ-प्रकटयन्तौ तथाविधत्वात् सत्पदग्रहणपाद्यनेकानुयोगद्वाराश्रितत्वेन विस्तारानुगमश्च-अनुगमनीयानेकजीवादितत्त्वानां विस्तरप्रतिपादनं विविधविस्तारानुगमः तथा परमसद्भावः-अत्यन्तसत्यता वस्तुनामैदम्पर्यमित्यर्थस्तावेव गुणौ ताम्यां विशिष्टौ विविधविस्तारानुगमपरमसद्भावगुणविशिष्टौ 'भोक्स्वपहोयारग'ति 'मोक्षपथावतारकौ, सम्यग्दर्शनादिषु प्राणिनां प्रवर्तकावित्यर्थः, 'उदार'त्ति उदाराः सकलसुखार्थदोषरहितत्वेन निखिलतगुणसहितत्वेन च, तथाऽज्ञानमेव तमः-अन्धकारमात्यन्तिकान्धकारमथवा प्रकृष्टमज्ञानमज्ञानतमं तदेवान्धकारमज्ञानतमोऽन्धकारमज्ञानतमोऽन्धकारमज्ञानतमान्वधकारं वा तेन ये दुर्गा-दुरधिगमास्ते तथा तेषु तत्त्वमार्गे-व्यति गम्यते 'दीवभूय'ति प्रकाशकारित्वादीपोपमौ 'सोवाणा चैव'ति सोपानानीव-उन्नतरोहणमार्गविशेष इव सिद्धिसुगतिगृहो-न्मस्य-सिद्धिलक्षणा सुगतिः सिद्धिसुगतिरथवा सिद्धिश्च सुगतिश्च-सुदेवत्वसुमानुपत्त्वलक्षणा सिद्धिसुगती तल्लक्षणं यद्गृहाणामुत्तमं-

गृहीतमं वरप्राप्तादस्तस्य सिद्धिसुगतिगृहीचमस्यारोहण इति गम्यते 'निबलोभनिष्कंप'त्ति निःक्षोभौ वादिना क्षोभयितुं—चालयितुम
 शक्यत्वात् निष्प्रकम्पौ स्वरूपतोऽपीपद्व्यभिचारलक्षणकम्पाभावात्, कावित्याह १—'सुत्रार्थौ' सूत्रं चार्थश्च निर्युक्तिभाष्यसङ्ग्रहनिवृत्ति-
 चूर्णिपञ्जिकादिरूप इति सूत्रार्थौ, शेषं कण्ठ्यं यावत् 'सेत्तं सूत्रगण्डे'त्ति, नवरं त्रयस्त्रिंशदुद्देशनकालाः—'चउ ४ तिय ३ चउरो ४ दो
 २ दो २ एकास्त चेव हंति एकसरा । सत्तेव महज्जयणा एगसरा वीयसुयखंवे ॥ १ ॥' इत्यतो गाथातोऽवसेया इति ॥ २ ॥
 से किं तं ठाणे !, ठाणेणं ससनया ठाविज्जन्ति 'परसमया ठाविज्जन्ति ससमयपरसमया ठाविज्जन्ति जीया
 ठाविज्जन्ति अजीवा ठाविज्जन्ति जीवाजीवा० लोगा० अलोगा० लोगालोगा ठाविज्जन्ति, ठाणेणं दब्बगुणखेत्त-
 कालपज्जव पयत्थाणं—'सेला सलिला य सनुदा सूरभवणविमाण आगर णदीओ । णिहिओ पुरिसज्जाया
 सरा य गोत्ता य जोइसंचाला ॥ १ ॥ एद्धविहवत्तब्बयं दुविह जाव दसविहवत्तब्बयं जीवाण पोगगलाण
 य लोगट्ठाइं च णं परूवणया आधविज्जन्ति, ठाणस्स णं परिस्तावायणा संखेज्जा अणुओगदारा संसेज्जाओ
 पडिवत्तीओ संसेज्जा वेदा संखेज्जा सिलोणा संखेज्जाओ संगगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए तइए अंगे एगे सुयक्खंघ
 दत्त अज्जयणा एद्धवीसं उद्देशनकाला बावत्तरिं पयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखेज्जा अवत्तरा अणंता
 पञ्चा परिस्ता तसा अणंता यावरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आधयिज्जन्ति
 पणविज्जन्ति परूविज्जन्ति निदंसिज्जन्ति उवदंसिज्जन्ति, से एवं आया एवं णाया एवं विणयाया एवं चरणकरण-
 परूवणया आधविज्जन्ति, सेत्तं ठाणे ३ सुत्रं १३८ ॥

'से किं तं ठाणे' इत्यादि, अथ किं तत् स्थानं?, तिष्ठन्त्यसिन् प्रतिपाद्यतया जीवादय इति स्थानं, तथा चाह--'ठाणेण'मित्यादि,
 स्थानेन स्थाने वा जीवाः स्थाप्यन्ते यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादनायेति हृदयं, शेषं प्रायो निगदसिद्धमेव, नवरं ठाणेण इत्यस्य पुनरु-
 धारणं सामान्येनैव पूर्वोक्तस्यैव स्थापनीयविशेषप्रतिपादनाय वाक्यान्तरमिदमिति ज्ञापनार्थं, तत्र 'द्ववगुणखेतकालपञ्चव'ति प्रथमा-
 बहवचनलोपाद्द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवाः पदार्थानां--जीवादीनां स्थानेन स्थाप्यन्ते इति प्रक्रमः, तत्र द्रव्यं द्रव्यार्थता यथा जीवास्ति-
 कायोऽनन्तानि द्रव्याणि गुणः--स्वभावो ययोपयोगस्वभावो जीवः क्षेत्रं--यथा असंख्येयप्रदेशावगाहनोऽसौ, कालो यथा
 अनाद्यपर्यवसितः, पर्यवाः--कालकृता अवस्था यथा नारकत्वादयो बालत्वादयो वेति, 'सेला' इत्यादि गाथाविशेषः, तत्र शैला-
 हिमवदादिपर्वताः स्थाप्यन्ते स्थानेनेति योगः सर्वत्र, सलिलाश्च गङ्गाद्या महानद्यः समुद्राः लवणादयः स्रराः--आदित्या भवनानिः--
 असुरादीनां विमानानि चन्द्रादीनां आकराः--सुवर्णाद्युत्पत्तिभूमयो नद्यः--सामान्या महीकोसीप्रभृतयो निधयः--चक्रवर्तिसम्बन्धिनी
 नसर्पादयो नव 'पुरिसजाय'ति पुरुषप्रकारा उन्नतप्रणतादिभेदाः पाठान्तरेण 'पुस्तसजोय'ति उपलक्षणत्वात् पुण्यादिनक्षत्राणां चन्द्रेण
 सह पश्चिमाग्रिमोभयप्रमर्दकादियोगाः स्वराश्च-पहजादयः सप्त गोत्राणि च--काश्यपादीनि एकोनपञ्चाशत्, 'जोइसंचालय'त्ति
 ज्योतिषः--तारकरूपस्य सञ्चलनानि 'तिहिं ठाणेहि तारारूवे चलेजा' इत्यादिना सूत्रेण स्थाप्यन्ते स्थानेनेति प्रक्रमः । १ । तथा
 एरुविधं च तद्वक्तव्यं च--तदभिधेयमित्येकविधवक्तव्यं प्रथमे अध्ययने स्थाप्यत इति योगः, एवं द्विविधवक्तव्यकं द्वितीयेऽध्ययने,
 एवं तृतीयादिषु यावदशविधवक्तव्यकं दशमेऽध्ययने, तथा जीवानां पुरुषानां च परूपणताऽऽख्यायत इति योगः, तथा 'लोगडाइ
 च णं'ति लोकस्थायिनां च--धर्माधर्मास्तिकायादीनां परूपणता--ग्रजापना, शेषमाचारसूत्रव्याख्यानवदवसेयं, नवरमेकविंशति-

श्रेष्ठमन्त्राः, कर्म ? , द्वितीयवृत्तीयनृत्येऽप्यध्ययनेषु चत्वारश्चत्वार उद्देशाः पञ्चमे त्रय इत्येते पञ्चदश, दोषास्तु षट्, पण्णामध्यय-
नानां परैश्चनस्तत्त्वादिति 'वाचसपि पदसहस्रादिति' अष्टादशपदसहस्रमानादाचारद्विगुणत्वात् द्वादशकृतस्य ततोऽपि द्विगुणत्वात्
ग्यानमेति ॥ ३ ॥

से त्ति तं समवाय ? , समवायणं ससमया सूक्ष्मंति परसमया सूक्ष्मंति ससमयपरसमया सूक्ष्मंति जाव
त्रोगालोभा सूक्ष्मंति, समवायणं एकादश्याणं एगद्वाणं एगुत्तरियपरिवुद्धीए दुयालसंगस्स य गणिपिङ्गस्स
पाद्वरगणे समणुगाइलइ ठाणगसयस्स चारसविहवित्थरस्स सुयणाणस्स जगजीवहियस्स भगवओ समस्सेणं
ममोयारे आत्तिजति, तत्थ य णाणाविहप्पगारा जीवाजीवा य चण्णिणा वित्थरेण अवरेवि अ बहुयिहा ; वि-
सेमा नरगतिरियमणुअतुरगणाणं आत्तरस्सालेसाआचाससंत्वआययप्पमाणा उववायचवणाउग्गाहणोवहि-
येगणयिहाणाउयओगजोगइदियफसाय विधिहा य जीवजोणी यिक्खंमुस्सेहपरिरयप्पमाणं विहिविसेसा य
मंदरादीणं महीधराणं कुलगरतित्थगरगणहशणं समस्तभरहाहियाणा चक्कीणं येव चमहरहलहराण य वा-
माणा य निगमा य समाण ण्ण अण्णे य एप्पमाइ एत्थ वित्थरेणं अत्था समाहिज्जंति, समवायस्सणं परित्ता
पायणा जाव से णं अल्लहयाण चउत्थे अंगे एगे अज्झयणे एगे सुयक्खंथे एगे उच्चैसणकाले एगे चउयाले पव-
साणस्से पदग्गेणं प० संखेज्जाणि अक्खराणि जाव चरणकरणपरूवणाया आघविजंति, सेत्तं समवाए ४ ॥
सूत्रं ? ३९ ॥

'से किं त'मित्यादि, अथ कोऽसौ समवायः?, क्षेत्रेषु प्राकृतत्वेन चकारलोपात् समाये इत्युक्तं, समवायनं समवायः सम्यक्
 परिच्छेद इत्यर्थः, तदेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः, तथा चाह-समवायेन समवाये वा स्वसमयः सूच्यन्ते इत्यादि कच्छं, तथा समवा-
 येन समवाये वा 'एगाइयाणं'ति एकद्वित्रिचतुरादीनां शतान्तानां कोटाकोट्यन्तानां वा 'एगत्थाणं'ति एके च ते अर्थोऽर्थेत्येकार्थास्तेषां
 अयमर्थः एकेषां केषाञ्चित् न सर्वेषां निखिलानां वक्तुमशक्यत्वादर्थानां जीवादीनां 'एगुत्तरिय'ति एक उत्तरो यस्यां सा एकोत्तरा
 सैव एकोत्तरिका, इह प्राकृतत्वात् ह्रस्वं, परिबुद्धिय'ति परिबुद्धिश्चेति समनुगीयते समवायेनेति योगः, तत्र च परिवर्द्धनं संख्यायाः
 समवसेयं, चतुब्दस्य चान्यत्र सम्बन्धादेकोत्तरिका अनेकोत्तरिका च, तत्र शतं यावदेकोत्तरिका परतोऽनेकोत्तरिकेति, तथा द्वादशा-
 दस्य च गणिपिटकस्य 'पल्लवग्गे'ति पर्यवपरिमाणं अभिधेयादितद्धर्मसंख्यानं यथा 'परिचा तसा' इत्यादि पर्यवशस्य च 'पल्लव'ति
 निर्देशः प्राकृतत्वात् पर्यङ्कः पल्यङ्क इत्यादिवदिति, अथवा पल्लवा इव पल्लवाः-अवयवास्तत्परिमाणं 'समणुगाइज्जति'ति-समनुगीयते-
 प्रतिपाद्यते, पूर्वोक्तमेवार्थं प्रपञ्चयन्नाह- 'ठाणगसयस्स'ति स्थानकशतस्यैकादीनां शतान्तानां संख्यास्थानानां तद्विशेषितात्मादि-
 पदार्थानामित्यर्थः, तथा द्वादशविधो विस्तरो यस्याचारादिभेदेन तत् द्वादशविधविस्तरं तस्य श्रुतज्ञानस्य-जिनप्रवचनस्य, किंभूतस्य ?-
 जगज्जीवहितस्य, 'भगवतः' श्रुतातिशययुक्तस्य 'समासेन' संक्षेपेण समाचारः-प्रतिस्थानं प्रत्यङ्गं च विविधाभिधायकत्वलक्षणो
 व्यवहारः 'आहिज्जइ'ति आख्यायते, अथ समाचाराभिधानानन्तरं यदुक्तं तदभिधातुमाह-'तत्थ ये'त्यादि, 'तत्थ य'ति तत्रैव
 समवाये इति योगः नानाविधः प्रकारो येषां ते नानाविधप्रकाराः तथाहि-एकेन्द्रियादिभेदेन पञ्चप्रकारा जीवाः पुनरेकैकः प्रकारः पर्या
 सापर्यासादिभेदेन नानाविधः, 'जीवजीवा य'ति जीवा अजीवाश्च वर्णिता 'विस्तरेण' महता वचनसन्दर्भेण अपरेऽपि च बहुविधा 'विशेषा'

जीराजीरवम्भो वर्णिता इति योगः, तानेन लेद्यत आह-‘नरय’ त्यादि ‘नरये’ति निवासनिवासिनामभेदोपचाराभारकाः, ततश्च नारक-
 त्रिर्यग्मनुजगुरगणानां सम्यन्धिन आहारादयः, तत्र आहारः-ओजआहारादिभोगिकानामभोगिकस्वरूपोऽनेकधा उच्छ्वासोऽनुसमयादि-
 फान्तभेदेनानेरूपा लेद्यता ठप्पादिका पोढा आवाससंख्या यथा नरकावासानां चतुरशीर्तिलक्षणीत्यादिका आयतप्रमाणमावासानामेव
 मंग्रयातांगंख्यातयोजनायामता उपलक्षणत्वादस्य विष्कम्भवाहल्यपरिधिमनानान्यप्यत्र द्रष्टव्यानि, उपपात एकसमयेनैतावतामेतावता
 पा कालव्यवधानेनोत्पत्तिः न्यवनमेकसमयेनैतावतामियता वा कालव्यवधानेन मरणं, अवगाहना-शरीरप्रमाणमङ्गुलासंख्येयभागादि
 अरधिः-अङ्गुलासंख्येयभागक्षेत्रविषयादि वेदना-शुभाशुभस्वभावा विधानानि-भेदा यथा सप्तविधा नारका इत्यादि उपयोगः-
 आभिनिर्गोधिक्कादिद्विदशविधः योगः-पञ्चदशविधः इन्द्रियाणि-पञ्च द्रव्यादिभेदाद् विंशतिर्वा श्रोत्रादिच्छिद्राद्यपेक्षयाऽष्टौ वा
 कृपायाः-क्रीडादयः आहारश्चोच्छ्वासश्चेत्यादिद्वन्द्वस्ततः कृपायश्चोच्छ्वासश्चावहुवचनलोपो द्रष्टव्यः तथा विविधा च जीवयोगिनः-
 मन्त्रिणादिकं जीवानामुत्पत्तिस्यानं, तथा विष्कम्भोत्सेधपरिरयप्रमाणं विधिविशेषाश्च मन्दरादीनां महीधराणामिति, तत्र विष्कम्भो-
 रिस्तार उत्सेधः-उग्रत्वं परिरयः-परिधिः विधिविशेषा इति विधयो-भेदा यथा मन्दरा जम्बूद्वीपीयघातकीखण्डीयपौष्कराद्विकमेदात्-
 त्रिधा तद्विशेषस्तु जम्बूद्वीपको लक्षोचः शेषास्तु पञ्चाशीतिसहस्रोच्छ्रिता इति, एवमन्येभ्योपि भावनीयं, तथा कुलकरतीर्थकरणघराणां
 तथे । समस्तभरताधिपानां-चक्रिणां चैव तथा चक्रघरहलधराणां च विधिविशेषाः समाश्रीयन्त इति योगः, तथा वर्षाणां च-भरतादि
 क्षेत्राणां निर्गमाः-पूर्वेभ्यः उत्तरेषामाधिक्यानि ‘समाए’ति समवाये चतुर्थे अङ्गे वर्णिता इति प्रक्रमः, अथैतन्निगमयन्नाह-एते
 चोक्ताः पदार्था अन्ये च घनतनुवातादयः पदार्थाः, एवमादयः-एवंप्रकाराः अत्र समवाये विस्तरेणार्थाः समाश्रीयन्ते, अविपरीत-

स्वरूपगुणभूषिता बुद्ध्याब्धीक्रियन्त इत्यर्थः, अथवा समस्यन्ते-कुप्ररूपणाभ्यः सम्यक्मरूपणायां क्षिप्यन्ते, शेषं निगदसिद्धमानि-

गमनादिति ॥ ५ ॥

से किं तं चियाहे ? विद्याहेणं ससमया विआहिज्जंति परसमया विआहिज्जंति ससमयपरसमया विआ-
हिज्जंति जीया विआहिज्जंति अजीया विआहिज्जंति जीवाजीया विआहिज्जंति लोणे विआहिज्जइ अलोए
चियाहिज्जइ लोगालोणे विआहिज्जइ, विद्याहेणं नाणाविहसुरनरिंदरायरिसिविबिहसंसहअपुच्छियाणं जिणेणं
वितथरेण भासियाणं वच्चगुणवेत्तकालपज्जवपदेसपरिणामजहच्छिट्ठियभावअणुगमनिकवेवणयप्पमाणसुनि-
उणोचकमचिचिहप्पकारपगढपयासियाणं लोगालोगपयासियाणं संसारसमुद्धंदउत्तरणसमत्थाणं सुरवइसं-
पूजियाणं भवियजणपयहिययाभिनंदियाणं तमरयविद्धंसणाणं सुविट्ठदीवभूयईहामतिबुद्धिबद्धणाणं छत्ती-
ससहस्समणूयाणं चागरणाणं वंसणाओ सुयत्थबहुबिहप्पगारा सीसहियत्था य गुणमहत्था, चियाहस्स णं
परित्ता वायणा संवेज्जा अनुओगदारा संवेज्जाओ पडिवत्तीओ संवेज्जा वेढा संवेज्जा सिलोगा संवेज्जाओ
निज्जुत्तीओ, से णं अंगट्याणं पञ्चमे अंगे एगे सुयवंत्वंथे एगे साइरेगे अज्झयणसत्ते वस उहेसगसहस्साइं
वस समुहेसगसहस्साइं छत्तींसं चागरणसहस्साइं चउरासीई पयसहस्साइं पयग्गेणं पणत्ता, संवेज्जाइं
अक्खराइं अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया
जिणपणत्ता भावा आद्यविज्जंति पणविज्जंति परविज्जंति निंदसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से एवं आया

से नृं नाग्य नृं यिष्णाया नृं चरणरूपरूप्यगया आघयिज्जंति, सेत्तं वियाहे ५ ॥ सूत्र १४० ॥
 'मे कि ते वियाहे' इत्यादि, अथ केयं व्याख्या ? व्याख्यायन्ते अर्थो यस्यां सा व्याख्या, वियाहे इति च पुँलिङ्गनिर्देशः प्राकृत-
 ररात्, 'वियाहेत्' इति व्याख्यायां वा सममया इत्यादीनि नव पदानि सूत्रकृतवर्णके व्याख्यातत्वादिह कण्ठ्यानि, 'वियाहे
 न'मित्यादि, नानाविधैः सुरैः नरेन्द्रैः राज्ञिभिश्च 'निविहसंसदय' इति निविधसंज्ञयितैः—विविधसंज्ञयवद्भिः पृष्ठानि यानि तानि तथा
 तेषां नानाविधपुनरेन्द्रानस्तपिविधिसंज्ञयितपृष्ठानां व्याकरणानां पदत्रिसत्सहस्राणां दर्शनात् श्रुतार्थो व्याख्यायन्त इति पूर्वोपरेण
 पाक्यमप्यन्यः, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ?—'जिनेने' इति भगवता महावीरेण 'वित्थरेण मासियाणं' वित्तरेण भणितानामित्यर्थः,
 पुनः किंभूतानां ?—'दन्वे'त्यादि, द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्ययप्रदेशपरिणामावस्थायथास्तिभावाऽनुगमनिक्षेपनयप्रमाणसुनिपुणोपक्रमैर्विविध-
 प्रकृरैः प्रकटः प्रदर्शितो येव्यकिरणैस्तानि तथा तेषां, तत्र द्रव्याणि—धर्मास्तिकायादीनि गुणा—ज्ञानवर्णादयः क्षेत्रं—आकाशं कालः—
 रमयादिः पर्यवाः—स्वपरमेदभिद्या धर्माः अथवा कालकृता अवस्था नवपुराणादयः पर्यवाः प्रदेशा—निरंशावयवाः परिणामाः—अवस्था-
 ोऽप्यन्यान्तरगमनानि यया—येन प्रकारेणास्तिभावः अस्तित्वं—सचा यथाऽस्तिभावं अनुगमः—संहितादिव्याख्यानप्रकाररूपः उद्देश-
 नेर्देशनिर्गमादिद्वारफलापातमकौ वा निक्षेपो—नामस्थापनाद्रव्यभावेर्वस्तुनो न्यासः 'नयप्रमाणं' नया—नैगमादयः सप्त द्रव्यास्तिक-
 र्यायास्तिरुमेदात् ज्ञाननयक्रियानयमेदान्निश्चयरव्यवहारभेदाद्वा द्वौ ते एव तावेव वा प्रमाणं—वस्तुतत्त्वपरिच्छेदनं नयप्रमाणं तथा सु-
 भपुणः गुग्गुल्मो गुनिपुणो—चा सुष्ठु निश्चितगुण उपक्रमः—आनुपूर्व्यादिः, विविधप्रकारता चैषां भेदभणनत एवोपदर्शितेति, पुनः
 भूतानां व्याकरणानां ? लोकांशोक्तौ प्रकाशितौ येषु तानि तथा तेषां, तथा 'संसारसमुद्दण्डउचरणसमत्थाणं' इति संसारसमुद्रस्य

रंद्स-विस्तीर्णस्य उत्तरणे-तारणे समर्थानामित्यर्थः अत एव सुरपतिसंपूजितानां-ग्रच्छकनिर्णायिकपूजनात् सूक्तत्वेन श्लाघितत्वाद्वा
 तथा 'भवियज्जनपयद्विययाभिर्णादियाणं'ति भव्यजनानां-भव्यप्राणिनां-ग्रजा लोको भव्यजनपदो वा तस्यास्तस्य वा
 हृदयैः-चित्तेरभिनिन्दितानां-अनुमोदितानामिति विग्रहः, तथा तमोरजसी-अज्ञानपातके विध्वंसयति-नाशयति यत्तत्तमोरजोविध्वंसं
 तद्य तद् ज्ञानं च तमोरजोविध्वंसज्ञानं तेन सुष्ठु दृष्टानि-निर्णीतानि यानि तानि तथा अत एव तानि दीपभूतानि-चेति,
 अतएव तानि ईहामतिबुद्धिबर्द्धनानि चेति, तेषां तमोरजोविध्वंसज्ञानसुष्टुदीपभूतेहामतिबुद्धिबर्द्धनानां, तत्र ईहान्वितर्को मतिः-
 अवायो निधय इत्यर्थः बुद्धिः-औत्पत्तिक्यादिचतुर्विधेति, अथवा तमोरजोविध्वंसनानामिति पृथगेव पदं पाठान्तरेण सुष्ठुदीपभूता-
 नामिति च, तथा 'छत्तीससहस्त्रमणूपाणां'ति अन्यूनकानि पदत्रिंशत् सहस्राणि येषां तानि तथा, इह मकारोऽन्यथा पदनिपातश्च
 प्राकृतत्वादनवद्य इति, 'चागरणाणं'ति व्याक्रियन्ते-ग्रथानन्तरमुत्तरतयाऽभिधीयन्ते निर्णायकेन यानि तानि व्याकरणानि तेषां दर्श-
 नात्-प्रकाशनादुपनिबन्धनादित्यर्थः अथवा तेषां दर्शना-उपदर्शका इत्यर्थः, कइत्याह-'सुतत्थवहुविहप्पयारे'त्ति श्रुतविषया अर्थाः श्रु-
 तार्था अभिलाष्यार्थविशेषा इत्यर्थः श्रुता वा आकर्णेता जिनसकाशे गणधरेण ये अर्थास्ते श्रुतार्थाः, अथवा श्रुतमिति सूत्रं अर्था-निर्यु-
 क्त्वादय इति श्रुतार्थास्ते च ते बहुविधप्रकाराश्चेति विग्रहः श्रुतार्थानां वा बहवो विधाः-प्रकारा इति विग्रहः, किमर्थं ते व्याख्यायन्त
 इत्याह-'शिष्यहितार्थाय' शिष्याणां हितं-अनर्थप्रतिघातार्थप्राप्तिरूपं तदेवार्थः प्रार्थ्यमानत्वाच्च तस्यै इति, किंभूतास्ते अत आह-
 गुणहस्ता-गुण एवार्थप्राप्त्यादिलक्षणी हस्त इव हस्तः प्रधानावयवो येषां ते तथा (गुणमहत्या-गुणोत्सवार्थाः), 'वियाहस्से' त्यादि तु
 निगमनान्नं स्रवसिदं, नवरं शतमिहाध्ययनस्य संज्ञा, चतुरशीतिः पदसहस्राणि पदात्रेणेति समवायापेक्षया द्विगुणताया इहानाश्रयण-

द्वयभा गद्दिगुजत्वे दे लगे अष्टाशीतिः सहस्रानि च भवन्तीति ॥ ५ ॥

ते ति नं नायाभम्मकहाओ १, नायाधम्मकहातु नं नायाणं नगराई उज्जाणाई चेइआई वणखंडा रायाणो
५ अम्मापियरो समोस्तरणाई धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइअइइहीविसेसा १० भोगपरिचाया
पण्यग्जाओ सुग्गपरिग्गमात्तवोय्हाणाई परियागा १५ संलेहणाओ भत्तपयचस्त्राणाई पाओवगमणाई देव-
लोगममणाई सुकुलपपायायाई २० पुणवोइलामा अंतकिरियाओ २२ य आघविज्जंति जाव नायाधम्मक-
हातु नं पण्यइयाणं विणयफरणाजिणसा मिसासणयरे संजमपईणपालणधिइसइववसायदुव्यलाणं १ तवनि-
यमतवोय्हाणरणबुद्धरभरभग्गयणिस्सहयणिसिद्धाणं २ घोरपरीसहपराजियाणं सहपारद्धरुद्धसिद्धालयम-
ग्गनिग्गयाणं ३ विसयदुत्तुच्छआसावसदोसनुच्छियाणं ४ धिराहियचरित्तनाणदंसणजइगुणाधिविहप्पयार-
निस्तारसुत्तायणं ५ संसारअपारदुक्खदुग्गइभवविहपरंपरापंच्या ६ धीराणा य जियपरिसहकसायसे-
ण्णियइभणियसंजमउच्छाहनिच्छियाणं ७ आराहियनाणदंसगचरित्तजोगनिस्सल्लसुद्धसिद्धालयमग्गमभि-
सुत्ताणं सुरभयणधिमाणासुक्खाई अणोवमाई सुत्तूण चिरं च भोगभोगाणि ताणि दिक्खाणि महरिहाणि
ततो य कालअमयुयाण जह य पुणो लद्धसिद्धिमग्गाणं अंतकिरिया चालियाण य सदेवमाणुस्सधीरकरणका-
रणाणि पोधणअणुनासंगाणि गुणदोसदरिसणाणि विट्ठे पच्चये य सीऊण लोगसुणिणो जहट्टियसासण-
म्मि जरमरणनासणकरे आराहिअसंजमा य सुरलोगपडिनियत्ता ओवेन्ति जह सासयं सिद्धं सच्चदुक्ख-

मोक्त्वं, एए अण्णे य एवमाइअत्था वित्थरेण य, नायाधम्मकहासु णं परित्ता चायणा संखेज्जा अणुओगदा-
 रा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए छट्ठे अंगे दो सुअक्खंधा एगूणवीसं अज्झयणा, ति समा-
 सओ दुविहा पणत्ता, तंजहा-चरित्ता य कप्पिया य, दस धम्मकहाणं चग्गा, तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए
 पंच पंच अक्खाइयासयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाइं एगमेगाए उवक्खाइयाए पंच
 पंच अक्खाइयउवक्खाइयासयाइं एवमेव सपुब्बावरेणं अट्ठहाओ अक्खाइयाकोडीओ भवंतीति मक्खायाओ,
 एगूणतीसं उव्वेसणकाला एगूणतीसं समुव्वेसणकाला संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयग्गेणं पणत्ता संखेज्जा अ-
 क्खरा जाव चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं नायाधम्मकहाओ व ॥ सूत्रं १४१ ॥

‘से किं त’मित्यादि, अथ कास्ता ज्ञाताधर्मकथा ?-ज्ञातानि-उदाहरणानि तत्प्रधाना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा दीर्घत्वं संज्ञात्वाद् अथवा
 प्रथमश्रुतस्कन्धो ज्ञाताभिधायकत्वात् ज्ञातानि द्वितीयस्तु तथैव धर्मकथाः, ततश्च ज्ञातानि च धर्मकथाश्च ज्ञाताधर्मकथाः, तत्र प्रथमं
 व्युत्पत्त्यर्थं सूत्रकारो दर्शयन्नाह—‘नायाधम्मकहासु ण’मित्यादि, ज्ञातानां-उदाहरणभूतानां मेघकुमारादीनां नगरादीन्याख्यायन्ते,
 नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि कण्ठ्यानि च, नवरमुद्धानं-पत्रपुष्पफलच्छायोपगतवृक्षोपशोभितं विविधवेपोन्नतमानश्च बहुजनो यत्र भो-
 जनार्थं यातीति, चैत्यं-व्यन्तरायतनं, वनखण्डोऽनेकजातीयैरुत्तमैर्वृक्षैरुपशोभित इति, ‘आघविज्जंति’ इह यावत्करणादन्यानि पंच पदानि
 दृश्यानि यावदयं सूत्रावयवो यथा ‘नायाधम्मे’त्यादि, तत्र ज्ञाताधर्मकथासु णमित्यलङ्कारे प्रव्रजितानां, क्व ?-‘विनयकरणजिनस्वा-
 मिशासनवरे कर्मविनयकरे जिननाथसम्बन्धिनि शेषप्रवचनापेक्षया प्रधाने प्रवचने इत्यर्थः, पाठान्तरेण ‘समणाणं विणयकरणजिणसा-

मणंमि पवरे' किंभूतानां ?-संयमग्रतिज्ञा-संयमाभ्युपगमः सैव दुराधिगम्यत्वात् कातरनरक्षोभकत्वाद्भभीरत्वाच्च पातालमिव पातालं
तत्र भूतमतिव्यवसाया दुर्लभा तेषां ते तथा, पाठान्तरेण संयमग्रतिज्ञापालने ये धृतिमतिव्यवसायास्तेषु दुर्बला ये ते तथा तेषां, तत्र
धृतिः-चित्तस्यास्वस्थं मतिः-बुद्धिर्व्यवसायः-अनुष्ठानोत्साह इति, तथा तपसि नियमः-अवश्यकरणं तपोनियमो नियन्त्रितं तपः स च
तप उपधानं चानियन्त्रितं तप एव भुतोपचारः तपोनियमतपउपधाने ते एव रणश्च-कातरजनक्षोभकत्वात् सद्ग्रामो 'दुद्धरभर'स्ति
भ्रमकारणत्वादुद्धरभरश्च-दुर्वहलोद्वादिभारस्ताभ्यां भग्ना इति (एव)-भग्नाः-पराङ्मुखीभूतास्तथा 'निस्सहगनिसङ्घाणं'ति निःसहा-
नितरामयक्तास्त एव निःसहका निसृष्टाश्चनिसृष्टाङ्गा मुक्ताङ्गा ये ते तपोनियमतपउपधानरणदुर्धरभरभग्नकनिःसहकनिसृष्टाः, पाठान्तरेण
निःसहकनिसृष्टास्तेषां, इह च प्राकृतत्वेन ककारलोपसन्धिकरणाभ्यां भग्ना इत्यादौ दीर्घत्वमवसेयं तथा घोरपरीपहैः पराजिताश्चा-
सहाय-असमर्थाः सन्तः प्रारब्धाश्च-परीपहैरेव वशीकर्तुं रुद्धाश्च मोक्षमार्गगमने ये ते घोरपरीपहपराजितासहभारब्धरुद्धाः अत एव
सिद्दालयमार्गाद्-ज्ञानादेर्निर्गताः-प्रतिपतिता ये ते तथा ते च ते चेति तेषां घोरपरीपहपराजितासहभारब्धरुद्धसिद्दालयमार्गनिर्गतानां,
पाठान्तरेण घोरपरीपहपराजितानां तथा सह-युगवदेव परीपहैर्विशिष्टगुणश्रेणिमारोहन्तः प्ररुद्धरुद्धाः-अतिरुद्धाः सिद्दालयमार्गनिर्गताश्च
ये ते तथा तेषां सहप्ररुद्धसिद्दालयमार्गनिर्गतानां, तथा विषयसुखेषु तुच्छेषु स्वरूपतः आशावशदोषेण-मनोरथपारतन्त्यवैगुण्येन
मूर्च्छिता-अध्युपपन्ना ये ते तथा तेषां विषयसुखतुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां पाठान्तरेण विषयसुखे या महेच्छा कस्यांचिदवस्थायां या
चायस्यान्तरे तुच्छाशावशदोषमूर्च्छिता ये ते तथा तेषां विषयसुखमहेच्छातुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां,
या निराधितानि चारित्रज्ञानदर्शनानि यैस्ते तथा, तथा यतिगुणेषु विविधप्रकारेषु मूलगुणोत्तरगुणरूपेषु निःसाराः-सारयजिताः

पलञ्चिग्रायगुणधान्या इत्यर्थः, तथा तैरेव यतिगुणैः शून्यकाः सर्वथा अभावाद्ये ते तथेति, पदत्रयस्य च कर्मधारयोऽस्तस्तेषां
 विराधितचारित्रज्ञानदर्शनयतिगुणविविधप्रकारानिःसारशून्यकानां, किमत आह-संसारे-संस्तुतौ अपारदुःखा-अनन्तक्लेशा
 ये दुर्गतिषु-नारकातिर्यक्कुमानुपकुदेवत्वरूपासु भवा भवग्रहणानि तेषां ये विविधाः परम्पराः पारम्पर्याणि तासां ये प्रपञ्चास्ते संसारा-
 पारदुर्गतिभवविविध-परम्परा-प्रपञ्चाः, आख्यायन्ते इति पूर्वेण योगः, तथा धीराणां च-महासत्त्वानां, किंभूतानां ?-जितं
 परीपहकपायसैन्यं यैस्ते तथा, धृतैः-मनःस्वास्थ्यस्य धनिकाः स्वाभिनो धृतिधनिकाः, तथा संयमे उत्साहो-वीर्यं निश्चितः-अवश्यं-
 भावी येषां (ते) संयमोत्साहनिश्चितास्ततः पदत्रयस्य कर्मधारयोऽस्तस्तेषां जितपरीपहकपायसैन्यधृतिधनिकसंयमोत्साहनिश्चितानां, तथा
 आराधिता ज्ञानदर्शनचारित्रयोगा यैस्ते तथा निःशून्यो-मिथ्यादर्शनादिशल्यरहितः शुद्धश्च-अतीचारविमुक्तो यः सिद्धालयस्य-सिद्धयर्थो (ः)
 मार्गस्तस्याभिमुखा ये ते तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः अतस्तेषामाराधितज्ञानदर्शनचारित्रयोगनिःशल्यशुद्धसिद्धालयमार्गाभि-
 मुखानां, किमत आह-सुरभवने-देवतयोत्पादे यानि विमानसौख्यानि तानि सुरभवनविमानसौख्यानि अनुपमानि ज्ञाताधर्मकथास्वा-
 ख्यायन्त इति प्रक्रमः, इह च भवनशब्देन भवनपतिभवनानि न व्याख्यातान्यविराधितसंयमप्रव्रजितप्रस्तावात्, ते हि भवनपतिषु
 नोत्पद्यन्त इति, तथा भुक्त्वा चिरं च भोगभोगान्-भनोन्नथशब्दादीन् तांस्तथाविधान् दिव्यान्-स्वर्गभवान् 'महार्हान्' महतः-
 आत्यन्तिकान् अर्हान्-ग्रशस्ततया पूज्यानिति भावः, ततश्च-देवलोकात् कालक्रमच्युतानां यथा पुनर्लब्धसिद्धिमार्गाणां-मनुजगताववाप्त-
 ज्ञानादीनामन्तक्रिया-मोक्षो भवति तथाऽऽख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथा चलितानां च-कथञ्चित्कर्मवशतः परीपहादावधीरतया संयम-
 प्रतिज्ञायाः प्रप्रष्टानां सह देवैर्मानुषाः सदेवमानुषास्तेषां सम्बन्धीनि धीरकरणे-धीरत्वोत्पादने यानि कारणानि-ज्ञातानि तानि सदेव-

मानुषीररूपरूपानि आग्न्यापन्त इति प्रक्रमः, इयमत्र भावना-यथा आर्यापादो देवेन धीरीकृतो यथा वा मेघकुमारो भगवता
 धीरुक्तानार्यो वा पत्न्यरुमाधुना धीरीकृतः एवं धीरकरणकारणानि तत्राख्यायते, किंभूतानि तानीत्याह-‘बोधनानुशासनानि’ बोधनानि-
 मार्गश्च दृश्य मार्गव्यापनानि अनुशासनानि-दुःस्यस्य सुखतासम्पादनानि अथवा बोधनं-आमन्त्रणं तत्पूर्वकान्यनुशासनानि
 बोधनानुशासनानि, तथा गुणदोषदर्शनानि-संयमाराधनायां गुणा इतरत्र दोषा भवन्तीत्येवंदर्शनानि वाक्यान्त्याख्यायन्त इति योगः,
 तथा एतान्तां ज्ञातानि प्रत्ययांश्च बोधिकारणभूतानि वाक्यानि श्रुत्वा ‘लोकमुनयः’ शुकपरिव्राजकादयो ‘यथा’ येन प्रकारेण
 भिन्नाः ज्ञानेन ज्ञातमरणनाशनकरे जिनानां समन्धिनीति भावः, तथाऽऽख्यायन्त इति योगः, तथा ‘आराहितसञ्जम’सि एत एव
 लौकिकमुनयः संयमं गलिताश्च जिनप्रवचनं प्रपन्नाः पुनः परिपालितसंयमाश्च सुरलोकं गत्वा चेते सुरलोकप्रतिनिवृत्ता उपयान्ति यथा
 ज्ञाधनं-मदाभाविनं शिपि-अवाधाकं सर्वदुःखमोक्षं निर्वाणमित्यर्थः, एते चोक्तलक्षणाः अन्ये च ‘एवमादिअत्थ’सि एवमादय आदि-
 शब्दस्य प्रकारार्थत्वादेरप्रकारा अर्याः-पदार्थाः, ‘वित्तरेण य’सि वित्तरेण चशब्दाद् कचित्केचित् संक्षेपेण आख्यायन्त इति क्रिया-
 योगः ‘नापापम्मकहागु ण’मित्यादि कण्टयमानिगमनाद्, नवरं ‘एरूणवीसमज्झयण’सि प्रथमश्रुतस्कन्धे एकोनविंशतिद्वितीये च दशेति,
 तथा ‘दग्ग धम्मरुहाणं वग्गा’ इत्यादौ भावनेयं-इहैकोनविंशतिज्ञाताध्ययनानि दार्ष्टान्तिकार्थज्ञापनलक्षणज्ञातप्रतिपादकत्वात्तानि प्रथम-
 श्रुतरस्कन्धे, द्वितीये त्वहिमादिलक्षणधर्मस्य कथा धर्मकथा-आख्यानकानीत्युक्तं भवति, तासां च दश वर्गाः, वर्ग इति समूहः ततश्चाथार्थाधि-
 कारसमूहात्मकान्यध्ययनान्येव दश वर्गा द्रष्टव्याः, तत्र ज्ञातेष्वदिमानि दश यानि तानि ज्ञातान्येव, न तेष्वख्यायिकादिसम्भवः, शेषाणि
 नच ज्ञातानि, तेषु पुनरैकस्मिन् पञ्च पञ्च चत्वारिंशदधिकानि आख्यायिकाशतानि, तत्राप्येकैकस्यामाख्यायिकायां पञ्च पञ्चोपा-

ख्यायिष्ठाश्रयानि, तत्रान्यैकैकास्यामुपाख्यायिकायां पञ्च पञ्चाख्यायिकोपाख्यायिकाश्रयानि, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं?—
 'इगवीसं कोडिसयं लक्खा पण्णासमेव वोद्धव्वा । १२१५०००००० । एवं ठिए समाणे अहिगयसुत्तस्स पत्थारो ॥ १ ॥' तद्यथा
 'दस धम्मरूढाणं वग्गा, तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए पञ्च पञ्च उवक्खाइयासयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पञ्च पञ्च उवक्खाइया-
 सयाइं एगमेगाए उवक्खाइयाए पञ्च पञ्च अक्खाइउवक्खाइयासयाइं'ति, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं!—'पणवीसं कोडिसयं
 १२५००००००० एत्थ य समलक्खणाइया जम्हा । नवनाययसंबद्धा अक्खाइयमाइया तेणं ॥ १ ॥ ते सोहिज्जंति फुडं इमाउ
 रासीओ वेगलाणं तु । पुणरुत्तवज्जियाणं पमाणमेयं विणिदिहं ॥ २ ॥' शोधिते चैतस्मिन् सति अर्द्धचतुर्थी एव कथानककोट्यो
 भवन्तीति, अत एवाह—'एवमेव सपुब्बावरेणं'ति मणितप्रकारेण गुणनशोधने कृते सतीत्युक्तं भवति 'अद्दुद्धाओ अक्खाइयाकोडीओ
 भवन्तीतिमक्खाओ'ति आख्यायिकाः—कथानकानि एता-एवमेतत्संख्या भवन्तीतिकृत्वा आख्याता भगवता महावीरेणेति तथा
 संख्यातानि 'पदसयसहस्साणी'ति किल पञ्च लक्षाणि पदसप्ततिश्च सहस्राणि पदाग्रेण अथवा सत्रालापकपदाग्रेण संख्यातान्येव
 पदमहस्राणि भवन्तीत्येवं सर्वत्र भावयितव्यमिति ॥ ६ ॥

ते किं तं उवासगदसाओ?, उवासगदसासु णं उवासयाणं णगराइं उज्जाणाइं चेइआइं वणखंडा रायाणो
 अम्मापियरो समोसरणाइं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइइिद्विसेसा उवासयाणं सीलच्चयवे-
 रमणगुणपचक्खाणपोत्तहोववासपडिवज्जणयाओ सुयपरिगहा तवोवहाणा पडिमाओ उवसग्गा संलेह-
 णाओ भत्तपचक्खाणाइं पाओवगमणाइं देवलोगगमणाइं सुकुलपच्चायाया पुणो बोहिलामा अंतकिरियाओ

आपरिच्छन्ति, उपासगरमानुषं उपासयानं रिद्धिक्वित्सेसापरिसा वित्थरथम्मसवणाणि योहिलाभअभिग-
 ममम्मत्तगिनुदया गिरसं मूलगुणउत्तरगुणाङ्गारा ठिईयित्सेसाय बहुयित्सेसा पडिमाभिग्गह्गहणपालणा
 उयमन्नादिगामणा गिरुम्मगा यत्तया य विचिन्ता सीलव्ययगुणवेरमणपचक्खाणपोत्तहोववासा अपच्छि-
 ममारणंविद्या य मंलेहणाप्तोसणाहिं अप्पाणं जहं य भावइत्ता पट्टणि भत्ताणि अणत्तणां य छेअइत्ता उ-
 त्तमणा कल्पवरयिमाणुत्तमेयु जहं अनुभवन्ति तुरवरयिमाणवरपोडरीणसु सोक्खाइं अणोवमाइं कमेण सुत्तु-
 ण उत्तमाइं ततो आउक्खणं पुया समाणा जहं जिणमयम्मि योहिं लट्ठण य संजमुत्तमं तमरयोधविट्प-
 मुत्ता उयंति जहं अत्तयं सव्वतु रत्तमोत्तमं, एते अत्ते य एवमाइअत्था वित्थरेण य, उवात्तयदत्तासु णं प-
 रिता चायणा मंनेज्जा अणुओगवारा जाव संगहणीओ संखेसंखेज्जाओ, से णं अंगट्ठया? सत्तमे अंगे एगे
 सुग्गह्मंथे दत्त अग्गयणा दत्त उप्पेसणकाला संखेज्जाइं पयसयत्तहस्साइं पयग्गेणं प०
 मंनेज्जाइं अक्खराइं जाय एवं चरणकरणपरूयया आघविज्जंति, सेत्तं उवात्तगदत्ताओ ७ ॥ सूत्रं १४२ ॥

'मे किं त'दित्यादि अथ कात्ता उपासकदशाः? उपासकाः श्रामकास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिपदा दशाः-दशाव्ययनोपलक्षिता उपासकदशाः,
 ण्या चाह—'उपासकदत्तासु णं' उपासकानां नगराणि उद्यानानि चैत्यानि धनलण्डा राजानः अम्बापितरौ समवसरणानि धर्माचार्या
 मरुथा षेदलौकिकपारलौकिका क्राद्धिनिशेषा उपासकानां च शीलव्रतविरमणगुणप्रत्याख्यानपौषधोपवासप्रतिपादनताः, तत्र शील-
 वानि-अशुव्रतानि निरमणानि-रागादिविरतयः गुणा-गुणव्रतानि प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि पौषधः-अष्टम्यादिपर्वदिनं

तत्रोपपन्नमाहारशरीरसत्कारादित्यागः पौषघोषवासः, ततो द्वन्द्वे सत्येतेषां प्रतिपादनताः-प्रतिपत्तय इति विग्रहः, श्रुतपरिश्रहास्तप-
 उपधानानि प्रतीतानि 'पडिमाओ'ति एकादश उपासकप्रतिमाः कायोत्सर्गा वा उपसर्गा-देवादिकृतोपद्रवाः संलेखनाभक्तपानप्रत्या-
 ख्यानानि, पादयोषगमनानि देवलोकगमनानि सुकुलप्रत्यायातिः पुनर्बोधिलाभोऽन्तक्रिया चारूपायन्ते पूर्वोक्तमेवेतो विशेषत आह-
 'उपासगे'त्यादि, तत्र त्रिद्विविशेषा-अनेककोटीसंख्याद्रव्यादिसम्पद्विशेषाः तथा परिषदः-परिवारविशेषा यथा मातापितृपुत्रादिका
 अभ्यन्तरपरिषद् दासीदासमित्रादिका चालपरिषदिति, विस्तरधर्मश्रवणानि महावीरसन्निधौ, ततो बोधिलाभोऽभिगमः-सम्यक्त्वस्य
 विशुद्धता सिरत्वं-सम्यक्त्वशुद्धिरेव मूलगुणोत्तरगुणा-अणुव्रतादयः अतिचारास्तेषामेव-वधवन्धादितः खण्डनानि स्थितिविशेषाश्च-
 उपासरूपर्यायस्य कालमानभेदाश्च बहुविशेषाः प्रतिमाः-प्रभृतभेदाः सम्यग्दर्शनादिप्रतिमाः अभिग्रहग्रहणानि तेषामेव च पालनानि
 उपसर्गाधिसहनानि निरुपसर्गश्च-उपसर्गाभावधेत्यर्थः, तर्पांसि च विचित्राणि शीलव्रतादयोऽनन्तरोक्तरूपा अपश्चिमाः-पश्चात्काल-
 भाविन्यः अकारस्त्वमङ्गलपरिहारार्थं मरणरूपे अन्ये भवा मारणान्तिक्यः आत्मनः-शरीरस्य जीवस्य च संलेखनाः तपसा रागादिजयेन
 च कृशीकरणानि आत्मसंलेखनाः ततः-पदत्रयस्य कर्मधारयस्तासां, 'क्षोसणं'ति जोषणाः सेवना कारणानीत्यर्थः, ताभिरपश्चिम-
 मारणान्तिकात्मसंलेखनाजोषणाभिरात्मानं यथा च भावयित्वा बहूनि भक्तानि अनशनतया च-निर्भोजनतया छेदयित्वा-व्यवच्छेदयि-
 त्वा व्यनच्छेद्य उपपन्ना मृत्वेति गम्यते, केषु?-कल्पवरेषु यानि विमानानि उत्तमानि तेषु, तथा यथानुभवन्ति सुरवरविमानानि
 वरपुण्डरीकाणीव वरपुण्डरीकाणि यानि तेषु कानि ?-सौख्यान्यनुपमानि क्रमेण शुक्त्वोत्तमानि ततः आशुक्लक्षयेण च्युताः सन्तो
 यथा जिनमते बोधिं लब्ध्वा इति शेषः लब्ध्वा च संयमोचमं-ग्रधानं संयमं तमोरज्जओघविग्रमुक्ता-अज्ञानकर्मप्रबाहविग्रमुक्ता उपयान्ति,

यथा, अद्ययं-अपुनरावृत्तिकं सर्वदुःखमोक्षं कर्मधयमित्यर्थः, तयोपासकदशास्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, एते चान्ये चेत्यादि प्राग्वन्नावरं
 'मंगेज्जाइं पयगयसहस्माइं पयगेणं'ति किलेकादश लक्ष्याणि द्विपञ्चाशच्च सहस्राणि पदानामिति ॥ ७ ॥

से किं तं अंतगडदसाओ १, अंतगडदसासु णं अंतगडाणं णगराइं उज्जाणाइं चेइयाइं वणाइं राया अम्मा-
 पियरो समोसरणा धम्मायरिया धम्मकहा इहलोइयपरलोइअइडिदविसेसा भोगपरिचाया पब्बज्जाओ
 खुयपरिगहा तयोवहाणाइं पडिमाओ यहुविहाओ त्वमा अज्जयं मइवं च सोअं च सचसहिंयं सत्तरसचिहो
 य मंजमो उत्तमं च पंमं आकिंचणया तवो चियाओ समिइगुत्तीओ चेव तह अप्पमायजोगो सज्झायज्झा-
 णेण य उत्तमाणं दोण्हं पि लक्खणाइं पत्ताण य संजसुत्तमं जियपरीसहाणं चउब्बिहकम्मक्खयम्मि जह
 केयलस्स लंभो परियाओ जत्तिओ य जह पालिओ मुणिहिं पायोवगओ य जो जहिं जत्तियाणि भत्ताणि
 ऐअइत्ता अंतगडो मुनियरो तमरयोधविप्पमुओ मोक्खसुहमणंतरं च पत्ता एए अन्ने य एवमाइअत्था वित्था-
 रेणं परूवेइ. अंतगडदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अनुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, जाव
 से णं अंगद्वयाण अट्टमे अंगे णो सुयक्खंधे दस अज्झयणा सत्त वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणका-
 ला संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयगेणं पणत्ता संखेज्जा अक्खरा जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति,
 सेत्तं अंतगडदसाओ ॥ ८ ॥ सूत्रं १४३ ॥

‘से किं तं’मित्यादि, अथ कास्ता अन्तकृदशाः १, तत्रान्तो-विनाशः, स च कर्मणस्तत्फलस्य वा संसारस्य कृतो यैस्ते अन्त-

कृतास्ते च तीर्थकरादयस्तेषां दशाः—प्रथमवर्गे दशाध्ययनानीति तत्संख्यया अन्तकृतदशाः, तथा चाह—‘अंतगडदसासु ण’मित्यादि
 कण्ठ्यं, नवरं नगरादीनि चतुर्दश पदानि षष्ठाङ्गवर्णकाभिहितान्येव, तथा ‘पडिमाओ’चि द्वादश भिक्षुप्रतिमा मासिकयादयो बहुविधाः
 तथा क्षमा मार्दवं आर्जवं च शौचं च सत्यसहितं, तत्र शौचं—परद्रव्यापहारमालिन्याभावलक्षणं सप्तदशविधञ्च सयमं उत्तमं च ब्रह्म-
 भूयुनविरतिरूपं ‘आर्किचणिय’चि आकिञ्चन्यं तपस्याग इति-आगमोक्तं दानं समितयो गुप्तयश्चैव तथा अप्रमादयोगः स्वाध्यायध्यान-
 योश्च उत्तमयोर्द्वयोरपि लक्षणानि—स्वरूपाणि, तत्र स्वाध्यायस्य लक्षणं ‘सज्ज्ञापण पसत्थं ज्ञाण’मित्यादि, ध्यानलक्षणं यथा—‘अंतो-
 मुहृचमिचं चिचावत्थाणमेगवरधुमी”त्यादि, व्याख्यायन्त इति सर्वत्र योगः, तथा प्राप्तानां च संयमोत्तमं—सर्वविरतिं जितपरीपहाणां
 चतुर्धियकर्मक्षये सति—घातिकर्मक्षये सति यथा केवलस्य ज्ञानादर्लभः पर्यायः—प्रब्रज्यालक्षणो यावाश्च—यावद्वर्षादिप्रमाणो ‘यथा’
 येन तपोविशेषाश्रयणादिना प्रकारेण पालितो मुनिभिः पादपोषगतश्च—पादपोषगमाभिधानमनश्चनं प्रतिपन्नो यो मुनिर्यत्र शत्रुञ्जय-
 पर्वतादौ यावन्ति च भक्तानि—भोजनानि छेदयित्वा, अनशनिना हि प्रतिदिनं भक्तद्वयच्छेदो भवति, अन्तकृतो मुनिवरो जात इति
 शेषः. तमोरलजोषविप्रमुक्तः, एवं च सर्वेऽपि क्षेत्रकालादिविशेषिता मुनयो मोक्षसुखमनुचरं च प्राप्ता आख्यायन्त इति क्रियायोगः, एते
 अन्ये चेत्यादि प्राग्वत्, नवरं ‘दस अज्झयण’चि प्रथमवर्गापेक्षैव घटन्ते, नन्द्यां तैश्च व्याख्यातत्वात्, यच्चेह पठ्यते ‘सत्त वग्ग’
 ति तत्प्रथमवर्गादन्यवर्गापेक्षया, यतोऽत्र सर्वेऽप्यष्ट वर्गाः, नन्द्यामपि तथा पठितत्वात्, तद्बुद्धिश्चैयं ‘अट्ट वग्ग’ति’ अत्र वर्गः समूहः,
 स चान्तकृतानामध्ययनानां वा, सर्वाणि चैकवर्गगतानि युगपदुद्दिश्यन्ते, ततो भणितं ‘अट्ट उद्देसणकाला’इत्यादि, इह च दश
 उद्देशनकाला अधीयन्ते इति नास्याभिप्रायमवगच्छामः तथा संख्यातानि पदशतसहस्राणि पदोग्रेणेति, तानि च किल त्रयोविंशति-

लक्ष्याणि चत्वारि च सहस्राणीति ॥ ८ ॥

से किं तं अणुत्तरोववाइयदसाओ !, अणुत्तरोववाइयदसाओ नगरां उज्जाणां चैइ-
यां यणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणां धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोगपरलोगइड्ढिविसेसा
भोगपरिचाया पब्बजाओ सुयपरिगहा तवोवहाणां परियागो पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपाणपच्चक्खा
णां पाओवगमणां अणुत्तरोववाओ सुकुलपचायाया पुणो योहिलाओ, अंतकिरियाओ य आघविज्जंति,
अणुत्तरोववाइयदसाओ तित्थकरसमोसरणां परमंगल्लजगहियाणि जिणातिसेसा य बहुविसेसा जिणसी-
साणं चैव समणगणपवरगंधहत्थीणं थिरजसाणं परिसहसेणरिउवलपमद्दणाणं तवदित्तचरित्तणाणसम्मत्त
सारविविहप्पगारवित्थरपसत्थगुणसंजुयाणं अणगारमहरिसीणं अणगारगुणाण वण्णओ, उत्तमवरतवविसि
ट्ठणाणजोगजुत्ताणं जह य जगहियं भगवओ जारिसा इड्ढिविसेसा देवासुरमाणुसाणं परिसाणं पाउब्भावा
य जिणसमीवं जह य उवांसंति जिणवरं जह य परिकहंति धम्मं लोचगुरू अमरनरसुरगणाणं सोऊण य
तस्स भासियं अवसेसकम्मविसयविरत्ता नरा जहा अब्भुवेंति धम्ममुरालं संजमं तवं चावि बहुविहप्पगारं
जह यद्दूणि वासाणि अणुचरित्ता आराहियनाणदंसणचरित्तजोगा जिणवयणमणुगयमहियं भासित्ता जिण-
वराण हिययेणमणुणेत्ता जे य जहिं जत्तियाणि भत्ताणि छेअइत्ता लद्धूण य समाहिमुत्तमज्झाणजोगजुत्ता
उचवन्ना सुणिवरोत्तमा जह अणुत्तरेसु पावंति जह अणुत्तरं तत्थ विसयसोक्खं तओ य चुआ कमेण काद्धिंति

संज्ञया जहा य अंतकिरियं एए अन्ने य एवमाह अत्था वित्थरेण, अणुत्तरोववाइयदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए नवमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अज्झयणा तिन्नि चग्गा दस उद्देसणकाला संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखेज्जाणि अक्खराणि जाव एवं चरणकरणपरूवणया आधविज्जंति, सेत्तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ॥ ९ ॥ सूत्रं १४४

‘से किं त’मित्यादि, नास्मादुत्तरो विद्यते इत्यनुत्तर उपपत्तनमुपपातो जन्मेत्यर्थः अनुत्तरः—प्रधानः संसारः अन्यस्य तथाविधस्याभावादुपपातो येषां ते तथा त एवानुत्तरोपपातिकाः, तद्वक्तव्यताप्रतिबद्धा दशा-दशाध्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपातिकदशाः, तथा चाह—‘अणुत्तरोववाइयदसासु णं’मित्यादि, तत्रानुत्तरोपपातिकानामिति-साधूनां नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि ज्ञाताथर्मकथार्णकोक्तानि यथा तथा [ज्ञेयानि], एतेषामेव च प्रपञ्चं रचयन्नाह—अनुत्तरोपपातिकदशासु तीर्थकरसमवसरणानि, किम्भूतानि?—परममाङ्गल्यत्वेन जगद्धितानि परममाङ्गल्यजगद्धितानि जिनातिशेषाथ-बहुविशेषा ‘देहं विमलसुयंघ’ मित्यादयश्चतुर्विंशदधिकतरा वा तथा जिनाशिष्याणां चैव-गणधरादीनां, किम्भूतानामत आह—श्रमणगणप्रवरगन्धहस्तिनां-श्रमणोत्तमानामित्यर्थः, तथा स्थिरयशसां तथा परीपहसैन्यमेव-परीपहदृष्टमेव रिपुबलं-परचक्रं तत्प्रमर्दनानां, तथा द्रवद्-दावाग्निरिव दीप्तानि-उज्ज्वलानि पाठान्तरेण तपोदीप्तानि यानि चारित्रज्ञानसम्यक्त्वानि तैः साराः-सफलाः विविधप्रकारविस्तारा-अनेकविधप्रपञ्चाः प्रशस्ताश्च ये क्षमादयो गुणास्तैः संयुतानां, क्वचिद्गुणघञ्जानामिति पाठः, तथा अनगाराश्च ते महर्षयश्चेत्यनगारमहर्षयस्तेषामनगारगुणानां वर्णकः—भ्राघा आख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां जिनाशिष्याणां?—उत्तमाश्च ते जात्यादिभिर्वरतपसश्च ते विशिष्टज्ञानयोग-

युक्ताश्चेत्यतस्तेषामुत्तमवतरतपोविशिष्टज्ञानयोगयुक्तानां, किञ्चापरं?, यथा च जगद्धितं भगवत इत्यत्र जिनस्य शासनमिति गम्यते, यादृशाश्च ऋद्धिविशेषा देवासुरमानुषाणां रत्नोज्ज्वललक्ष्ययोजनमानचिमानरचनं सामानिकाद्यनेकदेवदेवीकोटिसमवायनं मणिलखण्डमण्डितदण्डपदुप्रचलत्पताकिकाशतोपशोभितमहाध्वजपुरःप्रवर्त्तनं विविधातोद्यनादगनाभोगपूर्णं चैवमादिलक्षणाः प्रतिकल्पितगन्धसिन्धुरस्कन्धारोहणं चतुरङ्गसैन्यपरिवारणं छत्रचामरमहाध्वजादिमहाराजचिह्नप्रकाशनं च एवमादयश्च सम्पद्द्विशेषाः समवमरणगमनप्रवृत्तानां चैवानिकज्योतिष्काणां भवनपतिव्यन्तराणां राजादिमनुजानां च अथवा अनुत्तरोपपातिकसाधूनां ऋद्धिविशेषा देवादिसम्बन्धिनस्तादृशा आख्यायन्त इति क्रियायोगः, तथा पर्यदां च 'संजयवेमाणिन्थी संजइ पुण्वेण पविसिउं वीर'मित्यादिनोक्तस्वरूपाणां प्रादुर्भावाश्च आगमनानि, क्व?—'जिणसमीव'ति जिनसमीपे यथा-येन च प्रकारेण पञ्चविधाभिगमादिना उपासते—सेवन्ते राजादयो जिनवरं तथाऽऽख्यायत इति योगः, यथा च परिकथयति धम्मं लोकगुरुरिति—जिनवरोऽमरनरासुरगणानां, श्रुत्वा च तस्येति—जिनवरस्य भाषितं अवशेषाणि क्षीणप्रायाणि कर्माणि येषां ते तथा ते च ते विषयविरक्ताश्चेति अवशेषकर्मविषयविरक्ताः, के?—नराः, किं?—यथा अभ्युपयन्ति धर्ममुदारं, किस्वरूपमत आह—संयमं तपश्चापि, किम्भूतमित्याह—बहुविधप्रकारं, तथा बहूनि वर्षाणि 'अणुचरित्त'ति अनुचर्य आसेव्य संयमं तपश्चेति वर्त्तते, तत आराधितज्ञानदर्शनचारित्र्ययोगास्तथा जिणवयणमणुगयमहियभासिय'ति जिणवचनं—आचारादि अनुगतं—सम्बद्धं नार्दवितर्दमित्यर्थः महितं—पूजितमधिकं वा भाषितं यैरध्यापनादिना ते तथा, पाठान्तरे जिणवचनमनुगत्या—आनुकूल्येन सुष्ठु भाषितं यैस्ते जिणवचनानुगतिसुभाषिताः, तथा 'जिणवराण हियएणमणुण्णेत्त'ति इति पट्टी द्वितीयार्थे तेन जिनवरान् हृदयेन—मनसा अनुनीय—प्राप्य ध्यात्वेति यावत्, ये च यत्र यावन्ति च मत्तानि छेदयित्वा लब्ध्वा च

समाधियुक्तं ध्यानयोगयुक्ता उपपन्ना मुनिवरोचमा यथा अनुत्तरेषु तथा आख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथा प्राप्नुवन्ति यथाऽनुत्तरं 'तथ'चि अनुत्तरविमानेषु विषयसुखं तथाऽऽख्यायन्ते इति योगः, 'ततो य'चि अनुत्तरविमानेभ्यश्च्युताः क्रमेण करिष्यन्ति संयता यथा चान्तक्रियां ते तथाऽऽख्यायन्ते अनुत्तरोपपातिकदशास्ति प्रकृतं, एते चान्ये चेत्यादि पूर्ववत्, नवरं 'दस अङ्गयणा तिन्नि वर्ग'ति, इहाध्ययनसमूहो वर्गो, वर्गे दशाध्ययनानि, वर्गश्च युगपदेवोद्दिश्यते इत्यतस्त्रय एवोद्देशनकाला भवन्तीत्येवमेव च नन्धामभिधीयन्ते, इह तु दृश्यन्ते दशेत्यत्राभिप्रायो न ज्ञायत इति, तथा संख्यावानि 'पदसयसहस्सां पयगेण'ति किल पदचत्वारिंशच्छताण्यष्टौ च सहस्राणि ॥ ९ ॥

से किं तं पणहावागरणेषु अद्भुत्तरं पसिणसयं अद्भुत्तरं अपसिणसयं अद्भुत्तरं पसि-
णापसिणसयं विज्जाइसया नागसुवन्नहिं सद्धिं विब्बा संवाया आचविज्जंति, पणहावागरणवसासु णं सत्सम-
यपरसमयपणवयपत्तेअबुद्धविबिहत्थभासाभासियाणं अइसयगुणउवसमणाणप्पगारआयरियभासियाणं
वित्थरेणं धीरमहेसीहिं विपिहबित्थरभासियाणं च जगहियाणं अद्दगंगुट्टयाहुअस्मिणिखोमआइच्चभासि-
याणं विविहमहापसिणविज्जामणपसिणविज्जादेवयपयोगपहाणगुणप्पगासियाणं सभूयदुगुणप्पभावनरग-
णमइविम्हयकराणं अईसयमईयकालसमयदमसमत्तित्थकरुत्तमस्स ठिइकरणकारणाणं दुरहिगमदुरवगाह-
स्स सव्यसव्वन्नसम्मअस्स अबुद्धजणविवोहणकरस्स पच्चक्खयपच्चयकराणं पण्हाणं विविहगुणमहत्था जि-
णवरप्पणीया आचविज्जंति, पणहावागरणेस्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाच संखेज्जाओ, सं-

गहणीओ से णं अंगट्याए दसमे अंगे एगे सयक्खंवे पणयालीसं उद्देसणकाला पणयालीसं समुद्देसणकाला संखेज्जाणि पयसयसहरस्साणि पयग्गेणं प०, संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा जाव चरणकरणपरूवणया आध-
विज्जंति, सेत्तं पण्हावागरणाई ॥ १० ॥ (सूत्रं १४५)

‘से किं त’मित्यादि, प्रश्नः—प्रतीतस्तत्त्वविवर्चनं—व्याकरणं प्रश्नानां च व्याकरणानां च योगात्प्रश्नव्याकरणानि तेषु ‘अट्टुत्तरं पसिणसयं’ तत्राङ्गुष्ठचाटुप्रश्नादिका मन्त्रविद्याः प्रश्ना या पुनर्विद्या मन्त्रविधिना जप्यमाना अपृष्टा एव शुभाशुभं कथयन्ति एताः अमन्त्राः तथाऽङ्गुष्ठ्यादिप्रश्नमात्रं तदभावं च प्रतीत्य या विद्याः शुभाशुभं कथयन्ति ताः प्रश्ना-प्रश्नाः ‘विज्जाहसय’ति तथा अन्ये विद्याविशयाः स्तम्भस्तोमवशीकरणविद्वेषीकरणोच्चाटनादयः नागसुपर्णेश्च सह भवनपतिविशेषैरुपलक्षणत्वाद्यक्षादिभिश्च सह साधकस्येति गम्यते दिव्याः—तात्त्विकाः संवादाः—शुभाशुभगताः संलापाः आख्यायन्ते, एतदेव प्रायः प्रपञ्चयन्नाह—‘पण्हावागरणदसे’त्यादि, स्वसमयपरसमयप्रज्ञापका ये प्रत्येकबुद्धास्तैः करकद्वादिसदृशैर्विविधार्था यका भाषा गम्भीरेत्यर्थः तथा भाषिताः—गदिताः स्वसमय-परसमयप्रज्ञापकप्रत्येकबुद्धविविधार्थभाषाभाषितास्तासां किम् ?—आदर्शोद्भूत्यादीनां सम्बन्धिनानां प्रश्नानां विविधगुणमहार्थाः प्रश्नव्याक-रणदशास्वाख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां प्रश्नानां ?—‘अहसयगुणउवसमनाणव्यगारआयरियभासियाणं’ति अतिशयाश्च-आमर्षीपट्या दयो गुणाश्च-ज्ञानादय उपशमश्च—स्वपरमेदः एते नानाप्रकारा धेवां ते च ते आचार्याश्च तैर्भाषिता यास्तास्तथा तासां, कथं भाषितानामित्याह—‘वित्थरेण’ति विस्तरेण—महता वचनसन्दर्भेण तथा स्थिरमहार्थभिः पाठान्तरे वीरमहर्षिभिः ‘विविहविदथं-रमा सियाणं च’ति विविधविस्तरेण भाषितानां च, चकारस्तृतीयप्रणायकमेदसमुच्चयार्थः, पुनः कथंभूतान प्रश्नानां ?—‘जगहियाणं’ति

जगादताना पुरुषार्थोपयोगित्वात्, किंस्वन्धिनीनामित्याह—‘अद्भाग’ति आदर्शश्चाङ्गुष्ठश्च बाहू च असिश्च मणिश्च क्षौमं च—वस्त्रं
आदित्येति द्वन्द्वस्ते आदिर्येषां कुल्यशङ्खघंटादीनां ते तथा तेषां सम्बन्धिनीनां, प्रश्रविद्याभिरादर्शकादीनामावेशनात्, किंभूतानां
प्रश्रानामत आह—विविधमहाप्रश्रविद्याश्च—चाचैव प्रश्रे सत्युचरदायिन्यः मनःप्रश्रविद्याश्च—मनःप्रश्रितार्थोचरदायिन्यस्तासां दैवतानि—
तदधिष्ठातृदेवतास्तेषां प्रयोगप्राधान्येन—तद्व्यापारप्रधान्यतया गुणं—विविधार्थसंवादनलक्षणं प्रकाशयन्ति—लोके व्यञ्जयन्ति यास्ता
विविधमहाप्रश्रविद्यामनःप्रश्रविद्यादैवतप्रयोगप्राधान्यगुणप्रकाशिकास्तासां, पुनः किंभूतानां प्रश्रानां ?—सर्वभूतेन तात्त्विकेन द्विगुणेन
पुनः उपलक्षणत्वाद्धौकिकप्रश्रविद्याप्रभावापेक्षया बहुगुणेन पाठान्तरे विविधगुणेन प्रभावेन—माहात्म्येन नरगणमतेः मनुजसमुदय-
पुद्गेर्विसयकार्यः—चमत्कारहेतवो या प्रश्रान्ताः सर्वभूतद्विगुणप्रभावनरगणमतिविसयकार्यस्तासां, पुनः किंभूतानां तासां ?—
‘अतिसयमतीतकालसमये’ति अतिशयेन योज्यते कालः समयः स तथा तत्र, अतिव्यवहिते काले इत्यर्थः, दमः—शमस्तत्प्रधानः
तीर्थक्षराणां—दर्शनान्तरशास्त्रदणामुत्तमो यः स तथा भगवान्—जिनस्तस्य दमतीर्थकरोत्तमस्य स्थितिकरणं—स्थापनं, आसीद् अतीतकाले
सातिशयज्ञानादिगुणयुक्तः सफलप्रणायकशिरःशेखरकल्पः पुरुषविशेषः एवंविधप्रश्रानामन्यथानुपपत्तेरित्येवंरूपं, तस्य प्रतिष्ठापनस्य
कारणानि—हेतवो यास्तास्तथा तासां, पुनस्ता एव विशिनष्टि—दुरभिगमं—दुःखबोधं गम्भीरं सूक्ष्मार्थत्वेन दुरवगाहं च—दुःखाध्येयं
यत्र बहुत्वाद्यत्तस्य सर्वेषां सर्वज्ञानां सम्मतं—इष्टं सर्वसर्वज्ञसम्मतं अथवा सर्वं च तत्सर्वज्ञसम्मतं चेति सर्वसर्वज्ञसम्मतं प्रवचनतत्त्वमित्यर्थः,
तस्य अयुधजनविबोधनकरस्य एकान्तहितस्येति भावः ‘पञ्चकख्यपञ्चयकराणं’ति प्रत्यक्षेकन—ज्ञानेन साक्षादित्यर्थो यः प्रत्यय-
सर्वातिशयनिधानमतीन्द्रियार्थोपदर्शनान्यभिचारि घेदं जिनप्रवचनमित्येवंरूपा प्रतिपत्तिः अथवा प्रत्यक्षेणेवानेनार्थः प्रतीयन्त इति

प्रत्यक्षमिवेदमित्येवं प्रत्ययः प्रत्यक्षकप्रत्ययकार्यः—प्रत्यक्षकप्रत्ययकार्यः प्रत्यक्षताप्रत्ययकार्यो वा तासां प्रत्यक्षकप्रत्यय-
कारीणां वा, कासामित्याह—प्रश्नानां—प्रश्नविद्यानां उपलक्षणत्वादन्यासां च यासामष्टोत्तरशतात्पादौ प्रतिपादितानि, विविधगुणा-
बहुविधग्रभास्ते च ते महार्थाश्च—महान्तोऽभिधेयाः—पदार्थाः शुभाशुभसूचनादयो विविधगुणमहार्थाः, किंभूता ?—जिनवरप्रणीताः,
किमित्याह—‘आघविजंति’ति आख्यायन्ते शेषं पूर्ववत्, नवरं ‘पण्यालीस’मित्यादि यद्यपीहाभ्ययनानां दशत्वादशैवोद्देशनकाला
भवन्ति तथापि वाचनान्तरापेक्षया पञ्चचत्वारिंशदिति सम्भाव्यते इति ‘पण्यालीस’मित्याद्यविरुद्धमिति, ‘संखेज्जाणि पयसयसहस्साणि
पयमेण’ति तानि च किल द्विनवतिलक्षणाणि षोडश च सहस्राणीति ॥ १० ॥

से किं तं विवागसुयं?, विवागसुए णं सुक्कडुइडाणं कम्माणं फलविवागे आघविजंति, से समासओ दुविहे पण-
त्ते, तंजहा दुहविवागे चैव, सुहविवागे चैव तत्थ णं दस दुहविवागाणि दस सुहविवागाणि, से किं तं दुहविवागा-
णि?, दुहविवागेसु णं दुहविवागाणं नगरां उज्जाणां चैइयां वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणां ध-
म्मायरिया धम्मकहाओ नगरगमणां संसारपंचे दुहपरंपराओ य आघविजंति, सेत्तं दुहविवागाणि । से किं
तं सुहविवागाणि?, सुहविवागेसु सुहविवागाणं नगरां उज्जाणां चैइयां वणखंडा रायाणो अम्मापियरो
समोसरणां धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइड्डिविसेसा भोगपरिचाया पव्वज्जाओ सूयपरि-
ग्गहा तवोवहाणां परियागा पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणां पाओचगमणां देवलो गगमणां
सूकुलपच्चायाया पुणवोहिलाहा अंतकिरियाओ य आघविजंति, दुहविवागेसु णं पाणाइयायअलियवयणचो

रिक्करणपरदारमेदुणससंगयाए महतिव्वकसायइदियप्पमायपावप्पओयअसुहज्झवसाणसंचियाणं कम्माणं
 पावगाणं पावअणु भागफलविवागा गिरयगतिरिक्खजोणिबहुविहवसणसयपरंपरापबद्धाणं मणुयत्तेवि
 आगयाणं जहा पावकम्मसेसेण पावगा होन्ति फलविवागा बहवसणविणासनासाकन्दुडुं गुट्टकरचरणनहच्छे
 यणजिअं भेअणअं जणकडग्गिदाहगयचलणमलणफालणउल्लुयणत्तुलयालउडलिट्ठभंजणतउसीसगतत्ततेल्लु-
 कलकलअहिसिंचणकुंभिपागकंपणथिरबंधणवेहवज्झकत्तणपति भयकरकरपल्लीवणाविदारुणाणि दुक्खाणि
 अणोवमाणि बहुविहपरंपराणुबद्धा ण मुचंति पावकम्मबल्लीए, अवेयइत्ता हु गत्थि मोक्खो तवेण धिइध-
 णियवद्धकच्छेण साहेणं तस्स वावि हुज्जा, एत्तो य त्त्वहविवागेत्तु णं सीलसंजमणियमणुगतवोवहाणेसु सा-
 हसु सुविहिएसु अणुकंपासयप्पओगतिकालमहिविबुद्ध भत्तपाणाइं पययमणसा हियसुहनीसेसतिव्वपरिणाम-
 निच्छियमई पयच्छिज्जणं पयोगसुखाइं जह य निव्वर्त्तंति उ घोहिलाभं जह य परित्तीकरंति नरनरयतिरि-
 यत्तरगमणविपुलपरियदअरतिभयवितायसोगमिच्छत्तसेलसंकडं अन्नाणतमंधकारचिक्खल्लसुदुत्तारं जरम-
 रणजोगिसंखुभियचक्कवालं सौलसकसायसावयपयंडचंडं आणाइअं अणवदग्गं संसारसागरमिणं जह य
 णियंधंति आउगं त्तरगणेत्तु जह य अणुभवन्ति त्तरगणविमाणसोक्खाणि अणोवमाणि ततो य कालंतरे बु-
 आणं इहेव नरलोगमागयाणं आउवपुण्णरूवजातिकुलजम्मआरोग्गबुद्धिमेहविसेसा मित्तजणसयणधण-
 घणविभवसमिद्धसारसमुदयविसेसा बह्विहकामभोगुब्भवाण सोक्खाण सुहविवागोत्तमेत्तु, अणुवरय-

परंपराणुयद्धा असुभाणं सुभाणं चेव कम्माणं भासिआ बहुविहा विवागा विवागसुयम्मि भंगवया जिण-
घरेण संवेगकारणत्था अन्नेवि य एवमाहया बहुविहा वित्थरेणं अत्थपरूवणया आघविज्जंति, विवागसुअस्स
णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए एक्कारसमे ओगे
वीसं अज्झयणा वीसं उदेसणकाला वीसं समुदेसणकाला, संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयगेणं प०, संखे-
ज्जाणि अक्खराणि अणंता गमा अणंता पल्लया जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं विवा-
गसुए ॥ ११ ॥ [सूत्रं १४६]

‘से किं तंमित्यादि, विपचनं विपाकः—शुभाशुभकर्मपरिणामस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं ‘विवागसुए णंमित्यादि कण्ठयं,
नवरं ‘फलविपाके’ति फलरूपो विपाकः फलविपाक तथा ‘नगरगमणाइं’ति भगवतो गौतमस्य भिक्षाद्यर्थे नगरप्रवेशनानीति, एतदेव
पूर्वोक्तं प्रपञ्चयन्नाह—‘दुहविवागेसु णंमित्यादि, तत्र प्राणातिपातालीकवचनचौर्यकरणपरदारमैथुनैः सह ‘संसंगयाए’ति या ससङ्गता
सपरिग्रहता तथा संचितानां कर्मणामिति योगः, महातीव्रकषायेन्द्रियप्रसादपापप्रयोगाशुभाध्यवसायसञ्चितानां कर्मणां पापकानां पापा-
नुभागा अशुभरसा ये फलविपाका—विपाकोदयास्ते तथा ते आख्यायन्त इति योगः, केषामित्याह—निरयगतौ तिर्यग्योनी च ये बहुविध-
व्यसनशतपरम्पराभिः प्रवद्धाः ते तथा तेषां, जीवानामिति गम्यते, तथा ‘मणुयत्ते’ति मनुजत्वेऽप्यागतानां यथा पापकर्मशेषेण पापका
भवन्ति फलविपाका अशुभा विपाकोदया इत्यर्थः, तथा आख्यायन्ते इति प्रकृतं, तथाहि—वधो—यष्ट्यादिताडनं दृषणविनाशो—वर्द्धितक-
करणं तथा नासायाश्च कर्णयोश्च चरणयोश्च नखानां च यच्छेदनं तत्तथा जिह्वाच्छेदनं ‘अंजण’ति

अञ्जनं तप्तायःशलाक्या नेत्रयोः प्रक्षणं वा देहस्य क्षारतैलादिना 'कङ्कगिदाहणं'ति कटानां-विदलवंशादिमयानामग्निः कटाग्नस्तप्तन
बाहनं कटाग्निदाहनं, फटेन परिवेष्टितस्य बाधनमित्यर्थः, तथा गजचलनमलनं फालनं-विदारणं उल्लम्बनं-वृक्षशाखादाबुद्धन्धनं तथा
शूलेन लतया लङ्कुटेन यष्ट्या च भञ्जनं गात्राणां तथा ऋषुणा-धातुविशेषेण सीसकेण च-तैर्नैव तप्तेन तैलेन च 'कलकल'ति
सशब्देनाभिप्रेचनं तथा कुम्भ्यां-भाजनविशेषे पाकः कुम्भीपाकः कम्पनं-शीतलजलाच्छोटनादिना शीतकाले गात्रोत्कम्पजननं तथा
स्थिरपन्धनं-निबिडनियन्त्रणं वेधः-कुन्तादिना शस्त्रेण मेदनं वर्द्धकर्त्तनं-त्वग्गुोटनं प्रतिभयकरं-भयजननं तच्च तत् करप्रदीपनं च-
यतनावेष्टितस्य तैलाभिमिश्रितस्य करयोरग्निप्रबोधनमिति कर्मधारयः ततश्च वधश्च इष्यणचिनाशश्चेत्यादि यावत्प्रतिभयकरकरप्रदीपनं
चेति द्वन्द्वः, ततस्तानि आदिर्येषां दुःखानां तानि च तानि दारुणानि चेति कर्मधारयः, कानीमानीत्याह-दुःखानि, किंभूतानि ?-
अनुपमानि दुःखविपाकेष्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथेदमाख्यायते बहुविधिपरम्पराभिः दुःखानामात गम्यते, अनुबद्धाः-सन्तत
मालिङ्गिता बहुविधपरम्परानुबद्धा जीवा इति गम्यते न भुज्यन्ते-न त्यज्यन्ते, कय ?-पापकर्मवल्या दुःखफलसम्पादिकया, किमि-
त्याह-यतोऽवेदयित्वा-अननुभूय कर्मफलमिति गम्यते हुर्यस्मादर्थे नास्ति-न भवति मोक्षो-वियोगः कर्मणः सकाशात्, जीवाना-
मिति गम्यते, किं सर्वथा नेत्याह-तपसा-अनश्ननादिना किम्भूतेन ?-धृतिः-चित्तसमाधानं तद्रूपा 'धणिय'ति अत्यर्थं
बद्धा-निष्पीडिता कच्छा-बन्धविशेषो यत्र तच्चया तेन, धृतबलयुक्तेनेत्यर्थः, शोधनं-अपनयनं तस्य कर्मविशेषस्य 'धात्रि'ति स-
म्भावनायां 'होञ्जा' सम्पद्येत नान्यो मोक्षोपायोऽस्तीति भावः, 'एत्तो ये' त्यादि इतश्चानन्तरं सुखविपाकेषु द्वितीयश्रुतस्कन्धाध्य-
यनेष्वित्यर्थः यद्वाख्यायते तदभिधीयत इति शेषः, शीलं-ब्रह्मचर्यं समाधिर्वासंयमः-प्राणासिपातविरतिर्नियमा-अभिग्रहविशेषाः गु-

णाः—शेषमूलगुणाः उत्तरगुणाश्च तपोऽनन्यनादि एतेषामुपधानं—विधानं येषां ते तथा अतस्तेषु शीलसंयमनियमगुणतपउपधानेषु,
 केचित्स्याह—साधुषु—यतिषु, किम्भूतेषु ?—सुष्ठु विहितं—अनुष्ठितं येषां ते सुविहितास्तेषु भक्तादि दत्त्वा यथा बोधिलाभादि निर्वर्चयन्ति
 तथेहाख्यायत इति सम्बन्धः, इह च सम्प्रदानेऽपि सप्तमी न दुष्टा, वियस्य विवक्षणात्, अनुकम्पा अनुक्रोशस्तत्प्रधान आशयः—
 चित्तं तस्य प्रयोगोऽन्याद्युत्तिरनुकम्पाशयप्रयोगस्तेन, तथा 'विकालमति' चि त्रिषु कालेषु या मतिः—बुद्धिर्यदुत दास्यामीति परितोपो
 दीयमाने परितोपो दत्ते च परितोप इति सा त्रैकालिमतिस्तथा च यानि विशुद्धानि तानि तथा तानि च तानि भक्तपानानि चेति—
 अनुकम्पाशयप्रयोगत्रिकालमतिविशुद्धभक्तपानानि प्रदायेति क्रियायोगः, केन प्रदायेत्याह—प्रयतमनसा—आदरभूतचेतसा, हितोऽनर्थप-
 रिहाररूपत्वात् सुखहेतुत्वात् सुखः शुभो वा 'नीसेस' चि निः श्रेयसः कल्याणकरत्वात् तीव्रः प्रकृष्टः परिणामः—अध्यवसानं यस्याः
 सातथा सा निश्चिता—असंशया मतिः—बुद्धिर्येषां ते हितसुखनिः श्रेयसतीव्रपरिणामनिश्चितमतयः किं ?—'पयच्छिञ्ज' ति प्रदाय, किं-
 भूतानि भक्तपानानि ?—प्रयोगेषु शुद्धानि दायकदानव्यापारापेक्षया सकलांशसादिदोषरहितानि ग्राहकग्रहणव्यापारापेक्षया चो मादि-
 दोषवर्जितानि, ततः किं ?—यथा च—येन च प्रकारेण पारम्पर्येण—मोक्षसाधकत्वलक्षणेन निर्वर्चयन्ति, भव्यजीवा इति गम्यते, तु शब्दो
 मायामात्रार्थः, बोधिलाभं, यथा च परिस्तीकुर्वन्ति—ह्रस्वतां नयन्ति संसारसागरमिति योगः, किंभूतं ?—नरनिरयतिर्यक्सुरगतिषु य-
 ज्जीवानां गमनं—परिभ्रमणं स एव विपुलो—विस्तीर्णः परिवर्त्तो—मत्स्यादीनां परिवर्त्तनमनेकधा सञ्चरणं यत्र स तथा, तथा अरति-
 भयत्रिपादशोकमिथ्यात्वान्येव शैलाः—पर्यतास्तैः शङ्कटः—सङ्कीर्णो यः स तथा ततः कर्मधारयोऽतस्तं, इह च विपादो—दैत्यमानं
 गोरुस्त्वाक्रन्दनादिचिह्न इति, तथा अज्ञानमेव तमोऽन्धकारं—महान्धकारं यत्र स तथा अतस्तं, 'चिक्खिह्लसुदुत्तारं' ति चिक्खिह्लं-

कर्दमः संसारयशो तु चिक्खिखल्लं-विषयधनस्यजननादिप्रतिबन्धस्तेन सुदुस्त्वरो-दुःखोचार्यो यः स तथा त, तथा जरामरणयोनय एव
 मंशुभितं-महामत्स्यमकराद्यनेकजलजन्तुजातसम्मर्देन प्रविलोडितं चक्रवालं-जलपारिमाण्डल्यं यत्र स तथा तं तथा पोडश कपाया एव
 स्वापदानि-मकरग्राहादीनि प्रकाण्डचण्डानि-अत्यर्थं रौद्राणि यत्र स तथा तं, अनादिकमनवदग्रमनन्तं संसारसागरमिमं प्रत्यक्षमित्यर्थः,
 तथा यथा च सागरोपमादिना प्रकारेण निबध्नन्त्यायुः सुरगणेषु साधुदानप्रत्ययमिति भावः, यथा चानुभवन्ति सुरगणविमानसौ-
 र्यानि अनुपमानि, ततश्च कालान्तरेण च्युतानाम् 'इहेव' चि तिर्यग्लोके नरलोकमागतानामायुर्वपुर्वणरूपजातिकुलजन्मारोग्यबुद्धि-
 मेधाविशेषा अस्यायन्त इति योगः, तत्रायुषो विशेष इतरजीवायुषः सकाशात् शुभत्वं दीर्घत्वं च एवं वपुः शरीरं तस्य स्थिरसंहन-
 नता वर्णसौदारगौरत्वं रूपस्यातिसुन्दरता जातेरुत्तमत्वं कुलस्याप्येवं जन्मनो विशिष्टक्षेत्रकालौ निराबाधत्वं आरोग्यस्य प्रकर्षः बु-
 द्धिरीरपचिक्यादिका तस्याः प्रकृष्टता मेधा अपूर्वश्रुतग्रहणशक्तिरतस्या विशेषः प्रकृष्टतैवेति, तथा मित्रजनः-सुहृल्लोकः स्वजनः-पितृपि-
 तृन्पादिः धनवान्परुषो यो विभवो लक्ष्मीः स धनधान्यविभवस्तथा समृद्धेः-पुरान्तः पुरकोशकोष्ठागारबलवाहनरूपायाः सम्पदो यानि
 साराणि-प्रधानानि घरतूनि तेषां यः समुदायः-समूहः स तथा इत्येतेषां द्वन्द्वस्तत्र एषां ये विशेषाः-प्रकर्षास्ते तथा, तथा बहुविधकाम-
 भोगोद्भवानां सौख्यानां विदोषा इतीदृषाणि सम्बन्धनीयं, शुभविपाक उत्तमो येषां ते शुभविपाकोत्तमास्तेषु जीवेष्विति गम्यं, इह चेयं
 पृष्ठार्थे सप्तमी, तेन शुभविपाकाध्ययनवाच्यानां साधूनामायुष्कादिविशेषाः शुभविपाकाध्ययनेष्वारूपास्ते इति प्रकृतं, अथ प्रत्येकं श्रुत-
 स्कन्धयोरभिधेये पुण्यपापविपाकरूपे प्रतिपाद्य तयोरेव योगपदेन ते आह-'अणुवर्ये' त्यादि, अनुपरता-अविच्छिन्ना ये परम्परानु-
 चक्षाः-पारम्पर्यप्रतिगद्गाः, के ?-विपाका इति योगः, केषां ?-अशुमानां शुभानां चैव कर्मणां प्रथमद्वितीयश्रुतस्कन्धयोः क्रमेणैव च

पंतंरं परंपरं समाणं संजूहं [मासाणं] सं भिन्नं अहाचयं [अहव्वायं नन्द्यां] सोवात्थि (वत्तं यं) णंदावत्तं बहुलं
 पुट्ठापुट्ठं वियावत्तं एवंभूयं दुआवत्तं वत्तमाणप्पयं समभिरूढं सव्वओभइं पणाम [पस्सासं नन्द्यां] दुपडि-
 ग्गहं इच्चेयाइं धावीसं सुत्ताइं छिण्णछेअणइआइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं धावीसं सुत्ताइं अछिन्न-
 छेयनइयाइं आजीचियसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं धावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं तेरासियसुत्तपरिवाडिए, इच्चेआइं
 धावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, एवामेव सपुव्वावरेणं अट्ठासीति सुत्ताइं भवंतीति मक्ख-
 याइं, सेत्तं सुत्ताइं । से किं तं पुव्ववायं ?, पुव्ववायं चउइसविहं पन्नसं, तंजहा-उप्पायपुव्वं अग्गेणीयं कीरियं
 अत्थिणत्थिप्पवायं नाणप्पवायं सच्चप्पवायं आयप्पवायं कम्मप्पवायं पच्चक्खाणप्पवायं विज्जाणुप्पवायं
 अवंसं० पाणाऊ० किरियाविसालं लोग्गिदुसारं १४, उप्पायपुव्वस्स णं दस वत्थू प० चत्तारि चूलियावत्थू
 प०, अग्गेणियस्स णं पुव्वस्स चोइस वत्थू बारस चूलियावत्थू, कीरियपवायस्स णं पुव्वस्स अट्ठ वत्थू अट्ठ
 चूलियावत्थू प० अत्थिणत्थिप्पवायस्स णं पुव्वस्स अट्ठारस वत्थू दस चूलियावत्थू प०, नाणप्पवायस्स णं
 पुव्वस्स बारस वत्थू प०, सच्चप्पवायस्स णं पुव्वस्स दो वत्थू प०, आयप्पवायस्स णं पुव्वस्स सोलस वत्थू
 प०, कम्मप्पवायपुव्वस्स तीसं वत्थू प०, पच्चक्खाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू प०, विज्जाणुप्पवायस्स णं पु-
 व्वस्स पनरस वत्थू प०, अवंसस्स णं पुव्वस्स बारस वत्थू प०, पाणाउस्स णं पुव्वस्स तेरस वत्थू प०,
 किरियाविसालस्स णं पुव्वस्स तीसं वत्थू प०, लोग्गिदुसारस्स णं पुव्वस्स पणवीसं वत्थू प०, -दस चोइस

અદ્દારસે ય ધારસ દુવે ય યત્યૂણિ । સોલસ તીસા વીસા પદ્ધરસ અણુપ્પવાયંમિ ॥૧॥ વારસ પદ્ધરસમે વાર-
 મમે તેરસેવ યત્યૂણિ । તીસા પુણ તેરસમે ચડવસમે પન્નવીસાઓ ॥૨॥ ચત્તારિ દુવાલસ અદ્દ ચેવ દસ ચેવ ચૂ-
 લયત્યૂણિ । આતિદ્ધાણ ચડવહં સેસાણં ચૂલિયા ણત્થિ ॥ ૩ ॥ સેત્તં પુબ્બગયં, સેકિં તં અણુઓગે ?, અણુઓગે
 યુયિહે પન્નત્તે, તંજહા-મૂલપદમાણુઓગે ય ગંઢિયાણુઓગે ય, સે કિં તં મૂલપદમાણુઓગે ?, एत्थ णं अरहं-
 ताणं भगयंताणं पुब्बभवा देवलोगगमणाणि आउं चवणाणि जम्मणाणि अ अभिसेया रायवरसिरीओ सी-
 याओ पब्बज्जाओ तथा य भत्ता केवलणाणुप्पाया अ तित्थपवत्तणाणि अ संघयणं संठाणं उच्चत्तं आउं
 यन्नयिभागो सीसा गणा गणहरा य अज्जा पवत्तणीओ संघस्स चउन्विहस्स जं वावि परिमाणं जिणम-
 णपज्जयओहिनाणसम्मत्तसुयनाणिणो य वाई अणुत्तरगई य जत्तिया सिद्धा पाओवगआ य जे जहिं ज-
 त्तियाइं भत्ताइं छेअइत्ता अंतगडा मुणिवरुत्तमा तमरओघविप्पमुक्का सिद्धिपहमणुत्तरं च पत्ता, एए अन्ने
 य एवमाइया भावा मूलपदमाणुઓગે કહિઆ આઘવિજ્ઞંતિ પળવિજ્ઞંતિ પરૂ. સેત્તં મૂલપદમાણુઓગે,
 સે કિં તં ગંઢિયાણુઓગે?, અળેગવિહે પળવત્તે, તંજહા-કુલગરગંઢિયાઓ તિત્થગરગંઢિયાઓ ગણહરગંઢિયાઓ
 ય ગ્રહરગંઢિયાઓ દસારગંઢિયાઓ યલદેવગંઢિયાઓ વાસુદેવગંઢિયાઓ હરિવંસગંઢિયાઓ ભદ્રાહુગંઢિયાઓ
 તવોકમ્મગંઢિયાઓ ચિત્તંતરગંઢિયાઓ ઉસ્સપ્પિણીગંઢિયાઓ ઝોસપ્પિણીગંઢિયાઓ અમરનરતિરિયનિરય
 ગઈગમણવિવિહપરિયદ્ધાણુઓગે, एवमाइयाओ गंढियाओ आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति, સેત્તં ગંઢિયા-

शुआग स त्त्वं चूलियाओः, जणं आइल्लणं चउण्हं पुब्बाहं अचूलियाओ, सेसाहं पुब्बाहं अचूलियाओ सेत्तं
 चूलियाओ, दिट्ठियायस्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडिवत्तीओ संखेज्जाओ नि-
 ज्जुत्तीओ संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए चारसमे अंगे एगे सुयत्वंधे चउट्ठस पु-
 न्नाहं संखेज्जा चत्थू संखेज्जा चूलवत्थू संखेज्जा पाहुडपाहुडा संखेज्जाओ पाहुडियाओ सं-
 खेज्जाओ पाहुडपाहुडियाओ संखेज्जाणि पयसयसहस्साणि पयग्गेणं पन्नसा, संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा
 अणंता पज्जवा परित्ता तस्सा अणंता थावरा सासया कडा गियद्धा णिकाइया जिणपणणात्ता भावा आघविज्जंति
 पणविज्जंति परुविज्जंति दंसिज्जंति निंदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, एवं णाया एवं विणणाया एवं चरणकरण-
 परूचणया आघविज्जंति, सेत्तं दिट्ठियाए, सेत्तं दुवालसंगे गणिपिडगे ॥ १२ ॥ (सूत्रं १४७)

'से किं तं दिट्ठियाए' ति दृष्टयो-दर्शनानि वदनं वादो दृष्टीनां वादो दृष्टिवादः दृष्टीनां वा पातो यत्रासौ दृष्टिपातः सर्वनयदृष्टय
 एवैवाख्यायन्त इत्यर्थः, तथा चाह- 'दिट्ठियाए ण'मित्यादि, दृष्टिवादेन दृष्टिपातेन वा सर्वभावग्रहणस्याख्यायते, 'से
 समासओ पंचविहे' इत्यादि सर्वमिदं प्रायो व्यवच्छिन्नं तथापि यथादृष्टं किमपि लिख्यते, 'तत्र सूत्रादिग्रहणयोग्यतासम्पादनसमर्थानि
 परिकर्म्मणि गणितपरिकर्मवत्, तच्च परिकर्म्मश्रुतं सिद्धश्रेणिकादिपरिकर्म्ममूलभेदतः सप्तविधं, उत्तरभेदतस्तु त्र्यशीतिविधं
 भावकापदादि, एतच्च सर्वं समूलोत्तरभेदं सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नं एतेषां च परिकर्म्मणां पद आदिमानि परिकर्म्माणि स्वसामयिकान्येव,
 गौडालकप्रवृत्तिताजीविकप्राखण्डिकसिद्धान्तमतेन पुनः व्युताच्युतश्रेणिकापरिकर्म्मसहितानि सप्त प्रज्ञाप्यन्ते, इदानीं परिकर्मसु

नयचिन्ता. तत्र नैगमो द्वित्रिघः—साद्व्याहिकोऽन्माद्व्याहिकश्च, तत्र साद्व्याहिकः सङ्ग्रहं प्रविष्टोऽसाद्व्याहिकश्च व्यवहारं, तस्मात्सङ्ग्रहो
व्यवहार ऋगुग्रः शब्दादयश्चैक एवेत्येवं चत्वारो नयाः, एतैश्चतुर्भिर्नयैः षट् स्वसामयिकानि परिकर्म्मणि चिन्त्यन्ते, अतो भणितं ‘छ
पउकनयाइ’ति भवन्ति त एव चाजीविकासैवैराशिका भणिताः कस्माद् ? उच्यते, यस्मात्ते सर्वं ज्ञात्मकं इच्छन्ति, यथा जीवोऽजीवो
जीवाजीवः लोकोऽलोको लोका लोकः सत् असत् सदसत् इत्येवमादि, नयाचिन्तायामपि ते त्रिविधं नयमिच्छन्ति, तद्यथा—द्रव्यार्थिकः
पर्यायार्थिकः उभयार्थिकः, अतो भणितं ‘सत् तेरासिय’ति सप्त परिकर्म्माणि त्रैराशिकपाखण्डिकास्त्रिविधया नयचिन्तया चिन्तयन्तीत्यर्थः,
‘सेपं परिकर्म्मे’ति निगमनं, ‘से किं तं सुत्ताइ’मित्यादि, तत्र सर्वद्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि अष्टाशीत्यपि च सूत्रार्थतो
व्यवच्छिन्ना नि तथापि दृष्टानुसारतः किञ्चिद्विचिन्त्यते. एतानि किल ऋजुकादीनि द्वाविंशतिः सूत्राणि, तान्येव विभागतोऽष्टाशीतिर्भवन्ति,
फयम् !, उच्यते, ‘इचेइयाइं वायीसं सुत्ताइं छिन्नछेयनइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए’ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदेनेच्छति स
छिन्नच्छेदनयो यथा “धम्मो मंगलमुकिट्ट”मित्यादिश्लोकः सूत्रार्थतः प्रत्येकच्छेदेन स्थितो न द्वितीयादिश्लोकमपेक्षते, प्रत्येककल्पित-
पर्यन्त इत्यर्थः, एतान्येव द्वाविंशतिः स्वसमयसूत्रपरिपाट्या सूत्राणि स्थितानि, तथा इत्येतानि द्वाविंशतिः सूत्राणि अच्छिन्नच्छेद-
यिकान्याजीविकसूत्रपरिपाट्येति, अयमर्थः—इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदेनेच्छति सोऽच्छिन्नच्छेदनयो यथा ‘धम्मो मंगलमुकिट्ट’मि-
यादि श्लोक एवार्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाणो द्वितीयादयश्च प्रथममिति अन्योऽन्यसापेक्षा इत्यर्थः, एतानि द्वाविंशतिराजीविकगो-
पलकप्रवर्तितपाटण्डसूत्रपरिपाट्या अक्षररचनाविभागस्थितान्यप्यर्थतोऽन्योऽन्यमपेक्षमाणानि भवन्ति, ‘इचेइयाइं’ इत्यादि सूत्रं, तत्र
तेकनइयाइं’ति नयत्रिकाभिप्रायतद्विचिन्त्यन्त इत्यर्थसैवैराशिका त्रयार्थसूत्राशिका याजीविका एवोच्यन्ते इति, तथा ‘इचेइयाइं’ इत्यादि सूत्रं, तत्र ‘चउ-

क्रन्दयाद्'सि नयचतुष्काभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इति भावना, एवमेवे'त्यादिसूत्रं, एवं चतस्रो द्वाविंशतयोऽष्टाशीतिः सूत्राणि भवन्ति 'सेत्तं मुत्ताद्'ति निगमनवाक्यं, 'से किं तं पुब्बगयं' इत्यादि, अथ किं तत् पूर्वगतं ?, उच्यते, यस्माचीर्थकरः तीर्थग्रवर्त्तनाकाले गणधराणां सर्वध्वजधारात्वेन पूर्वं पूर्वगतं सूत्रार्थं भाषते तस्मात्पूर्वाणीति भणितानि, गणधराः पुनः श्रुतरचनां विदधाना आचारादिक्रमेण रचयन्ति स्थापयन्ति च, मतान्तरेण तु पूर्वगतसूत्रार्थः पूर्वमहता भाषितो गणधैररपि पूर्वगतश्रुतमेव पूर्वं रचितं पश्चादाचारादि, नन्वेवं यदाचार-निर्मुचयामभिहितं 'सन्वेसिं आयारो पढमो' इत्यादि तत्कथम् ?, उच्यते, तत्र स्थापनामाश्रित्य तथोक्तमिह त्वक्षररचनां प्रतीत्य भ-णितं पूर्वं पूर्वाणि कृतानीति, तच्च पूर्वगतं चतुर्दशविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—'उप्पाये' त्यादि, तत्रोत्पादपूर्वं प्रथमं, तत्र च सर्वद्रव्याणां पर्यवाणां चोत्पादभावमङ्गीकृत्य प्रज्ञापना कृता, तस्य च पदपरिमाणमेका कोटी, अगेणीयं द्वितीयं, तत्रापि सर्वेषां द्रव्याणां पर्य-वाणां जीवविशेषाणां चाग्रं-परिमाणं वर्ण्यत इत्यग्रेणीयं तस्य पदपरिमाणं पण्णवतिः पदशतसहस्राणि, 'वीरियं' ति वीर्यग्रवादं तृतीयं, तत्राप्यजीवानां जीवानां च सकर्मेतराणां वीर्यं प्रोच्यत इति वीर्यग्रवादं, तस्यापि सप्ततिः पदशतसहस्राणि परिमाणं, अस्तिनास्तिप्रवादं चतुर्थं, यद्यल्लोकं यथास्ति यथा वा नास्ति, अथवा स्याद्वादाभिप्रायतः तदेवास्ति तदेव नास्तीत्येवं प्रवदतीति अस्तिनास्तिप्रवादं भणितं, तदपि पदपरिमाणतः पष्टिः पदशतसहस्राणि, ज्ञानग्रवादं पञ्चमं, तस्मिन् मतिज्ञानादिपञ्चकस्य भेदग्ररूपणा यस्मात् कृता तस्मात् ज्ञानग्रवादं, तस्मिन् पदपरिमाणमेका कोटी एकपदोनेति, सत्यग्रवादं, पष्ठं सत्यं-संयमः सत्यवचनं वा तद्यत्र सभेदं सप्रतिपक्षं च वर्ण्यते तत्सत्यग्रवादं, तस्य पदपरिमाणं एका पदकोटी पट् च पदानीति, आत्मग्रवादं सप्तमं 'आय' ति आत्मा सोऽनेकधा यत्र नयदर्शनै-र्वर्ण्यते तदारमग्रवादं, तस्य पदपरिमाणं पदविंशतिः पटकोट्याः कर्ममप्रवाटमष्टमं ज्ञानावगणाटिकमष्टविधं कर्ममप्रकृतिस्थित्यनभगप्रदे-

आदिभिर्भेदरूपेभ्योत्तरोत्तरमदयत्र वर्ण्यत तत्कम्प्रवाद्, तत्पारमाणमका पदकाटा अशातथ सहस्राणात्. अस्याप्यनं नवमं तत्र-
 समं प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यत इति मत्याख्यानप्रवादं, तत्परिमाणं चतुरशीतिः पदशतसहस्राणीति, विद्यानुप्रवादं दशमं तत्रानेके विद्या-
 तिग्राया वर्णितास्तरपरिमाणमेका पदकोटी दश च पदशतसहस्राणीति, अवन्ध्यमेकादशं, वन्ध्यं नाम निष्फलं न वन्ध्यमवन्ध्यं सफ-
 लमित्यर्थः, तत्र हि सर्वे ज्ञानतपःसंयमयोगाः शुभफलेन सफला वर्ण्यन्ते अप्रशस्ताश्च प्रमादादिकाः सर्वे अशुभफला वर्ण्यन्ते अतोऽ-
 वन्ध्यं, तस्य च परिमाणं पद्विंशतिः पदकोटयः, प्राणायुद्धादशं तत्राप्यायुःप्राणविधानं सर्वं समेदमन्ये च प्राणा वर्णितास्तत्परिमाण-
 मेका पदकोटी पट्पञ्चाशच्च पदशतसहस्राणीति, क्रियाविशालं त्रयोदशं, तत्र कायिक्यादयः क्रिया विशालति-समेदाः संयमक्रिया
 छन्दक्रिया विधानानि च वर्ण्यन्त इति क्रियाविशालं, तत्पदपरिमाणं नव पदकोटयः, लोकचिन्दुसारं च चतुर्दशमं, तच्चास्मिन् लोके
 श्रुतलोकै वा विन्दुरिवाधरस्य सर्वोत्तममिति, सर्वाधरसन्निपातप्रतिष्ठितत्वेन च लोकचिन्दुसारं भणितं, तत्प्रमाणमर्द्धत्रयोदश पदकोटय
 इति । 'उप्पायपुण्यस्से' त्यादि कण्ठ्यं, नवरं वस्तु-नियतार्थाधिकारप्रतिबद्धो ग्रन्थविशेषोऽध्ययनवदिति, तथा चूडा इव चूडा, इह
 दृष्टिवादे परिकर्मग्रन्थपूर्वगतानुयोगोक्तानुक्तार्थसङ्ग्रहपरा ग्रन्थपद्धतयश्चूडा इति, 'सेचं पुण्वगते' त्ति निगमनं, 'से' किं त' मित्यादि,
 अनुरूपोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः स्रवस्य निजेनाभिधेयेन सार्द्धमनुरूपः सम्बन्ध इत्यर्थः, स च द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-मूलग्रन्थमा
 नुयोगश्च, 'से किं त' मित्यादि, इह धर्मप्रणयनात् मूलं तावत्तीर्थकरास्तोषां प्रथमसम्यक्त्वासिलक्षणपूर्वभवादिगोचरोऽनुयोगो मूलप्र-
 धमानुयोगः, तथा चाह-'से किं तं मूलपट्टमाणुओगे' इत्यादि स्रवसिद्धं यावत् 'सेचं' 'मूलपट्टमाणुओगे' 'से किं त' मित्यादि इहैक-
 वक्तव्यतार्थाधिकारानुगता वाक्यपद्धतयो गण्डिका उच्यन्ते तासामनुयोगः, अर्थकथनविधिः गण्डिकानुयोगः, तथा चाह-'गण्डियाणु-

ओगे अणेगे' त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्याभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधान-
 चयतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-
 ऋपभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थीधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं
 भवति—ऋपभाजिततीर्थकरान्तरे तदंशजभूयतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुत्तरोपपातप्राप्तिप्रतिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका
 इति, ताश्च 'चोदसलम्बा सिद्धा निर्वयेको य होइ सव्वडे । एवेक्केकट्टाणे पुरिसजुगा हुंति संखेज्जे ॥१॥' त्यादिना ग्रन्थेन नन्दि-
 दीकायामभिहितास्तत एवावधार्याः, इह सत्रगमनिकामात्रस्य विवाक्षितत्वादिति, शेषं सत्रसिद्धमानिगमनात्, नवरं 'संखेज्जा वत्थु' ति
 पञ्च विद्यत्सुत्तरे द्वे शते संखेज्जा चूलवत्थु' ति चतुस्त्रिंशत् ॥१२॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नत्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह-
 इचेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरि-
 यट्टिसु इचेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पणे काले परिता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
 अणुपरियट्टंति इचेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अणागए काले अणता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसं-
 सारकंतारं अणुपरियट्टिसंति. इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणता जीवा आणाए आराहि-
 ता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवइंसु एवं पडुप्पणेऽपि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपिडंगे ण कयावि
 णत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ भत्तिं च भवत्ति णं अत्तिप्पणत्ति णं अत्ते तिज्जिणं तात्ता अत्तत्ता अत्तत्ता

अवष्टिगिणे से जहा नाम्ण पंच अत्थिकाया ण कयाइ ण आसि ण कयाइ ण कयाइ ण भविस्स-
ति सुविं च भवति य भविस्सति य धुया नितिया सासया अक्खया अवट्टिया णिच्चा एवामेव दुवा-
लसंगे गणिपिट्ठे ण कयाइ ण आसि ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सइ य
धुये जाव अवट्टिगिणिच्चे, एत्थ णं दुवालसंगे गणिपिट्ठे अणंता भावा अणंता अभावा अणंता हेऊ अणं-
ता अहेऊ अणंता कारण अणंता अकारणा अणंता जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसिद्धिया अणंता अ-
भावसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा आद्यविज्जंति पणविज्जंति दंसिज्जंति निवंसिज्जंति
उवदंसिज्जंति, एवं दुवालसंगं गणिपिट्ठं इति (सूत्रं १४८)

‘इच्चय’मित्यादि, इत्येवद्वादशाङ्गं गणिपिट्ठकमतीतकाले अनन्ता जीवा आह्वया विराध्य चतुरन्तं संसारकान्तारं ‘अणुपरियट्ठिमु’ति
अणुपरिपुत्तवन्तं, इदं हि द्वादशाङ्गध्वनार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आह्वया सूत्राज्ञया अभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया अतीतकाले
अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तारं नारकतिर्यग्गनरामरविविधवृक्षजालदुस्तरं भवादवीगहनमित्यर्थः, अनुपरादुत्तवन्तो जमालिवत्
अर्थान्नया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथामरूपणादिलक्षणया गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोधततगुर्धोदेशादेरन्यथा-
करणलक्षणया गुरुप्रत्यनीकद्रव्यालिङ्गधार्यनेकश्रमणवत् सूत्रार्थोभयैर्विराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्ताचुष्टानमेवाज्ञा
तया तदकरणेनेत्यर्थः, ‘इच्चेय’मित्यादि गतार्थमेव, नवरं ‘परित्ता जीवा’ इति संख्येयाजीवाः, वर्चमाने विशिष्टविराधकमनुष्यजीवानां
संख्येयत्वात् ‘अणुपरियट्ठिमु’ति ‘अनुपरावर्तन्ते अमन्तीत्यर्थः, ‘इच्चय’मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् ‘अणुपरियट्ठिस्संति’ति अनु-

परावृत्तिष्यन्ते पर्यटिष्यन्तीत्यर्थः, 'इच्छेय'मित्यादि कण्ठं, नवरं 'विद्वद्भु'चि व्यतिव्रजितवन्तः चतुर्गतिकसंसारोल्लङ्घनेन मुक्तिमवाप्ता
 इत्यर्थः, एवं प्रत्युत्पन्नेऽपि, नवरं अयं विशेषः- 'विद्वयंति'चि व्यतिव्रजन्ति-व्यतिक्रामन्तीत्यर्थः, अनागतेऽप्येवं, नवरं वीद्वद्भुसंति'चि
 व्यतिव्रजिष्यन्ति-व्यतिक्रामिष्यन्तीत्यर्थः, यदिदमनिष्टेतरमेदमिन्नं फलं प्रतिपादितमेतत्सदावस्थायित्वे सति द्वादशाङ्गस्योपजायत इत्याह-
 'दुबालसंगे' इत्यादि, द्वादशाङ्गं णमित्यलङ्कारे गणपिटकं न कदाचिन्नासीदनादित्वात् न कदाचिन्न भवति सदैव भावात् न कदाचिन्न
 भविष्यति अपर्यवसितत्वात्, किं तर्हि !, भुवि चे'त्यादि अभूच भवति च, ततश्चैदं त्रिकालभावित्वादचलं अचल-
 त्वाच्च ध्रुवं मेवादिवत् ध्रुवत्वादेव नियतं पञ्चास्तिकायेषु लोकचचनवत् नियतत्वादेव शाश्वतं समयवल्किादिषु कालचचनवत् शाश्वत-
 त्वादेव घाचनानादिप्रदानेऽप्यक्षयं गङ्गासिन्धुप्रवाहेऽपि पद्माहदवत् अक्षयत्वादेवाव्ययं मानुषोत्तराद्ब्रह्मिः समुद्रवत् अव्ययत्वादेव स्वप्नमाणेऽव-
 स्थितं जम्बूद्वीपादिवत् अवस्थितत्वादेव नित्यमाकाशवदिति, साम्प्रतं दृष्टान्तमत्रार्थे आह—'से जहा नाम ए' इत्यादि, तद्यथा नाम
 पञ्चास्तिकाया-धर्म्मस्तिकायादयः न कदाचिन्नासन्नित्यादि प्राग्वत्, 'एवमेवे'त्यादि दार्ष्टान्तिकयोजना निगदसिद्धेवेति । 'एतथ
 ण'मित्यादि अत्र द्वादशाङ्गे गणपिटके अनन्ता भावा आख्यायन्त इति योगः, तत्र भवन्तीति भावा जीवादयः पदार्थाः, एते च
 जीवपुद्गलानामनन्तत्वादनन्ता इति, तथा अनन्ता अभावाः सर्वभावानामेव पररूपेणासत्त्वात् एवानन्ता अभावा इति, स्वपरसत्ता-
 भावाभावोभयाधीनत्वाद्भस्तुतत्त्वस्य, तथाहि-जीवो जीवात्मना भावोऽजीवात्मना चाभावोऽन्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गादिति, अन्ये तु धर्म्मो
 पेक्षया अनन्ता भावाः अनन्ता अभावाः (च) प्रतिवस्त्यस्तित्वनास्तित्वाभ्यां प्रतिवद्भा इति व्याचक्षते, तथाऽनन्ता हेतवः, तत्र
 हिनोति-गमयति जिज्ञासितधर्म्मविशिष्टानर्थानिति हेतुस्ते चानन्ताः, वस्तुनोऽनन्तधर्म्ममात्मकत्वात्, तत्प्रतिबद्धधर्म्मविशिष्टवस्तुगम-

फरराण ह्नाः घ्नस्य चानन्तगमपयायात्मकत्वादात, यथाक्वहतुग्रातपक्षतोऽनन्ता अहेतवः, तथा अनन्तानि कारणानि मृत्पिण्डत-
न्यादीनि षट्पटादिनिर्वर्त्तकानि, तथा अनन्तान्यकारणानि सर्वकारणानामेव कार्यान्तराकारणत्वात्, नहि मृत्पिण्डः पटं निर्वर्त्त-
यतीति, तथा अनन्ता जीनाः— प्राणिनः एवमजीवाः—अणुकादयः भवसिद्धिका—भव्याः सिद्धा—निष्ठितार्था इतरे—संसारिणः, आश-
विज्रंती'त्यादि पूर्ववदिति । द्वादशाङ्गस्य स्वरूपमनन्तरमभिहितमथ तदभिधेयस्य राशिद्वयान्तर्भावतः स्वरूपमभिधित्सुराह—

बुधे रासी पन्नत्ता, तंजहा जीयरसी अजीवरसी य, अजीवरसी दुयिहा पन्नत्ता, तंजहा-रूवीअजीवरसी अरूवी-
अजीवरसी य, से किं तं अरूवीअजीवरसी?, अरूविअजीवरसी दसविहा पन्नत्ता, तंजहा-धम्मत्थिकाए, जाव
अद्दासमए, रूवीअजीवरसी अणेगविहा० प० जाव से किं तं अणुत्तरोववाइआ ?, अणुत्तरोववाइआ पंचविहा
पन्नत्ता, तंजहा-यिजयवेजयंतजयंतअपराजितसव्वट्ठसिद्धिआ, सेत्तं अणुत्तरोववाइआ ! सेत्तं पंचिंदियसंसार
समायणजीयरसी, दुविहा नेरइया पन्नत्ता, तंजहा-पन्नत्ता य एयं दंडओ भाणियन्वो जाव वेमाणि
यत्ति, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए केवइयं खेत्तं ओगाहेत्ता केवइया गिरयावासा पणत्ता?, गोयमा! इमीसे णं
रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सयाहल्लाए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोय
णसहस्सं वज्जेत्ता मज्झे अट्टसत्तरि जोयणसयसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयाणं तीसं गिरयावास-
सयसहस्सा भवंतीतिमक्खाया, ते णं गिरयावासा अंतो वट्ठा वाहिं चउरंसा जाव असुभा गिरया असुभाओ णि-
रण्सु वेयणाओ, एवं सत्तवि भाणियन्वाओ जं जासु जुज्जइ—'आसीयं वत्तीसं अट्ठावीसं तहेव वीसं च। अट्ठारस

सोलसगं अद्भुत्तरमेव बाहलं ॥ १ ॥ तीसा य पणवीसा पन्नरस दसेव सयसहस्ताइं । तिण्णेगं पंचूणं
 पंचेव अणुत्तरा नरगा ॥ २ ॥ चउसट्ठी असुराणं चउरासीइं च होइ नागाणं । वावत्तरि सुवन्नाण वाउ-
 कुमाराण छण्णउइ ॥ ३ ॥ दीवदिसाउदहीणं विज्जकुमारिंदथणियमगीणं । छण्हं पि जुवल्याणं वावत्तरिमो य सय
 सहसा ॥ ४ ॥ वत्तीसट्ठावीसा पारस अड चउरो य सयसहस्ता । पण्णा चत्तालीसा छच सहस्ता सहस्तारे ॥ ५ ॥
 आणयपाणयकप्पे चत्तारि सयाऽऽरणञ्चुए तिन्नि । सत्त विमाणसयाइं चउसुवि एएसु कप्पेसु ॥ ६ ॥ एक्कार
 सुत्तरं हेट्ठिमेसु सत्तुत्तरं च मज्झिमए । सयमेगं उवरिमए पंचेव अणुत्तरविमाणा ॥ ७ ॥ दोचाए णं पुढवीए
 तचाएणं पुढवीए चउत्थीए पुढवीए पंचमीए पुढवीए छट्ठीए पुढवीए सत्तमीए पुढवीए गाहाहिं भाणियन्वा,
 सत्तमाए पुढवीए पुच्छा, गोयमा ! सत्तमाए पुढवीए अद्भुत्तरजोयणसयसहस्ताइं बाहल्लाए उवरि अद्धते-
 वन्नं जोयणसहस्ताइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि अद्धतेवन्नं जोयणसहस्ताइं वज्जित्ता मज्झे तिसु जोयणसहस्सेसु
 एत्थ णं सत्तमाए पुढवीए नेरइयाणं पंच अणुत्तरा महइमहालया महानिरया पणत्ता, तंजहा-काले महा-
 काले रोरुए महारोरुए अप्पइट्ठाणे नामं पंचमे, ते णं निरया वट्ठे य तंसा य अहे खुरप्पसंठाणसंठिया जाय
 असुभा नरगा असुभाओ नरएसु वेयणाओ (सूत्रं १४९)

इह च ग्रन्थापनायाः प्रथमपदं ग्रन्थापनाख्यं सर्वतदक्षरमध्येतव्यं, किमवसानमित्याह-‘जाव से किं त’ मित्यादि, केवलमस्य प्र-
 ज्ञापनाख्यस्य चायं विशेषः, इह ‘द्वे रासी पणत्ता’ इत्यभिलाषघ्नं (तत्र) न ‘द्विद्वा पण्णावणा पणत्ता-जीवपणवण्णा अजीवपणव-

णा य' सि, अतिदिष्टरय न यद्गतः सर्वस्य प्रज्ञापनापदस्य लेखितुमशक्यत्वादर्थतत्त्वहेतु उपदर्श्यते-तत्राजीवराशिर्द्विविधो रूप्यरूपभेदात्,
 तत्रारूप्यजीवराशिर्द्विधा-धर्म्मोस्ति कायस्तद्देशश्चेत्येवमधर्म्मोस्ति कायावपि चाच्यावेवं नव दशमोऽद्वाप्तमय इति,
 रूप्यजीव निधतुर्द्वौ-स्कन्धा देशाः प्रदेशाः परमाण्वेति, ते च वर्णगन्धरसस्पर्शसंस्थानभेदतः पञ्चविधाः संयोगतोऽनेकविधा इति। जी
 धराशिर्द्विविधः मंगारममापद्व्योऽसंसारसमापन्नश्च, तत्रासंसारसमापन्ना जीवा द्विविधाः अनन्तरपरम्परसिद्ध भेदात्, तत्रानन्तरसिद्धाः पञ्चदश
 प्रकाराः परम्परसिद्धास्तन्तुप्रकारा इति, संसारसमापन्नास्तु पञ्चधैकेन्द्रियादिभेदेन, तत्रैकेन्द्रियाः पञ्चविधाः पृथिव्यादिभेदेन, पुनः प्रत्ये-
 कं द्विविधाः सूक्ष्मपादरभेदेन, पुनः पर्याप्तापर्याप्तभेदेन द्विधा एवं द्वित्रिचतुरिन्द्रिया अपि, पञ्चेन्द्रियाश्चतुर्द्वौ नारकादिभेदात्, तत्र नारकाः
 मत्स्यविधाः रत्नप्रमादिपृथ्वीभेदात्, पञ्चेन्द्रियातिर्यञ्चस्त्रिधा जलस्थलपृथ्वीभेदात्, तत्र जलचराः पञ्चविधा मत्स्यकच्छपग्राहमकरसंस्तु-
 मारभेदात्, पुनर्मत्स्या अनेकधा-हृत्स्नामत्स्यादिभेदात्, कच्छपा द्विधा अस्थिकच्छपमांसकच्छपभेदात्, ग्राहाः पञ्चधा दिलिवेष्ट-
 कमद्वृगुलकरीमाकारभेदात् मकरा-मत्स्यविशेषा द्विविधाः-शुण्डामकरा करिमकराश्च, संस्तुमारास्त्वेकविधाः, स्थलचरा द्विधा-चतुष्प-
 दपरिसर्पभेदात्, तत्र चतुष्पदाश्चतुर्द्वौ-एकसुरादिसुरगण्डीपदसनखपदभेदात्, क्रमेण चैते अधगोहस्ति सिंहादयः, परिसर्प्यो द्विधा-
 उरःपरिसर्पशृजपरिसर्पभेदात्, उरःपरिसर्पाश्चतुर्द्वौ-अहिजगराशालिकमहोरगभेदात्, तत्राहयो द्विधा-दर्वीकरा मुकुलिनश्चेति, खच-
 राश्चतुर्द्वौ-चर्मपक्षिणो लोमपक्षिणः समुद्रगपक्षिणो विततपक्षिणश्च, तत्राद्यौ द्वौ चल्गुलीहंसादिभेदावितरौ द्वीपान्तरेष्वेव स्तः, सर्वे च
 पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो मनुष्याश्च द्विधा-सम्पूर्च्छिमा गर्भव्युत्क्रान्तिकाश्च, तत्र सम्पूर्च्छिमाः नपुंसका एव, इतरे तु त्रिलिङ्गा इति, गर्भ,
 युत्क्रान्तिकमनुष्यास्त्रिधा-कर्मभूमिजा अकर्मभूमिजा द्विविधाः आर्या-म्लेच्छाश्च, आर्या द्वेधा-ऋ-

द्वित्राप्ता इतरे च, तत्र प्रथमा अर्हदादयः, द्वितीया नवविधाः-क्षेत्रजातिकुलकर्मशिल्पभाषाज्ञानदर्शनचारित्र्यभेदात्, देवाश्चतुर्विधाः
 भवनवास्यादिभेदाद्भवनपतयो दशधा असुरनागादयः व्यन्तरा अष्टविधा पिशाचादयः ज्योतिष्काः पञ्चधा चन्द्रादयः वैमानिका द्वि-
 धाकल्पोपगाः कल्पातीताश्च, कल्पोपगा द्वादशधा सौधर्मादिभेदात्, कल्पातीता द्वेधा-त्रैवेयका अनुचरोपपातिकाश्च त्रैवेयका नवधा
 अनुचरोपपातिकाः पञ्चधेति, एतत्समस्तं सूचयतोक्तं 'जाव से किं तं अणुचरे' त्यादि, पूर्वोक्तमेव जीवराशि दण्डकक्रमेण द्विधा
 दर्शयन्नाह-'दुविहे' त्यादि, सुगमं नवरं 'दण्डओ' चि 'नेरइया १ असुरार्इ १० पुढवाइ ५ वेइंदियादओ ४ मणुया १। घंतर १ जोइस
 १ वेमाणिया य १ अह दंडओ एवं ॥ १ ॥ अथानन्तरं प्रज्ञप्तानां नारकादीनां पर्याप्तापर्याप्तभेदानां स्थाननिरूपणायाह
 -'इमीसे ण' मित्यादि, अवगाहनासूत्रादवार्कं सर्वं कण्ठयं, नवरं 'ते ण निरया' इत्यादि अत्र च जीवाभिगमचूर्ण्य-
 नुसारेण लिख्यते-किल द्विविधा नरका भवन्ति आवलिकाप्रविष्टाः आवलिकावाह्याश्च, तत्रावलिकाप्रविष्टा अष्टासु दिक्षु
 भवन्ति, ते च घृततृण्यस्त्रचतुरस्त्रक्रमेण प्रत्यवगन्तव्याः, एतेषां च मध्ये इन्द्रकाः सीमन्तकादयो भवन्ति, आवलिकावाह्यास्तु
 पुष्पावकीर्णा दिग्बिदिशामन्तरालेषु भवन्ति नाना संस्थानसंस्थिता इति निरयसंस्थानव्यवस्था, तत्र च बाहुल्यमङ्गीकृत्ये-
 दमभिधीयते-'अंतो वट्टे' त्यादि, उक्तं च सूत्रकृद्दृष्टिचिकृता-नारकाः सीमन्तकादिका बाहुल्यमङ्गीकृत्यान्तः-मध्ये घृत्ता वहिरपि चतुरस्ता
 अथश्च क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः, एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णकानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात्, आवलिकामविष्टास्तु घृततृण्यस्त्रच-
 तुरस्त्रसंस्थाना भवन्ती" ति, तत्रान्तर्घृत्ता मध्ये शुषिरमाश्रित्य वहिश्च चतुरस्ता कुल्यपरिधिमाश्रित्य, यावत्करणादिदं दृश्यं यदुत
 अघः क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः-भूतलमाश्रित्य क्षुरप्राकारास्तद्भूतलस्य संचारिसत्त्वपादच्छेदकत्वात् अन्ये त्वाहुः-तेषामधस्तनांशः क्षु-
 रप्र इवाग्रज्जे प्रतलो विस्तीर्णश्चेति क्षुरप्रसंस्थानता, तथा 'निचंचधयारतमसा चवगयगहचंदस्सरनक्खचजोइसप्पहा मेयवसापूयरुहिरमं-

मभिरिमागुलिपात्रुनेरणनला अगुर्हीसा परमदुग्भिर्गंधा काऊअगणिवण्णाभा कक्खळफासा दुरहिंयासा' इति तत्र नित्यं-सर्वदा अ-
न्यसर्गं-अन्धत्तरकारकं पहत्तरत्ताहफटलाच्छादितगगनमण्डलामावास्यार्द्धरात्रान्धकारवत्तमः-तमिस्रं येषु ते नित्यान्यकारतमसः, अ-
यथा नित्येनान्धकारेण मार्गकालिनेनेत्यर्थः तमसः-तमिस्रा नित्यान्यकारतमसः, जात्यन्धमेधान्धकारामावास्यानिशीथतुल्या इत्यर्थः,
कयमिरयत आह--अप्यपगता-अभिपमाना ग्रहचन्द्रधरनक्षत्ररूपाणां ज्योतिषां-ज्योतिष्कलक्षणविमानविशेषाणां ज्योतिषो वा-दीपा-
पट्टेः प्रभाप्रकाशो येषु ते तथा, 'पह' सि पथगुब्धो याज्यं न्याल्येयः, तथा मेदोवसापूरुधिरमांसानि शरीरावयवास्तेषां यच्चिक्खि-
तं पर्दमल्लेन लिप्तं-उपदिग्धमनुलेपनेन सठुद्धिमस्य पुनः पुनरुपलेपनेन तलं-भूमिका येषां ते मेदोवसापूरुधिरमांसचिक्खिल्ललिता-
नुलेपनगलाः, यद्यपि च तत्र मेदःप्रभृतीन्यौदारिकपञ्चेन्द्रियशरीरावयवरूपाणि न सन्ति यैक्रियशरीरत्वान्नारकाणां तथापि तदाकारा-
स्तदवयवास्तत्र प्रोच्यन्त इति, अनुचयो विश्राः आमगन्धयः पूतिगन्धय इत्यर्थः, अत एव परमदुरभिगन्धाः 'काऊअगणिवण्णाभ'
सि कृष्णाप्रिलोहादीनां ध्यायमानानां तद्वर्णवदामा येषां ते कृष्णाभिवर्णाभाः, तथा कर्कशः स्पर्शो येषां ते कर्कशस्पर्शाः, अत एव दुःखेन-
-ठुत्तेणाधिसोढुं शस्यते वेदना येषु ते दुरधिसत्त्वाः, अत एवागुभा नरकाअशुभानरेकेषु वेदना इति 'एवं सत्तवि भाणियब्ब' ति
प्रथमाममृशता मत्त इत्युक्तं, 'जं जामु जुअइ' ति यच्च यस्यां पृथिव्यां बाह्व्यस्य नरकाणां च परिमाणं च युज्यते स्थानान्तरोक्तानुसारेण
तत्र तस्मां वाच्यं, तच्चेदं-'आसीतं' गाहा 'तीसा य' गाहा अशीतिसहस्राधिकयोजनलक्षं रत्नप्रभायां बाह्व्यमेवं शेषासु भावनीयं,
तथा त्रिगुह्याणि प्रथमायां नरकावासानामित्येवं शेषास्वपि नेयमिति, आवासपरिमाणं चासुरादीनामपि दशानां सौधम्मोदीनां च
कल्पेतराणां यत्रैर्वक्ष्यतीति, तद्विवासपरिमाणसद्ग्रहे 'चउसट्ठी' इत्यादि गाथाः पञ्च, एवं चैव सूत्राभिलाषो दृश्यः, 'सक्करप्पभाए

णं पुढवीए केवइयं ओगाहिता केवइया निरया पणत्ता ? गोयमा! सकरप्पमाए णं पुढवीए वचीसुत्तरजोयणसयसहस्सवाहळाए उव-
रि एगं जोयणसहस्सं ओगाहिता हेह्हा चेगं जोयणसहस्सं वळेचा मज्जेतीसुत्तरे जोयणसयसहस्से एत्थ णं सकरप्पमाए पुढवीए नेर
इयाणं पणवीसं निरयावाससयसहस्सा भवन्तीतिमक्खाया, ते णं निरया' इत्यादि, एवं गाथानुसारेणान्येऽपि पञ्चालापका वाच्या
इति, एतदेवाह--'दोचाए' इत्यादि 'वेयणाओ' इत्येतदन्तं सुगमं, नवरं 'गाहाहि' ति गाथाभिः करणभूताभिर्गाथानुसारेणेत्यर्थः,
भणितव्या-पाच्या नरकवासा इति प्रक्रमः, तथा 'वेड्डे य तंसा य' ति मध्यमो वृत्तः शेषास्त्यस्त्रा इति, अथासुराद्यावासविषयमभि-
लापं दर्शयति-

कैवल्या नं भंते ! असुरकुमारावासा प० ? गोयमा ! इमीसे नं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसय-
सहस्सयाएल्लाए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेद्दा चेगं जोयणसहस्सं वल्लित्ता मज्झे अट्टहत्तरि-
जोयणसयसहस्से एत्थ नं रयणप्पभाए पुढवीए चउसट्ठिं असुरकुमारावासयसहस्सा प०, ते नं भवणा
वाहिं वट्ठा अंतो चउरंसा अहे पोक्खरकणिणआसंठाणसंठिया उक्खिणंतरविउलंगंभीरखायफल्लिद्दा धाट्ठालय-
चरियदारगोउरकयाढतोरणपडिदुवारेदसभागा जंतमुसलमुसंढिसयग्घपरिवारिया अउज्झा अडयाल-
कोट्टरइया अडयालकयणमाला लाउल्लोइयमहिंया गोसीससरसरत्तचंदणदक्खरदिणपंचंगुलित्तला कालागुरु-
पवरकुंदुरुइरुइरुइज्जंतधूवमयमघंतगंधुदुयाभिरामा सुगंधिया गंधवट्ठिभूया अरुंछा मण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा
नीरया निम्मलला वित्तिसिरा विम्वन्ता मण्णया मत्तिमीया मत्तजेअ मत्तज्जेअ मत्तज्जेअ मत्तज्जेअ मत्तज्जेअ

पठिरूया, पयं जं जस्स कमता त तस्स ज ज ॥१६॥९ ॥ नियं तह चेव वण्णओ । कवइया ण भलः पुढ-
पिआइयावासा प० ?, गोयमा ! असंखेज्जा पुढवीकाइयावासा प०, एवं जाव मणुस्सत्ति, केवइया णं भंते !
याणमंतरावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाइ पुढवीए रयणामयस्स कंडस्स जोयणसहस्सवाहल्लस्स
उयरिं णं जोयणसपं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेणं जोयणसयं वज्जेत्ता मज्झे अट्टसु जोयणसएसु एत्थ णं वाणाभंत-
राणं देवाणं तिरियमंसंखेज्जा भोमेज्जा नगरावाससयसहस्सा प०, ते णं भोमेज्जा नगरावाहिं यद्वा अंतो चउरंसा,
पयं जहा भवणयासीणं तहेव नेयब्बा, णवरं पडागमालाउला सुरम्मा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडि-
रूया ॥ केवइया णं भंते ! जोइसियाणं विमाणावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरम-
णिज्जाओ भूमिभागाओ सत्तनउयाइं जोयणसयाइं उड्डं उप्पइत्ता एत्थ णं दसुत्तरजोयणसयवाहल्ले तिरियं
जोरसचिसणं जोइसियाणं देवाणं असंखेज्जा जोइसियविमाणावासा प०, ते णं जोइसियविमाणावासा अब्बु-
ग्गयमूसियपदसिया विविहरमणिरयणभत्तिचित्ता' वाउद्धयविजयेजयंतीपडागछत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा
गगणतलमणुलिहंतसिहरा जालंतररयणपञ्जरुम्मिलियव्व मणिकणगथूभियागा वियसियसयपत्तपुण्ढरीय-
तिलयरयणद्वचंदचित्ता अंतो याहिं च सण्हा तवणिज्जावालुआपत्थडा सुहफासा ससिसरीयरूवा पासार्इया
दरिसंणिज्जा ॥ केवइया णं भंते ! वेमाणियावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरम
णिज्जाओ भूमिभागाओ उड्डं चंदिमसूरियगहगणनक्खत्तताराख्वाणं वीइवइत्ता बह्णि जोयणाणि बह्णि

जोयणसयाणि बहूणि जोयणसहस्साणि (बहूणि जोयणसयसहस्साणि) बहुइओ जोयणकोडीओ बहुइओ जोयणकोडाकोडीओ असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ उइहं दूरं वीइवइत्ता एत्थ णं विमाणियाणं देवाणं सोहम्मीसाणसणकुमारमाहिंदवं भलंतगसुक्कसहस्सारआणयपाणयआरणअचुएसु गेवेज्जगमणुत्तरेसु य चउरासीइं विमाणावाससयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा भवंतीतिमक्खाया, ते णं विमाणा अच्चिमालिप्पभा भासरासिवण्णाभा अरया नीरया निम्मल्ल विमिस्सिमा विमिस्सिमा विमिस्सिमा या अच्छा सणहा यट्ठा मट्ठा णिप्पंका णिक्कडच्छाया सण्णभा समरीया सउज्जोया पत्ताइया दरिसणिज्जा अभिरुवा पडिरुवा । सोहम्मे णं भंते ! कण्णे केवइया विमाणावासा पणत्ता ? , गौयमा ! वत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा पणत्ता, एवं ईसाणाइसु अट्ठावीस बारस अट्ठ चत्तारि एयाइं सयसहस्साइं पण्णासं चत्तालीसं छ एयाइं सहस्साइं आणए पाणए चत्तारि आरणअचुए तिन्नि एयाणि, सयाणि एवं गाहाहिं भाणियअदं (सूत्रं १५०)

‘केवई’त्यादि सुगमं, नवरं तानि भवनानि बहिर्द्विचानि वृत्तप्राकारावृतनगरवत् अन्तः समचतुरस्त्राणि तदवकाशदेशस्य चतुरस्त्रत्वात्, यः पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितानि, पुष्करकर्णिका-पद्ममध्यभागः, सा चोन्नतसमचित्रबिन्दुकिनी भवतीति, तथा ‘उत्कीर्णान्तर-वेपुलगम्भीरखातपरिखे’ति उत्कीर्ण-श्रुवस्तुकीर्यं पालीरूपं कृतमन्तरं-अन्तरालं ययोस्ते उत्कीर्णान्तरे ते विपुलगम्भीरे खातपरिखे येषां तानि तथा, तत्र खातमध्य उपरि च समं एगिवा नपति निगान्ता यथाः यत्तत्कस्मिन् नगरेषु पाली गम्बाम्भीरि अतः ॥ ॥

अट्टालका-प्राकारस्योपर्याश्रयविशेषाः चरिका-नगरप्राकारयोरन्तरमष्टहस्तो मार्गः पाठान्तरेण 'चतुरय'न्ति चतुरकाः सभाविशेषाः
 ग्रामप्रसिद्धाः 'दारगोउर'ति गोपुरद्वाराणि प्रतोल्यो-नगरस्यैव कपाटानि प्रतीतानि तोरणान्यपि तथैव प्रतिद्वाराणि-अवांतरद्वाराणि
 तत एतेषां द्वाद्व एतानि देशलक्षणेण भागेषु येषां तानि तथा, इह देशो भागश्चानेकार्थः, ततोऽन्योऽन्यमनयोर्विशेष्यविशेषणभावो
 दृश्य इति, तथा जंताणि-पापाणक्षेपणयन्त्राणि मुशलानि प्रतीतानि मुसुंढ्यः-प्रहरणविशेषाः शतघ्न्यः-शतानामुपघातकारिण्यो महा-
 कायाः काष्ठशैलस्तम्भमयद्वयः ताभिः 'परिवारिय'ति-परिवारितानि परिकलितानीत्यर्थः तथा अयोध्यानि-योधयितुं-सङ्ग्रामायितुं
 दुर्गत्याग्र शक्यन्ते परपलैर्यानि तान्ययोध्यानि अविद्यमाना वा योधाः-परबलमुग्रता यानि प्रति तान्ययोधानि, तथा 'अडयालको-
 डुगरइय'ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविचित्रच्छन्दगोपुररचितानि, अन्ये भणन्ति-अडयालिय (ल) शब्दः किल प्रशंसावाचकः, तथा
 अडयालफयणमाल'ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नाः प्रशंसार्हाः कृता वनमाला-वनस्पतिपल्लवस्रजो येषु तानि तथा, 'लाइय'ति
 यद्वभूमेरच्छगणादिनोपलेपनं 'उल्लोइय'ति कुल्लयमालानां सेटिकादिभिः सम्मृष्टीकरणं ततस्ताभ्यामिव महितानि, -पूजितानि लाउल्लोइय-
 महितानि, तथा गोशीर्ष-चन्दनविशेषः सरसं च-रसोपेतं यद्रक्तचन्दनं-चन्दनविशेषः ताभ्यां दर्दराभ्यां-घनाभ्यां दत्ताः पञ्चाङ्गु-
 लयस्तला-हस्तकाः कुल्यादिषु येषु, अथवा गोशीर्षसरसरक्तचन्दनस्य सत्का दर्दरेण-चपेटाभिघातेन दर्दरेषु वा-सोपानवीथीषु दत्ताः-
 पञ्चाङ्गुलयस्तला येषु तानि गोशीर्षसरसरक्तचन्दनदर्दरचपञ्चाङ्गुलितलानि, तथा कालागुरुः-कृष्णागुरुर्गन्धद्रव्यविशेषः-प्रवरःप्रधानः
 कुन्दुरलकः-चीडा तुरुष्कः-सिल्वकं गन्धद्रव्यमेव एतानि च तानि 'डज्जंति'ति दह्यमानानि यानि तानि तथा तेषां यो धूमो 'मव-
 मर्षेत'ति अनुकरणशब्दोऽयं मधमघायमानो बहलगन्ध इत्यर्थः तेनोद्धुराणि-उत्कटानि यानि तानि तथा तानि च तान्यभिरामाणि-

रमणीयानीति समासः, तथा सुगन्धयः-सुरभयो ये चरगन्धाः-प्रधानवासास्तेषां गन्धः-आमोदो येष्वास्ति तानि सुगन्धिवरगन्धकानि
 तथा गन्धवर्तिः-गन्धद्रव्याणां गन्धयुक्तिसौपदेशेन निर्वर्तितगुटिका तद्भूतानि-तत्कल्पानीति गन्धवर्तिभूतानि प्रवरगन्धगुणा-
 नीत्यर्थः, तथा अच्छानि आकाशस्फटिकवत् 'सण्ड'चि श्लक्ष्णानि स्रक्ष्मस्कन्धनिष्पन्नत्वात् 'श्लक्ष्णदलनिष्पन्नपटवत् 'लण्ड'चि श्लक्ष्णानि
 मयुणानीत्यर्थः, घुटितपटवत्, 'घट्ट'चि घृष्टानीव घृष्टानि खरथायणा पापाणप्रतिभावत् 'मट्ट'चि मृष्टानीव मृष्टानि सुकुमारशाणया
 पापाणप्रतिमेव शोधितानि वा प्रमार्जनिकेय, अत एव 'नीरय'चि नीरजांसि रजोरहितत्वात् 'निम्मल'चि निर्मलानि कठिनमलाभावात्
 'वितिमिर'चि वितिमिराणि निरन्धकारत्वात् 'विसुद्ध'चि विशुद्धानि निष्कलङ्कत्वान्न चन्द्रवत् सकलङ्कानीत्यर्थः तथा 'सप्पह'चि सप्रभाणि
 समभावाणि अथवा स्वेन-आत्मना प्रभान्ति-शोभन्ते प्रकाशन्ते वेति स्वप्रभाणि यतः 'समिरीय'चि समरीचीनि-सकिरणानि, अत एव 'सउ-
 ज्जोय'चि सहोद्योतेन-चस्त्वन्तरप्रकाशनेन वर्तन्ते इति सोद्योतानि 'पासाईय'चि प्रासादीयानि मनःप्रसत्तिकराणि 'दरिसणिज्ज'चि दर्शनी-
 यानि, तानि हि पश्यन्धक्षुया न श्रमं गच्छतीति भावः, 'अभिरूव'चि अभिरूपाणि कमनीयानि 'पडिरूव'चि प्रतिरूपाणि द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति
 रमणीयानि नैकस्यकस्यचिदेवेत्यर्थः, 'एव' मित्यादि, यथाऽसुरकुमारावासद्धे तत्परिमाणमभिहितमेवमिति-तथा यद्भवनादिपरिमाणं यस्य
 नागकुमारादिनिकायस्य क्रमते-घटते तत्तस्य वाच्यमिति, किंविधं तस्य परिमाणमत आह-'जं जं गाहाहिं भणियं' यद्यद् गाथाभिः 'चउम-
 ढे असुराण'मित्यादिकाभिरभिहितं, किं परिमाणमेव तथा वाच्यं नेत्याह-'इह चेत्त वण्णओ' चि यथा असुरकुमारभवनानां वर्णक उक्तस्तथा
 'वैपामसौ वाच्य इति, तथाहि-'केवइया णं भंते! नागकुमारावाससयसहस्सा पण्णत्ता! गोयमा! इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए असीउत्तर-
 जोयणसयसहस्सबाहल्लाए उव्वरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोयणसहस्सं वल्लेत्ता मज्जे अट्ठत्तेने जोयणसहस्से मन्ना णं उग्गण-

पञ्चमः पुनस्तथा नागद्वारागमनसमयमहस्ता भवान्ताचमकयायात, ते णं भण्णा' इत्यादि, द्वीपकुमारादीनां तु पण्णां प्रत्येक पदसप्ततिर्वान्ये-
 ति। 'केन्द्रया णं भंते! पुट्टी' त्यादि गतार्थ, नगरं मनुष्याणां संख्यातानामेव गर्भव्युत्क्रान्तिकानां असंख्यातानामभावात् संख्याता एवा-
 यानाः सम्मूर्च्छमानां तमंरयेत्येन प्रतिशरीरमात्रासमादसंख्येयानि इति भावनीयमिति । 'केन्द्रया णं भंते ! जोइसियाणं
 विमाणावागा' इत्यादि, 'अभ्युगगयमुमियपहसिय' चि अभ्युद्गता-सञ्जाता उत्सृता-प्रचलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रभा-दीसिस्त-
 या गिताः- शुक्ला इत्यभ्युद्गतोत्सृतप्रभासिताः, तथा विविधा-अनेकप्रकारा मणयः-चन्द्रकान्ताद्या रत्नानि-कर्केतनादीनि तेषां
 मक्तयो-निच्छित्तिप्रियोपास्त्राभिधियाः-चित्रमन्तः आश्रयवन्तो वेति विविधमणिरत्नमक्तिचित्राः, तथा वातोद्भूता-वातकम्पिता-
 विजयः-अभ्युदयस्तत्संज्ञिका वैजयन्तीत्यभिधाना याः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पार्श्वकर्णिका उच्यन्ते तत्प्रधाना या
 वैजयंत्यस्ताश्च तद्वर्जिताः पताकाश्च छत्रातिच्छत्राणि च-उपर्युपरिस्थितातपत्राणि तैः कलिता-युक्ता वातोद्भूतविजयवैजयन्तीपताका-
 छत्रातिच्छत्रफलिता इति, तुङ्गा-उच्चैस्तनगुणयुक्ता, अत एव 'गगनतलमणुलिहंतसिहर' चि गगनतलं-अम्बरतलमणुलिखद्-अभिलङ्घ्य
 च्छित्तरं येषां ते गगनतलानुलितच्छित्तराः, तथा जालान्तरेषु-जालकमध्यभागेषु रत्नानि येषां ते जालान्तररत्नाः, इह प्रथमा-
 बहुचचनलोपो द्रष्टव्यः, जालकानि च भवनभित्तिषु लोके प्रतीतान्येव तदन्तरेषु च शोभाश्च रत्नानि सम्भवन्त्येवेति, तथा पञ्जरोन्मी-
 लिता इव- पञ्जरयदिङ्गुता इव, यथा किल किञ्चिद्भस्त्र पञ्जराद्-वंशादिमयग्रच्छादनविशेषाद्बहिःकृतमत्यन्तमविनष्टच्छायत्वाच्छो-
 भते एवं तेऽपीति भावः, तथा मणिकनकानां सम्वन्धिनी स्तूपिका-शिखरं येषां ते मणिकनकस्तूपिकाकाः, तथा विकसितानि यानि
 गतपत्रगुण्डरीकाणि द्वारादौ प्रतिकृतिवत्वेन तिलकाश्च भित्त्यादिषु पुण्ड्राणि रत्नमयाश्च ये अर्द्धचन्द्रा द्वाराग्रादिषु तैश्चित्रा ये ते विक-

सितशतपत्रपुण्डरीकतिलकरत्नाद्बिचन्द्रचित्राः, तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णा मसृणा इत्यर्थः, तथा तपनीयं-सुवर्णविशेषस्तन्मय्या वालुकायाः
 सिरुतायाः प्रस्तटः-प्रतरो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः, अथवा सण्डशब्दस्य वालुकाविशेषणत्वात् श्लक्ष्णतपनीयवालुकाप्रस्तटा इति
 व्याख्येयं, तथा सुखस्पर्शाः शुभस्पर्शा वा, तथा सश्रीकं-सशोभं रूपं-आकारो येषां अथवा सश्रीकाणि-शोभावन्ति रूपाणि-नरयु-
 ग्मादीनि रूपकाणि येषु ते सश्रीकरूपाः, प्रासादनीया दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपा इति पूर्ववत् । 'केनइए'त्यादि, रत्नप्रभायाः पृथि-
 व्या 'बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ'चि बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य ऊर्ध्वं-उपरि तथा चन्द्रमसः-सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारा-
 रूपाणि णमित्यलङ्कारे किं ?--'वीइवइत्त'चि व्यतिव्रज्य-व्यतिक्रमेत्यर्थः, तारारूपाणि चेह तारका एवेति, तथा 'बहूनी'त्यादि,
 किमित्याह--ऊर्ध्वम्-उपरि दूरमत्यर्थं व्यतिव्रज्य चतुरशीतिविमानलक्षाणि भवन्तीति सम्बन्धः, इतिमक्खाय'चि इति-एवंप्रकारा
 अथवा यतो भवन्ति तत आख्याताः सर्ववेदिनेति, 'ते ण'ति तानि विमानानि णमिति वाक्यालङ्कारे 'अचिमालिप्पम'चि अचिमालिः-
 आदित्यस्तद्वत्प्रभान्ति-शोभन्ते यानि तान्यचिमालिप्रभाणि, तथा भासानां-प्रकाशानां राशिः-भासराशिः-आदित्यस्तस्य वर्णस्त-
 द्रदामा-छायावर्णो येषां केषांचित्तानि भासराशिचूर्णाभानि, तथा 'अरय'चि अरजांसि स्वाभाविकजोरहितत्वात् 'नीरय'चि नीरजांसि
 आगन्तुकरजोविरहात् 'निम्मल'चि निर्मलानि कम्बुह (कर्कश) मलाभावात् 'वितिमिर'चि वितिमिराणि आहार्यान्यकाररहितत्वात्
 विशुद्धानि स्वाभाविकतमोविरहात् सकलदोषविरामाद्वा सर्वत्रमयानि न दावोदिदलमयानीत्यर्थः, अच्छान्याकाशस्फटिकवत् श्लक्ष्णानि
 मृक्षमस्कन्धमयत्वात् घृष्टानीव घृष्टानि खरशाणया पापाणप्रतिमेव मृष्टानि सुकुमारशाणया पापाणप्रतिमेवेति निष्पङ्का
 निकलद्वधिकलत्वात् कर्दमविशेषपरहितत्वाद्वा निष्कङ्कटा-निष्कवचा निरुपधातेत्यर्थः द्याया-दीप्तियेषां

प्राप्तिं निष्कृष्टरुद्रायाः मन्त्रमात्रं—यमान्त्वं नमस्कृत्य भवति—
 स्वर्गः, 'यानां' त्वादि प्राप्तिम् । 'नोहम्मे नं भंते ! कल्पे केनया विमानाणां पण्यता ? गोयमा ! वत्तीमं विमानावा-
 ममपगदग्ना पन्ना' एवमीदृशानादिष्वपि द्रष्टव्यं, एतदेवाह—'एवं ईमाणादसु' चि, 'गाहाहि भाणियन्वं' ति वत्तीस अटुवीसा' इ-
 त्यादिक्रमिः पूर्वोक्तगायाभिन्तदनुगारेणेत्यर्थः, इतिरूपं भिन्नपरिमाणा विमानाणां भणितव्यास्तद्वर्णकश्च वाच्यो 'जाव ते णं वि-
 माणे' त्यादि यावत् 'पटिरूरा', नगरभिलाषमेदोऽयं यथा "ईमाने णं भंते ! कल्पे केनया विमानावाससयसहस्ता पण्यता ?,
 गोयमा ! अटुवीमं विमानायामयहमस्मा भवतीति यक्खाया, ते णं विमाणा जाव पटिरूरा एवं सर्वं पूर्वोक्तगायानुसारेण प्रज्ञापना-
 दिनीयपदानुगारेण च वाच्यमिति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां म्यानान्युक्तानि, अथ तेषामेव स्थितिमुपदर्शयितुमाह—
 नेरुग्गाणं भंते ! केनइयं कालं डिई पत्तीसा ? जहन्नेणं वस वाससहस्ताइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरो-
 यमाइं डिई प०, अपत्तगाणं नेरुग्गाणं भंते ! केवइयं कालं डिई प० ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणवि
 अंतोमुहुत्तं, पत्तगाणं जहन्नेणं दम वाससहस्ताइं अंतोमुहुत्तगाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोचमाइं अंतोमुहु-
 र्त्ताइं, इमीसं णं रणणप्पमाणं पुटवीणं एवं जाव विजयवेजयंतजयंतअपराजियाणं देवाणं केवइयं कालं डिई
 प० ? गोयमा ! जहन्नेणं वत्तीसं सागरोचमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोचमाइं, सन्वट्टे अजहणमणुक्कोसेणं
 तेत्तीसं सागरोचमाइं डिई पत्तीसा (सूत्रं १५१)

'नेरुग्गा णं भंते !' इत्यादि युगमं, नरं स्थितिः—नारकादिपर्यायेण जीवानामवस्थानकालः 'अपञ्चयणं' ति नारकाः किल

लब्धतः पर्याप्तका एव भवन्ति, करणतस्तूपपातकाले अन्तर्मुहूर्तं यावदपर्याप्तका एव भवन्ति ततः पर्याप्तकाः, ततस्तेषामपर्याप्तकत्वेन स्थितिर्जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि चान्तर्मुहूर्तमेव. पर्याप्तकानां पुनरौघिकेव जघन्योत्कृष्टा चान्तर्मुहूर्तानां भवतीति, अयं चेह पर्याप्तकापर्याप्तकविभागः 'नारयदेवा तिरिमणुयगब्भया जे असंखवासालु । एते उ अपज्जत्ता उववाए चेव वोद्धव्वा ॥ १ ॥ सेसा य तिरियमणुया लद्धि यप्योववायकाले य । दुहओविय भइयव्वा पज्जत्तिरे य जिणवयणं ॥ २ ॥' ति, उक्ता सामान्यतो नारकाणां स्थितिर्विदं पतस्तामभिधातुमिदमाह—'इमीसे ण' मित्यादि, स्थितिप्रकरणं च सर्वं प्रज्ञापनाप्रसिद्धमित्यतिदिशन्नाह—'एव' मिति यथा प्रज्ञापनायां सामान्यपर्याप्तकापर्याप्तकलक्षणेन गमत्रयेण नारकाणां नारकविशेषाणां तिर्यगादिकानां च स्थितिरुक्ता एवमिहापि वाच्यता, कियद्दूरयानदित्याह—'जाव विजये'त्यादि, अतुत्तरसुराणामौघिकापर्याप्तकपर्याप्तकलक्षणं गमत्रयं यावदित्यर्थः इह चैवमतिदिष्टद्वत्राण्यर्थतो वाच्यानिरनप्रभानारकाणां भदन्त ! कियती स्थितिः, गौतम ! जघन्येन दश वर्षसहस्राणि उत्कर्षतः सागरोपमं ? अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिनारकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! उभयथापि अन्तर्मुहूर्तमेव, पर्याप्तकानां तु सामान्योक्तैधान्तर्मुहूर्तानां वाच्यता, एवं शेषपृथ्वीनारकाणां प्रत्येकं दशानामसुरादीनां पृथिवीकायिकानां तिरथां गर्भजेतरभेदानां मनुष्याणां व्यन्तराणामष्टविधानां ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकाराणां सौधर्मादीनां वैमानिकानां च गमत्रयं वाच्यं, कियद्दूरं यावदित्याह—'जाव विजये' त्यादि, इह च विजयादिषु जघन्यतो द्वात्रिंशत्सागरोपमाणुक्तानि, गन्धहस्त्यादिष्वपि तथैव दृश्यते, प्रज्ञापनायां त्वेकत्रिंशदुक्तेति मतान्तरमिदं, पर्याप्तकापर्याप्तकामद्वयमिह समूहम्, एवं सर्वार्थसिद्धिस्थितिरपि त्रिभिर्मैर्वाच्येति ॥ अनन्तरं नारकादिजोवानां स्थितिरुक्तेदानीं तच्छरीराणामवगाहनामतिपादनायाह—

कति नं भंते ! सरीरा प० !, गोयमा ! पंच सरीरा प०, तं०-ओरालिए वेडव्विए आहारए तेयए, कम्मए,
 ओरालियसरीरे नं भंते ! कइविहे प०, !, गोयमा ! पंचविहे प०, तं०-एगिंदियओरालियसरीरे जाव
 गन्भवंति यमणुस्संपच्चिंदियओरालियसरीरे य, ओरालियसरीरस्स नं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा
 पन्नत्ता !, गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलअसंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं साइरेणं जोयणसहस्सं, एवं जहा ओगाहण-
 संठाणे ओरालियपमाणं तहा निरवसेसं, एवं जाव मणुस्सेत्ति उक्कोसेणं तिणिण गाउयाइं । कइविहे नं भंते !
 वेडव्वियसरीरे प० !, गोयमा दुविहे प०, एगिंदियवेडव्वियसरीरे य पंचिंदियवेडव्वियसरीरे अ, एवं जाव
 सणंकुमारे आदत्तं जाव अनुत्तराणं भवधारणिजा जाव तेसिं रयणी रयणी परिहायइ ! आहारयसरीरे नं
 भंते ! कइविहे पन्नत्ते !, गोयमा ! एगाकारे प० किं मणुस्सआहारयसरीरे अमणुस्स-
 आहारयसरीरे !, गोयमा ! मणुस्सआहारगसरीरे नो अमणुस्सआहारगसरीरे, एवं जइ मणुस्सआहारग-
 सरीरे, किं गन्भवकंतियमणुस्सआहारगसरीरे संमुच्छिममणुस्सआहारगसरीरे !, गोयमा ! गन्भवकंतिय-
 मणुस्सआहारयसरीरेनो संमुच्छिममणुस्सआहारयसरीरे, जइ गन्भवकंतिय० किं कम्मभूमिगा० अकम्म-
 भूमिगा० !, गोयमा ! कम्मभूमिगा० नो अकम्मभूमिगा०, जइ कम्मभूमिग० किं संखेज्जावासाउय०
 असंखेज्जावासाउय० !, गोयमा संखेज्जावासाउय नो असंखेज्जावासाउय०, जइ संखेज्जावासाउय० किं पज्जत्तय०
 अपज्जत्तय० !, गोयमा ! पज्जत्तय० नो अपज्जत्तय०, जइ पज्जत्तय० किं समद्धिटी० मिच्छद्धिटी० सम्मामि-

लब्धतः पर्याप्तता एव भवन्ति, करणतत्त्वप्राप्तकाले अन्तर्मुहूर्तं यावदपर्याप्तता एव भवन्ति ततः पर्याप्तकाः, ततस्तेषामपर्याप्तकत्वेन स्थितिर्जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि चान्तर्मुहूर्तमेव. पर्याप्तकानां पुनरौघिकेव जघन्योत्कृष्टा चान्तर्मुहूर्तानां भवतीति, अयं चेह पर्याप्तकापर्याप्तकविभागः 'नारयदेवा तिरिमणुयगवभया जे असंखवासाऊ । एते उ अपञ्जता उववाए चेव बोद्धव्वा ॥ १ ॥ सेसा य तिरिमणुया लद्धि पप्पोववायकाले य । दुहओविय भइयव्वा पञ्जात्तिरे य जिणवयणं ॥ २ ॥' ति, उक्ता सामान्यतो नारकाणां स्थितिर्विदे पतस्तामभिधातुमिदमाह—'इमीसे ण' मित्यादि, स्थितिप्रकरणं च सर्वं प्रज्ञापनाप्रासिद्धमित्यतिदिशन्नाह—'एव' मिति यथा प्रज्ञापनायां सामान्यपर्याप्तकापर्याप्तकलक्षणेन गमत्रयेण नारकाणां नारकविशेषाणां तिर्यगादिकानां च स्थितिरुक्ता एवमिहापि बाच्या, कियदूर्तयावदित्याह—'जाव विजये'त्यादि, अनुचरसुराणामोधिकापर्याप्तकपर्याप्तकलक्षणं गमत्रयं यावदित्यर्थः इह चैवमतिदिष्टसूत्राण्यर्थतो वाच्यानि रत्नप्रभानारकाणां भदन्त ! कियती स्थितिः?, गौतम ! जघन्येन दश वर्षसहस्राणि उत्कर्षतः सागरोपमं ?, अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिनारकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?, गौतम ! उभयथापि अन्तर्मुहूर्तमेव, पर्याप्तकानां तु सामान्योक्तवान्तर्मुहूर्तानां बाच्या, एवं शेषपृथ्वीनारकाणां प्रत्येकं दशानामसुरादीनां पृथिवीकायिकानां तिरथां गर्भजेतरभेदानां मनुष्याणां व्यन्तराणामष्टविधानां ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकाराणां सौधर्म्यादीनां वैमानिकानां च गमत्रयं बाध्यं, कियदूर्तं यावदित्याह—'जाव विजये' त्यादि, इह च विजयादिषु जघन्यतो द्वात्रिंशत्सागरोपमाण्युक्तानि, गन्धहस्त्यादिष्वपि तथैव दृश्यते, प्रज्ञापनायां त्वेकत्रिंशदुक्तेति यतान्तरमिदं, पर्याप्तकापर्याप्तकगमद्वयामेह समूलम्, एवं सर्वार्थोपसिद्धस्थितिरपि त्रिभिर्गमैर्वाच्येति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थितिरुक्तेदानीं तच्छरीराणामवगाहनाप्रतिपादनायाह—

कृति णं भंते ! मरीरा प० ? गोयमा ! पंच सरीरा प०, तं--ओरालिए वेउब्बिए आहारए तेयए, कम्मए.
 ओरालियमरीरे णं भंते ! कइविहे प०, ? गोयमा ! पंचविहे प०, तं--एगिंदियओरालियसरीरे जाव
 गन्धवङ्गनियमणुस्संपच्चिंदियओरालियसरीरे य, ओरालियसरीरस्स णं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा
 पत्तता ? गोयमा ! जहमेणं अंगुलअसंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं साइरेणं जोयणसहस्सं, एवं जहा ओगाहण-
 मंडाणे ओरालियपमाणं तहा निरवसेसं, एवं जाव मणुस्सेत्ति उक्कोसेणं तिणिण गाउयाइं । कइविहे णं भंते !
 पेउब्बियमरीरे प० ? गोयमा दुयिहे प०, एगिंदियवेउब्बियसरीरे य पच्चिंदियवेउब्बियसरीरे अ, एवं जाव
 मणंकुमारे आउत्तं जाव अनुत्तराणं भवधारणिआ जाव तेसिं रयणी रयणी परिहायइ । आहारयसरीरे णं
 भंते ! कइयिहे पत्तते ? गोयमा ! एगाकारे प०, जइ मणुस्सआहारयसरीरे अमणुस्स-
 आहारयसरीरे ? गोयमा ! मणुस्सआहारगसरीरे णो अमणुस्सआहारगसरीरे, एवं जइ मणुस्सआहारग-
 सरीरे, किं गन्धवङ्गनियमणुस्सआहारगसरीरे संमुच्चिमणुस्सआहारगसरीरे ? गोयमा ! गन्धवङ्गनिय-
 मणुस्सआहारयसरीरेनो संमुच्चिमणुस्सआहारयसरीरे, जइ गन्धवङ्गनिय० किं कम्मभूमिगा० अकम्म-
 भूमिगा० ? गोयमा ! कम्मभूमिगा० नो अकम्मभूमिगा०, जइ कम्मभूमिगा० किं संखेज्जावासाउय०
 असंखेज्जावासाउय० ? गोयमा संखेज्जावासाउय नो असंखेज्जावासाउय०, जइ संखेज्जावासाउय० किं पज्जत्तय०
 अपज्जत्तय० ? गोयमा ! पज्जत्तय० नो अपज्जत्तय०, जइ पज्जत्तय० किं समव्हिटी० मिच्छविटी० सम्मामि-

च्छदिष्टी० !, गोयमा ! सममदिष्टी० नो मिच्छदिष्टी, जइ सममदिष्टी० किं संजय० असंजय० संजयासंजय० !, गोयमा ! संजय० नो असंजय० नो संजयासंजय०, जइ संजय० किं पम्मत्तसंजय० अपम्मत्तसंजय० !, गोयमा ! पम्मत्तसंजय० नो अपम्मत्तसंजय०, जइ पम्मत्तसंजय० किं इद्धिपत्त० अणिद्धिपत्त० !, गोयमा ! इद्धिपत्त० नो अणिद्धिपत्त० वयणा विभाणियन्वा आहारय-सरीरे समचउरंसंठाणसंठिए, आहारयसरीरस्स केमहालिया सररीरोगाहणा पन्नत्ता !, गोयमा ! जहन्नेणं देस्सणा रयणी उक्खोसेणं पडिपुण्णा रयणी । तेआसरीरे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते !, गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, एगिंदियतेयमरीरे यितिचउपंच० एवं जाव गेवज्जस्स णं भंते ! देवस्स णं मारणंतियसमुग्घाएणं समोद्दयस्स समाणस्स केमहालिया सररीरोगाहणा पन्नत्ता !, गोयमा ! सररप्पमाणमेत्ता विक्खवंभ-याहल्लेणं आयामेणं जहन्नेणं अहे जाव विज्जाहरसेढीओ उक्खोसेणं जाव अहोलोइयग्गामाओ, उड्डुं जाव सयाइं विमाणाइं, तिरियं जाव मणुस्सखेत्तं, एवं जाव अणुत्तरोववाइया, एवं कम्मयत्तरीरं भाणियन्वं (सूत्रं १५२)

‘कइ णं भंते’ इत्यादि कण्ठयं. नवरमेकेन्द्रियौदारिकशरीरमित्यादौ यावत्करणाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीराणि पृथिव्या-धौकेन्द्रियजलचरादिपञ्चेन्द्रियभेदेन प्रागुपदर्शितजीवराशिक्रमेण वाच्यानि, कियदूरमित्याह—‘गन्भवकंतिये’ त्यादि, ‘ओरालियसरी-रस्से’ त्यादि, तत्रोदारं—प्रधानं तीर्थकरादिशरीराणि प्रतीत्य अथवोरालं—विस्तरालं विज्ञालं समधिकयोजनसहस्रप्रमाणत्वात् वनस्प-

त्यादि प्रतीत्य अथवा उरालं स्वल्पग्रदेशोपचितत्वात् बृहत्त्वाच्च मेण्डवदिति, अथवा मांसास्थिपूयबद्धं यच्छरीरं तत्समयपरिभाषया उराल-
 लमिति, तच्च तच्छरीरं चेति प्राकृतत्वादोरालियं शरीरं, तस्यावगाहन्ते यस्यां साऽवगाहना- आधारभूतं क्षेत्रं शरीराणामवगाहना-
 शरीरावगाहना अथवौदारिकशरीरस्य जीवस्य औदारिकशरीररूपावगाहना सा भदन्त ! केमहालिया-किम्महती प्रज्ञप्ता?, तत्र जघन्ये-
 नाङ्गुलासंख्येयभागं यावत् पृथिव्याद्यपेक्षया उत्कर्षेण सातिरेकं योजनसहस्रमिति वादरवणस्पत्यपेक्षयेति 'एवं जाव माणुस्से' ति इह
 एवं यावत्करणादवगाहनासंस्थानाभिधानग्रन्थापनैकविंशतितमपदाभिहितग्रन्थोऽर्थतोऽयमनुसरणीयः, तथाहि--एकेन्द्रियौदारिकस्य
 पृच्छा निर्वचनं च तदेव, तथा पृथिव्यादीनां चतुर्णां वादरसहस्रपर्याप्तापर्याप्तानां जघन्यत उत्कृष्टतथाङ्गुलासंख्येयभागो, वनस्पतीनां
 वादरपर्याप्तानामुत्कर्षतः साधिकं योजनसहस्रं, शेषाणां त्वङ्गुलासंख्येयभाग एव, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां पर्याप्तानामुत्कर्षतोऽनुक्रमेण
 द्वादश योजनानि त्रीणि गव्यूतानि चत्वारि चेति, पञ्चेन्द्रियतिरथां जलचराणां पर्याप्तानां संमूर्च्छनजानां चोत्कर्षतो योजनस-
 हस्रं, एवं स्यलचराणां चतुष्पदानां संमूर्च्छनजानां पर्याप्तानां गव्यूतपृथक्त्वं गर्भव्युत्क्रान्तिकानां तेषां षड् गव्यूतानि उरःपरिसर्प्याणां
 गर्भव्युत्क्रान्तिक नां योजनसहस्रं एवामेव संमूर्च्छनजानां योजनपृथक्त्वं ध्रुवपरिसर्प्याणां गर्भजानां गव्यूतपृथक्त्वं संमूर्च्छनजानां
 च धनुः-पृथक्त्वं लेचराणां गर्भजानां संमूर्च्छनजानां च धनुःपृथक्त्वमेव, तथा मनुष्याणां गर्भव्युत्क्रान्तिकानां गव्यूतत्रयं संमूर्च्छ-
 नजानामङ्गुलासंख्येयभागः, एष एव सर्वत्र जघन्यपदे अपर्याप्तपदे चेति, तथा 'कइविहे ण' मित्यादि स्पष्टं, नवरं विविधा-
 विशिष्टा वा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं विविधं विशिष्टं वा कुर्वन्ति तदिति वैकुर्विकमिति वा, तत्रैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं वायुका-
 यस्य पञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं नारकादीनां 'एवं जावे'त्यादेरतिदेशादिदं द्रष्टव्यं, यदुत 'जइ एगिंदियवेउब्बियसरिए किं वाउकाइयए-

गिदियवेडाव्वियसरीए अवाउकाइयएगिदियवेडाव्वियसरीए !, गोयमा ! वाउकाइयएगिदियसरीए नो अवाउकाइय' इत्यादिनाऽ-
 भिलापेनायमर्थो दृश्यः, यदि वायोः किं स्रष्टमस्य वादरस्य वा?, वादरस्यैव, यदि वादरस्य किं पर्याप्तकस्यापर्याप्तकस्य वा?, पर्याप्तकस्यैव,
 यदि पञ्चेन्द्रियस्य किं नारकस्य पञ्चेन्द्रियतिरथो मनुजस्य देवस्य वा ?, गौतम ! सर्वेषां, तत्र नारकस्य सप्तविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य
 च, यदि तिरश्चः किं सम्मूर्च्छिमस्य इतरस्य वा ?, इतरस्य, तस्यापि संख्यातवर्षाण्युप एव पर्याप्तस्य, तस्यापि च जलचरादिभेदेन
 त्रिविधस्यापि, तथा मनुष्यस्य गर्भजस्यैव तस्यापि कर्मभूमिजस्यैव, तस्यापि संख्यातवर्षाण्युपः पर्याप्तकस्यैव, तथा देवस्य भवनवास्यादेः,
 तत्रासुरादेर्दशविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य च, एवं न्यन्तरस्यादशविधस्य ज्योतिष्कस्य पञ्चविधस्य, तथा यदि वैमानिकस्य किं
 कल्पोपपन्नस्य कल्पातीतस्य ?, उभयस्यापि पर्याप्तस्यापर्याप्तस्य चेति, तथा वैक्रियं भदन्त ! किंसंस्थितं ?, उच्यते,
 नानास्थितं, तत्र वायोः पताकासंस्थितं, नारकाणां भवधारणीयमुत्तरवैक्रियं च हुण्डसंस्थितं, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां
 नानासंस्थितं, देवानां भवधारणीयं समचतुरस्रमंस्थानसंस्थितमुत्तरवैक्रियं नानासंस्थितं, केवलं कल्पातीतानां भवधारणी
 यमेव, तथा वैक्रियशरीरावगाहना भदन्त ! किमहती ?, गौतम ! जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनलक्षं,
 वायोरुभयथा अङ्गुलासंख्येयभागं, एवं नारकस्य जघन्येन भवधारणीयं, उत्कर्षतः पञ्च घटुःशतानि, एषा च सप्तम्यां, पृष्ठ्यादिपु
 त्वियमेव अर्द्धाद्विहीनेति उत्तरवैक्रिया तु जघन्यतः सर्वेषामप्यङ्गुलसंख्येयभागमुत्कर्षतश्च नारकस्य भवधारणीयद्विगुणेति, पञ्चेन्द्रिय-
 तिरथां योजनशतपृथक्त्वमुत्कर्षतः, मनुष्याणां तुल्यकर्षतः सातिरेकं योजनानां लक्षं, देवानां तु लक्षमेवोत्तरवैक्रियं, भवधारणीया तु
 भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधमर्भेशानानां सप्त हस्ताः सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः पद् ब्रह्मलान्तकयोः पञ्च महाशुकसहस्रारयोश्चत्वार आनता-

दिपु त्रयो त्रैवेयकेषु द्वावनुत्तरेष्वेक इति, अनन्तरोक्तं स्र एवाह—‘एवं जाव सणकुमारे’त्यादि, एवमिति—दुविहे पन्नते एगिन्दिय
 इत्यादिना पूर्वदशितक्रमेण प्रज्ञापनोक्तं वैक्रियावगाहनमानस्रं वाच्यं, कियद्दूरमित्याह—यावत्सन्तुमारे आरब्धं भवधारणीयवैक्रिय-
 शरीरपरिहानिमिति गम्यं ततोऽपि यावदनुचराणि—अनुत्तरसुरसम्बन्धीनि भवधारणीयानि शरीराणि यानि भवन्ति तेषां रत्नी रत्निः
 परिहीयत इति, एतदर्थस्रं भवेत् तावदिति, पुस्तकान्तरे त्विदं वाक्यमन्यथापि दृश्यते, तत्राप्यश्वरघटनेतदनुसारेण कार्येति ।
 ‘आहारये’त्यादि सुगमं, नवरं ‘एव’मिति यथा पूर्वं आलापकः परिपूर्णं उचारित एवमुत्तरत्रापि, तथाहि ‘जइ मणुस्स’ति—जइ
 मणुस्साहारगसरीरे किं गम्भवकंतियमणुस्साहारगसरीरे किं संमुच्छिममणुस्साहारगसरीरे?, गोयमा ! गम्भवकंतियमणुस्साहारगसरीरे
 नो संमुच्छिममणुस्साहारगसरीरे, जइ गम्भवकंतिय०’ इत्यादि सर्वमूलां ‘जाव जइ पमत्तंसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउय-
 कम्मभूमिगम्भवकंतियमणुस्साहारगसरीरे किं इडिपत्तपमत्तंसंजयसम्मदि ट्ठिपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगम्भवकंतिय-
 यमणुस्साहारगसरीरे अणिडिपत्तपमत्तंसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगम्भवकंतियमणुस्साहारगसरीरे ?,
 तोयमा !’ द्वितीयस्य निषेधः प्रथमस्य चानुज्ञा वाच्या एतदेवाह—‘वयणा विभाणियब्ब’ति छचित्तवचनान्यप्युक्तन्यायेन सर्वाणि
 ,गनीयानि, विभागेन पूर्णान्युच्चारणीयानीत्यर्थः, ‘आहारय’ति ‘आहारगसरीरस्स केमहालिया सरीरेगाहणा पणत्ता?, गोयमा !’
 त्येतत् छचित्तं, ‘जहण्णेणं देसुणा रयणी’ति कथम्?, उच्यते, तथाविधप्रत्यक्षविशेषतस्तथारम्भकद्रव्यविशेषतश्च प्रारम्भकालेऽप्युक्त-
 माणभावात्, न हीहौदारिकादेरिवाङ्गुलासंख्येयभागमात्रता प्रारम्भकाले इति भावः । ‘तेयासरीरे णं भंते’इत्यादि, एवं यावत्करणात्
 ज्ञापनासत्कैवशितितमपदोक्ता तैजसशरीरवक्तव्यता इह वाच्या, सा चेयमर्थतः—‘एगिन्दियतेयगसरीरे णं भंते ! कतिविहे पणत्ते?;

गोयमा ! पंचावहं पण्णत्ते, तंजहा-पुढवीजाववणस्सइकाइयएगिदियतेयगसरीरे,' एवं जीवराशिप्ररूपणाऽनुसारेण सूत्रं भावनीयं, यावत् 'सव्वहसिद्धगअणुत्तरोववायइकप्पातीतवेमाणियदेवंपचेन्दिउतेयगसरीरे णं भंते! किंसंठिए ! नाणासंठाणसंठिए' यस्य पृथिव्यादिजीवस्य यदौदारिकादिशरीरसंस्थानं तदेव तैजसस्य कामर्मणस्य च, तथा जीवस्य मारणान्तिकसमुद्धातगतस्य कियती तैजसी शरीरावगाहना? शरीरमात्राविष्कम्भबाहल्याभ्यामायामतस्तु जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयभाग उत्कर्षत ऊर्द्धमधश्च लोकान्ताल्लोकान्तं यावदेकेन्द्रियस्य, ततस्तत्रोत्पत्तिमङ्गीकृत्येति भावः, एवं सर्वेषामेवैकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां तु आयामत उत्कर्षेण तिर्यग्लोकाल्लोकान्तं यावत्प्रायस्तिर्यग्ग्लोके द्वीन्द्रियादितिरिद्यां भावात्, नारकस्य जघन्यतो योजनसहस्रं, कथं? नरकात्पातालकलशस्य सहस्रमानं कुड्यं भित्त्वा तत्र मत्स्यतयोत्पद्यमानस्य, उत्कर्षेण तु अधःसप्तमीं यावत् सप्तमपृथ्वीनारकं समुद्रादिमत्स्येषूपपद्यमानं प्रतीत्य, तिर्यक् स्वयम्भूरमणं यावत् ऊर्ध्वं पण्डकवनपुष्करिणीं यावत्, यतस्तयोर्नारक उत्पद्यते, न परतः, मनुष्यस्य लोकान्तं यावत् भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधमेशानदेवानां जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयतमभागः स्वस्थान एव पृथिव्यादितयोत्पादात्, उत्कर्षतस्तु अधस्तृतीयपृथ्वीं यावत् तिर्यक् स्वयम्भूरमणवर्हिर्वदिकान्तं ऊर्ध्वमीपत्प्रागभारां यावत्, यत एते शुभपर्याप्तवादेरेष्वेव पृथिव्यादिपूतपद्यन्ते अतो न परतोऽपीति, सनत्कुमारादिसहस्रारान्तदेवानां तु जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागः, कथं? पण्डकवनादिपुष्करिणीमञ्जनार्थमवतारे मृतस्य तत्रैव मत्स्यतयोत्पद्यमानत्वात् पूर्वसम्बन्धिनीं वा मनुष्योपशुक्तस्त्रियं परिष्वज्य मृतस्य तद्वर्गे समुत्पादादिति, उत्कर्षतस्तु अधो यावन्महापातालकलशानां द्वितीयत्रिभागः, तत्र हि जलसद्भावात्मत्स्येषूपपद्यमानत्वात्, तिर्यक् स्वयंभूरमणसमुद्रं यावत्, ऊर्ध्वमभ्युतं यावत्, तत्र हि सङ्गतिकदेवनिश्रया गतस्य मृतेवेहोत्पद्यमानत्वादिति, आनतादीनामच्युतानां तु जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येय भागः, कथं?, इहागतस्य मरणकालविपर्यस्तमतेर्भनुष्यो-

पशुक्तादियगप्यभिष्यज्य मृतस्य तत्रैवोत्पत्तेरिति, उत्कर्षतस्त्वधो यावदधोलोकग्रामान् तिर्यञ्चनुष्यक्षेत्रे ऊर्ध्वमच्युतविमानानि यावत्
 मनुष्येणैवोत्पद्यन्ते इति भावना तथैव कार्या, ग्रैवेयकानुचरोपपातिकदेवानां जघन्यतो विद्याधरथेणीं यावत् उत्कर्षतोऽधो यावदधोलो-
 कग्रामान् तिर्यञ्चनुष्यक्षेत्रं ऊर्ध्वं तद्विमानान्येवेति, एवं काम्मणस्याप्यवगाहना दृश्या समानत्वादेव तथोरिति । उक्तार्थमेव सूत्रांशमाह-
 'भवेज्जगत्स ण' मित्यादि । अनन्तरं शरीरिणामवगाहनाधर्म उक्तोऽनुना त्ववधिधर्मप्रतिपादनायाह-'मेय विसयसंठाणे अन्धितर
 यादिरे य देसीही । ओहिस्स बुद्धिहाणी पडिमाई चेव अपडिवाइ॥१॥'द्वारगाथा, तत्र भेदोऽवधेर्वक्तव्यो, यथा द्विविधोऽवधिमवति-
 भवप्रत्ययः क्षायोपशमिकश्च, तत्र भग्नप्रत्ययो देवनारकाणां क्षायोपशमिको मनुष्यतिरश्चास्ति, तथा विषयो-गोचरोऽवधेर्वक्तव्यः,
 स च चतुर्धा-द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो जघन्येन तेजोभापयोरग्रहणप्रायोग्यानि द्रव्यानि जानाति, उत्कर्षतस्तु
 सर्वभेदाणुकाद्यनन्ताणुकान्तं रूपिद्रव्यजातं जानाति, क्षेत्रं जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागं जानाति उत्कर्षतोऽसंख्येयान्पलोकं लोकमात्राणि
 राण्डानि जानाति कालं जघन्यत आवलिकाया असंख्येयभागमतीतमनागतं च जानाति, उत्कर्षतः संख्यातीता उत्सर्पिण्यवसर्पिणी-
 र्जानाति, भावतो जघन्यतः प्रतिद्रव्यं चतुरो वर्णादीन् उत्कर्षतः प्रतिद्रव्यमसंख्येयान्. सर्वद्रव्यापेक्षया त्वनन्तानिति तथा संस्थानमव-
 धेर्वक्तव्यं, यथा नारकाणां तमाक्रोऽवधिः पल्याकारो भग्नपतीनां पटहाकारो व्यन्तराणां क्षल्लर्याकृतिर्ज्योतिष्काणां मृदङ्गाकारः कल्पो-
 पपन्नानां पुष्पावलीरचितशिखरचङ्गेर्याकारो ग्रैवेयकानां कन्याचोलकसंस्थानोऽनुचरसुराणां लोकनाल्याकृतिरित्यर्थः, तिर्यञ्चनुष्याणां तु
 नानासंस्थान इति, तथा 'अन्धितर'सि के अवधिप्रकाशितक्षेत्रस्याभ्यन्तरे वर्तन्ते इति वाच्यं, यथा 'नेरइयदेवतित्थंकरा य ओहिस्स
 याहिरा हुंती'त्यादि, तथा 'याहिरे य'सि केऽवधिक्षेत्रस्य बाह्या भवन्तीति वाच्यं, तत्र शेषा जीवा बाह्यावधयोऽभ्यन्तरावधयश्च

भवन्ति, तथा 'देसोहि'चि अवधिप्रकाशयवस्तुनो देशप्रकाशी अवधिर्देशावधिः स केषां भवतीति वाच्यं, तद्विपरीतस्तु सर्वावधिः, तत्र मनुष्याणां उभयमन्येषां देशावधिरेव यतः सर्वावधिः केवलज्ञानलाभप्रत्यासत्तावेवोत्पद्यत इति; तथाऽवधेर्द्विद्विर्हानिश्च वाच्या, यो येषां भवति तत्र तिर्यग्मनुष्याणां वर्द्धमानो ह्रीयमानश्च भवति, शेषाणामवस्थित एषः, तत्र वर्द्धमानोऽङ्गुलासंख्येयभागादि दृष्ट्वा बहु बहुतरं पश्यति, विपरीतस्तु ह्रीयमान इति, तथा प्रतिपाती चाप्रतिपाती चावधिर्वाच्यः, तत्रोत्कर्षतो लोकमात्रः प्रतिपात्यतः परमप्रतिपाती, तत्र मयप्रत्ययस्त्वं भवं यावच्च प्रतिपतति धायोपश्रमिकस्तूययेति। एतदेव दर्शयति—

कञ्चिदेहं नं भन्ते ! ओही पन्नत्ता !, गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता; भवपञ्चइए य खओवसमिए य, एवं सत्त्वं ओहिपवं भाणियब्बं, सीया य वब्ब सारीर साया तह वेयणा भवे दुक्खा । अब्बुवगमुवक्कमिया णीयाए चेव अणियाए ॥ १ ॥ नेरइया णं भन्ते ! किं सीतं वेयणं वेयंति उस्सिणं वेयणं वेयंति सीतोस्सिणं वेयणं वेयंति ?, गोयमा ! नेरइया० एवं चेव वेयणापदं भाणियब्बं ॥ कइ णं भन्ते !, छेसाओ पं० ?, गो० ! छ छेसाओ पं०—, तं०—किण्हा नीला काऊ तेउ पम्हा सुक्का, एवं छेसापयं भाणियब्बं ॥ अणंतरा य आहारे आहाराभोगणा इय । पोगला नेव जाणंति, अब्बवसाणे य सम्मत्ते ॥ १ ॥ नेरइया णं भन्ते ! अणंतराहारा तओ निव्वत्तणया तओ परियाइयणया तओ परिणामणया तओ परियारणया तओ पच्छा चिकुव्वणया ?, हंता गोयमा ! एवं आहारपदं भाणियब्बं (सूत्रं १५३)

'कइमिहे'इत्यादि, अत्रावसरे प्रज्ञापनायासयस्त्रिंशच्चमं पदमन्यूनमध्येयमिति, अनन्तरस्युपयोगविशेषः धायोपश्रमिको जीवपर्यायः

उक्तोऽधुना स एवौदयिको वेदनालक्षणेऽभिधीयते—‘सीया’इत्यादि द्वारगाथा, तत्र ‘सीया य’सि चशब्दोऽनुक्तसमुच्चये तेन त्रिविधा वेदना-शीता उष्णा शीतोष्णा चेति, तत्र शीतामुष्णां च वेदयन्ति नारकाः, शेषास्त्रिविधामपि, ‘दन्वे चि उपलक्षणत्वाच्चतुर्विधा वेदना द्रव्यादिमेदेन, तत्र पुद्गलद्रव्यसम्बन्धात् द्रव्यवेदना नारकाद्युपातक्षेत्रसम्बन्धात् कालसम्बन्धात् कालवेदना वेदनीयकर्मोदयान्नानवेदना, तत्र नारकादयो वैमानिकान्ताश्चतुर्विधामपि वेदनां वेदयन्तीति, तथा ‘सारीर’सि त्रिविधा वेदना शरीरी मानसी शरीरमानसी च, तत्र संक्षिपञ्चेन्द्रियाः सर्वे त्रिविधामपि इतरे तु शरीरीमेवेति, तथा ‘साय’सि त्रिविधा वेदना-साता असाता सातासाता चेति, तत्र सर्वे जीवाः त्रिविधामपि वेदयन्तीति, ‘तह वैयणा भवे दुक्ख’चि त्रिविधा वेदना-सुखा दुःखा गुणदुःखा चेति, तत्र सर्वेऽपि त्रिविधामपि वेदयन्ति, नवरं सातासातयोः सुखदुखयोर्थाय विशेषः-सातासाते क्रमेणोदयप्राप्तवेदनीय-कर्मपुद्गलानुभवलक्षणे सुखदुःखे तु परेण उदीर्यमाणवेदनीयकर्मानुभवलक्षणे, तथा ‘अब्भुवगमुवक्कमिय’सि द्विधा वेदना-आभ्युपगमिकी औपक्रमिकी चेति, तत्राद्यामभ्युपगमतो वेदयन्ति जीवा यथा साधवः शिरोलुञ्चनब्रह्मचर्यादिकां द्वितीया तु स्वयमुदीर्ण-स्वोदीरणकरणेन चोदयमुपनीतस्य वेदनीयस्यानुभवतः, तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चनुष्या द्विविधामपि शेषास्त्वौपक्रमिकीमेव वेदयन्तीति, तथा ‘णीयाए चैअणियाए’सि द्विविधा वेदना तत्र निदया आमोगतः अनिदया त्वनाभोगतः, तत्र संज्ञिन उभयतोऽसंज्ञिनस्त्व-निदयेति, एतच्चद्वारविवरणाप‘नेरइयाण’मित्यादि, इहावसरे ब्रह्मापनायाः पञ्चत्रिंशत्तमं वेदनाल्यं पदमध्येयमिति। अनन्तरं वेदना परूपिता, सा च लेदपापत एव भवतीति लेदयाप्ररूपणायाह—‘कइ णं भंते’इत्यादि, इह स्थाने ब्रह्मापनायाः सप्तदशं पट्ठुद्देशकं लेदयाभिधानं पदमध्येतव्यं, तथासाभिरतिवहुत्वादर्थतोपि न लिखितमिति तत एवावधारणीयमिति। अनन्तरं लेदया उक्ताः, सलेदया एव चाहारयन्ती-

त्याहारप्ररूपणायाह—‘अणंतरा ये’त्याद्विद्वारश्लोकमाह, तत्र ‘अणंतरा य आहारे’ति अनन्तराश्च—अव्यवधानाश्चाहारविषये अनन्तराद्वारा
 जीवा वाच्या इत्यर्थः, तथाऽऽहारस्याभोगता, अपि चेति वचनादनाभोगता च वाच्या, तथा पुद्गलान्न जानन्त्येव एवकारान्न पश्य-
 न्तीति चतुर्भङ्गीसूचिता, तथा अध्यवसानानि सम्यक्त्वं च वाच्यमिति तत्राद्यद्वारार्थमाह—‘नेरइए’त्यादि, ‘अनन्तराहार’ति उपपातक्षेत्रप्रा-
 सिसमय एवाहारयन्तीत्यर्थः ‘ततो निव्यवचणया’इति ततःशरीरनिर्वृत्तिः ततो ‘परियाइयणय’ति ततः पर्यादानमङ्गप्रत्यङ्गैः समन्तात्पा-
 (दादा) नमित्यर्थः, ततो परिणामय’ति ततः शब्दादिविषयोपभोग इत्यर्थः ‘ततो पच्छा विउव्वणय’ति ततः पश्चाद्विक्रिया नानारूपा
 इत्यर्थः, इन्ता गौतम !, एवमेतदिति भावः, एवं सर्वेषां पञ्चेन्द्रियाणां वक्तव्यं, नवरं देवानां पूर्वं चिकुर्वेणा पश्चात्परिचारणा शेषाणां तु पूर्वं
 परिचारणा पश्चाद्विकुर्वेणा, एकेन्द्रियादीनामप्येवं प्रश्ने, निर्वचने तु यत्र वैक्रियसम्भवो नास्ति तत्र विकुर्वेणा निषेधनीयेति, ‘एवमाहार-
 पयं भाणियव्वं’ति यथाऽऽद्यद्वारस्य प्रश्न उक्ततथा तदुत्तरं शेषद्वाराणि च भणद्भिः प्रज्ञापनायाश्चतुस्त्रिंशत्तमं परिचारणापदारूपं
 पदमिह भणितव्यमिति, इदं चात्राहारविचारप्रधानतया आहारपदमुक्तमिति, तत्पुनरेवमर्थतस्तत्र ‘आहाराभोगाइय’ति, एतस्य
 विवरणं—नारकाणां किमाभोगनिर्वर्तित आहारोऽनाभोगनिर्वर्तितो वा !, उभयथापीति निर्वचनं, एवं सर्वेषां नवरमेकेन्द्रियाणामना-
 भोगनिर्वर्तित एवेति, तथा ‘पोगला नेव जाणंति’ति अस्यार्थः—नारका यान् पुद्गलान् आहारयन्ति तानवधिनपि न जानन्ति
 अविषयत्वात्तदवधेस्तेषां, न पश्यन्ति चक्षुषाऽपि लोमाहारत्वात् तेषां, एवमसुरादयस्त्रीन्द्रियान्ताः, केवलं एकेन्द्रिया अनाभोगाहार-
 त्वाद्द्वित्रीन्द्रियाश्च मत्तज्ञानित्वान्न जानन्ति चक्षुरिन्द्रियाभावाच्च न पश्यन्तीति, चतुरिन्द्रियास्तु चक्षुःसद्भावेऽपि मत्तज्ञानित्वात्
 प्रक्षेपाहारं न जानन्ति, चक्षुषापि न पश्यन्ति, तथा त एव लोमाहारमाश्रित्य न जानन्ति न पश्यन्तीति व्यपदिश्यते, चक्षुषोऽविषय-

रागस्य, पञ्चेन्द्रियतिर्पणो मनुष्याश्च केचिज्जानन्ति पश्यन्ति चावधिज्ञानादिषु युक्ताः लोमाहारप्रक्षेपाहाराश्च, तथाऽन्ये जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं जानन्त्यधिना न पश्यन्ति चक्षुषाः, तथा अन्ये न जानन्ति पश्यन्ति, तत्र न जानन्ति प्रक्षेपाहारं पश्यन्ति लोमाहारं जानन्त्यधिना न पश्यन्ति लोमाहारं निरतिशयत्वादिति, व्यन्तरज्ज्योतिष्का नारकवत्, मत्पश्यान्ति त्वत्पश्यन्ति चक्षुषाः, तथा अन्ये न जानन्ति न पश्यन्ति निशित्वाधित्वात् पश्यन्ति चक्षुषोऽपि विशिष्टत्वात्, मिथ्यादृष्टयस्तु न जानन्ति न वैमानिकास्तु ये सम्यग्दृष्टयस्ते जानन्ति निशित्वाधित्वात् पश्यन्ति य'त्ति द्वारं, नारकादीनां प्रशस्ताप्रशस्तान्यसंख्येयान्यव्यव-
पश्यन्ति, प्रत्यक्षपरोक्षज्ञानयोस्तेषामस्पष्टत्वादिति, तथा 'अज्ञवत्साणे य'त्ति द्वारं, नारकादीनां प्रशस्ताप्रशस्तान्यसंख्येयान्यव्यव-
मापन्यानानीति तथा 'संमत्ते'ति द्वारं, तत्र नारकाः किं सम्यक्त्वाभिगमिनो मिथ्यात्वाभिगमिनः सम्यक्त्वमिथ्यात्वाभिगमिनश्चेति,
त्रिविधा अपि, एवं सर्वेऽपि, नरमेकैन्द्रियविकलेन्द्रिया मिथ्यात्वाभिगमिन एवेति ॥१५३॥ अनन्तरमाहारप्ररूपणा कृता आहारश्चायु-
र्न्यवतामेव मन्तीत्यायुर्न्यवरूपणायाह—

कइविहे णं भंते ! आउगयन्धे पन्नत्ते ? गोयमा ! छव्विहे आउगयन्धे पन्नत्ते. तंजहा-जाइनामनिहत्ताउए
गतिनामनिहत्ताउए ठिइनामनिहत्ताउए अणुभागनामनिहत्ताउए ओगाहणानामनिहत्ता-
उए नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउगयन्धे पन्नत्ते ? गोयमा ! छव्विहे पन्नत्ते, तंजहा-जातिनामं गइनामं
ठिइनामं पएसनामं अणुभागनामं ओगाहणानामं एवं जाव वेमाणियाणं ॥ निरयगई णं भंते !
केवइयं कालं विरहिंया उववाणं पं ? गोयमा ! जइन्नं एक्कं समयं उक्कोसेणं वारस सुहुत्ते, एवं तिरियगई
मणुस्सगई देवगई सिद्धिगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिंया सिज्झणयाए पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं

एकं समयं उक्तोसेणं छम्मासे, एवं सिद्धिक्खा उव्वट्ठणा, इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केवइयं कालं चिरहिया उववाएणं ? एवं उववायदंडओ भाणियव्वो उवट्ठणादंडओ य, नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउगं कति आगरिसेहिं पगरंति ? गो० सिय १ सिय २।३।४।५।६।७। सिय अट्ठहिं, नो चेव णं नवहिं, एवं सेसाणवि आउगाणि जाव वेमाणियत्ति ॥ सूत्रं १५४ ॥

‘कइविहे’त्यादि, तत्रायुषो बन्धनिपेक आयुर्वन्धः, निपेकश्च प्रतिसमं बहुहीनहीनतरस्य दलिकस्यानुभवनाथं रचना, निघत्तमपीह निपेक उच्यते, अत एवाह—‘जाइनामनिघत्ताउए, जातिनाम्ना सह निघत्तं—निपिक्तमनुभवनाथं बहुल्यल्पतरक्रमेण व्यवस्थापितमायुर्जातिनामनिघत्तायुः, अथ किमर्थं जात्यादिनामकर्मणाऽऽयुर्विशेष्यते ? आयुष्कस्य प्राधान्योपदर्शनार्थं, यस्मान्नारकाद्यायुरुदये सति जात्यादिनामकर्मणासुदयो भवति, नारकादिभवोपग्राहकं चायुरेव, यस्माद्व्याख्याप्रज्ञप्त्यामुक्तं—‘नेरइए णं भंते ! नेरइएसु उववज्जइ अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ ? गोयमा ! नेरइए नेरइएसु उववज्जइ नो अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ” एतदुक्तं भवति—नारकायुःप्रथमसमयसंवेदनकाल एवं नारक इत्युच्यते, तत्सहचारिणां च पञ्चेन्द्रियजात्यादिनामकर्मणां प्युदय इति, तथा ‘गतिनामनिघत्ताउए’ति गतिर्नारकगत्यादिः तल्लक्षणं नामकर्म तेन सह निघत्तं—निपिक्तमायुर्गतिनामनिघत्तायुः, तथा ‘ट्ठिइनामनिघत्ताउए’ति स्थितिर्यत् स्यात्तव्यं तेन भावेनायुर्दलिकस्य सैव नामः—परिणामो धर्म इत्यर्थः स्थितिनाम, गतिजात्यादिकर्मणां च प्रकृत्यादिभेदेन चतुर्विधानां यः स्थितिरूपो भेदस्तत् स्थितिनाम तेन सह निघत्तमायुः स्थितिनामनिघत्तायुरिति, तथा ‘पएसनामनिघत्ताउए’ति प्रदेशानां—ग्रमितपरिमाणानामायुःकर्मदलिकानां नाम—परिणामो यः तथाऽऽत्मप्रदेशेषु-

गम्यन्धनं न प्रदेयनाम जातिगत्यवगाहनाकर्मणां वा यत्प्रदेशरूपं नामकर्म तेन सह निधत्तमायुः प्रदशनाम-
 निधत्तायुरिति, तथा 'अणुभागनामनिधत्ताउ'ति अनुभागः—आयुष्कर्मद्रव्याणां तीव्रादि भेदो रसः स एव तस्य वा नामः—परि-
 णामोऽनुभागनाम अथवा गत्यादीनां नामकर्मणामनुभागवन्धरूपो भेदोऽनुभागनाम तेन सह निधत्तमायुरनुभागनामनिधत्तायुरिति,
 गत्या 'योगाहणानामनिधत्ताउ'ति अवगाहते जीवो यस्यां साऽवगाहना—शरीरमौदारिकादि पञ्चविधं तत्कारणं कर्मोप्यवगाहना
 तद्वयं नामकर्मविगाहणानाम तेन सह निधत्तमायुरवगाहणानामनिधत्तायुरिति ॥ 'नेरइयाण'मित्यादि स्पष्टं । अनन्तरमायुर्वन्ध
 उक्तोऽयुना यद्वायुयां नारकादिगतिपूपातो भवतीति तद्विरहकालमरूपणायाह—'निरयगई ण'मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं यद्यपि
 रत्नप्रभादियु चतुर्विंशतिमुहूर्त्तादिविरहकालो, यथोक्तं—'चउवीसई मुहुत्ता सत्त अहोरत्त तइय पन्नरसा । मासो य दो य चउरो
 उम्मासा विरहकालोत्ति ॥ १ ॥' तथापि सामान्यगत्यपेक्षया द्वादश मुहूर्त्ता उक्ताः, तथा एवंकरणाद्यतिर्यच्चायुष्यगत्योः सामान्येन
 तद्वय मुहूर्त्ता उक्ताः तद्रर्मव्युत्क्रान्तिकापेक्षया, देवगतौ तु सामान्यत एव, 'सिद्धिवज्जा उव्वइणे'ति नारकादिगतिषु द्वादशमुहूर्त्तो
 येरहकाल उद्धर्षनायामिति, सिद्धानां तूद्धर्षनेव नास्ति, अपुनरावृत्तित्वात्तेषामिति 'इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए'नेरइया केवइयं
 तलं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता !, एवं उववायदंडओ भाणियव्वो'ति, स चायं—'गोयसा ! जहण्णेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
 उवीसं मुहुत्ताइ' अनेनाभिलापेन शेषा वाच्याः, तथाहि—'सकरप्पभाए णं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि वाऽयुष्यभाए अद्धमासं पंक्कप्पभाए
 तसं धूमप्पभाए दो मासा तमप्पभाए चउरो मासा अहेसत्तभाए छमास'चि असुरकुमारा चउवीसइ मुहुत्ता' एवं जाव थणिय-
 मारा, पुढविकाइया अविरहिया उववाएणं एवं येसावि, वेइंदिया अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदियसंमुच्छिन्नपंचिंदियतिरिक्ख-

जोणियाचि गन्धयकंतियतिरिया मणुया य चारस मुहुचा संमुच्छिमणुस्सा चउवीसई मुहुचा विरहिआ उववाएणं, वंतरजोइसिया
 चउवीसं मुहुचाई, एवं सोहम्मीसाणेचि, सणकुमारे णव दिणाई वीसा य मुहुचा, माहिंदे चारस दिवसाई दस मुहुता चंभलोए
 अद्धतेवीसं राईदियाई लंतए पणयालीसं महासुक्के असीई सहस्सारे दिणसयं आणए संखेज्जा मासा एवं पाणएविआरणे संखेज्जा चासा
 एवं अन्नुएचि गेवेज्जपत्थडेसु तिसु कमेण संखेज्जाई चाससयाई चाससयसहस्साई विजयाइसु असंखेज्जं कालं, सवट्ट-
 सिद्धे पलिओवमस्सासंखेज्जइभागं'ति 'एवं उवट्टणादंडओवि'चि । उपपात उद्धर्तना चायुर्वन्धे एव भवतीत्यायुर्वन्धे विधिविशेषप्ररूप-
 णायाह—'नेरइए'त्यादि कण्ठ्यं, नवरं आकर्षो नाम कर्मपुद्गलोपादानं, यथा गौः पानीयं पिबन्ती भयेन पुनः पुनः आचूहति,
 एवं जीवोऽपि तीव्रेणायुर्वन्धाध्यवसानेन सकृदेव जातिनामनिघचायुः प्रकरोति, मन्देन द्वाभ्यामाकर्षाभ्यां मन्दतरेण त्रिभिर्ममन्द-
 तमेन चतुर्भिः पञ्चभिः षड्भिः सप्तभिरष्टाभिर्वा न पुनर्नवभिः, एवं श्रेयाण्यपि, 'आउगाणि'ति गतिनामनिघचायुरादीनि चाज्यानि
 यावद्वैमानिका इति, अयं चैकाद्याकर्षनियमो जात्यादिनामकर्मणाभार्युर्वन्धकाल एव बध्यमानानां श्रेयकालमायुर्वन्धपरिसमाप्तेरुत्तर-
 कालमपि बन्धोऽस्त्येव, एषां ध्रुवबन्धिनीनां च ज्ञानावणादिप्रकृतीनां प्रतिसमयमेव बन्धनिर्धृतिर्भवति, एतास्तु परावृत्य बध्यन्त
 इति, अनन्तरं जीवानामायुर्वन्धप्रकार उक्तोऽधुना तेषामेव संहननसंस्थानवेदप्रकारमाह—

कइविहे णं भंते ! संघयणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! छड्विहे संघयणे पन्नत्ते, तंजहा-चइरोस-भनारायसंघयणे
 रिस-भनारायसंघयणे नारायसंघयणे अद्धनारायसंघयणे कीलियासंघयणे छेवट्टसंघयणे, नेरइया णं भंते !
 किंसंघयणी ?, गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी नेव अट्ठि नेव छिरा नेव एहारू जे पोगगला अणिट्ठा

अकंता अपिपया अणाएज्जा असुभा अमणुण्णा अमणामा अमणाभिरामा ते तेसिं असंघयणत्ताए परिण-
 मंति, असुरकुमारा णं भंते ! किंसंघयणा पन्नत्ता ? , गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी नेवट्ठी नेव
 छिरा नेव पहारू जे पोगगला इट्ठा कंता पिया मणुण्णा मणामा मणाभिरामा ते तेसिं असंघयणत्ताए परिण-
 मंति, नयं जाय थणियकुमारणं, पुढवीकाइया ण भंते ! किंसंघयणी पन्नत्ता ? , गोयमा ! छेवट्ठसंघयणी प०, एवं
 जाय संमुच्छिमपच्चिन्दियतिरिक्खजोणियत्ति, गन्भवक्कंति या छव्विहसंघयणी, संमुच्छिममणुस्सा छेवट्ठसं-
 घयणी गन्भवक्कंति यमणुस्सा छव्विहे संघयणे य०, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरजोइसियवेमाणिया य ॥
 कइयिहे णं भंते ! संठाणे पन्नत्ते ? , गोयमा ! छव्विहे संठाणे प०, तं०-समचउरंसे ? णिग्गोइपरिमण्डले
 २ साइए ३ यामणे ४ खुल्ले ५ हुंढे ६, नेरइया णं भंते ! किंसंठाणी प० ? , गोयमा ! हुंढसंठाणी प०, असुरकुमारा
 किंसंठाणी प० ? , गोयमा ! समचउरंसेसंठाणसंठिया प०, एवं जाय थणियकुमारा, पुढवी मत्तूरसंठाणा प०, आज
 थियुयसंठाणा पन्नत्ता, तेजु स्तूइकलावसंठाणा पन्नत्ता, वाऊ पडागासंठाणा पन्नत्ता, ञणस्सई नाणासंठाण-
 संठिया पन्नत्ता, चेइदियतेइंदियचउरिंदियसंमुच्छिमपंचेदियतिरिक्खा हुंढसंठाणा प०, गन्भवक्कंति या
 छव्विहसंठाणा संमुच्छिममणुस्सा हुंढसंठाणसंठिया पन्नत्ता, गन्भवक्कंति याणं मणुस्साणं छव्विहा संठाणा

पन्नत्ता, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरजोइसियवेमाणियावि ॥ (सूत्रं १५५)

‘कइविहे ण’मित्यादि, दण्डकत्रयं कण्ठयं, नवरं संहननमस्थिचन्धविशेषः, मर्कटस्थानीयशुभयोः पार्श्वयोरस्थिं नाराचं श्रपमस्तु पट्टः

वज्रं कीलिका, वज्रश्च, ऋषभश्च नाराचं च यत्रास्ति तद्वज्रर्षभनाराचसंहननं, मर्कटपट्टकीलिकारचनायुक्तः प्रथमोऽस्थिवन्धः मर्कट-
 पट्टाभ्यां द्वितीयः मर्कटयुक्तस्तृतीयः मर्कटकैकदेशवन्धनद्वितीयपार्श्वकीलिकासम्बन्धश्चतुर्थः अङ्गलिद्वयसंयुक्तस्य मध्यकीलिकैव
 दत्ता यत्र तत्कीलिकासंहननं पञ्चमं यत्रास्थीनि चर्मणा निकाचितानि केवलं तत्सेवाचं, लेहपानादीनां नित्यपरिशीलना सेवा तथा
 ऋतं-व्यासं सेवार्चनमिति पष्ठं, 'छण्डं संघयणाणं असंघयणे'ति उक्तरूपाणां पण्णां संहननानामन्यतमस्याप्यभावेनाऽयंहनिन-अस्थि-
 सञ्चयरहिताः, अत एवाह- 'नेवद्वी'नैवास्थीनि तच्छरीरके 'नेव छिर'ति नैव शिरा-घमन्यः 'णेव ण्हारु'ति नैव लायूनीति कृत्वा
 संहननाभाय, तत्सहितानां हि प्रचुरमपि दुःखं न बाधाविधायि स्यात्, नारकास्त्वत्यन्तशीतादिबाधिता इति, न चास्थिसञ्चया-
 भावे शरीरं नोपपीडयते, स्कन्धवच्चदुपपत्तेः, अत एवाह- 'जे योगले'त्यादि, ये पुद्गला अनिष्टाः-अवष्टभाः सदैवैषां सामान्येन
 तथा अकान्ता-अकमनीयाः सदैव तद्भावेन तथा अग्रिया-द्वेष्याः सर्वेषामेव तथाऽशुभाः-प्रकृत्यसुन्दरतया अमनोज्ञा-अमनोरमाः
 कथयापि तथा अमनः आपा-न मनःप्रियाश्चिन्तयापि ते एवंभूताः पुद्गलास्तेषां-नारकाणां 'असंघयणत्ताए'ति अस्थिसञ्चयविशेष-
 हितशरीरतया परिणमंति, 'कइविहे णं भंते ! संठाणे'त्यादि, तत्र मानोन्मानप्रमाणानि अन्यूनान्यनतिरिक्तानि अङ्गोपाङ्गानि च
 यस्मिन् शरीरसंस्थाने तत्समचतुरस्रसंस्थानं, तथा नाभित उपरि सर्वोवयवाश्चतुरस्रा-लक्षणाऽविसंवादिनोऽधस्तु तदनुरूपं यन्न
 भवति तन्न्यग्रोधसंस्थानं तथा नाभितोऽधः सर्वोवयवाश्चतुरस्रा लक्षणाविसंवादिनो यस्योपरि च यच्चदनुरूपं न भवति तत्सादि-
 संस्थानं, तथा ग्रीवा हस्तपादाश्च समचतुरस्रा लक्षणयुक्ता यत्र संक्षिप्तं त्रिकृतं च मध्ये कोष्ठं तत् कुब्जसंस्थानं, तथा यल्लक्षणयुक्तं
 कोष्ठं चतुरस्रलक्षणापेतं ग्रीवाद्यवयवहस्तपादं च तद्दामनं, तथा यत्र हस्तपादाद्यवयवाः बहुप्रायाः प्रमाणविसंवादिनश्च तद्गुण्डभि-

त्युच्यते ।

कद्विहे णं भंते ! चेण प० ? गोयमा ! तिचिहे चेए प०, तं० इत्थीवेए पुरिसवेए नपुंसवेए, नेरइया णं भंते !
किं इत्थीवेया पुरिसवेया णपुंसगवेया प० !, गोयमा ! णो इत्थी० णो पुंवेए णपुंसगवेया प०, असुरकुमारा
णं भंते ! किं इत्थी० पुरिस० नपुंसगवेया?, गोयमा ! इत्थी० पुरिसवेया णो णपुंसगवेया जावधणियकुमारा,
पुट्ठी आज तेअ वाज वणस्सई यित्तिचउरिदियसंमुच्छिमपंचिदियतिरियखसंमुच्छिममणुस्सा णपुंसगवेया
गम्भयफंतियमणुस्सा पंचिदियतिरिया य तिचेया, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरा जोइसियवेमाणियावि
(सूत्रं १५६) तेणं फालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं णेयव्वं जाव गणहरा सावच्चा निरवच्चा वोच्छिणा
जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए उस्सप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था तं-मित्तदामे सुदामे य, सुपासे य
सयंपमे । यिमलघोसे सुघोसे य, महाघोसे य सत्तमे ॥ १ ॥ जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए ओस-
प्पिणीए दत्त कुलगरा होत्था, तंजहा-सयंजले सयाज य, अजियसेणे अणंतसेणे य । कज्जसेणे भीमसेणे
महाभीमसेणे य सत्तमे ॥ २ ॥ ददरहे दसरहे सयरहे ॥ जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे । ओसप्पिणीए
समाए सत्त कुलगरा होत्था, तंजहा-पढमेत्थ विमलवाहण [चक्खुम जसमं चउत्थमभिचंदे । तत्तो
पसेणईण मरुदेवे चेव जामी य ॥३॥] एतेसि णं सत्तण्हं कुलगराण सत्त भारिआ होत्था, तंजहा-चंदजसा
चंवकंता [सुरुवपडिरुव चक्खुकंता य । सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण णामाइं ॥ ४ ॥] जंबुद्दीवे णं

१५५ ॥ १५६ ॥ १५७ ॥ १५८ ॥ १५९ ॥ १६० ॥ १६१ ॥ १६२ ॥ १६३ ॥ १६४ ॥ १६५ ॥ १६६ ॥ १६७ ॥ १६८ ॥ १६९ ॥ १७० ॥
 य[जियारी संवरे इय, मेहे घरे पहेहे य महसेणे य खत्तिए ॥५॥ सुगगीवे दठरेहे विण्ह वसुपूजे य खत्तिए ।
 कयवम्मा सीहसेणे भाणू विस्ससणे इय ॥६॥ सूरे सूदंसणे कुंभे सुमित्तविजए समुद्धविजये य । राया य
 आससेणे य सिद्धत्थेच्चिय खत्तिए ॥ ७ ॥ [उदितोदियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहि उववेया । तित्थप्पवत्त-
 याणं पए पियरो जिणवराणं ॥ ८ ॥ जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगराणं
 मायरो होत्था तं०-मरुदेवी विजया सेणा [सिद्धत्था मंगला सुसीमा य । पुहयी लखणा रामा नंदा विण्ह
 जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा सुब्बय अहरा सिरिया देवी पभावई पउमा । वप्पा सिवा य वामा तिसला
 देवी य जिणमाया ॥ १० ॥] जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगरा होत्था,
 तंजहा-उसभ १ अजिय २ संभव ३ अभिणंदण ४ सुमइ ५ पउमप्पह ६ सुपास ७ चंदप्पम ८ सुविहि-
 पुप्फवंत ९ सीयल १० सिज्जंस ११ वासुपुज १२ विमल १३ अणंत १४ धम्म १५ संति १६ कुंयु १७ अर १८
 महि १९ सुणि सुब्बय २० णमि २१ नेमि २२ पास २३ वड्डमाणो २४ य, एएसिं चउवीसाए तित्थगराणं चउ-
 व्वीसं पुव्वभवया णामधेया होत्था, तं०-‘पढमेत्थ बहरणासे विमले तह विमलवाहणे चेव । तत्तो य धम्म-
 सीहे सुमित्त तह धम्ममित्ते य ॥ ११ ॥ सुंदरयाहु तह दीहवाहु जुगवाहु लडवाहु य । दिण्णे य इंददत्ते
 सुंदर माहिंदरे चेव ॥ १२ ॥ सीहरहे मेहरहे रूपी अ सुंदसणे य बोद्धवे । तत्तो य नंदणे खल्ल सीहगिरी

येन पीसइये ॥ १३ ॥ अदीणसत्तु संखे सुदसणं नवणं य चोद्धव्ये ॥ [इमीसे] ओसप्पिणाए पए, तत्थ-
 करणं तु पुण्यमया ॥ १४ ॥ एणंमि चउव्वीसाए तित्थकराणं चउव्वीसं सीयाओ होत्था, तंजहा-सीया
 मुदंमणा सुण्णमा य सिद्धत्थ सुण्णसिद्धा य । विजया य वेजयंती जयंती अपराजिया चेव ॥ १५ ॥
 अकणप्पम चंदप्पम सूरप्पत् अग्गि मुण्णमा चेव । विमला य पंचवण्णा सागरदत्ता य णागदत्ता य ॥ १६ ॥
 अमयफर निब्बुइफरा मणोरमा तह मणोहरा चेव । देवकुरुत्तरक्कुरा विसाल चंदप्पमा सीया ॥ १७ ॥
 एआओ सीआओ सव्वेसिं चेव जिणवरिदाणं । सव्वजगवच्छलाणं सव्वोउगसुभाए छायाए ॥ १८ ॥ पुण्वि
 ओकूलिस्ता माणुसेहि साहइडु (ड) रोमकूवेहि । पच्छा व्हंति सीअं असुरिंदसुरिंदनार्गिवा ॥ १९ ॥ चल-
 वपलकुंडलधरा सचंडवयिउव्वियामरणघारी । सुरअसुरवंदिआणं व्हंति सीअं जिणंदाणं ॥ २० ॥ पुरओ
 प्हंति देया नागा पुण दाहिणम्मि पासम्मि । पचच्छिमेण असुरा गरुला पुण उत्तरे पासे ॥ २१ ॥ उसभो
 अ पिणीयाए पारयईए अरिद्वरणेमी । अवसेसा तित्थयरा निक्खंता जम्ममूमीसु ॥ २२ ॥ सव्वेवि एग-
 वूसेण [णिग्गया जिणवशा चउव्वीसं । ण य णाम अण्णल्लिगे ण य निहिल्लिगे कुल्लिगे य ॥ २३ ॥] पक्को
 भगवं धीरो [पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहिं । भगवंपि वासुपुज्जो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥ २४ ॥]
 उग्गमाणं भोगाणं राइण्णाणं [च खत्तियाणं च । चउहि सहस्सेहिं उसभो सेसा उ सहस्सपरिवारा ॥ २५ ॥]
 सुमइत्थ णिच भत्तेण [णिग्गओ वासुपुज्ज चोत्थेणं पासो मल्ली य अट्टमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २६ ॥

एएसिं णं चउब्बीसाए तित्थगराण चउब्बीसं पढमभिवत्तादायारो होत्था, तंजहा—‘सिज्जंस चंभदत्ते
 सुखिं ववत्ते य इंददत्ते य । पउमे य सोमदेवे माहिंदे तह सोमदत्ते य ॥ २६ ॥ पुस्से पुणव्वसू पुण्णणंद
 सुणंदे जये य विजये य । तत्तो य घम्मसीहे सुमित्त तह वगसीहे अ ॥ २७ ॥ अपराजिय विस्ससेणे
 वीसइमे होइ उस्सभसेणे य । दिण्णे वरदत्ते घणे बहुले य आणुपुब्बीए ॥ २८ ॥ एए विसुद्धलेसा जिणवर-
 भत्तीइ पंजलिउट्टा उ । तं कालं तं समयं पडिआभेई जिणवरिंदे ॥ २९ ॥ संवच्छरेण भिवत्ता [लद्धा
 उस्समेण लोयणाहेण । सेसेहि वीयवित्से लद्धाओ पढमभिवत्ताओ ॥ ३० ॥] उस्सभस्स पढमभिवत्ता खोयरस्सो
 आसि लोगणाहस्स । सेसाणं परमणं अमियरसरसोवमं आसि ॥ ३१ ॥] सव्वेसिं पि जिणाणं जहिंयं लद्धाउ ।
 पयमभिवत्ताउ तहिंयं वसुधाराओ सरीरमेत्तीओ बुट्ठाओ ॥ ३२ ॥ एएसिं चउब्बीसाए तित्थगराणं चउब्बीसं
 चेइयरुक्खा होत्था, तंजहा—णगगोहसत्तिवण्णे साले पियए पियंगु उत्ताहे । सिरिसे य णागरुक्खे माली य
 पिलंकरुक्खे य ॥ ३३ ॥ तिंदुग पाडल जंबू आसत्थे खलु तहेव दहिवण्णे । णंदीरुक्खे तिलए अंययरुक्खे य ।
 असोणे य ॥ ३४ ॥ चंपय वउले य तहा वेडसरुक्खे य धायईरुक्खे । साले य वड्डमाणस्स चेइयरुक्खा जिणवरानं
 ॥ ३५ ॥ बत्तीसं घणुयाइं चेइयरुक्खो य वद्धमाणस्स । णिचोउगो असोणे ओच्छण्णो सालरुक्खेणं ॥ ३६ ॥
 तिण्णे व गाउआइं चेइयरुक्खो जिणस्स उस्सभस्स । सेसाणं पुण रुक्खा सरीरओ चारसगुणा उ ॥ ३७ ॥
 सच्छत्ता सपडागा सवेइया । तोरणेहिं उववेया सुरअसुरगरुलमहिंया चेइयरुक्खा जिणवरानं ॥ ३८ ॥ एएसिं

नउन्वीसाए तित्यगराणं नउन्वीसं पढमसीसा होत्था, तंजहा- 'पढमेत्थ उसभसेणे वीडए पुण होइ सीहसेणे य।
 गान् य पञ्चणामे चमरे तह सुन्वय विदम्मे ॥३९॥ दिण्णेय चराहे पुण आणंदे गोयुमे सुहम्मे य। मंदर जसे
 अरिट्टे नगाह सयंसु कुंमे य ॥ ४० ॥ इंदे कुंमे य सुमे चरदत्ते दिण्णा इंदभूई य। उदितोवितकुलवंसा
 विसुद्धवंसा गुणेहि उचयेया। तित्यप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सा जिणवराणं ॥ ४१ ॥ एसि णं चउवीसाए
 तित्यगराणं नउन्वीसं पढमसिस्सिणी होत्था, तंजहा-वंभी य फग्गु सामा अजिया कासवीरई सोमा।
 सुमणा यारुणि सुलसा धारणि धरणी य धरणिघरा ॥ ४२ ॥ पढम सिवासुयी तह अंजुया भावियन्ना य
 ररती य। पंयुवती पुप्फवती अज्जा अमिला य अहिया ॥४३॥ जक्सिणी पुप्फवूला य चंवणज्जजा य आहि-
 याउ ॥ उदितोवियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहि उचयेया। तित्यप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सी जिणवराणं ॥४४॥
 गाहा (सूत्रं १५७) जंबुदीवे णं भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए बारस चक्खवट्ठिपियरो होत्था, तंजहा-उसमे
 सुमित्ते यिजा ससुद्धविजए य आससेणे य। वित्ससेणे य त्वरे सुदंसणे कत्तवीरिए चेव ॥४५॥ पउसुत्तरे
 महादरी, यिजा राया तहेय य। वंमे धारसमे उत्ते, पिउनामा चक्खवट्ठिणं ॥४६॥ जंबूदीवे भारहे वासे इमीसे
 ओसप्पिणीए धारस चक्खवट्ठिमायरो होत्था, तंजहा-सुमंगला जसवती भद्दा सहदेवी अइरा सिरिदेवी तारा
 जाला मेरा चण्णा बुल्लणि अपच्छिमा ॥ जंबुदीवे० धारस चक्खवट्ठी होत्था, तंजहा-भरहो सगरो मघवं
 [सणकुमारो य रायसवूदलो। संती कुंधू य अरो हवइ सुभूमो य कोरब्बो ॥ ४७ ॥ नवमो य महापउमो

हरिसेणो चैव रायसदृहलो । जयनामो य नरवई चारसमो बंभदत्तो य ॥ ४८ ॥ एणसिं चारसण्हं
चफचदीणं चारस इत्थिरयणा होत्था, तंजहा-पढमा होइ सुभदा भद सुणंदा जया य विजया य । किण्हसिरी
सूरसिरी पउमसिरी चसुंधरा देवी ॥ ४९ ॥ लच्छिमई कुरुमई इत्थीरयणा नामाई ॥ जंबूदीवे० नवबलदेवनववासु-
देवपितरो होत्था, तंजहा-पयावई य धंभो [सोमो रुदो महसिवो य । अगिसिहो य दसरहो नवमो
भणिओ य चसुदेवो ॥ ५० ॥ जंबूदीवे णं० णव चासुदेवमायरो होत्था, तंजहा-मियावई उमा चैव पुहवी
सीया य अम्मया । लच्छिमई सेसमई, केकई देवई तहा ॥ ५१ ॥ जंबूदीवे णं० णवबलदेवमायरो होत्था,
तंजहा-भदा तह सु भदा य, सुप्पभा य सुदंसणा । विजया वेजयंती य, जयंती अपराजिया ॥ ५२ ॥
णयमीया रोहिणी य, यलदेवाण मायरो ॥ जंबुदीवे णं नव दसारमंडला होत्था, तंजहा-उत्तमपुरिसा
मज्झमपुरिसा पद्दाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी जसंसी छांयंसी कंता सोमा सुभगा पियदंसणा
सुरूआ सुहसीला सुहाभिगमा सब्वजणयणकंता ओह्वला अतिबला महाबला अनिहता अपराइया
सत्तुमइणा रिपुसहस्समाणमहणा साणुकोसा अमच्छरा अचबला अचंडा मियमंजुलपलावहसिया
गंभीरमधुरपडिपुणसचवयणा अब्बुवगयवच्छला सरणा लक्खणवंजणगुणोववेआ माणुम्माणपमाणपडि-
पुणसुजायसव्वंगसुंदरंगा ससिसोमागारकंतपियदंसणा अमरिसणा पयंडदंडप्पभारा गंभीरदरसणिज्जा
तालद्वओन्विद्वगुरूलेकज्जमहाधणुविकइया महासत्तसाअरा दुद्धरा धणुद्धरा धीरपुरिसा जुद्धकित्तिपुरिसा

पिउलकुलसमुम्भया महारयणाधिहाडगा अद्भरहसामी सोमा रायकुलवंसतिलया अजिया अजियरहा
 हलमुसलरुणरुपाणी संत्वचक्रगयसत्तिनंदगधरा पवरुज्जलसुंक्षतविमलगोत्थुभतिरीडधारी कुंडलउज्जोइयाणणा
 पुंडरीयणयणा पुंकाचलिकण्ठलइयचञ्छा सिरिवच्छसुलंछणा वरजसा सन्वोउयसुराभिकुसुमरचितपलंबसो-
 भंतकृतपिकृतंतविचिन्तयरमालरइयचञ्छा अट्टसयविभत्तलक्खणपसत्थसुंदरविरइयंगमंगा मत्तगयवारिंदल-
 लिययिक्कमविलसियगई सारयनयथणिममुरगंभीरकुंचनिगधोसंदुडुभिसरा कडिसुत्तगनीलपीयकोसेज्जवाससा
 पयरवित्ततेया नरसीहा नरयई ऋरिदा नरयसहा मरुयवसभकप्पा अब्भहियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणा
 नीलगपीयगवसणा वुवे वुवे रामकेसवा भायरो होत्था, तंजहा-तिविट्ठ जाव कण्हे अयले जाव रामे यावि
 अपच्छिमे ॥ ५३ ॥ एएसि णं णवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुण्वभविया नव नामधेज्जा होत्था, तंजहा-विस्स-
 मई पव्वयए धणवत्त समुइवत्त इसिवाले । पियमित्त ललियमित्ते पुण्ववत्त गंगवत्ते य ॥ ५४ ॥ एयाई-
 नामाई पुण्वभवे आसि वासुदेवाणं । एत्तो बलदेवाणं जहक्कमं कित्तइस्सामि ॥ ५५ ॥ विसनंदी य सुवन्धू
 सागरवत्ते असोगललिण य । वाराह धम्मसेणे अपराइय रायललिण य ॥ ५६ ॥ एएसिं नवण्हं बलदेववासु-
 देवाणं पुण्वभविया नव धम्मायरिया होत्था, तंजहा-संभूय सुभइ सुदंसणे य सेयंस कण्ह गंगदत्ते आसा-
 गरसमुइनामे वुमसेणे य णवमए ॥ ५७ ॥ एए धम्मायरिया किक्कीपुरीसाण वासुदेवाणं । पुण्वभवे एआसिं
 जत्थ नियाणाई कासीय ॥ ५८ ॥ एएसिं नवण्हं वासुदेवाणं पुण्वभवे नव नियाणभूमिओ होत्था, तं जहा-

मधुरा य० हात्थणाउर च ॥ ५९ ॥ एतेसि णं नवणहं वासुदेवाणं नव निगणकारणा होत्था, तंजहा-गावी-
 जुवे० जाव माउआ ॥ ६० ॥ एएसिं नवणहं वासुदेवाणं नव पडिसत्तू होत्था, तंजहा-अस्सगगीवे जाव
 जरासंघे ॥ ६१ ॥ एए खल्ल पडिसत्तू जाव सच्चकेहिं ॥ ६२ ॥ एक्को य सत्तमीए पंच य छट्ठीए पंचमी एक्को ।
 एओ य चउत्थीए कण्हो पुण तवपुढवीए ॥ ६३ ॥ अणिदाणकडा रामा [सव्वेवि य केसवा निगणकडा ।
 उइइंगामी रामा केसव सव्वे अहोगामी ॥ ६४ ॥] अट्ठकडा रामा एगो पुण बंभलोयकप्पंमि । एक्कस्स
 गंभयसही सिज्झिस्सइ आगमिस्सेणं ॥ ६५ ॥ सुवं १५८) जंबूदीवे० एरवए वासे इमीसे ओसत्पिणीए
 चउन्वीसं तित्थयरा होत्था, तंजहा-चंवाणं सुवंदं अग्गीसेणं च नंदिसेणं च । इसिदिणं बवहारिं बंदिमो
 सोमचंदं च ॥ ६६ ॥ बंदामि जुत्तिसेणं अजियसेणंतहेव सिवसेणं । बुद्धं च देवसम्मं सययं निक्खित्तसत्थं च
 ॥ ६७ ॥ असंजलं जिणवत्तहं वंदे य अणंतयं अमियणाणिं । उवसंतं च धुरयं वंदे खल्ल गुत्तिसेणं च ॥ ६८ ॥ अति-
 पासं च सुपासं देवैसरवंदियं च मरुदेवं । निब्बाणगयं च वरं खीणबुद्धं सामकोट्टं च ॥ ६९ ॥ जियरागमग्गिसेणं
 वंदे खीणरायमग्गिउत्तं च । यो णसियपिज्जदोसं वारिसेणं गयं सिद्धिं ॥ ७० ॥ जंबूदीवे० आगमिस्साए
 उस्सत्पिणीए भारहे वासे सत्त कुलगरा भविस्संति, तंजहा-मियवाहणे सुभूमे य, सुप्पमे य सयंपमे ।
 वत्ते सुहुमे सुयन्धू य, आगमिस्साण होक्खति ॥ ७१ ॥ जंबूदीवे णं दीवे आगमिस्साए उस्सत्पिणीए एरवए
 वासे दस कुलगरा भविस्संति, तं जहा-विमलवाहणे सीमंकरे सीमंघरे खेमंकरे खेमंघरे दत्तघण दसधणू

सयभणू पडित्सूई सुमइत्ति । जंबुद्वीवे णं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए चउब्बीसं तित्थगरा
भविस्संति, तंजहा-महापउमे सूरदेवे, सुपासे य सयंपभे । सव्वाणुभूई अरहा, देवस्सुए य होक्खई
॥ ७२ ॥ उवए पेढालपुत्ते य पोद्धिळे सत्तकित्ति य । भुणिमुव्वए य अरहा, सब्बभावविऊ जिये ॥ ७३ ॥
अममे णिक्कसाए य, निप्पुलाए य निम्ममे । चित्तउत्ते समाही य, आगमिस्सेण होक्खई ॥ ७४ ॥ संवरे
अणियड्डी य, धिजए विमलेति य । देवोवयाए अरहा, अणंतविजए इय ॥ ७५ ॥ एए बुत्ता चउब्बीसं भरहे
वासम्मि केवली । आगमिस्सेण होक्खंति, धम्मतित्थस्स देसगा ॥ ७६ ॥ एसि णं चउब्बीसाए तित्थकराणं
पुव्वभविया चउब्बीसं नामधेज्जा भविस्संति, तंजहा-सेणिय सुपास उवए पोद्धिळ्ळ अणगार सह वढाऊ
य । कसिय संखे य तथा नंद सुनंदे य सतए य ॥ ७७ ॥ वोधव्वा देवई य सव्वइ तह वासुदेव थलदेवे
रोहिणि सुलसा चेव तत्तो खल्ल रेयइ चेव ॥ ७८ ॥ ततो हवइ सयाली बोद्धव्वे खल्ल तथा भयाली
य । दीवायणे य कण्हे तत्तो खल्ल नारए वेव ॥ ७९ ॥ अंबड वारुमडे य साई बुद्धे य होइ बोद्धव्वे । भावी
तित्थगराणं णामाई पुव्वभवियाइ ॥ ८० ॥ एसि णं चउब्बीसाए तित्थगराणं चउब्बीसं पियरो भविस्संति
चउब्बीसं मायरो भविस्संति चउब्बीसं पढमसीसा भविस्संति चउब्बीसं पढमसिस्सणीओ भविस्संति
चउब्बीसं पढणाभिवक्खादायगा भविस्संति चउब्बीसं चेइयरूक्खा भवस्संति, जंबुद्वीवे णं दीवे
भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए बारस चक्कवहिणो भविस्संति, तंजहा-भरहे य दीहदंते गूढदंते य

सुद्रवते य सिरिउत्ते सिरिभूर्ह सिरिसोमे य सत्तमे॥८१॥पउमे य महापउमे विमलवाहणे(लेतह)विपुलवाहणे
 चेव । वरिष्टे चारसमे बुत्ते आगमिसा भरहाहिवा ॥ ८२ ॥ एएसि णं चारसण्हं चक्कवदीणं चारस
 पियरो भविस्संति, चारस मायरो भविस्संति, चारस इत्थीरयणा भविस्संति, जंबुद्दीवे णं धीवे भारहे वासे
 आगमिस्साए उस्सप्पिणीए नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति नववासुदेवमायरो भविस्संति, नव बलदे-
 वमायरो भविस्संति, नव दत्तारमंडला भविस्संति तंजहा-उत्तमपुरिसा मल्लिमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी
 तेयंसी एयं सो चेव वण्णओ भाणियव्वो जाव नीलगपीतगवसणा दुवे दुवे रामकेसवा भायरो भविस्संति,
 तंजहा-नंदे य नंदमित्ते दीहवाहू तथा महाबाहू । अइयले महाबले बलभेदे य सत्तमे ॥ ८३ ॥ दुविद्दू य
 तिचद्दू य आगमिस्साण वण्हिणो । जयंते विजए भेदे सुप्पमे य सुवंसणे । आणंदे नंदणे पउमे, संकरिसणे
 य अपच्छिमे ॥ ८४ ॥ एएसि णं नवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुव्वभविया णव नामधेज्जा भविस्संति, नव
 धम्ममायरिया भविस्संति, नव नियानभूमीओ भविस्संति, नव नियानकारणा भविस्संति नव पडिसत्तू
 भविस्संति, तंजहा-तिलए य लोहजंघे, वइरजंघे य केसरी पहराए । अपराइए य भीमे, महाभीमे य सुग्गीवे
 ॥८५॥एए त्वल्लु पडिसत्तू कित्तीपुरिसाण वासुदेवाणं । सब्बेवि चक्कजोही हम्मिहिंति सच्चकेहिं ॥८६॥जंबुद्दीवे
 एरवए वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए चउव्वीसं तित्थकरा भविस्संति, तंजहा-सुमंगले अ सिद्धत्थे,
 णिव्वाणे य महाजसे । धम्मज्झए य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥ ८७ ॥ सिरिचंदे पुप्फकेउ, महाबंदे

य केवली । सुयसागरे य अरहा, आगमिस्साण होक्खइ ॥ ८८ ॥ 'सिद्धत्थ पुण्णघास य, महाधासे य
 केवली । सयसेणे य अरहा, आगमिस्साण होक्खइ ॥ ८९ ॥ सूरसेणे य अरहा, महासेणे य केवली ॥ सन्वा-
 णंदे य अरहा, देवउत्ते य होक्खइ ॥ ९० ॥ सुपासे सुव्वए अरहा, अरहे य सुकोसले । अरहा अणंतविजए,
 आगमिस्सेण होक्खइ ॥ ९१ ॥ यिमले उत्तरे अरहा, अरहा य महायलो देवाणंदे य अरहा, आगमिस्सेण होक्खइ
 ॥ ९२ ॥ एए युत्ता चउव्वीसं, एरवयस्मि केवली । आगमिस्साण होक्खंति, धम्मतिथस्स देसगा ॥ ९३ ॥
 पारस चक्खंदिणो भविस्संति, चारस चक्खंदिपियरो भविस्संति, चारस मायरो भविस्संति, चारस इत्थी-
 रयणा भविस्संति, नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति, णव वासुदेवमायरो भविस्संति, णव बलदेवमायरो
 भविस्संति, णव दसारमंडला भविस्संति, उत्तमपुरिसा मज्झिमपुरिसा : पहाणपुरिसा जाव हुवे हुवे राम-
 केसवा भायरो भविस्संति, णव पडिसत्तु भविस्संति, नव पुव्वभवणामधेज्जा णव धम्ममारिया णव णिया-
 णभूमीओ, णव णियाणकारणा, आयाए एरवए आगमिस्साए भाणियव्वा, एवं दोसुवि आगमिस्साए
 भाणियव्वा (सूत्रं १५८) इथेयं एवमाहिंजंति, तंजहा-कुलगरवंसेइ य एवं तित्थगरवंसेइ य चक्खवट्ठिवंसेइ
 य गणधरवंसेइ य इस्सिवंसेइ य जइवंसेइ य मुणिवंसेइ य सुएइ वा सुअंगेइ वा सुयसमासेइ वा सुयखंवेइ
 वा संमंवाएइ वा संखेइ वा सम्मत्तमंगमक्खायं अज्झयणन्तिवेमि ॥ (सूत्रं १५९) इति समवायं चउत्थ-
 मगं समत्तम् ॥

'कदंबिहं वेष्ट्यादि, तत्र स्त्रीवेदः-पुंस्कामिता पुरुषवेदः-स्त्रीकामिता नपुंसकवेदः-स्त्रीपुंस्कामितेति, एते च पूर्वोदिता अर्थाः
 समवसरणस्थितेन भगवता देशिता इति समवसरणवक्तव्यतामाह-'तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं पेयब्बं' इह
 णङ्कारौ वाक्यालङ्कारार्थौ अतस्ते इति प्राकृतत्वात् तस्मिन् काले सामान्येन दुष्यमसुषमालक्षणे तस्मिन् समये विशिष्टे यत्र भगवानेवं
 विहरति स्मेति 'कप्पस्स समोसरणं नेयब्बं'ति इहावसरे कल्पभाष्यक्रमेण समवसरणवक्तव्यताऽध्येया, सा चावश्यकोक्ताया न
 व्यतिरिच्यते, वाचनान्तरे तु पर्युपणाकल्पोक्तक्रमेणेत्यभिहितं, कियदूरमित्याह-'जाव गणे त्यादि, तत्र गणधरः पञ्चमः सुधर्मारुयः
 सापत्यः शेषा निरपत्याः-अविद्यमानशिष्यसन्ततय इत्यर्थः 'वोच्छिन्न'चि सिद्धा इति, तथाहि-'परिनिव्वुया गणहरा जीयन्ते
 नायए नव जणा उ । इन्दभूइ सुहम्मो य रायगिहे निव्वुए वीरे ॥ १ ॥' ति, अयं च समरसरणनायकः कुलकरवंशोत्पन्नो महा-
 पुरुषयेति कुलकराणां वरपुरुषाणां च वक्तव्यतामाह-'जंबुदीवे' इत्यादि, सुगमं नवरं 'पढमेत्थ विमलवाहण चक्खुम जसमं
 चउत्थमाभिचंदे । तत्तो य पसेणइए मरुदेवे चेव नामीय ॥ ३ ॥' ति तथा 'चंदजस चंदकंता सुख पडिरूव चक्खुकंता य ।
 सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण नामाई ॥ ४ ॥' ति, तथा 'नामी य जियतत्तू य जियारी संगरे इय । मेहे धरे पइट्टे य, महसेणे
 य खचिए ॥ ५ सुग्गीवे दढरहे विण्हू वसुज्जे य खचिए । कयवम्मा सीहसेणे य भाणू विस्ससणे इअ ॥ ६ ॥ खरे सुदंसणे कुंमे
 ऽमित्तिजए समुद्विजये य । राया य अस्ससेणे य सिद्धत्थे चिय खचिए ॥ ७ ॥' ति, तथा 'मरुदेवी विजयासेणा सिद्धत्था
 मङ्गला मुसीमा य पुहवी लउणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा सुब्बय अइरा, सिरिआ देवी पमावई पउमा वप्पा
 सेना य वामा तिसलादेवी य जिणमाया ॥ १० ॥' ति तथा 'सब्बोउगसुभयाए छायाए'चि सर्वशुक्रया-सर्वेषु अरदादिषु ऋतुषु सुखदया

छापया प्रमया-आनपाभाउलधणया युक्ता इति शेषः ॥ १७ ॥ तथा 'सा हृष्टोमकूवेहि'ति सा श्रिविका यस्यां जिनोऽध्यारूढः हृष्टोमकूपः-
 उष्पुनिनोमभिरित्यर्थः ॥ १८ ॥ तथा 'चलचवलकुंडलधर'ति चलाद्य ते चपलकुण्डलधराश्चेति चाक्यं, तथा स्वच्छन्देन-स्वरुच्या
 निर्दिष्टानि पान्याभरणानि-मुद्रादीनि तानि धारयन्ति ये ते तथेति ॥ १९ ॥ तथा अश्वरेन्द्रादय इति योगः 'गरुड'ति गरुड-
 राज्ञाः गुपर्णद्वारा इत्यर्थः ॥ २० ॥ 'तथा सन्धेवि एगदसेण निगया जिणवरा चउवीसं'। न य णाम अणाल्लिगे नय गिहिल्लिगे
 सुल्लिगे य ॥ २१ ॥ 'नि 'दुमेण'ति एकेन वखेण्द्रसमप्यतेन नोपाधिभूतेन युक्ता निष्क्रान्ता इत्यर्थः न चान्यलिङ्गे-स्यविरकल्पि-
 कादिलिङ्गेन तीर्थस्तरलिङ्ग एवेत्यर्थः, कुलिङ्गे-शाययादिलिङ्गे, तथा 'एक्को भगवं वीरो पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहि । भयवंपि
 पागुपुजो एहि पुरिसमएहि निरुत्तौ ॥ २२ ॥ उग्गाणं भोगाणं राइणाणं च खत्तियाणं च । चउहि सहस्सेहि उत्तमो सेसा उ
 मइस्सपरिगता ॥ २३ ॥ तथा 'गुमइत्य निचमतेण निगओ चासुपुज्ज चोत्थेणं । पासो मल्लीविय अड्डमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २४ ॥
 ति, गुमनित्य नित्यभक्तेनानुपोषितो निष्क्रान्त इत्यर्थः, तथा 'संवच्छरेण भिक्खा लद्धा उत्तमेण लोगनाहेण । सेसेहि वीयदिवसे
 लद्धाओ पट्टमभिक्षयाओ ॥ २५ ॥' ति तथा 'उत्तमस्स पट्टमभिक्षा खोयरसो आसि लोगनाहस्स । सेसाणं परमणं अमियरस-
 रसोमं आसि ॥ २६ ॥ 'सरीरमेत्तीओति पुरुषमाया 'चेइयरुत्तले'ति वदपीठवृक्षा वेपामधः केवलान्पुत्पन्नानीति, 'धत्तीसं धणुयाई'
 गाहा 'निगोउगो'ति नित्यं-सर्गदा ऋतुरेव-पुष्पादिकालो यस्य स नित्यपुष्कः 'असोगो'ति अशोकाभिधानो यः समवसरणभूमिमध्ये
 भवति, ओच्छदो मालरुक्सेण'ति अवच्छन्नः शालवृक्षेणेत्यत एव वचनादशोकस्योपरि शालवृक्षोऽपि कथञ्चिदस्तीत्यवसीयत इति
 ॥ २६ ॥ 'तिण्णेय गाउयाई' गाहा, ऋषभस्नामिनो द्वादशगुण इत्यर्थः ॥ २७ ॥ 'सवेइय'ति वेदिकायुक्ताः, एते चाशोकाः
 गमनमरणमम्यन्धिनः मग्गभाव्यन्त इति ॥ २८ ॥ तथा 'भरहो सगरो मधवं सणकुमारो य रायसद्धलो । सती कुंथू य अरहो हवइ

सुभूमो य कोरन्वो ॥ ४६ ॥ नवमो य महाण्डमो हरिसेणो चेव रायसङ्गदूलो । जयनामो य नरवई वारसमो धंभदत्तो य ॥ ४७ ॥
 तथा 'पयावती य बंभो सोमो रुहो सिधो महसिवोय । अग्निमिहो दसरहो नवमो भणिओ य वसुदेवो'ति दशाराणां—वासुदेवानां
 मण्डलानि—बलदेववासुदेवद्वयद्वयलक्षणाः समुदाया दशारमण्डलानि अत एव 'दो दो रामकेसव'ति वक्ष्यति, दशारमण्डलान्यति-
 रिक्तत्वाच्च बलदेववासुदेवानां दशारमण्डलानीति पूर्वमुद्दिश्यापि दशारमण्डलव्यक्तिभूतानां तेषां विशेषणार्थमाह—'तद्यथे'त्यादि,
 तद्यथेति बलदेववासुदेवस्वरूपोपन्यासारम्भार्थः, केचित्तु 'दशारमण्डलाइ'ति, तत्र दशाराणां वासुदेवकुलीनप्रजानां मण्डनाः—
 शोभाकारिणो दशारमण्डना उत्तमपुरुषा इति, तीर्थकरादीनां चतुष्पञ्चाशत् उत्तमपुरुषाणां मध्यमवर्तित्वात्, मध्यमपुरुषाः
 तीर्थकरचक्रिणां प्रतिवासुदेवादीनां च बलाद्यपेक्षया मध्यवर्तित्वात् प्रधानपुरुषास्तत्कालिक-पुरुषाणां शौर्यादिभिः
 प्रधानत्वात्, ओजस्विनो मानसबलोपेतत्वात्, तेजस्विनो दीप्तशरीरत्वात्, वर्चस्विनः शरीरंवल्लोपेतत्वात्. यशस्विनः
 पराक्रमं प्राप्य प्रसिद्धिप्राप्तत्वात्, छायांसि'ति प्राकृतत्वात्, छायावन्तः शोभामानशरीरा अत एव कान्ताः कान्तियोगात्
 भूम्या अरौद्राकारत्वात् सुभगा जनवल्लभत्वात् प्रियश्रुताः चक्षुष्यरूपत्वात् सुरूपाः समचतुरस्रसंस्थानत्वात् शुभं सुखं वा सुखकर-
 वाच्छीलं—स्वभावो येषां ते शुभशीलाः सुखशीला वा सुखेनाभिगम्यन्ते—सेव्यन्ते ये शुभशीलत्वादेव ते सुखाभिगम्याः सर्वजनगम्याः
 सर्वजननयनानां कान्ता—अभिलाष्या ये ते तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, ओधवलाः—प्रवाहवलाः अव्यवच्छिन्नवल्गत्वात् अतिवलाः
 पुरुषवल्लानामतिक्रमात् महावलाः—प्रशस्तवलाः अनिहता—निरुपक्रमाद्युक्त्यादुरोयुद्धे वा भूम्यामपातित्वात् अपराजितास्तैरेव
 अश्रुणां पराजितत्वात्, एतदेवाह—शत्रुर्मर्दनास्तच्छरीरतत्तैर्न्यकदर्थनाद् रिपुसहस्रमानमथनास्तद्वाञ्छितकार्यविघटनात् सानुक्रोशाः
 ण्तैर्बन्धद्रोहकत्वात् अमत्सराः परगुणलवस्यापि ग्राहकत्वात् अचपला मनोवाक्यायैथर्यात् अचण्डा निष्कारणप्रबलकोपरहितत्वात् मिते-

परिमिने मञ्जुने-होमने प्रलाप-आलापो ह्यमितं च येषां ते मितमञ्जुलप्रलापहसिताः गम्भीरं-अर्दाक्षतरापतापशाकादायकार-
 धेयनादयदा मयुरं-शरणमुत्तरं प्रतिपूर्णम्-अर्थप्रतीतिजनकं सत्यम्-अधितयं यचनं-याक्यं येषां ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्म-
 धारयः अम्बुपगतरतमलान्तमर्थनशीलत्वात् शरण्यास्त्राणरूपे साधुत्वात् लक्षणानि-मानादीनि यजस्वस्तिकचक्रादीनि वा व्यञ्ज-
 नानि त्रिरूपपादीनि तेषां गुणा-महद्विग्राह्यादयस्तरूपेताः, शरन्ध्यादिदर्शनादुपेताः-युक्ता लक्षणव्यञ्जनगुणोपेता मानमुदकद्रो-
 णपरिमाणगृहीता, रुधं?, उदरपूर्णायां द्रोण्या निविष्टे पुरुषे यज्जलं ततो निर्गच्छति तद्यदि द्रोणप्रमाणं स्यात् तदा स पुरुषो मानप्राप्त इत्य-
 भिधीयते, उन्मानं अर्द्धभारपरिमाणत्वा, कथं?, तुलारोपितस्य पुरुषस्य यद्यर्द्धभारस्तौहयं भवति तदाऽसाधुन्मानप्राप्त उच्यते, प्रमाणमष्टोत्त-
 रान्नममूलानामुत्तमः, मानोन्मानप्रमाणः प्रतिपूर्णं-अन्यूनं सुजातमागर्भाधानात् पालननिधिना सर्वाङ्गसुन्दरं-निखिलावयवग्रधानं अङ्गं
 गृहीतं येषां ते तथा, शशिवत् सौम्याकारमरौद्रमयीभक्तं वा कान्तं-दीप्तं प्रियं जनानां प्रमोदोत्पादकं दर्शनं-रूपं येषां ते तथा, 'अमरिसण'ति
 अमयुगाः-प्रयोजनेऽनलताः अमर्पणा वा-अपराधेऽपि कुतश्चमाः प्रकाण्ड-उत्कटो दण्डप्रकार-आज्ञाविशेषो नीतिभेदविशेषो वा येषां
 ते तथा, अयमा प्रचण्डो-दुःसाध्यसाधकत्वाद्दण्डप्रचारः-सैन्यविचरणं येषां ते तथा, गम्भीरा-अलक्ष्यमाणान्तर्दृष्टित्वेन दृश्यन्ते ये ते
 गम्भीरदर्शनीयाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, प्रचण्डदण्डप्रचारेण वा ये गम्भीरा दृश्यन्ते तथा तालस्तलो वा वृक्षविशेषो ध्वजो
 येषां ते तालप्रजाः यत्तदेवा उद्विद्धः-उद्धितो गरुडलक्षितः केतुः-ध्वजो येषां ते उद्विद्धगरुडकेतवो वासुदेवाः तालध्वजाश्च उद्विद्धगरुडके-
 तवश्च तालध्वजोद्विद्धगरुडकेतवः महाधनुर्विकर्षकाः महाप्राणत्वात् महासत्त्वलक्षणजलस्य सागरा इव सागरा आश्रयत्वान्महासत्त्वसागराः
 दूर्द्धरा रणाङ्गणे तेषां षड्वर्ता केनापि घन्विना धारयितुमशक्यत्वात्, धनुर्धराः-कोदण्डग्रहरणाः, धीरेष्वेवैतेषु च ते पुरुषाः-पुरुषकारवन्तो
 न कातरेष्विति धरि, पुरुषाः, युद्धजनिता या कीर्तिस्तत्रधानाः पुरुषा युद्धकीर्तिपुरुषाः, विपुलकुलसमुद्भवा इति प्रतीतं, महारत्नं-यज्ज

तस्य महाप्राणतया विघटका-अङ्गुष्ठतर्जनीभ्यां चूर्णका महारत्नविघटकाः, वज्रं हि अधिकरण्यां धृत्वा अयोधनेनाऽऽस्फोट्यते न च
भियेतं तावेव भिनत्तीति, दुर्भेदं तदिति, अथवा महती या रचना सागरशकटव्यूहादिना प्रकारेण सिसङ्ग्रामयिपोर्महासैन्यस्य रण-
रङ्गरसिकतया महाचलतया च विघटयन्ति-वियोजयन्ति चे ते महारचनाविघटकाः, पाठान्तरेण तु महारणविघटकाः, अर्द्धभरत-
स्वामिनः सौम्या नीरुजा राजकुलचंशतिलका अजिताः अजितरथाः, 'हलमुशलकणकपाणयः' तत्र हलमुशले प्रतीते ते प्रहरणतया
पाणौ-हस्ते येषां ते तथा यलदेवाः येषां तु कणका-चाणाः पाणौ ते शार्ङ्गधन्वानो वासुदेवाः, शंखश्च पाञ्चजन्याभिधानः चक्रं तु
सुदर्शननामकं गदा च कौमोदकी संज्ञा लकुटविशेषः शक्तिश्च त्रिशूलविशेषो नन्दकश्च नन्दकाभिधानः खड्गस्तान् धारयन्तीति शंखचक्र-
गदाशक्तिनन्दकधराः वासुदेवाः, प्रवरो वरप्रभावयोगादुज्ज्वलः शुक्लत्वात् खल्लतया वा शुक्लान्तः कान्तियोगात् पाठान्तरे सुकृतः-
सुपरिकर्मितत्वात् विमलो मलवज्जितत्वात् गौयुभत्ति-कौस्तुभाभिधानो यो मणिविशेषस्तं तिरीडति-किरीटं च मुकुटं धारयन्ति ये ते
तथा, कुण्डलोद्योतिताननाः पुण्डरीकचन्नयने येषां ते तथा, एकावली-आभरणविशेषः सा कण्ठे ग्रीवायां लगिता-अवलम्बिता सत्री
वक्षसि-उरसि वर्त्तते येषां ते एकावलीकण्ठलगितवक्षसः, श्रीवत्साभिधानं सुष्ठु लाञ्छनं महापुरुषत्वसूचकं वक्षसि येषां ते श्रीवत्सला-
छनाः, वरयशसः सर्वत्र विख्यातत्वात् सर्वतुकानि-सर्वशत्रुसंभवानि सुरभीणि-सुगन्धीनि यानि कुसुमानि तैः सुरचिता-कृता या
लम्बा-आग्रदीपना सोमंतत्ति-शोभमाना कान्ता कमनीया विकसन्ती-फुल्लन्ती चित्रा-पञ्चवर्णा वरा-प्रधाना माला-स्रक् रचिता-
भदिता रतिदा वा-मुखकारिका वक्षसि येषां ते सर्वतुकसुरभिकुसुमरचितग्रलम्बशोभमानकान्तविकसच्चित्रवरमालारचितवक्षसः, तथा
'दृशतसंख्यानि विभक्तानि-विविक्तरूपाणि यानि लक्षणानि-चक्रादीनि तैः प्रशस्तानि-मङ्गल्यानि सुन्दराणि च-मनोहराणि
चेरचितानि-विहितानि 'अंगमंग'ति अङ्गोपाङ्गानि शिरोऽङ्गुल्यादीनि येषां ते अदृशतीविभवतलक्षणप्रशस्तमुन्दरविरचिताङ्गोपाङ्गाः,

मया मगगनरंरंरूरा यो ललितो-मनोहरो विक्रमः मंचरणं तद्वद्विलासिता संजातविलासा गतिः-गमनं येषां त मत्तगजचरेन्द्र-
 लज्जितविक्रमरिलामितगनयः, तथा श्रुतिदि भनः शारदः म चासौ नयं स्तनितं-रसितं यस्मिन्निघोषे स नस्तनितः स चेति समासः स चासौ
 मयूरो गम्भीरस्य यः क्रीडापर्योपः-पश्चिमिपेनिनादस्तद्वदु दुन्दुभिस्वरो-चर्च स्वरो नादो येषां ते शारदनस्तनितमधुरगम्भीरक्रीडा-
 नियोपदुन्दुभिर्मरगाः, इह च शरत्काले हि क्रीडा माघान्ति मधुरजनयश्च भवन्तीति शारदग्रहणं, तथा पौनःपुन्येन शब्दप्रयुक्तो
 तन्मन्त्रारमनोभूता तस्य स्यादिति नवस्तनितग्रहणं स्वरूपोपदर्शनार्थं मधुरगम्भीरग्रहणमिति, तथा कटीखकं-आभरणविशेषस्तत्प्रधानानि
 नीलानि पल्लवानां पीतानि वासुदेवानां कौशिकानि-नयविशेषभूतानि वासांसि-वसनानि येषां ते कटीखकनीलपीतकौशियवाससः,
 प्ररदीप्ताने-जुगो परप्रभापतया वरदीप्तिता च, नरसिंहा विक्रमयोगात् नरपतयः तन्नायकत्वात् नरेन्द्राः परमैश्वर्ययोगात् नरद्युपमा
 उन्धिस्तस्मात्परभरतिवाहकत्वात् मरुद्रुपमरूपाः-देवराजोपमा अम्यधिकं श्रेयराजेभ्यः राजतेजोलक्ष्म्या दीप्यमानाः, नीलकपीतकवसना
 इति पुनर्भजनं निगमनार्थं, कथं ते नवेत्याह-‘दुचे दुचे’ इत्यादि, एवं च नव वासुदेवा नव बलदेवा इति, ‘तिविष्टे य’यावत्करणान्
 ‘दुविष्टे य, तयंभू पुरियुगमे पुरिससीहे । तव पुरिसपुंडरीये दत्ते नारायणे कण्ठे ॥ ५२ ॥ त्ति, ‘अयले विजये भदे, सुस्पभे य
 गुदंनणे । आनंदे नंदणे पउमे रामे यावि अपाचिमे ॥ ५३ ॥’ त्ति किन्तीपुरिसाणं’ति कीर्त्तिप्रधानपुरुषाणामिति ॥ ५८ ॥ महुरा
 य कणगचत् सप्तस्वी पोयणं च रायगिहं । कापंपी कीसम्बी मिहिलपुरी हत्थिणपुरं च ॥ ५९ ॥ तथा ‘गावि जुए संगामे तव
 इत्ती पराद्वी रजे । गज्जापुराग मोड्डी परइड्डी माउया इय ॥ ६० ॥’ त्ति तथा ‘अस्सग्गीवे तारए मेए महुकेडवे निउंभे य ।
 पलि पहराए तव रावणे य नवमे जरासंघे ॥ ६१ ॥’ त्ति ‘एए खलु पडिसत्तु किन्तीपुरिसाण वासुदेवाणं । सन्वेवि च्चफ जोही
 म्भेवि हया सचकेहि ॥ ६२ ॥’ ति ‘आणियाणकडा रामा सन्वेवि य फेसवा नियाणकडा । उड्ढंगामी रागा केसव सन्वे अहोगामी

६४ ॥' ति 'आगमिस्सेणं' ति आगमिष्यता कालेन 'आगमेस्साणं' ति पाठान्तरे आगमिष्यतां-भविष्यतां मध्ये सेत्स्यन्ति ॥६५॥' ति
 जंबूद्वीपेवते अस्यामवसर्पिण्यां चतुर्विंशतिस्तीर्थकरा अभूवन्, तांश्च स्तुतिद्वारेणाह-तद्यथा-चंद्राणं गाहा० 'चंद्रानणं सुचन्द्रं अग्निसेनं
 च नन्दिसेनं च, क्वचिदात्मसेनोऽप्ययं दृश्यते, ऋषिदिचं व्रतधारिणं च वन्दामहे श्यामचन्द्रश्च ॥ ६६ ॥ 'वन्दांमि' गाहा, वन्दे
 युक्तिसेनं क्वचिदयं दीर्घबाहुर्दर्धसेनो बोच्यते, अजितसेनं क्वचिदयं शतायुरुच्यते, तथैव शिवसेनं क्वचिदयं सत्यसेनोऽभिधीयते,
 सत्यकिश्चेति बुद्धं चावगततत्त्वं च देवशर्माणं देवसेनापरनामकं सततं सदा वंद इति, प्रकृतं निक्षिप्तशस्त्रं च नामान्तरतः श्रेयांसः ॥
 ६७ ॥ 'असंजलं' गाहा, असंज्वलं जिनवृषभं पाठान्तरेण स्वयंजलं वंदे अनन्तकं जिनमभितज्ञानीनं सर्वज्ञमित्यर्थः, नामान्तरेणायं
 सिंहसेन इति, उपशान्तं च उपशान्तसंज्ञं धृतरजसं वन्दे खलु गुप्तिसेनं च ॥६८॥ 'अइपासं' गाहा, अतिपार्श्वं च सुपार्श्वं देवेश्वरवन्दितं
 च मरुदेवं निर्वाणगतं च धरं-धरसंज्ञं प्रक्षीणदुःखं श्यामकोष्ठं च ॥ ६९ ॥ जिय' गाहा, जितरागमग्निसेनं महासेनमपरनामकं वन्दे
 क्षीणरजसमग्निपुत्रं च व्यक्कट्टेयमेद्वेपं च वारियेणं गतं सिद्धिमिति, स्थानान्तरे किञ्चिदन्यथाप्यानुपूर्वी नाम्नामुपलभ्यते ॥ ७० ॥
 महापद्मादयो विजयान्ताश्चतुर्विंशतिः ॥ ७५ ॥ एवमिदं सर्वं सुगमं ग्रंथसमाम्नि यावत्, नवरं 'आयाए' ति बलदेवादेरायातं देवलो-
 गदेष्टयुतस्य मनुष्येषूपत्पादः सिद्धिश्च यथा रामस्येति, एवं 'देसुवि' ति भरतेरावतयोरगमिष्यन्तो वासुदेवादयो भणितव्याः । इत्ये-
 मनेकधार्थानुपदइयोधिकृतग्रन्थस्य यथाध्यान्यभिधानानि दर्शयितुमाह-इत्येतदधिकृतशाल्वमेवमनेनाभिधानप्रकारेणाऽऽख्यायते-
 'भिधीयते, तद्यथा-कुलकरवंशस्य-तत्प्रवाहस्य प्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इति च, इतिरुपदर्शने चशब्दः समुच्चये, एवं तित्थगर-
 सेइ यति यथा देशेन कुलकरवंशप्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इत्येतदाख्यायते एवं देशतस्तीर्थकरवंशप्रतिपादकत्वात् तीर्थकरवंश
 ति च आख्यायते एतदिति, एवं चक्रवर्त्तिवंश इति च तत्प्रतिपादकत्वात् दशरवंश इति च गणधरव्यतिरिक्ताः

श्रेया त्रिनाश्रिप्या ऋषयस्त्र्यम्बद्व्यप्रतिपादकृत्वाद्यपि त्र्यंश इतः च तत्प्रतिपादनं चात्र पर्युपणाकल्पस्य ऋषिवंशपर्यवसानस्य समयसरण-
 प्रक्रमेण भवितव्यमिति पत्र यतित्र्यंशो मुनित्र्यंशश्चेतदुच्यते, यतिमुनिशब्दयोः ऋषिपर्यायत्वात्, तथा श्रुतमिति चैतदाख्यायते,
 परोक्षतया त्रैलोक्यार्थान्नोपनयनमहत्वादस्य, तथा 'श्रुताङ्गमिति वा' श्रुतस्य-प्रवचनस्य पुरुषरूपस्याङ्ग-अवयव इतिकृत्वा, तथा
 'श्रुतगममात्र इति वा, नमस्तयुगार्थानामिह संक्षेपेणाभिधानात् 'श्रुतस्कन्ध इति वा,' श्रुतसमुदायरुपत्वादस्य 'समाए व' चि समवाय
 इति वा गमनानां जीयानां-जीयादिपदार्थानामभिधेयतवेह समवायनात् मीलनादित्यर्थः, तथा एकादिसंख्याप्रधानतया पदार्थप्रति-
 पादनपत्रगादस्य गंग्येति व्याख्यायते, तथा गमस्तं-परिपूर्णं तदेतदङ्गमाख्यातं-भगवता, नेह श्रुतस्कन्धद्वयादिसण्डनेनाचारादिव-
 दङ्गनेति भावः, तथा 'अङ्गायणंति'ति समस्तमेतदध्ययनमित्याख्यातं नेहोद्देशकादिसण्डनादस्ति शस्त्रपरिक्षादिष्विवेति भावः, इति-
 गान्दः गमात्तो 'त्रयीमी'ति क्लृप्तं मुयर्मस्वामी जम्बूस्वामिनं प्रत्याह स्म, त्रयीमि-प्रतिपादयामि, एतत् श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनः
 गमीपे यदयथारितमित्यनेन गुरुपारम्पर्यमर्थस्य प्रतिपादितं भवति, एवं च शिष्यस्य ग्रन्थे गौरवबुद्धिरुपजनिता भवति, आत्मनश्च
 गुरुपूज्यमानो दक्षित औन्नत्यं च परिहृतं, अयमेवार्थः शिष्यस्य सम्पादितो भवति मुमुक्षुणां चार्थं मार्गं इत्याचेदितमिति समवायाख्यं
 चतुर्थमङ्गं दृष्टितः नमस्तस्मै ॥

नमः श्रीगीराय प्रवररपार्थाय च नमो, नमः श्री वाग्देव्यै वरकविसभाया अपि नमः ॥

नमः श्रीसद्वाय स्फुटगुणगुरुभ्योऽपि च नमो, नमः सर्वस्मै च प्रकृतविधिसाहाय्यककृते ॥ १ ॥

यस्य ग्रन्थवरस्य वाक्यजलधेर्लघं सहस्राणि च, चत्वारिंशदहो चतुर्भिरधिका मानं पदानामभूत् ॥

तस्योक्तैर्गुलकारुति निदधतः कालादिदोषाचथा, दुर्लभात् खिलतां गतस्य कुधियः कुर्वन्तु किं मादृशा. ? ॥२॥

स्वं कटेऽतिनिधाय कष्टमधिकं मा मेऽन्यदा जायतां, व्याख्यानेऽस्य तथा विवेकतुमनसामल्पश्रुतानाममुम्
इत्यालोचयता तथापि किमपि श्रोक्तं मया तत्र च, दुर्व्याख्यानविशोधनं विदधतु ब्राह्माः परार्थोद्यताः ॥ ३ ॥
इह वचसि चिरोद्यो नास्ति सर्वज्ञवाक्यात्, कचन तदवभासो यः स मान्द्यान्नबुद्धेः ।
वरगुरुविरहाद्वाऽतीतकाले शुनीर्गणधरवचनानां श्रुतसङ्घातनाद्धा ॥ ४ ॥

व्याख्यानं यद्यपीदं प्रवरकविवचःपारतन्त्र्येण दृष्टं (ब्धे) सम्भाव्योऽस्मिस्तथापि क्वचिदपि मनसो मोहतोऽर्थादिभेदः ।
किन्तु श्रीसङ्ख्येद्वेदरनुशरणविधेर्भावशुद्धेय दोषो, मा मेऽभूदल्पकोऽपि प्रश्नमपरमना अस्तु देवी श्रुतस्य ॥ ५ ॥

निःसम्बन्धविहारहारिचरितान् श्री वर्द्धमानाभिधान्, स्त्रीन् ध्यातवतोऽतितीव्रतपसो ग्रन्थप्रणीतिप्रभोः ॥
श्रीमत्स्वरिजिनेश्वरस्य जयिनो दर्प्पयिसां वाग्गिम्नां, तद्वन्धोरपि बुद्धिसागर इति ख्यातस्य स्वरेभुवि ॥ ६ ॥
शिष्येणाभयेद्याख्यस्वरिणा विवृतिः कृता ॥ श्रीमतः समवायाख्यतुर्याङ्गस्य समासतः ॥ ७ ॥
एकादशसु शतैव्यथ विंशत्यधिकेषु विक्रमसमानाम् । अणहिलपाटकनगरे रचिता सगवायटीकेयम् ॥ ८ ॥
प्रत्यक्षरं निरूप्यास्याः, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् । त्रीणि श्लोकसहस्राणि, पादन्यूना च पद्मशती ॥ ९ ॥

सूत्रसख्या श्लोक १६६७ द्युतिः ३५७५ उभयोर्मिलनेन ५२४२ ॥

(५) चन्द्रकुलाम्बरनभोगि श्रीमदमयेदेवान्गार्यदृग्धा समवायाङ्गसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

(५) इति चन्द्रकुलाम्बरनभोगि श्रीमदमयेदेवान्गार्यदृग्धा समवायाङ्गसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

(५) इति चन्द्रकुलाम्बरनभोगि श्रीमदमयेदेवान्गार्यदृग्धा समवायाङ्गसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥